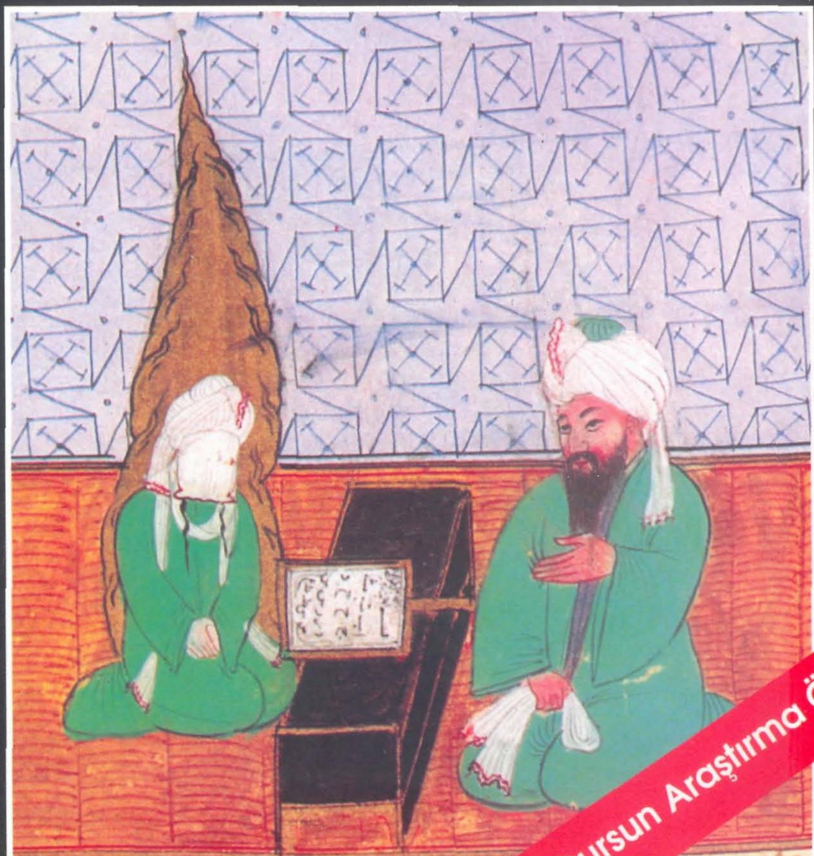
ARİF TEKİN

Kur'an'ın Kökeni

KAYNAK YAYINLARI

Birinci Basım: Mayıs 2000
Kapak: Zeren Tanındı, *Siyer-i Nebî / İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*, Hürriyet Vakfı Yayınları. "Hz. Muhammed, Mekkeli bir öğretmenden okuma ve yazma öğreniyor."
Teknik Hazırlık: Analiz Basım Yayın
Baskı: Sistem Ofset

ISBN: 975-343-288-7

KAYNAK YAYİNLARI: 301

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM UYGULAMA LTD. ŞTİ.
İstiklal Cad. 184/4 80070 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 Faks: (0212) 249 28 92

ARİF TEKİN

Kur'an'ın Kökeni

Bu kitabı, evvela –çok ağır şartlarda yaşadıkları halde–
beni okumaya teşvik eden merhum anne babama,
daha sonra tüm insan hakları savunucularına
minnet ve şükranla ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Böyle bir kitap yazmaya karar verene kadar çok uğraştım: Hem sağlam bir iş yapmak amacıyla ciddi araştırmalar yürüttüm, hem de yazıp yazmama konusunda kendi içimde yoğun tartışmalar yaşadım. Çünkü gerek gördüğüm medrese tahsili –ki asıl branşım bu–, gerek çalıştığım kurum (Diyanet İşleri Başkanlığı), gerek şeriatçı çevrelerin, benim gibi Kur'an'ı akıl ve ilim merceği altına alan insanlara karşı saldırıları, gerek yaşayıp büyüdüğüm İslami çevrem/dostlarım –ki onları kaybetmek pek kolay değil–, gerekse normal bir Müslümanın inandığı gibi benim de daha önce inandığım cennet-cehennemle ilgili kaygılarım, Kur'an hakkında böyle bir kitap yazma konusunda beni olumsuz etkiliyordu. Ama sonunda işin mahiyetini anlayınca; insanlığı, çocuklarımız için mutlu bir geleceği... her şeyin üstünde tutmak zorunda kaldım ve bu kitabı yazmaya tereddütsüz bir şekilde karar verdim.

Şeriatçı çevrelerin oluşturduğu tehlike karşısında, Nâzım Hikmet'in, *"Ben yanmasam/sen yanmasan/biz yanmasak /nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa"* dizelerini hatırlamamak mümkün değil. Evet, ne yazık ki tarih boyunca sıkıntılar olduğu gibi, yeryüzüne mutlu bir düzen getirilene, insanoğlu evrimini tamamlayana kadar, bundan sonra da olacaktır.

Dinin, yeniliklere karşı olduğu eskiden beri bilinen bir gerçektir. Burada meşhur "Buna rağmen dünya dönüyor" sözünü hatırlatarak bir noktaya açıklık getirmek istiyorum. Bu anlamlı söz, ünlü filozof Galileo Galilé'ye (1564-1642) aittir. Onun durumuyla bugünkü durum arasında hiç fark yoktur; fark, sadece zaman, şahıslar ve

dinin adındaki değişikliktedir. Kendisi, bu sözü, engizisyon mahkemelerinde yargılanırken yargıçlara karşı söylemişti. Peki neden yargılanıyordu? O, "Dünya dönüyor, üstelik evrenin merkezi değildir; meddücezir (gelgit) olayları vardır..." gibi bilimsel bulguları ortaya attığı için Hıristiyan mahkemelerinde yargılanıyordu. Suçu bundan ibaretti.

İtalyan filozof Galileo Galilé, bu gerçekleri söylediği için Hıristiyan yargıçlar tarafından "Arteci" eyaletine sürgüne gönderilip orada bir evde zorunlu ikamete tabi tutulmuş, sonuçta üzüntüden dolayı gözlerini kaybetmişti. Tedavi için Papa'ya başvurduğu halde, Papa kendisine izin vermemişti. Ancak mahkeme doktorunun verdiği rapor üzerine Papa ona, "Dünyanın dönmesiyle ilgili hiç kimseye fikir beyan etmeyeceksin" şartını öne sürerek tedavisi için ancak bu şekilde izin vermişti. Gerçeği ve doğruyu söylemekten çekinmeyen Galilé, gittiği her yerde "Dünya dönüyor..." gerçeğini anlatmaktan kendini alamamıştı. Bu nedenle, tekrar engizisyon mahkemesinde yargılanmış ve Papa 5. Paul kendisine, "Diz üzerine çöküp elini İncil'e basmalı, bütün bu bildiklerini birer birer inkâr etmeli ve tövbeistiğfarda bulunup bağışlanmanı dilemelisin" demişti. Buna karşın Galilé, mahkeme kapısından her içeri girişinde yargıçlara hitaben, "Buna rağmen dünya dönüyor" sözünü haykırmaya devam etmişti. Ömrünün sonuna kadar engizisyon mahkemelerinde, cezaevlerinde süründürüldüğü halde, yine ilim ve gerçekleri savunmaktan geri kalmamıştı. Hatta "Kötü adamdır, onun yüzünden kabirde ölülerimiz çarpılır" düşüncesiyle cenazesi Hıristiyan mezarlığına gömdürülmemişti. Sonuçta onun görüşleri doğru çıktı ve şu anda bütün dünyada –yüksekokullar şöyle dursun, ilkokullarda bile– onun icatları-buluşları ders kitaplarında okutulmaktadır. Peki, engizisyon mahkemelerinde süründürülen o insana yazık değil miydi?

"Bacon" da (1561-1626) "Dünya yuvarlaktır" gibi bilimsel fikirleri savunduğu için 15 yıl hapis cezasına çarptırılmıştı. Aynı zamanda Giordano Bruno da (1548-1600) bu bilimsel düşünceleri savun-

duğundan dolayı engizisyon mahkemelerince sekiz yıl hapse çarptırılmış ve en son Katolik ruhbanlardan oluşan bir heyet tarafından canlı olarak ateşe atılmış ve kansız bir biçimde öldürülmüştü. Bunlara benzer örnekler sayısızdır.

Bu gibi örnekler de göstermektedir ki, tarih boyunca dinler gelişmeye, yeniliğe hep karşı olmuştur ve hâlâ da karşı olmaya devam etmektedir. Üzülerek ifade etmeliyiz ki, düşünce evrimimizde çok yavaş ilerliyoruz. Üstelik, ilerleme için sıçrama yapmak isteyenlere de olumsuz müdahaleler yapıyoruz. Bu ise, insanlık adına yadırganacak bir tutumdur.

Dine dogmatik değil, objektif bakmama, İslam ülkelerinin geri kalmışlığı önemli bir etken oldu. Henüz yoğun çalışmalarıma başlamadan, zaman zaman kendi kendime, "Mademki İslam dini Allah'tan gelen en mükemmel bir sistemdir, o halde ona bağlanan insanların her bakımdan huzur içinde ve daha iyi yerlerde olmaları gerekirdi" diye düşünüyordum. Bu düşüncelerimi ifade ettiğimde şu gibi savunmalarla karşılaşıyordum: "Efendim, İslam ülkelerindeki yönetim biçimi gerçek İslamiyeti temsil etmiyor; oralardaki sistemler, o ülke yöneticilerinin çıkardıkları birer beşeri kanundur. Gerçek İslamiyet ise, yaşam için tek alternatiftir. Kaldı ki, Kur'an'ın anlamı çok derindir, ondaki önemli-hayati bilgileri anlamak her babayiğidin işi değildir..." İnsan bu gibi savunmaları duyunca "Acaba doğru mu?" diye şüphede kalır. Hele eğer tahsil de görmemişse o zaman işin içinden hiç çıkamaz. Bu durumda, biz de zorunlu olarak çalışmalarımızı İslamın anayasası durumundaki Kur'an üzerinde yoğunlaştırdık ve "İşin mahiyetini doğrudan ondan öğrenelim" dedik.

Allah'tan geldiği iddia edilen Kur'an'ın, nasıl ortaya çıktığını konu alan bu kitabı hazırlarken, evvela Kur'an'daki bilgilere başvurdum; ele aldığım konuları, İslam camiasında kabul görmüş hadis ve diğer kaynaklarla pekiştirmeye çalıştım. Müslümanlarca muteber sayılmayan kaynaklardan, güvenilirliği olmayan İslami eserlerden hiç alıntı yapmadım. Bu arada siyer, tabakat, tefsir ve İslam tarihi gibi

kaynaklardan örnekler verirken, İslamiyetin yayılışından bugüne kadar çeşitli dönemlerde ortaya çıkan ve kitaplarıyla İslamiyette ün kazanan tüm otoriter yazarlardan gerektiği yerlerde alıntılar yapmayı da ihmal etmedim. Özellikle tefsir konusunda Rivayet ve Dirayet tefsirleriyle birlikte, araştırmamla ilgili muhtelif dini ekollerin tefsirlerini de –belki farklı bir yorum ortaya çıkar düşüncesiyle– ele aldım.

Bu muhtelif dini ekoller ve kaynaklardan birkaç örnek vermem gerekirse;

• ŞİÂ (Ali taraftarı) tefsirlerinden:

1. Eminüddin et-Tabresi, *Mec'meu'l Beyan fi Tefsir'il Kur'an* (10 cilt);

2. Muhammed Hüseyin Tabatabai, *el-Mizan fi Tefsir'il Kur'an* (20 cilt);

3. Şevkani, *Feth'ül Kadir* (5 cilt) vb.

• Mutezile (Akıl ağırlıklı yorum yapan İslami ekol):

1. Mahmut ez-Zamahşeri, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil* (4 cilt).

• İşari (Ağırlıklı olarak Kur'an'a Batınî anlamlar veren İslami yazarların tefsirleri):

1. et-Tusteri, *Tefsirü'l Kur'an'il Azim;*

2. Muhittin İbn'il Arabi, *Tefsiru'ş-Şeyhi'l Ekber;*

3. el-Alusî, *Ruhu'l Maâni fi Tefsir'il-Kur'an'il Azim ve's-Seb'il Mesani.*

• İlhadî (Kur'an'ı inkâr eden yazarların Kur'an'la ilgili yorumları):

Bunlardan sadece Mansur Fehmi, Mahmut Azmi, İsmail Mazhar vb. yazarların, makale şeklinde eserleri bulunmaktadır. Bu makaleler pek sarsıcı olmamakla birlikte bunlara ulaşılamamıştır.

Sonuç olarak şunu belirtmek istiyorum: Bu eserin temelini oluşturan, sadece ve sadece İslami kaynaklardır; bunun aksini iddia etmek zaten imkânsızdır. Çünkü, bir kere Kur'an'a muhalif olanların kaynakları yoktur. Kaldı ki, ister ayet, ister hadis veya başka bir İslami kaynak olsun, bu eserde ele aldığımız olayların yerlerini ve ayrıntılarını son derece net ve somut bir şekilde açıklıyoruz.

Son olarak şu hatırlatmayı yapmadan geçemeyeceğim:

Bu tür kitaplar okunurken elbette ki, önyargıyla değil; objektif olarak, akıl ve bilim gözüyle bakıp bu şekilde değerlendirilmelidir. Çünkü ancak o zaman olumlu sonuç alınabilir; aksi takdirde doğruyu bulmak mümkün değildir.

GİRİŞ

İslam inancına göre Kur'an, hayat nizamını belirleyen bir kitaptır; o halde çok zor ve bulmaca şeklinde değil, gayet açık ve net ifadelerle topluma sunulması gerekir. Nitekim, Kur'an diliyle müteşabih diye tabir edilen bazı ayetler hariç (örneğin; Âl-i İmrân Suresi'nin 7. ayetinde değinildiği gibi) onun her şeyi apaçık bir Arapçayla ifade edilmiştir. Bunu zaten Kur'an'ın kendisi de defalarca dile getirmiştir. Örneğin; Şuarâ Suresi'nin 195., 198. ve 199. ayetlerinde özetle, "Uyarıcılardan olasın diye Cebrail Kur'an'ı apaçık Arap diliyle senin kalbine indirdi. Biz onu Arapça bilmeyenlerden birine indirseydik de o bunu okusaydı, o zaman ona iman etmezlerdi" deniyor. Yine Fussilet Suresi'nin 44. ayetinde özet olarak, "Eğer biz Kur'an'ı yabancı bir dille sana gönderseydik, onlar, 'Ayetleri tafsilatlı bir şekilde açıklanmalı değil miydi. Muhatapları Arap olduğu halde Arapça olmayan bir kitap mı geldi?' diyeceklerdi" denilip Kur'an'ın çok fasih/ anlaşılır bir Arapçayla indiği belirtiliyor. Hatta Kur'an'ın isimlerinden biri "el-Mübin'dir". Yani olayları üstü kapalı değil, apaçık, net anlatan kitap demektir. Dolayısıyla, "Kur'an'ın içerdiği anlam çok derindir, herkes bilmiyor" demek, pek itibar görmeyen abartılı bir söylemdir; genelde Kur'an'ın anlamını bilmeyenler/şartlanmışlar bunu öne sürerler. Bir zamanlar ben de bu tür savunmaların etkisinde kalıyordum. Çünkü her şeyden önce Arapça bilgim eksikti, onunla Kur'an'ı çözecek durumda değildim. Arapça bilgimi geliştirince, bu sefer de az önce açıklamaya çalıştığım olumsuzluklara (cennet-cehennem, çevrem, radikallerin tehditleri,

bağlı olduğum dini kurum vb...) ek olarak. Kur'an'ın anlamını kavramaya yönelen bir insana karşı engel teşkil eden çok abartılı bir koşullar listesiyle karşı karşıya kaldım. Bu, Kur'an'a karşı eleştirel yaklaşım gösteren hocaların elini kolunu bağlayan bir liste. Mesela, meşhur olan hocalarımız bize şunları anlatıyorlardı: "Her insan Kur'an'ın manasını açıklayamaz, ona müdahale edemez: aksi takdirde günaha girer. Bir insanın, 'Müfessir' (Kur'an'ı açıklayan hoca) olabilmesi için, birçok şeyler bilmesi gerekir..." Bunlar şifahi olarak bize söylendiği gibi, tefsir usulü kaynaklarında da vardı. Mesela: İmam Suyutî, *el-İtkan...* adlı tefsir usulü yapıtında, bu konuda 80 maddelik bir koşullar listesini öne sürüyor. Keza, İmam Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l Kur'an* adlı dört ciltlik tefsir usulü eserinde bu listeyi 46 madde şeklinde açıklıyor. Ayrıca, asrımızın meşhur yazarlarından Vehbe-z-Züheyli otuz iki ciltlik *et-Tefsir'ül Münir fi'l Akideti ve'ş-Şeriati ve'l Menhec* adlı tefsirinde bu sayıyı 30 maddeye indirgemiştir. Tabi ki "Usulü't-Tefsir" ilminde uzman olanlar, bu maddeler hakkında farklı belirlemelerde bulunmuşladır.

İşte bizim toplumumuz gibi anadili Arapça olmayan, dini bilgilerini sadece bir İslam ülkesinde yaşadığı için taklit yoluyla çevresinden öğrenen, çok cüzi din kültürüne sahip olan bir insan, yukarıda geçen 80 maddelik kabarık listeye karşı hayretini dile getirip eli kolu bağlı olarak susmak zorunda kalır, Kur'an'da olup bitenler hakkında sıhhatli bir fikir edinemez; tam tersine kafası hep eski kaynaklara takılı kalır. Böylesine bir insan nezdinde kim Arapların bu eski kaynaklarını iyi bilirse, o "allame-i cihan" kesilir. Medreselerdeki hayat hep bu minval üzere geçiyordu. Fakat zaman içinde bilgimi geliştirince, beynim yavaş yavaş ön plana çıktı ve "Dur artık yeter, söz sahibi benim!" deme cesaretinde bulundu. Kur'an lehinde söylenenlerin pek o kadar isabetli olmadıklarını, sadece kuru bir inanç mahsulü olarak öne sürülen iddialar olduklarını çabucak öğrendim. Bu aşamaya gelene kadar çok zaman kaybettim ama, sonunda akıl ve ilim galip geldiği için fevkalade mutluyum.

"Bilgimi geliştirince..." sözümden sakın abartma ve kendime pay çıkarma gibi bir anlam sezinmesin; bu konuda ne kadar haklı olduğum, ancak bu eserin, sonuna kadar okunmasından sonra anlaşılabilir.

Yukarıdaki bilgileri somutlaştırmak gerekirse; Kur'an'ın anlaşılabilmesi için tefsir usulü uzmanları tarafından öne sürülen o 30, 46 ve 80 koşulu gözden geçirince, Kur'an'a kupkuru bir taklitle inandığımı hemen anladım.

Şimdi de Kur'an'ın anlaşılabilmesi için İslam âlimleri tarafından öne sürülen o 80 koşulun en önemlilerinden birkaçını sunalım;

1. Bir ayetin Muhammed'e, Mekke'de iken mi, yoksa Medine'de iken mi geldiğini,

2. Bir ayetin gece mi, yoksa gündüz mü indiğini,

3. Ayetin yolcu iken mi, yoksa evde iken mi geldiğini,

4. Yine bir ayetin yerde iken mi, yoksa gökte iken mi indiğini,

5. Ayetin, yazın mı, yoksa kışın mı indiğini,

6. Muhammed yatakta iken mi, yoksa yatak dışında iken mi ona indiğini,

7. Kur'an'da Araplardan hangi kabilenin lehçesinin kullanıldığını,

8. Aynı konuda birbirleriyle çelişen ayetlerden hangisinin önce (Mensuh), hangisinin de sonra (Nasih) geldiğini,

9. Sebeb-i nüzul denilen, ayetlerin sebep-sonuç ilişkilerinin bilinmesi;

10. Vücuh (çokanlamlılık) ve nezair'i (eşanlamlılık),

11. İlk ve son inen ayetleri,

12. Kur'an'da kullanılan mecaz, teşbih, nahiv-sarf kaideleri (gramer), Arap lügatı, Arap edebiyatı, muhkem ve müteşabih ayetleri, insicam denilen sure ve ayetler arasındaki münasebet/uygunluk vb. şeyleri bilmesi gerekiyor.

İşte bir hocanın, Kur'an'ın anlamına müdahale edebilmesi için, bilmesi gereken en önemli koşullardan birkaçı. İnsan bunları öğrenince gerçekten hayretler içinde kalır!

Burada sorulması gerekli bazı sorular vardır: Kur'an'ın ortaya çıktığı zamanda ve koşullarda böyle bir kitabın insanlar tarafından oluşturulup ortaya konması imkânsız mıydı; yoksa, tam tersine onu oluşturacak uygun bir ortam ve mükemmel bir insan kadrosu mu vardı; veya iddia edildiği gibi Muhammed, gerçekten okuryazar değil miydi; yoksa onun okuryazar olmadığı iddiası, Kur'an'a olan inanırlığı artırmak için kullanılan bir taktik olup, aslında o, kendini çok iyi yetiştirip ekibini de kuran fevkalade profesyonel bir bilgi kaçakçısı ve aynı zamanda da dinler tarihinde, mitolojide uzman bir kişi miydi?

Bu sorulara yanıt aranırken temel eleştiriler yaratıcıya yönelik değil de Kur'an'ın Tanrı'dan geldiği inancına ve iddiasına yöneliktir. *Muhammed'in, varlığına inanılan yaratıcıyı (iftirayla)* arkasına alıp insanlara karşı kullandığı gerçeğini ispatlamaya çalışıyoruz. O günkü sosyokültürel yapıya bakıldığında halk, Muhammed'in öne sürdüklerini kabullenmeye müsaitti.

"Kur'an, tarih boyunca insanlar tarafından ortaya atılan yasaların ve dini inançların (biraz da ilaveler yapılmış) bir toplamıdır, bir özetidir; bunun ikinci bir ihtimali yoktur" diyoruz.

İnsanları disiplin altında tutabilmek için, o günkü koşullarda din adı altında böyle bir oluşuma başvurmak etkili ve inandırıcı olabiliyordu; ama bugünkü uzay çağında hâlâ bunu uygulamak fevkalade tehlikeli bir yaklaşımdır. Şunu samimiyetimle söyleyebilirim ki; Muhammed bugün sağ olsaydı, "Arkadaşlar! Zamanımdaki koşullarda insanları ancak malum olan bu din olgusuyla yola getirebilirdim. Zira onları kontrol altında tutabilmek için başka alternatifim yoktu. Ama bugünkü çağda ben Muhammed olarak, artık sizi bu eski inançlarla yönetemem" deyip, bu sözlerle İslam âlemini uyaracaktı. Kendisi de zaten o günkü insanlar için, "İnsanlar yüz deve gibidir. Bu yüz deveden birine binmek istiyorsun, ama hepsi tehlikeli, insanı yere düşürecek tipten; bunlardan doğru dürüst birini seçemezsin" demiştir.[1]

1 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 2040; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1651; Müslim, *Fedail*, No: 2547; Buhari, *Rikak*, 35.

İşte Kur'an'ın ortaya çıktığı dönemde insanlar böyleydi; biz böylesine bir toplumun kanununu nasıl cesaret edip de bugünkü insanlara uyarlamaya kalkışıyoruz!

Eğer hâlâ insanlar dinle yönetilmek isteniyorsa, bunun üç önemli nedeni vardır:

1. Yöneticilerin, iyi bir sistem ortaya çıkaramadıkları için çaresizliklerinden ötürü –bilerek– dine başvurmaları;

2. Yöneticilerin, Kur'an'ın gerçekten Allah'tan geldiğine inanarak buna sahip çıkmaları;

3. Yöneticilerin, insanları sömürmek için –yine bilerek– dini formüle başvurmaları.

KUR'AN'I ORTAYA ÇIKARAN SOSYAL VE KÜLTÜREL KOŞULLAR

Şimdi, "Kur'an'ın asıl sahibi kimdir?" sorusuna yanıt bulma yönündeki incelememize geçebiliriz. Önce Kur'an'ın, hiçbir şekilde insan eseri olmadığı konusundaki güçlü mesajları yine Kur'an'dan dinleyelim. Bu mesajlarda aynı zamanda dinsel öğretinin bizzat kendisinin yüksek bir prestijle korunması gereği üzerindeki hassasiyet dikkat çekicidir. Zira, verilecek mesajların hürmetle kabul görmesi için, önce bizzat kaynağın kendisine saygı gösterilmesi sağlanmalıdır.

Evet, bu temanın incelenmesi amacıyla Kur'an'da yer alan ve yapıtın kendisini kabul ettirme mesajını veren bazı ayet meallerini sunmakla işe başlamak istiyoruz:

1. "O kitapta (Kur'an'da) asla şüphe yoktur. Korunmak isteyenlere bir rehberdir" (Bakara Suresi, 2. ayet).

2. "Eğer siz kulum (Muhammed)'e gönderdiğimiz (Kur'an'ın, Allah'ın sözü olduğun)'da şüphedeyseniz, haydi siz de onun gibi bir sure getirin (ortaya çıkarın). Allah'tan başka şahitlerinizi (tüm güvendiklerinizi, destekçilerinizi) de çağırın; eğer iddianızda doğru iseniz. Ama bunu yapmazsanız –ki hiçbir zaman da yapamayacaksınız– o zaman yakıtı insanlarla taşlar olan cehennemden korkunuz. O Cehennem kafirler için hazırlanmıştır" (Bakara Suresi, 23. ve 24. ayetler).

3. "Onlar Kur'an'ı gereğince düşünmüyorlar mı? Eğer Allah'tan başkası tarafından (ortaya çıkmış) olsaydı, o zaman (insanlar) onda birçok tutarsızlıklar/çelişkiler bulurlardı" (Nisâ Suresi, 82. ayet).

4. "Bu Kur'an Allah'tan başkasının uydurduğu bir kitap değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve kitabı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o alemlerin Rabbindendir. Yoksa, 'onu (Muhammed) uydurdu' mu diyorlar? De ki; eğer doğru iseniz Allah'tan başka gücünüzün yettiği kim varsa hepsini de çağırın, ona benzer bir sure getirin (ortaya çıkarın)" (Yunus Suresi, 37-38. ayetler).

5. "Yoksa, onu (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki: 'Eğer doğru söylüyorsanız o halde haydi siz de onun sureleri gibi düzme ve iftira olarak on sure getirin (ortaya çıkarın)! Eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan başka çağırabileceğiniz herkesi de çağırın. Onlar hâlâ size cevap veremedilerse bilin ki (Kur'an) ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir" (Hûd Suresi, 13-14. ayetler).

6. "And olsun ki biz onların, 'Kur'an'ı Muhammed'e ancak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Onların dedikleri adamın lisanı Arapça değildir (dili yabancıdır). Bu Kur'an ise, apaçık bir Arapça'dır" (Nahl Suresi, 103. ayet).

7. "(Ey Muhammed!) De ki; and olsun bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelip güç birliği de yapsalar, yine onun benzerini ortaya çıkaramazlar" İsrâ Suresi, 88. ayet.

8. "(Ey Muhammed!) Sen daha önce ne bir yazı okur, ne de elinle yazabilirdin. Eğer okur-yazar olsaydın, (o zaman) batıla uyanlar (Muhammed yazıyor deyip, Kur'an hakkında) şüpheye düşerlerdi" (Ankebût Suresi, 48. ayet).

9. "Kitabın (Kur'an'ın), alemlerin Rabbi tarafından indirildiğinde asla şüphe yoktur. Yoksa, 'onu peygamber uydurdu' mu diyorlar? Tam tersine o, Rabbinden gönderilen hak bir kitaptır" (Secde Suresi, 2-3. ayetler).

10. "Eğer Muhammed bize atfen iftirada bulunup bu Kur'an'ı uydursaydı, elbette ki onu kuvvetle yakalar, can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık). Üstelik, hiçbiriniz de buna engel olamazdı" (Hakka, 44-47. ayetler vb.).

Görüldüğü gibi Kur'an'da bu ve bunlara benzer ayetlerle adeta meydan okunuyor: "Kur'an'ın sahibi kesinlikle Allah'tır, bunun dışında ikinci bir ihtimal yoktur" şeklinde kesin konuşuluyor ve aksini iddia eden varsa, "Buyurun hepiniz toplanın buna benzer bir kitap veya bir bölüm de siz ortaya çıkarın" deniyor. Yukarıda anlamları sunulan ayetlerin, Kur'an'a inanırlık kazandırmak için Muhammed tarafından ortaya atıldıkları, bizzat bu ayetlerden net bir biçimde anlaşılıyor. Çünkü, yaşam için alternatif göstermeden, sadece abartılı ve aynı zamanda da içerikleri aynı olan bazı cümleleri öne sürmekle iddiaya haklılık kazandırmak yanlıştır. Dolayısıyla, bu tür söylemlerin hiçbir önemi yoktur. Bu aşamada az önceki meydan okuma ayetlerinin diğer yönlerini değerlendirmemizin dışında tutarak –tabii ki ileride yanıt vermek koşuluyla– bazı yeni bilgiler sunmak istiyorum: Kur'an'ın nereden geldiğini sıhhatli bir şekilde anlayabilmek için, gerek Muhammed'in kendi bilgi seviyesiyle ilgili olsun, gerekse o günkü ortamla ilgili olsun bazı tespitlerin yapılması zorunludur; o günün kültürel ortamına ilişkin güçlü ipuçları veren bazı verilere eğilmek gerekir.

A- Muhammed'in Bilgi-Kültür Seviyesi ve Aile Yapısı

Muhammed, Mekke site devletinin emirliğini yürüten bir ailenin çocuğuydu. Babası Abdullah ölmüş, dedesi Abdülmuttalib onu himayesine almıştı. Abdulmuttalib, aynı zamanda Mekke'nin yönetiminden sorumluydu. Onun ölümünden sonra da Muhammed'in amcası Ebu Talip, hem bu yönetim görevini, hem de Muhammed'in velayetini üstlenmişti. Muhammed'in yönetici bir ailenin çocuğu olması, kendisinin çevredeki insanlardan daha ileri bir kültür düzeyine sahip olması konusunda çok önemli bir avantajdı. Kaldı ki Araplar, çocukları iyi bir Arapça öğrensinler diye onları, Arapçanın iyi konuşulduğu bölgelerdeki süt annelerine verirlerdi. Bu, öteden

beri süregelen bir gelenekti. Mekke'de konuşulan Arapçanın pek o kadar gelişmiş olmaması, çocukların, öz Arapça konuşulan bir bölgeye gönderilmesine başlıca sebep teşkil ediyordu. Çocukların, bu bölgelerdeki süt annelere verilmesinin diğer bir nedeni de, onların iyi bir şekilde Arapçayı kavrayıp, yapılan şiir müsabakalarında şiir söyleyebilecek bir aşamaya gelmelerinin sağlanmasıydı. Çünkü iyi bir şiirin ortaya çıkmasının olmazsa olmaz koşullarından biri, Arapçayı iyi bilmekten geçerdi. Muhammed'in, bölgede başlıca ileri gelen bir ailenin çocuğu olması, onun da bu yolla yetiştirilmesini sağladı. Muhammed, sözcüklerin ezberleneceği yaş olan 0-6 yaşları arasında Mekke civarındaki Sadoğulları'nda kalmış; Onun öz Arapça öğrenmek üzere sütannesine verildiği ve bunun sonucunda da çok güzel bir Arapça öğrendiği kendisi tarafından şu şekilde dile getirilmiştir: "İçinizde benim gibi Arapça bilen yoktur; zira hem Kureyş Kabilesi'nden olmam, hem de öz Arapçayı konuşan Sadoğulları yanında kalmam, bana bu imkânı sağladı."[2]

B- Muhammed Zamanında Mekke'de Var Olan İnsan Hakları Etkinlikleri

Muhammed zamanında, geçmişi ta Cürhumi'lere kadar uzanan "Hilfü'l-Fudul", "Hilfü's-Salah" gibi isimlerle tarihe geçen insan hakları etkinlikleri vardı. Bu teşkilatların amacı, yerli olsun yabancı olsun herkesi zulme karşı korumaktı. Muhammed'in kendisi de henüz yirmi yaşlarındayken, "Hilfü'l-Fudul" teşkilatına katılmış ve peygamberlik iddiasında bulunana kadar bu teşkilatta çalışmıştır. Bunun bir diğer adı da, "Erdemler" teşkilatıydı. Buraya ancak duyarlı olan insanlar katılırdı. Muhammed, peygamberliğin son yılla-

2 İbn-i Sad, *Tabakat-ı Kübra*, 1/53; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 15/349; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 1/89; Hüseyin Akgül, *Hz. Muhammed*, s.14, Diyanet yayını; Diyarbekiri, *Tarih-i Hamis*, 1/223; Zekeriya Kitapçı, *Yeni İslam Tarihi ve Türkler*, s.136-137; İbn-i Hişam, Siret-i Nebi, s.167-168.

rında bu teşkilat hakkında. "Eğer bir daha bu teşkilata çağırılsam, yine seve seve giderim. Ayrıca, o teşkilata üye olmayı kızıl develere sahip olmama tercih ederim" demiştir.[3]

Şunu demek istiyorum ki, bu gibi etkinliklerin de duyarlı insanların sivrilmesinde fevkalade etkileri olmuştur. Muhammed gibi çok zeki bir insan bu teşkilatta yirmi yıl çalışırsa elbette ki "Kur'an gibi bir kitabı rahatlıkla ortaya çıkarabilir" diyorum.

C- Muhammed Döneminde Hicaz Bölgesinde Faaliyet Gösteren Ticari Merkezler ve Panayırlar

Muhammed zamanında Hicaz bölgesinde birçok panayır düzenlenirdi. Bu panayırlarda ticari faaliyetlerin yanı sıra, sosyal ilişkiler ve bilgi alışverişinin de geliştirilmesi söz konusuydu ki; buralarda tıp, edebiyat, hukuk, sosyoloji, büyü, sözlü şiir gibi sanatsal ve bir bütün olarak çeşitli etkinlikler-müsabakalar yapılıyordu. Ayrıca, buradaki müsabakalarda sözlü edebiyatın önemi daha büyüktü. Örneğin, sözlü edebiyat alanında uzun süre ününü koruyan ve birincilik kazandığı için de Kâbe'de asılmayı hak kazanan "Muallakat-ı Sab'a" adlı şiir meşhurdur.

Şunu belirtmekte yarar vardır: Bu panayırları yazmaktaki amaç, iddia edildiği gibi o günkü şartlarda Hicaz bölgesinin bilgi bakımından mahrum olmadığını; tam tersine, bir bilgi merkezi olduğunu, dolayısıyla bu şartlar içinde yaşayan insanlardan duyarlı birinin çıkabileceğini ve nitekim de çıktığını vurgulamaktır. Başka bir ifadeyle, düşüncenin gelişmesi için koşullar, iddia edilenin tersine, tamamen uygundu diyebiliriz.

3 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/51; *İslama Giriş*, Diyanet yayını, s.7; Diyarbekiri, *Tarih-i Hamis*, 1/261; İbn-i Esir, *el-Kamil'ü fi't Tarih*, 2/25, 2/176; İbnü'l Cevzi, *Sıfat-ı Safve*, 1/260, "Sad bin Ubade" bölümünde; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 1/131; Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, 6/367; İbn-i Habib, *el-Munammak...*, s.279; İbn-i Sad, *Tabakat*, 1/61; İbn-i Habib *el-Munammak*, s.52; Dımyati, *es-Siretü'n Nebeviye*, s.46.

Diğer taraftan, bu panayırlar öylesine belli periyotlarla düzenlenmişlerdi ki, hemen hemen yılın bütün aylarına yayılmıştı. Dolayısıyla, halkın bu panayır etkinlikleri boyunca, bir bilgi akışı içinde yaşadığını, sosyal, kültürel ve etnik değerler açısından yoğun bir birikim sürecinin belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Şimdi de o günkü şartlarda yaşayan insanların fikirleri üzerinde olumlu iz bırakan bu panayırlardan birkaçını sunalım:

1. Ukaz Panayırı: Zilkade ayının son 15 gününde, Taif yakınında kurulurdu. Uluslararası bir karakter taşıyan bu panayır, hem çok geniş bir katılıma sahne olurdu, hem de nitelik itibariyle çok ünlü bir panayırdı. Ticaretle birlikte, şiirsel ve sanatsal faaliyetler de bu panayırın etkinlikleri arasındaydı.

2. Ramazan ayının 1'inden 20'sine kadar Aden'de; aynı ayın 10'u ile 30'u arasında da San'a'da iki panayır düzenlenirdi. Hem doğudan hem de güneyden tüccarların geldiği bu panayırlarda, canlı bir ticari hayat ve alışveriş söz konusuydu.

3. Devmetü'l Cendel Panayırı: 1 ile 30 Rabiü'l Evvel ayında Suriye sınırında kurulurdu.

4. Müşakkar Panayırı: 1 ile 30 Cemaziye'l Evvel ayında Bahreyn'de kurulurdu. Bu panayır da, Ukaz ve Deba panayırları gibi uluslararası katılımın sağlandığı bir panayırdı.

5. Zül'mecaz Panayırı: Zilhicce ayının ilk haftasında Ukaz ile Mekke arasında kurulurdu. Bu panayır, genelde Hac için gelenlerin alışveriş yapma ihtiyaçlarına cevap vermek için kurulurdu. Ayrıca, Mina'da da hacılar için bir panayır düzenlenirdi. Bu panayır, 3 ya da 4 gün devam eden şeytan taşlama süresince kurulu kalırdı.

6. Rabiye Panayırı: 15-30 Zilkade ayında Hadramut'ta kurulurdu.

7. Deba Panayırı: Umman yakınında deniz kıyısında kurulurdu. Kıtalar arası bir niteliği olan bu panayır, o dönemde deniz ticaretinin gelişmesine önemli katkılar yapardı. Özellikle Uzakdoğu ülkeleri insanlarının bölge ile ticari ilişkilerinin geliştirilmesini sağlardı.

8. Suhar Panayırı: Recep ayının 20'si ile 25'i arasında Umman'da kurulurdu.

9. Netat Panayırı: Muharrem ayının 10'u ile 30'u arasında Hayber'de kurulurdu.

10. Hecer Panayırı: 10 ile 30 Muharrem arasında Yemen'de kurulurdu.

11. Mehre Panayırı: Şaban ayının 1'i ile 15'i arasında Aden ile Umman arasında, deniz kıyısında kurulurdu.

Bu panayırlar dışında büyük ya da küçük çapta, kendine özgü nitelik ve etkinliklere sahip birçok panayır mevcuttu. Bu dönemde, söz konusu panayırlar aracılığıyla özellikle ticaret ve kültürel alanlarda kayda değer ilerlemeler yaşanırdı.[4]

D- Muhammed'in Bahira ve Nastura ile Görüşmesi

Şu da bilinmelidir ki, Muhammed iki kez Şam tarafına gidip orada Rahip Bahira ve Rahip Nastura ile ayrı tarihlerde görüşmüştür. Bu görüşmeler esnasında çok önemli sohbetlerde bulunulduğu tarihi kaynaklarda mevcuttur.[5]

Gerçek bu iken, Muhammed'in yeni bir oluşum için onlardan da yararlandığı söylenebilir. Hatta bu görüşmenin Muhammed üzerinde yaptığı etkiyle ilgili özel kitaplar bile yazılmıştır. Mesela, 1988 yılında Paris'te yayımlanan *Kur'an'ın Yazarı Hıristiyan Keşiş Bahira Efsanesi* adlı yapıt, bu konuda örnek olarak gösterilebilir. Bu yapıtta "Muhammed, bilgisini Tanrı'dan değil; Keşiş Bahira'dan al-

4 Sait Afgani *Esvak'ül Arab* adlı yapıtının 227'inci sayfasında, 26 panayırın adını ve oralarda icra edilen faaliyetleri birer birer anlatmaktadır. Burada, panayırlarla ilgili bilgi veren sekiz yapıtın daha ismini veriyor: Alusi (ö. hicri 1342). *Bülûğ ü'l Ereb* adlı eserinin 1/264'te 15 panayırın hem isim, hem yer, hem de fonksiyonlarını yazıyor. İbn'i Habib (ö. hicri 245), *el- Muhabber* adlı eserinde s.263-267; Yakubi (ö. hicri 294), *Tarih-i Yakubi* adlı yapıtında 1/313-314; Hemedani, (ö. hicri 334), *Sıfat'u Cezireti'l Arab* adlı eserinde; Tevhidi (ö. hicri 400), *el- Emta' ve'l-Muanese* adlı eserinde 1/85; Merzuki (ö. hicri 421), *el- Ezmine ve'l Emkine* adlı eserinde 2/161-170; Kalkeşendi (ö. hicri 821), *Sub'hü'l A'şa* adlı eserinde 1/411; Bağdadi, (ö. hicri 1093) *Hazanetü'l Edeb* adlı eserinde 4/362'de bu panayırlarla ilgili çok önemli bilgiler vermişlerdir.

5 İbn-i Sad, *Tabakat-i Kübra*, 1/62; Kastalani, *el-Mevahib*, 1/101.

mıştır" deniyor. Kaldı ki Muhammed'in. ticaret amacıyla 12 ve 25 yaşlarında iken bir-iki kez Şam tarafına gittiği ve adı geçen papazlarla dini konularda sohbet ettiği bilinen bir geçektir.

E- Kur'an'ın Tevrat ve İncil ile İlişkisi

Muhammed zamanında hem Matta, Markos, Luka, Yuhanna İncil'leri; hem de şu anda var olan Tevrat kitabı mevcuttu, bunlar yeni bir oluşum için kaynak olarak vardı. Zaten Kur'an'da var olan sosyal içerikli temaların hemen hemen hepsi, Tevrat'ta da vardır. Elimizde var olan Tevrat kitabı, MÖ 6. asırda "Azra" adında bir kâhin tarafından yazılıp bugünkü halini almıştı. Yani, Muhammed'den 12 asır önce Tevrat yazılı hale getirilmiş ve bugüne kadar korunan bir belge olarak devam edegelmiştir. Aynı zamanda, bugün var olan 4 İncil de MS 325 yılında bin kişilik bir ruhani meclis tarafından son şeklini almıştı. Böylece bu kitaplar da o günkü toplumun ve dolayısıyla Muhammed'in kullanımına hazır durumdaydı. Özellikle Tevrat'ın, Kur'an'ın oluşturulması üzerindeki etkisinin oldukça büyük olduğu gözlenmektedir. Bu konuda somut birkaç örnek vermek gerekirse; Ebu Hüreyre şöyle demektedir:

> "Ehl-i Kitap (Yahudiler), Tevrat'ı İbranice olarak okur, bize de Arapça olarak açıklamasını yaparlardı. Buna karşı Muhammed bize, 'Siz onları ne doğrulayın ne de yalanlayın' diyordu."[6]

Bir diğer örneği de Halife Ömer'den dinleyelim:

> "Ehl-i Kitap kendi aralarında Tevrat okurken, ben de onları dinlerdim; gerçekten Kur'an ile Tevrat arasında herhangi bir fark görmezdim."[7]

Gerek bu ifadeler, gerekse Kur'an ile Tevrat'ın birlikte incelenmesi halinde ortaya çıkacak olan tıpatıp ortak noktalar-benzerlikler

6 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1679.
7 Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Bakara Suresi, 98. ayet.

gösteriyor ki, gerçekten Kur'an'ın oluşturulması hususunda Tevrat kültürü fevkalade etkili olmuştur.

Söz Tevrat ile Kur'an arasındaki benzerliklerden açılmışken, bu benzerlikleri, bazı somut örneklerle açıklamakta yarar var. Örneğin;

1. Boy abdesti, İslamiyetten önce hem Arapların inançlarında, hem de Tevrat'ta (Yahudilikte) mevcuttu.[8]

2. Namaz da İslamiyetten önce vardı. Hatta bugünkü gibi günde beş vakit olarak kılınıyordu. İsimleri, Şaharit (sabah namazı), Musaf (öğle namazı), Minha (İkindi namazı), Neilat Şerarim (Akşam üstü) ve Maarib (Akşam namazı) olarak halk arasında kullanılıyordu.[9]

3. İslamiyetten önce cuma namazı var olup "Arube" adıyla anılırdı. Bunu Muhammed'den önce Kab bin Lüey icat etmişti. Ayrıca, namazın daha önce var olduğu Kur'an'ın birçok ayetinde zaten geçiyor. (Mesela, Âl-i İmrân Suresi-39; İbrahim Suresi-40, Meryem Suresi-31 vb.)

Diğer taraftan, günlük namazların cemaatle kılınması geleneği, Muhammed'den önce Yahudilikte uygulanıyordu: ancak onlar, namazın kılındığı mabede cami değil; Havra diyorlardı. Yahudilerde cemaat kavramı yerine "Minyan" kullanılıyordu. Hatta, namazın cemaatle kılınmasına çok önem veriliyordu ve bir namazın cemaatle kılınabilmesi için 13 yaşını tamamlamış en az 10 erkeğin katılımı zorunluydu.[10]

İslamiyette varlığı en başta Kur'an ile (Nisâ-43) sabit olan Teyemmüm, (toprakla temizlenme usulü) bile daha önce söz konusu bir uygulamaydı. Su olmadığı zaman cünüp halinde Yahudiler böyle bir yönteme başvuruyorlardı.[11]

8 İbn-i Habib, *Muhabber,* s.319; Halebi, *İnsanü'l Uyun,* 1/425 ve Tevrat, "Levililer" bölümü, 15/16-18.

9 Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik,* s.399-405; Doç. Dr. Ali Osman Ateş, *Asr-ı Saadette İslam;* Şaban Kuzgun, *Hz. İbrahim ve Hanifîlik,* s.117; Epstein, *Judaism,* s.162.

10 Hayrettin Örs, *Musa ve Yahudilik,* s.399-405: Abdurrahman Küçük-Günay Tümer, *Dinler Tarihi,* s.226-227.

11 *İslam Ansiklopedisi,* Wensinck, M.E.B. tercemesi, "Teyemmüm" maddesi, 12/1-223.

4. Muhammed'den önceki dönemlerde Araplarca kutlanan iki önemli bayram geleneği vardı: 21 martta Nevroz bayramı, 22 eylülde de Mihriban bayramı kutlanıyordu. Muhammed döneminde, bu bayramlar Müslümanlara yasaklanarak, bunların yerine Ramazan ve Kurban bayramları getirildi. Böylece, iklim değişimlerini haber vermesi nedeniyle tarımsal faaliyetler açısından da rasyonel bir yarar sağlayan Nevroz ve Mihriban bayramları, sadece dinsel içeriği olan bayramlarla ikame edildi. Dolayısıyla, burada yeni olan, bir bayram kutlaması ve bir toplumsal şenlik yaratmak değil, geleneksel olarak var olanın, içerik ve biçimsel açıdan değiştirilmesidir. O bakımdan, bu bayram hadisesinde de yeni bir şey ortaya konduğunu kimse iddia edemez.[12]

5. İslami bir gelenek olarak bilinen "yağmur duası" bile, daha önce vardı. Bunu teyit eden birçok hadis vardır. Ayrıca, Bakara Suresi'nin 60'ıncı ayetinde bu konuya değinilmiştir.[13]

6. Bugün İslamiyette kadınların kullandıkları başörtüsü geleneğinin kaynağı Yahudi ve Hıristiyan kültürüne dayanır. Hatta Yahudilikten önce de vardı. Yahudi kadınların, özellikle bir ibadeti izlerken, başlarını mutlaka örtmeleri gerekiyordu. Bu, onlar için bir zorunluluktu.

Kadınların başörtüsü hadisesi Hıristiyanlıkta da önemliydi.[14]

7. İslamiyette bazı özel durumlarda var olan iki namazı birleştirme (Cem'u takdim, Cem'u te'hir) gibi detayların geçmişi bile, ta Hz. İbrahim dönemine dayanır. Dolayısıyla, Bu da Muhammed tarafından ortaya atılan yeni bir şey değildir.[15]

12 *Sünen-i Ebu Davut Tercemesi*, 1/675. Burada her iki bayramın da adı vardır. *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, 3/157; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 13/133; Ahmet Zeki Çokçuoğlu, *Ferhenga Berikê*, s.300, "Mihrigan" maddesi.

13 Belazuri, *Ensabü'l Eşraf*, 1/82-83.

14 Abdurrahman Küçük-Günay Tümer, *age*, s.227; Örneğin; Pavlus'un 1. Korintoslulara mektupları, 11/3-8.

15 *Taberi Tarihi*, M.E.B. Tercemesi, 1/356; Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, 1/34.

8. İslamiyetten önceki geleneklerde, kişinin kendi annesi, kardeşi, teyzesi, hâlâsı, üvey annesi ve eşi henüz hayatta iken baldızı ile evlenmesi yasaktı. Tevrat'a göre buna uymayan kişi idamla cezalandırılırdı. Bunlar Kur'an'da aynen kabul edildi. (Mesela: Nisâ Suresi. 23. ayet.)[16]

9. İçkinin verdiği zarar göz önüne alınarak, konuyla ilgili yasak, Muhammed'den önce de uygulanagelen bir âdetti. Bu yasak, Tevrat ve İncil'de de açıkça ifade edilmektedir.

Muhammed döneminde henüz kendisi tarafından içkinin içilmesine yasak konmadan önce, bu konuda Osman bin Maz'un, Kus bin Saide, Hz. Ali, Varaka, Ebu Zer ve Zeyd bin Amr gibileri yasak koymuşlardı. Dolayısıyla, Muhammed'in içkiye koyduğu yasak da yeni bir icat değildir.[17]

10. Oruç ibadetinin Muhammed'den asırlar önce var olduğunu Kur'an zaten yazıyor. (Bakara, 183. ayet.)

Hatta, o zaman orucun başlangıcı bile İslamiyetteki gibi Ay'a göre tespit ediliyordu. Tıpkı bugünkü Müslümanlar gibi Ay'ı görmek için gözetleme heyetleri bile kuruluyordu.[18]

11. Kandil geceleri İslamiyetten önceki dönemlerde de vardı. Örneğin: Yahudilerde, "Roş ha şana" kandili vardı. Bu gelenek, Tişri ayının birinde başlayıp iki gün devam ederdi. Yahudilerin inançlarına göre, bu iki günde kainatın ve insanın kaderinin yeniden tayini söz konusuydu. Tıpkı İslamiyetteki Kadir, Berat geceleri gibi.[19]

12. İslamiyette var olan "Kur'an'ı hatmetme, hatim indirme" geleneği, Yahudilikte de vardı. Bunun adı, "Simha Tora"ydı. Onlara göre, her yıl bir defa Tevrat hatmedilir ve bunun sonunda bir bayram yapılırdı.[20]

16 Tevrat, "Levililer" bölümü, 18/6-24 ile 20/11; İbn-i Habib, *Muhabber*, s.325-27 ve *Munammak*, s.21; *Yakubi Tarihi*, 2/15; İbn-i Kuteybe, *el- Maarif*, s.50; Belazuri, *Ensaü'l Eşraf*, 1/87; Isfehani, *el- Ağani*, 3/152.

17 Tevrat, "Sayılar" bölümü, 6/1-3 ve Süleyman meselleri, 23/30-32; Luka İncili, 1/13-15; İbnü'l Cevzi, *Ahkam-i Nisâ*, s.167; Askalani, *el- İsabe*, No: 5183.

18 Hayrullah Örs, *Musa ve Yahudilik*, s.409.

19 Abdurrahman Küçük-Günay Tümer, *age*, s.230.

20 A.Küçük-G.Tümer, *age*, s-231.

13. İslamiyette, her ayın 13, 14 ve 15'inci günlerinde oruç tutmak sevaptır ve tutulması tavsiye edilir. Bu günlere "Eyyam-ı Biz" denir. Aynı günlerde oruç tutma geleneğini Tevrat'ta da görüyoruz. Konu ile ilgili hadislerde Muhammed, "Kim her ayın bu üç gününde oruç tutarsa, sanki senenin tüm günlerinde oruç tutmuş gibidir" demiştir.[21]

14. İslamdan önceki dönemlerde şayet bir kadın, kocası tarafından üç kez boşansaydı, artık birbirlerinden ayrılmaları zorunlu hale gelirdi. İslamiyet, bu geleneğe aynen uymuştur. (Örneğin: Bakara Suresi, 229-230. ayetler.) Ayrıca, Hac'da kurban kesmek; şeytan taşlamak; senenin 12 ayından dördünün hürmetli aylar olarak kabul edilmesi, ölen birinin yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması, verasette kız çocuklara erkeklerin aldığı payın (o günkü bazı geleneklere göre) yarısının verilmesi vb. uygulamalar, İslamdan önce de toplumsal yaşamın birer parçasıydı.[22]

15. İslama göre hırsızlık yapan birinin cezalandırılmasındaki yöntem ve hukuki düzenlemeler de Kur'an'ın ortaya attığı yeni bir olay değildir. Bunlar, eskiden beri var olan geleneklerdi. Erkeklerin sünnet olmaları; yeni doğan çocuklar için "Akika" adı altında kurban kesmek; kadınlarla ilgili "İddet" (yani, eşinin ölmesi ya da eşinden ayrılması halinde yeniden evlenebilmesi için belli bir süre bekleme zorunluluğu) ve kadınla erkek arasındaki özel ilişkilerin belli bir düzlemdeki yasalarını ifade eden "zihar", "ila" gibi ananeler daha önce de vardı.[23]

16. Çalışanın alınteri kurumadan ücretinin ödenmesi prensibi, Muhammed'in hadislerinde vazedilen bir düzenleme olarak geçer. Oysa bu insani prensip, Tevrat'ta da yer almaktadır.[24]

21 Tevrat, "Levililer", 23/4-6; *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, 601 no'lu hadisin şerhi, 4/152; *Sünen-i Ebu Davut*, Savm-68, No: 2449; *Sünen-i Nesai*, Savm-84, No: 2419-2425; İbn-i Mace, Savm-29, No: 1707.

22 Örneğin İbn-i Habib, *Muhabber*, s.309-324; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, "Batn-ı Nahle" bölümü, 3/156.

23 Tevrat, "Tekvin" bölümü, 17/11-14; Kur'an, Mâide Suresi 38. ayet; İbn-i Habib, *Muhabber*, 329; İbn-i Esir, *Üsd-ül Gabe*, No: 7527-7530; Alusi, *Bülugü'l Ereb*, 2/50; *Taberi Tefsiri*, 23/76.

24 Tevrat, "Tesniye" bölümü, 24/14-15.

17. Kur'an'da var olan bütün İsrailoğulları peygamberlerinin tüm efsaneleri. Tevrat'ta daha kapsamlı bir biçimde anlatılmaktadır. (Örneğin. Hz. İbrahim. Hz. Musa. Hz. Eyüp, Hz. Davut. Hz. Süleyman gibi.) Dolayısıyla. bunlar da yeni bir icat değildir.

18. Kesilmeyen bir hayvanın (leş) etini yemek. daha önce de haram olup, Kur'an'ın ortaya attığı yeni bir şey değildir.[25]

19. Mekke'nin harem bölgesi (hürmetli bir şehir) olması inancı, Hz. İbrahim'den beri süregelen bir gelenekti. Bunu. Muhammed' kendisi de ifade etmektedir.[26]

20. Bugün İslamda var olan köleyi azat etme geleneği bile. öteden beri var olan bir uygulamaydı. Muhammed buna da karışmayıp. olduğu gibi onayladı.[27]

Yani. bu konu da Muhammed'in icadı değildir.

21. Sosyal bir faaliyet olan zekât hadisesi, eskiden beri var olan bir gelenekti. Bunun eskiden beri var olduğunu Kur'an da yazıyor. Dolayısıyla. başka kaynak göstermeye gerek yoktur. Mesela Hz. İsa ile ilgili "Meryem Suresi" 31. ayette, İsmail peygamber ile ilgili "Meryem Suresi" 55. ayet'te, Hz. İbrahim ile ilgili "Enbiya Suresi" 73. ayette zekâtın daha önce var olduğu kabul edilmektedir.

22. Şu anda var olan Kâbe'yi örtme geleneği gibi çok basit adetler ve detaylar bile daha önce vardı.[28]

23. Yanlışlıkla öldürülen bir insanın kan bedelinin 100 deve olması, daha önce Araplarda yaygın olan bir gelenekti.[29]

24. Muhammed'den önce Yahudilerin geleneğinde. inançları farklı olan insanların birbirleriyle evlenmeleri yasaktı. Kur'an bu konuda da aynı prensipleri benimsemiş ve onaylamıştır.[30]

25 Tevrat, "Levililer", 22/8.

26 Buhari. *Megazi*. 27: Müslim. *Hac*, No: 1355.

27 *Tecrid-i Sarih*. Diyanet Tercemesi. No: 705-709.

28 Dr. Galip Kureyşi, *Evveliyatü'l-Faruki Ömer*. s.479.

29 Moğultay. *el-İşare*. s.49. Moğultay. bu kaynağında şu eserlerden de alıntı yapmıştır: Askeri. *el-Evail*. 16: Süheyli. *Revdü'l Unuf*. I/146; İbni Kuteybe. *el-Maarif*. 551: İbn'il Cevzi, *Telkih*. 466: Suyutî. *el-Vesail*. s.84; İbni Hazmı. *Cemheretü'l Ensab*. s.189.

30 Tevrat. "Tekvin". 34/1-26: "Tesniye". 7/3 ve Kur'an. Bakara Suresi, 221. ayet.

25. Bir erkeğin, birçok kadınla evlenmesi, Yahudilikte de var olan yaygın bir adetti. Kur'an, bu geleneği de kabul etti.[31]

26. Daha önce herhangi bir davanın ispatı için en az iki erkeğin şahitliği gerekiyordu. Kur'an bu geleneğe de onay verdi.[32]

27. Kur'an'daki cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, yaraya yara... şeklinde ifade edilen ceza biçimleri, Tevrat'ta da geçmektedir.[33]

28. İslamda yemin, ancak Allah'ın adıyla veya sıfatlarıyla geçerlilik kazanır. Bunun dışında yapılan yeminler kabul edilmediği gibi, üstelik bunların sahibi günaha da girer. Bu gelenek, Tevrat'ta da geçmektedir.[34]

29. Kur'an'a göre Allah'a şirk koşmanın cezası çok ağırdır. (Nisâ Suresi, 48, 116. ayetlerde geçtiği gibi.) Bu inanç Tevrat'ta da mevcuttur. Hatta Tevrat'ta, "Allah'a eş koşanların cezası idamdır" diye yazılıdır.[35]

30. Yol kesenlere ve dine göre terör sayılan hareketlere katılanlara ve yeryüzünde fesat çıkaranlara daha önce de ağır ceza verilirdi. Burada da görülmektedir ki, Kur'an, aynı geleneği tasdik etmiştir.[36]

31. Dicle ile Fırat'ın çok önemli iki nehir oldukları Muhammed'den asırlar önce Tevrat'ta dile getirilmişti. Aynı önem Muhammed tarafından da "Miraç gecesi gökten dönüşünde beş vakit namazın farz kılındığı gecede" bir kez daha dile getirilmiştir; o da bu nehirlerin önemiyle ilgili böyle bir açıklamada bulunmuştur.[37]

31 Tevrat, "Tekvin", 16/1..., 29/17, 32/22; "2. Samuel", 25/40; "1.Krallar", 11/1. Kur'an, Nisâ-54, Ra'd-38, Ahzâb-38, Sâd-23, 24 vb.

32 Tevrat, "Tesniye", 17/6, 19/15; Kur'an, Bakara-282; Yuhanna İncili, 8/17; Matta İncili, 18/16.

33 Tevrat, "Çıkış", 2/23-25, "Levililer", 24/17-20, "Tesniye", 19/21; Kur'an, Mâide-45.

34 Tevrat, "Tesniye", 20/20.

35 Tevrat, "Çıkış", 22/20; "Tesniye", 17/2-7.

36 Kur'an, Mâide Suresi, 33. ayet; İbn-i Habib, *Muhabber*, 327.

37 Dicle ile Fırat hikâyesi için kaynakça; Tevrat, "Tekvin" bölümü, 2/13-14; *Tecrid-i Sarih*, Diyanet Tercemesi, No: 1551; Buhari-Müslim, *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 103; Buhari, *Bed'ü'l Halk*, 6; *Menakıb-i Ansar*, 42; *Eşribe*, 12; Müslim, *İman*, No: 164, *Cennet*, No: 2839 ve diğer hadis kaynakları.

Burada Tanrı'nın hem Tevrat'ta, hem de Kur'an'da hep aynı nehirleri işlemesi dikkat çekicidir. Çünkü Dicle ile Fırat, çevrelerinde yaşayan ülkeler için önemli olabilir, ancak Amerika kıtasında yaşayanlar için bunlar önemli değildir. Onlar için Missisippi nehri –ki aynı zamanda dünyanın en uzun nehridir– daha önemlidir. Ama hiçbir peygamber Missisippi gibi dünyanın en önemli nehirlerini hiç işlememiştir. Tanrı peygamberleri doğadan örnekler verirken hep Ortadoğu'daki coğrafyayı baz almışlardır. Halbuki mademki İslam dini evrenseldir ve o ki ille de onun kutsal kitabında bir dağ veya taş işleniyorsa, o zaman dünyanın her coğrafyasından bunlar için örnekler verilmeliydi!

32. Bu dinler arasındaki benzerliklerden son bir örnek daha verip başka konuya geçelim: Nuh tufanı efsanesi Kur'an'ın birçok ayetinde işlenmiştir. Ama bu efsane Kur'an'la ortaya çıkan yeni bir şey değildir. Bu hem Tevrat'ta, hem de Tevrat'tan önceki kültürlerde var olan eski bir efsanedir. Örneğin; Kur'an'da Yunus Suresi 73. ayette özetle, "Nuh peygamberin kavmi onu yalanlayınca, biz hem onu hem de onunla birlikte gemide olanları kurtardık. Ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, biz onları denizde boğduk" deniyor. Yine Hûd Suresi 37-49. ayetlerinde Nuh tufanı uzun uzadıya anlatılmıştır; hatta geminin en son Cudi Dağı üzerinde durduğu bile yazılmaktadır. Yine aynı olay Müminûn Suresi'nin 27-28. ayetlerinde tekrar izah edilmiştir. Keza Şuarâ Suresi'nin 119-120. ayetlerinde Nuh tufanı hakkında tekrar bilgi verilmiş, Ankebût Suresi'nin 14-15. ayetlerinde bu tufan hadisesi bir daha anlatılmıştır. Burada ayrıca Nuh'un 950 sene yaşadığından söz edilmektedir. Aynı yaş olayı Tevrat'ta daha detaylı bir şekilde geçiyor.[38]

1862'de Nineva-Musul'da bulunan bir tablette bu inancın Yahudilikten önce Sümerlerde de var olan bir inanç olduğu teferruatına kadar anlatılıyor. Ayrıca bu efsaneyle ilgili Sümer kültüründeki bilgiler için Samuel Noah Kramer'in yazdığı *Tarih Sumer'de Başlar* adlı ese-

38 "Tekvin" bölümü, 6/13-22. Ayrıca "Tekvin", 9/11'de de buna kısmen değinilmiştir.

rin 183. sayfası ve devamında detaylıca bilgi verilmiştir. Bu yazar. ayrıca *Sümer Mitolojisi* adlı eserinin 173. sayfasında buna değinmiştir. Kaldı ki. bu efsanenin Sümerlerde var olduğuna ilişkin bilgiler. tabletlerde yazılıdır ki, bunlara itiraz etmek mümkün değildir.

Kur'an ve eski kültürlerin benzerlikleriyle ilgili örnekleri çoğaltabiliriz; ama bu benzerlikler hakkında biraz bilgimiz olsun diye verdiğimiz örnekleri burada yeterli bulup kaynağımızın başka bir bölümüne geçiyoruz.

Aslında biz bu kaynakta. Kur'an ayetlerinin inmesinde etkili olan Ömer ve Muhammed'in hanımlarının faktörüyle onun uyguladığı zina cezaları ve Kur'an'ın ekonomik politikası hakkında detaylı bilgi vermeye çalışıp. böylece Kur'an'ın kim/kimler tarafından ortaya çıktığı sorusuna yanıt bulmaya çalışıyoruz. O bakımdan şunu belirtmek zorundayız ki, gerek şimdiye kadar belirttiğimiz ve bundan sonra da bir oranda belirteceğimiz örneklerimizden amacımız. ana konuya geçmeden. Muhammed'in yaşadığı dönemle ilgili genel bir durum tespiti yapmaktır. Konumuzun aydınlanması açısından böyle bir tespite gereksinim vardır. Az önceki örneklerimizde. ağırlıklı olarak Tevrat'ı baz aldık; çünkü Tevrat ile Kur'an arasında aşırı derecede bir benzerlik/tıpatıp uygunluk söz konusudur.

F- Muhammed'in Toplumsal Olaylarda Duyarlı Olmasına Olumlu Etki Yapan Fakirlik Faktörü

Gerçek şudur ki, Muhammed, kendi çağının çok önemli bir devlet adamıdır. Onun çok zeki bir insan olduğu konusunda şüphe yoktur. Muhammed'in, yönetici bir aileden gelip yetim kalması sonucu ekonomik şartların onun aleyhinde oluşması, onu arayışlara sevk etmeye vesile olmuştur. Hatta zaman içinde onun ekonomik durumu o kadar kötüleşmiştir ki, Mekke halkına çobanlık yapacak kadar yoksullaşmıştır. Ekonomik olarak büyük sıkıntılar içine girdiği

için. amcası Ebu Talip'ten kızı Ümmü Hani'yi istediği halde. amcası kendisine vermemiş ve ona aynen şöyle demiştir: "Herkes. ancak kendi dengiyle evlenir: senin durumun belli. ben nasıl sana kızımı vereyim." Çok zeki olan Muhammed'in bu dezavantajlar içinde yaşaması. onun duyarlı bir birey olmasına önemli derecede etki yapmıştır. Zaten tarih boyunca sosyal olaylarda genelde yoksullar devrim yapmışlardır. Bu olay da Kur'an'ın oluşturulmasında Muhammed'i harekete geçiren önemli bir etken olarak düşünülebilir.[39]

G- Muhammed'in Arkadaşlık Kurduğu İnsanların Bilgi Seviyesi

Muhammed henüz peygamber olmadan. Mekke'nin tahsil görmüş en bilgili insanlarıyla oturup kalkardı. Peygamber olduktan sonra muhalifler ona karşı. "Hayır. bu bilgileri daha önce kendileriyle irtibat halinde olduğu şahıslardan almıştır. bu işin Allah'la hiç ilgisi yoktur" gibi çok sert eleştirilerde bulunmaya başlayınca, Nahl Suresi'nin 103. ayeti iniyor. Şimdi bu ayetle ilgili değişik müfessirlerin yorumlarını ayrı ayrı sunmaya çalışalım;

1. Ubeydullah bin Müslim anlatıyor:

> "Mekke'de çok bilgili iki Hıristiyan köle vardı. Bunlar aslen Iraklıydı. Adları ise Yesar ile Hayr idi. Bunların birçok kitapları vardı. Fırsat buldukça bu kitapları okurlardı. Muhammed de çoğu kez onlara uğrar, kendilerini dinlerdi. Günün birinde peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkınca, muhalif olanlar, 'Hayır. Muhammed bu bilgileri Allah'tan değil de adı geçen köle-

39 Çobanlık yaptığına dair kaynakça: Buhari. *İcare*. 2. bap: İbnü'l Cevzi. *Sıfat-ı Safve*, 1/35: Ibn-i Sad. *Tabakat-i Kübra*, 1/59: Hindi. *Kenzü'l Ummal*, No: 37763: Heysemi. *Mecmeu' z-Zevaid*. 9/221: Askalani. *el- İsabe*.... No: 12285: Muhammed Sait Mubeyyıd. *Mevsuatu Hayati-s- Sahabiyat*. 611: İbn-Habib. *Muhabber*. 98.

lerden almıştır: Allah'ı ise işini sağlama bağlamak için kullanıyor' demeye başladılar. Bu yüzden, Nahl Suresi'nin 103'üncü ayeti buna cevap mahiyetinde indi."

Ayetin özeti şu: "Biz (Allah olarak) onların, 'Kur'an'ı Muhammed'e bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Halbuki onların dedikleri şahsın dili yabancıdır. (Arapça değildir.) Bu Kur'an ise, apaçık bir Arapça'dır." (Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Nahl Suresi, 103. ayet.)

2. Carullah Zamahşeri *el- Keşşaf*... adlı tefsirinde ve Muhammed bin Cerir Taberi de, ünlü *Camiu'l Beyan* adlı tefsirinde Nahl Suresi'nin 103'üncü ayetini değerlendirirken şu bilgiyi de aktarıyorlar:

"Mekke'de Tevrat ve İncil'i çok iyi bilen Cebr-i Rumi veya Aiş ya da Yaiş adında bir demirci vardı. Kimileri de adı Yesar-i Rumi'ydi diyorlar. Ayrıca onun yanında bir kardeşi de vardı. Muhammed sık sık bunlara gidip kendilerinden bilgi alırdı. Muhammed peygamberlikle görevlendirilince, ona muhalif olanlar, 'Muhammed bu bilgileri Allah'tan değil de, adı geçen demirci köleden almış' demeye başladılar. Bunun üzerine, Nahl Suresi 103'üncü ayeti indi."

3. İmam Suyuti, *Lübabü'n-Nükul* adlı eserinde, Nahl Suresi'nin 103'üncü ayetini yorumlarken şöyle diyor:

"Mekke'de Bel'am adında biri vardı. Muhammed sık sık ona gider, kendisinden bilgi alırdı. Kimileri de, o dönemde Mekke'de Yesar ve Cebr adlarında iki yabancının bulunduğunu, bunların çok kitapları olduğunu ve Muhammed'in genellikle onlara uğrayıp kendilerinden yararlandığını kaydediyorlar. Daha sonra Muhammed peygamberlikle görevlendirilince muhalifler, 'Hayır, yalan konuşuyor: Bu bilgileri Allah'tan değil; adı geçen kişi veya kişilerden alıyor' demeye başladılar. Bu ağır itham üzerine Nahl Suresi 103'üncü ayeti indi."

4. Kadı Beydavi, *Envarü't Tenzil* adlı tefsirinde şöyle diyor:

"Mekke'de Amr bin Hadremi'nin bir kölesi vardı. Adı Cebr-i Rumi idi. Kimileri, bununla birlikte Yaser adında bir kölenin daha olduğunu söylüyorlar. Kimileri de bu şahsın, Huveytıb'ın kölesi Aiş olduğunu belirtiyorlar. Muhammed peygamberlik iddiasında bulununca, muhalif gruplar, 'Muhammed, Kur'an bilgilerini bu kölelerden alıyor, Allah'ı ise toplumu etkilemek için kullanıyor' şeklinde eleştiriler yöneltmeye başladılar. Bunun üzerine Nahl Suresi 103'üncü ayeti indi."

5. Nesefi, *Medarık...* adlı tefsirinde, "Nahl Suresi'nin 103'üncü ayeti aşağıdaki eleştirilere cevaben inmiştir" diyor ve eleştirileri şöyle açıklıyor:

"Huveytıb'ın Aiş veya Yaiş adında bir kölesi vardı. Bazıları da bunun isminin Cebr-i Rum-i olup Amr bin Hadremi'nin kölesi olduğunu ileri sürmüşler. Bu köleler, Tevrat ve İncil'i çok iyi bilirlerdi. Muhammed daima onlara uğrar ve kendilerinden bilgi edinirdi. Peygamberlik davası ortaya çıkınca, inanmayanlar dedikodu yapmaya başladılar ve 'Kur'an'ın dayanağının Allah değil de bu şahıslar olduğunu, Muhammed'in aktardıklarının ise, sadece adı geçen kişilerden öğrendiği bilgiler olduğunu söylemeye başladılar. Bu yüzden ilgili ayet indi."

6. Fahrettin-i er-Razi, *Tefsiri Kebir* adlı yapıtında Nahl Suresi'nin 103. ayetini açıklarken, şunları aktarıyor:

"Mekke'de Tevrat ve İncil'i çok iyi bilen ve bolca da kitapları olan bir köle vardı. Onun adı çok ihtilaflıdır: Kimisi Yeiş, kimisi Addas, kimisi Cebr, kimisi Cebra, kimisi Bel'am diyor. Muhammed sık sık uğrar, ondan bilgi alırdı. Kur'an olayı ortaya çıkınca, inanmayanlar –zaman içinde–, 'Bu işin arka planında Allah değil de adı geçen kişiler vardır' demeye başladılar. Kimileri de 'Aslında Kur'an'ı, çok açıkgöz olan Hatice

Muhammed'e öğretiyor; fakat kendisi kadın olduğu için öne çıkamıyor; bu nedenle Muhammed'i öne çıkarıyor; yani Kur'an'ın baş aktörü Hatice'dir' diyorlardı. İşte bütün bu itirazlara cevap mahiyetinde adı geçen ayet inmiştir."

7. Bazı kaynaklar da "Nahl Suresi'nin 103. ayetinde kendisinden söz edilen, Muhammed'i etkileyen kişinin, aslında Selman-i Farisi olduğunu, ayetinse, bu iddiaları reddetmek için indiğini" yazıyorlar.

Acaba iddia edildiği gibi –Selman-i Farisi olsun diğerleri olsun– gerçekten adı geçen şahıslarda Kur'an'ı ortaya çıkarabilecek kapasitede bir bilgi birikimi var mıydı; yoksa bu görüş, muhalefet tarafından ortaya atılan bir iftira mıydı? Evet, konuyu aydınlatmak için örnek olsun diye bu şahıslardan sadece Selman-i Farisi'nin bilgisi hakkında birkaç cümleyle de olsa kısa bir açıklama yapmakta fayda vardır.

Selman-i Farisi aslen İranlıydı. Başta Zerdüştilik olmak üzere, bütün dinler konusunda fevkalade kendini yetiştirmiş bir insandı. Kendisi aynı zamanda hem çok zengin olan bir ailenin çocuğuydu, hem de onun ailesi İran'da Zerdüştilik'te zirveye ulaşmış bir aileydi, din işlerine bakardı. Ticaret için Şam tarafına gelmiş, dinler konusunda araştırma yapmak amacıyla da bir daha memleketine dönmemişti. Yıllarca birçok papazdan, İncil ile ilgili ders almış, daha sonra Irak'a geçmişti. Bu süreç içerisinde en az 10 Hıristiyan ve Yahudi din âlimleri yanında kalıp onlardan ders alarak kendini dinler konusunda son derece iyi yetiştirmişti. Daha sonra, Muhammed ile buluşup ilişkilerini derinleştirerek nihayet İslamiyete geçmişti. Öylesine akıllı bir insandı ki, hicri 5'inci yılında, Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında Medine'de meydana gelen Hendek Savaşı'nda, "Medine'nin etrafında Hendek kazıp savunmaya geçelim, daha iyi olur" fikrini kendisi ortaya atmış ve Muhammed tarafından bu fikir benimsenerek uygulamaya konmuştu. Sonuçta da bu savaşta Müslümanlar kazançlı çıkmışlardı. Hz. Ali onun hakkında, "Selman bütün ilimlerde uzman bir kişiydi ve onun ilmi bitmeyen bir

denizdi" demiş. Selman'ın arkadaşları da kendisi için, "Selman, Lokman Hekim gibiydi" diyorlardı. Ebu Hüreyre, "Selman, hem Kur'an'da hem de İncil'de çok uzman bir insandı" demiş. Selman-i Farisi, başarılarından dolayı Medayin'e vali olarak tayin edilmiş. İmam Zehebi onun hakkında, "Selman'ın kavradığı bilgiler için en az iki yüz elli yıllık bir zamana ihtiyaç vardır. Halbuki Selman, 70-80 yıl yaşamıştır" diyor. Muhammed de onun hakkında, "Selman-i Farisi, bizim ailenin bir ferdidir; Selman, eğer ilim Süreyya yıldızında da olsa gidip oradan alır" demiştir. İşte örnek olsun diye özetini sunmaya çalıştığımız o insanların bilgi seviyesi böyleydi.[40]

H- Muhammed Döneminde Var Olan Toplumsal Hareketler

Bu konuda Muhammed'den kısa bir bilgi aktarmayı yeterli buluyorum. Muhammed'e, "Eş'ari kabilesinden herhangi bir ailenin malı, bir tabii afet sonucu yok olsa, diğer aileler bu felaketzedeyi şu şekilde kurtarırlar: (Örnek olsun diye rakamı ben veriyorum) 100 hanelik bir yerleşim biriminde herhangi bir ailenin malı telef olsa, geriye kalan 99 hane halkı, tüm mallarını bir meydanda toplayıp yüz eşit parçaya bölerek bu afetzedeye de pay ayırmak suretiyle kendi aralarında kurca çekip onu kurtarmış olurlar. Ey Muhammed, sen bu anlayışa ne dersin?" diye soruyorlar. Muhammed, "İşte ben böylesine insanlardanım; onlar da bendendir" yanıtını veriyor.[41]

Hatta, öylesine insancıl davranışlar vardı ki, Muhammed'in getirdiği kazanımlar, onların gölgesinde kalıyordu diyebiliriz. Örneğin: Muhammed henüz peygamber olmadan yıllar önce, bir gün

40 Selman'la ilgili bilgiler için birkaç eser: Belazuri, *Ensabü'l Eşraf*, 2/128: Askalani, *el-İsabe*, No: 3359 ve *Tehzib-i Tehzib*, 4/139; İbnü'l Cevzi, *Sıfat-ı Safve*, 1/270; İbn-i Esir, *Üsd...*, No: 2149; İbn-i Seyyidi'n Nas, *Uyunü'l Eser*, 1/137: İbn-i Abdi'l Ber, *İstiab...*, No: 1014.

41 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet Tercemesi, No: 1104: *Riyazü's Salihin*, Diyanet Tercemesi, No: 570; *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, Buhari-Müslim'in ortak hadisleri. No: 1626: Buhari, *Şirket*, 1. bap; Müslim, *Fedail-i Sahabe*, 39. bap. No: 2500.

Ömer ile Sad bin Ebi Vakkas, yanlarına birkaç at alıp panayırlarda satmak üzere İran'a gidiyorlar. Yolda İran şahının oğlu onların atlarını gasp ediyor. Sonuçta bu olay, şikâyet yoluyla Şah'a anlatılınca, o hem Ömer ile Sad'ın at paralarını ödüyor, hem de haksızlık yaptığı için kendi öz oğlunu darağacına asmak suretiyle idam ettiriyor. Bu arada İranlı bir şahıs da tercümanlık yaparken –haksız yere– Şah'ın oğlunu savunduğu için, Şah onu da idam ettiriyor.

Bu olaylara bakıldığında, tarihsel olarak söz konusu dönemde adalet anlayışının yönetimsel erk düzeyinde –genel olmamakla birlikte– son derece gelişmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Az önceki örneklerden şu sonuç ortaya çıkıyor: Ne iddia edildiği gibi Muhammed cahildi, ne de o günkü ortam, yeni bir toplumsal düzenin kurulması için olumsuz koşullar taşıyordu.

Kur'an'ın İlk Ayetiyle Muhammed'in Okuryazar Olmadığı İddiası Arasındaki Çelişki

Diğer taraftan Kur'an'da belirtildiği gibi (Örneğin, Ankebût Suresi 48. ayet) Muhammed'in okuryazar olmadığı iddiasının mantıkla bağdaşması mümkün değildir. Şöyle ki, İslamın kutsal kitabı olan Kur'an'ın ilk cümlesi "Oku!"dur. O halde insanlığa taşıdığı ilk mesajı "oku!" olan bir insan (Allah elçisi), nasıl olur da 63 yıllık hayatı boyunca okuma yazma öğrenememiş? Bu durumda, karşımıza şöyle bir olumsuz tablo çıkar: (Bu analiz ve ulaşılacak mantıksal çıkarım, Kur'an'ın gerçek bir kutsal kitap ve Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğu varsayımından hareketle yapılıyor) Birincisi: Allah'ın Muhammed'e gönderdiği ilk ayet "Oku!" olmasına rağmen, Muhammed, bu kelamı dikkate almamış; okuma yazma yönünde bir zahmete katlanmamış olur. İkincisi ise: Allah, okumanın önemini bu denli hassasiyetle vurgulamış olmasına rağmen, Muhammed'e okuma yazmayı becermek için yeterli derecede bir akli yetenek vermemiştir denilebilir.

Oysa, kutsal bir kitap ve onu insanlara duyuran Muhammed için bunların hiçbiri geçerli olamaz. Çünkü, her iki durumun da geçerli olması halinde bir iç tutarsızlık ortaya çıkar. Birinci durumun (yani Muhammed'in, Allah kelamını dikkate almamış olması eyleminin) kabulü halinde, Muhammed, Allah'ın emirlerini yerine getirmemiş biri olacaktır; ki bu, onun hemen işin başında iken kendisine verilen peygamberlik sıfatını kaybetmesi anlamına gelir. Zira, İslam inancına göre, bir insanın peygamber olabilmesi için zorunlu beş temel koşuldan biri olan "sadakat" sıfatını taşıması gerekir. Yani, böyle bir kişinin "Allah'a sadık, bağlı ve onun emirlerini kusursuz olarak yerine getiren biri olması" gerekir. Bu, asgari bir koşuldur. Bununla birlikte, peygamberlik için zorunlu olan "emanet" –yani güvenilir kişi–.koşulu da bu varsayıma göre yerine getirilmemiştir. Allah'tan oku emrini alan ilk kişi, bu emri yerine getirmeyerek güven vermemiş olur. Bu, her şeyden önce Kur'an'a göre "suç" olsa gerektir. Zira peygamberliğin bir diğer zorunlu koşulu da "ismet'tir"; yani, masum-suçsuz olmak demektir. Muhammed'in, –ömrünün sonuna kadar peygamberlik sıfatını taşımak zorunda olduğuna göre– az önce anlatılan koşulları da ölene dek taşıması gerekiyordu. Hal böyle olunca, önermemizi "Muhammed, Allah'a sadık, bağlı ve onun emirlerini kusursuz bir şekilde yerine getiren, aynı zamanda güven verici biridir" şeklinde formüle ettiğimiz durumda da onun neden okuryazar olmadığını yanıtlamakta çaresiz kalırız.

Burada elimizde tek bir yol kalıyor. O da, ilk çözümlemede ele aldığımız ikinci olasılık. Yani, Muhammed'in okuma yazmayı becermek için gerekli akli yetenek ve zekâya sahip olmaması olasılığı. Oysa bu durumun da birçok açıklanamaz yönü bulunmaktadır. Öncelikle peygamber olmanın asgari koşullarından bir diğeri olan "fetanet" koşulundan yoksun biri olarak karşımıza çıkar. Fetanet sahibi olmak demek, akıllı ve zeki olmak demektir. Üstelik, İslam inancına göre bu koşul da peygamberliğin olmazsa olmaz koşullarındandır. Şu halde, Muhammed, zorunlu olarak akıllı ve zeki olmalıydı.

Buna ilaveten, İslam inancına göre mademki Allah herkese istediği ölçüde bir zekâ verme kudretine her zaman sahiptir; yine mademki Muhammed, Allah'ın en sevgili kuludur: o halde Allah, belki de ilk olarak Muhammed'e okuma yazma konusunda gerekli yetenekleri vermiş olmalıydı. Böylece sorun daha da büyüyecek ve karşımıza çıkacak olan tablo, Muhammed'in içinde bulunduğu çıkmazı, devasa boyutlara taşıyacak ki, bu durumda sadece "Oku" emrini yerine getirmeyen bir kişi olarak değil; peygamberlik görevinin gerektirdiği beş zorunlu koşuldan dördünü ihlal edip, sadece "tebliğ" koşulunu yerine getiren bir peygamber olarak karşımıza çıkmış olacak. Bu durumda da Allah'ın emirlerini insanlığa aktaran-duyuran, ancak kendisi yerine getirmeyen bir peygamberle karşı karşıya kalınır demektir.

Olay şudur: Muhammed, o günkü duyarlı insanların en önemlisi ve gerçekten de kendini çok iyi yetiştiren biridir. "Okuryazar değildi" iddiasına gelince; bu, kendi projesini topluma kabul ettirebilmek için bilerek öne sürülen bir taktiktir; bunun dışında başka ihtimal yoktur. Sonuç olarak; "Kur'an, Allah'ın Muhammed aracılığıyla insanlığa gönderdiği bir kutsal kitap değil; tam tersine, Muhammed'in şu veya bu şekilde ortaya çıkardığı beşeri bir yapıttan ibarettir" diyoruz.

Ayrıca; Muhammed'in ashabından olan Zeyd bin Sabit, 15-20 gün gibi çok kısa bir zaman içinde İbraniceyi öğreniyorsa, Muhammed'in okuma yazma bilmediği, öğrenemediği savını gerçekçi bulmak çok güçtür.[42]

Bütün bu bilgiler birlikte değerlendirildiğinde, Muhammed'in okuryazar olmadığı sözü pek gerçekçi olamaz. Ancak, varsayalım ki Muhammed okuryazar değildi; bu durumda yine bir şey değişmez. Zira onun "Vahiy Kâtipleri" denilen ve aynı zamanda da Muhammed'in çoğu kez kendileriyle istişare yaptığı bir kurmay kadrosu vardı. Dört Halife de bu kadronun içinde yer alıyordu. Bu du-

42 Zeyd'in 15-20 günde Muhammed'in emriyle yazı öğrendiğine ilişkin kaynakça: İbni Esir, *el-Kamil*, 2/176, "Üsd", No: 1824; Ebu Davud, *İlim*, 1; Tirmizi *İstizan*, 22, No: 2716; Buhari, *Ahkam*, 40.

rumda. acaba Muhammed'in yazdırdığı ayetlerin bazılarının, bu seçkin kadro çalışmaları sonucu şekillenmiş olması ihtimali akıldan uzak mı? Söz buraya gelmişken, bu konuda çok ilginç bir olayı anlatmak istiyorum. Çünkü konumuzla çok yakından alakalıdır. Enes bin Malik şöyle anlatıyor:

> "Vahiy kâtiplerinden biri, Muhammed'i sınamak için hep kendisine yazdırılmak istenenin tersini Kur'an'a yazıyordu. Özellikle bu ters ayetleri, Bakara ve Âl-i İmrân surelerine yazıyordu. Adam, Muhammed'in bu yanlışları fark etmediğini görünce, onun peygamberliğine inanmıyor ve sonuçta İslamiyetten vazgeçip Hıristiyanlığa geçiyor. Doğal olarak da bu olayın propagandasını yapmaya başlıyor. Bir gün gelip adam vefat ediyor. Mezara gömülünce, onun cenazesi aynı günün ertesi sabahı mezarın dışında bulunuyor. Bunun gerekçesi de, Muhammed'e karşı geldiği ve Kur'an'a da yanlışlar yazıp propaganda yaptığı için, Allah'ın onu cezalandırması olarak öne sürülüyor. Bu durumda, adamın akrabasıyla Muhammed ve taraftarları arasında sert tartışmalar yaşanıyor: Akrabası, 'Cenazemizi siz çıkarmışsınız' diyor: Muhammed ve Müslümanlar da, 'Hayır, biz böyle bir şey yapmadık; adamınız, işlediği günahtan dolayı Allah tarafından mezardan atılmıştır.' diyorlar. Bir daha gömülür ve ertesi günün sabahı onun cenazesi bir daha mezarın dışında bulunur. Tekrar tartışma, tekrar gömülme derken, üçüncü gün bir daha cenaze dışarıda bulunur. En son, orta yerde kalır."

Bu olay, Kur'an'dan sonra İslamın ikinci anayasası durumunda olan ve aynı zamanda Diyanet tarafından tercüme edilen *Tecrid-i Sarih*'te, sanki gerçekmiş gibi bir mucize olarak değerlendirilmiştir.[43] Şunu da belirtmek gerekir ki; kabrin cenazeyi dışarı atması za-

43 Bu efsanenin anlatıldığı kaynaklardan birkaçı: *Tecrid-i Sarih*, Diyanet Tercemesi, No: 1477-9/309; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1772; Buhari, *Menakıb*, 25; Müslim, *Sıfat-ı Münafikin*, No: 2781; İbn-i Seyyid-in Nas, *Uyun-ül Eser*, "Kâtipler" bölümü, 2/316; Ebû Davut Sicistani, *Kitabü'l Mesahıf*, s.3; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 3/121.

ten mantıkla bağdaşmaz. Ancak şunu da unutmayalım ki, cenaze gündüz değil de, hep geceleri dışarıya atılıyordu. İlmi verilere ve aklı selime ters düşen bu efsaneden ibret almak lazım!

Az önce, "Muhammed okuryazar değilse de, bu durum Kur'an'ın insan dışı bir yerden geldiğini ispatlamaz" diye söylemiştik. Buna çok basit bir örnek gösterelim: Bilindiği gibi, Aşık Veysel de okuryazar değildi; üstelik küçük yaşta gözlerini kaybetmişti. Ancak onun bestelediği şiirler öylesine insanı etkiler ki, buna şaşmamak mümkün değil!.. Bu durumda –bu mahareti karşısında– kalkıp Aşık Veysel'i peygamber mi ilan edelim? Kaldı ki, Muhammed'den yıllar önce yaşamış olan Budha, Konfüçyüs ve Zerdüşt gibileri de çok güzel etnik değerler ortaya koymuşlardır. Buna karşın bunlar, "Biz peygamberiz" iddiasında bulunmamışlardı.

Şu halde, acaba Kur'an'ın Ankebût Suresi'nin 48. ayetiyle benzerlerinde yer alan, "Ey Muhammed, sen okuryazar değildin" sözünden ne amaçlanmış olabilir? Olay şudur: Aslında bu bir taktiktir. Bu taktikle Kur'an abartılmak istenmiştir ki, insanlar çabucak inansınlar. Başka bir ifadeyle, "Okuryazar olmayan biri, nasıl olur da böyle bir kitabı ortaya çıkarabilir! O halde, arkasında ilahi bir kuvvet bulunmayan bir insan, kendi çabasıyla böyle bir yapıtı asla ortaya çıkaramaz. Dolayısıyla, ortada tek yol kalır ki, Allah'tan gelmiş semavi bir kitaptır" inancını topluma kabul ettirmek hedeflenmiştir.

Daha önce anlamlarını sunduğumuz Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğuna dair şüphe olmadığını içeren ayetlerin izahına gelince; bir kere bu ayetlerin reklam ve propaganda amaçlı oldukları ortada. Zira bakıyoruz ki, insanların kurtuluşu için çözüm sunması gerekirken; tam tersine, "Kur'an'da şüphe yoktur, Allah'ın kitabıdır, dağlara indirseydim onlar bile erirdi... vb." şeklinde inandırıcılığı olmayan ve tekrarlardan oluşan ifadeler kullanılmıştır. Bilindiği gibi, siyasi parti temsilcileri, seçimde kazanabilmeleri için bazen vatandaşlar için çok aşırı vaatlerde bulunuyorlar. Mesela, "Size daire, taksi vereceğiz..." gibi çok abartılı vaatler... Ancak, bazen öyle oluyor ki, iş başına gel-

diklerinde vaatlerini yerine getiremedikleri gibi, tam tersine vatandaşın cebindekini de götürüyorlar. Burada şunu belirtmek istiyorum: Kur'an'daki "Malım çok iyidir, onun eşi benzeri yoktur" gibi reklamların önemi yoktur; önemi olan şudur: Acaba Kur'an bugünkü şartlarda hızla artan ve yaklaşık olarak yedi milyara doğru giden dünya insanlarına nasıl mutluluk sağlar, nasıl bir alternatif yönetim biçimini sunar? İşte önemli olan bu sorunun yanıtıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Muhammed o günkü insanları değerlendirirken, yüz deveye benzetmişti. "Bu yüz deve içinde, binmek için sağlam bir tanesini seçemezsiniz" demek suretiyle o günkü toplumun sosyal ve kültürel yapısını bu şekilde belirtmişti. İşte böylesi bir topluma karşı ortaya çıkan bir sistemi, bugünkü topluma uyarlamaya kalkışmak, mutlaka tıkanmalara neden olur.

Muhammed'in dönemiyle ilgili olarak baştan beri yaptığımız değerlendirmeyi özetleyecek olursak;

1- Muhammed'in arkadaşlık kurduğu insanların, Tevrat, İncil ve Zerdüştilikte fevkalade bilgi sahibi olmaları, ister istemez insanlara, "Kur'an'ın Allah'tan gelmediği" tezini kabul ettirir veya en azından Kur'an hakkında onları şüphelendirir. Ayrıca, Muhammed'in Tevrat- İncil ve Zerdüşt kültürünün hâkim olduğu bir çevrede dünyaya gelmesi ve onun ortaya çıkardığı Kur'an ile adı geçen inançların birbirine çok yakın olması, hatta hemen hemen birbirlerinin aynısı olması, Kur'an'ın, insan düşüncesinin bir ürünü olması noktasında şüphe kabul etmez bir gerçek olarak karşımıza çıkar.

2- Muhammed'in iki kez Şam tarafına gidip, rahip Bahira ve rahip Nastura ile ayrı ayrı uzun görüşmeler yapması ise, Kur'an'ın Allah'tan değil de, bu gibi yollarla temin edildiği tezini kuvvetlendirir.

3- Muhammed'in üst düzeyde yönetici olan bir ailenin çocuğu olmasının, kendisinin kültürlü bir insan olarak ortaya çıkmasına olumlu yönde etki yapması tabiidir. Dolayısıyla, bu da bu kitabı Muhammed'in kendisinin ortaya çıkardığı konusunda çok önemli bir etkendir.

4- Çok zeki olan Muhammed'in, fakirlik içinde kıvranması ve son çare olarak da çobanlığa başvurması, kendisini düzene karşı tepki gösterme noktasında fevkalade etkilemiştir diyebiliriz. Daha önce de söylendiği gibi, fakirlik ve yoksulluk yüzünden öyle bir noktaya geliyor ki, amcası Ebu Talip kendisine kızını bile vermek istemiyor. Bu sebep de zeki olan bir insana, toplumda var olan düzene karşı tepki gösterme konusunda fikren doping yapmaya yeterlidir.

5- Aslında Muhammed'in, öz bir Arapça için süt annesine verilmesi ve sonuçta çok mükemmel bir Arapça kavraması, onu, dil bilgisi ve edebiyat konusunda yetkin biri yapmış olmalıdır. Dolayısıyla, Kur'an'da var olan dil bilgisi kurallarına titizlikle riayet edilme meselesi gösteriyor ki, Kur'an, ancak ve ancak Muhammed'in ortaya attığı bir eserden başka bir şey değildir. Müslümanların, "Kur'an'da insan aklının ulaşamayacağı bir nokta bulunduğu" iddiaları ise kuruntudan başka bir şey değildir. Dolayısıyla, insanın güç ve iradesini aşacak hiçbir olağanüstülüğü bulunmayan bir yapıtın, insan dışı bir merciden geldiğini kabullenmenin hiçbir nedeni yoktur.

6- Muhammed'in henüz 20 yaşlarındayken o günkü koşullarda var olan "Hilfü'l fudul" gibi insan hakları teşkilatlarına girmesi ve ancak 40 yaşlarına geldiğinde peygamberlik iddiasında bulunması, onun, bu tür toplumsal mücadeleler içerisinde bir yetkinlik kazandığı ve bu mücadelelerinin de kendisine şu veya bu düzeyde ilham verdiği anlamına gelir.

Muhammed'in bilgi seviyesi ve yaşadığı ortamla ilgili bu özet tespit ve değerlendirmeyi yaptıktan sonra, asıl konumuza geçebiliriz. Elimizdeki kitap dört ana bölümden oluşmaktadır:

(I) Ömer'in Görüşleri Doğrultusunda İnen Ayetler,

(II) Muhammed'in Hanımları Hakkında İnen Ayetler,

(III) Zina Cezalarının Kökeni ve İslamdaki Yeri,

(IV) Kur'an'ın Ekonomik Politikası.

I. BÖLÜM

ÖMER'İN GÖRÜŞLERİ DOĞRULTUSUNDA İNEN AYETLER

Öncelikle Halife Ömer'in hayat panoramasına ilişkin sahih kaynaklardan bazı bilgiler sunmakta yarar vardır. Ömer, yaygın olan görüşe göre Muhammed'den 13 yaş küçük olup, MS 584 yılında Mekke'de doğmuştur. Tarihi kaynaklarda, Ömer'in çok sert mizaçlı bir insan olduğu yazılıdır. Müslüman olmadan evvel, Hicaz'dan Şam'a mal götürüp satardı. Ayrıca, Hicaz'da kabileler arasında meydana gelen anlaşmazlıkları gidermede ün kazanmıştı. Halk da onun bu girişimlerine olumlu bakar, ona saygı gösterirdi. Başka bir ifadeyle Ömer, Mekke'deki site devletinin sefaret görevini yürütüyordu. Onun tek başına Muhammed'i öldürmeye gitmesinin nedeni, hem kendisinin cesaretli olduğuna, hem de sefaret misyonunu üstlendiğine dayanır. Ayrıca Ömer, şiir ve edebiyat alanında kendini o kadar geliştirmişti ki, ona herhangi bir konu verildiğinde, hemen anında güzel bir kompozisyon oluşturup şiir haline getirebilirdi.[1]

Ömer Müslüman olmadan önce, –Muhammed dahil– tüm Müslümanlar ibadetlerini gizlice ifa ederlerdi. İslamiyette ibadetlerin aşikâr bir şekilde yerine getirilmesi, Ömer'le başlar. Mekke'den Medine'ye hicret ettikleri zaman –Muhammed başta olmak üzere– tüm Müslümanlar gizlice Mekke'yi terk ederlerken, Ömer gündüz ortasında Kâbe'ye varıp tavaf yaptıktan sonra kılıcını çıplak olarak eli-

1 Ali Tantavi, Naci Tantavi, *Ahbar-i Ömer*, s.244.

ne alarak yola çıkıyor ve inanmayanlara-muhaliflere seslenerek. "Her kim hanımlarının dul. çocuklarının yetim ve annelerinin de çocuksuz kalmasını istiyorsa peşime düşsün" deyip meydan okuyordu. Kimse korkudan Ömer'e saldırmak gibi bir eyleme cesaret edemiyordu.[2]

Muhammed'in Ömer Hakkındaki Övgülerinden Birkaçı

Ömer'in Muhammed üzerinde ne kadar etkili olduğunu anlamak için, sahih hadislerden derlediğimiz birkaç hadisi sunmam gerekiyor. Ayşe ve Ebu Hureyre'den rivayetle Muhammed. "İsrailoğulları'nda ilham-keramet sahipleri vardı. Benim ümmetimde ilham sahibi bulunursa (ki bulunacaktır) o da Ömer'dir" demiş.[3]

Ukbe'den naklen Muhammed'in, "Şayet benden sonra peygamberlik devam edecek olsaydı, Ömer peygamber olacaktı" dediği rivayet edilmiştir.[4]

Ayrıca Muhammed aynı ifadeyi biraz daha farklı bir üslupla, kendi oğlu İbrahim öldüğünde onun hakkında da kullanmıştır: "Oğlum İbrahim ölmeseydi, peygamber olacaktı" diye.[5]

Muhammed, Ömer hakkında bir diğer hadisinde, "Sakın ha Ömer'i kızdırmayın. Ömer'i kızdırmakla hem beni, hem de Allah'ı kızdırmış olursunuz" demiş.[6]

2 T.D.V. *İslam Ansiklopedisi*, "Bedir" maddesi, 5/326; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, 108-115; Kandehlevi, *Hayat-ı Sahabe*, 2/6; Zirikli, *el-Alam*, 5/203-204; Askalani, *el-İsabe*, No: 5740 ve *Tehzib-i Tehzib*, No: 5626; İbn-i Abdil Ber, *İstiab*, No: 1878; İbn-i Esir, *Üsd*, No: 3824.

3 Buhari, *Fedail-i Sahabe*, 6. bap; *Tecrid-i Sarih*, No: 1496; Müslim, *Fedail-i Sahabe*, 23. bap, No: 2398; Tirmizi. *Menakıb*, 17. bap, No: 3693.

4 Muhammed'in Ömer hakkında kullandığı az önceki ifade için birkaç eser: Tirmizi, *Menakıb*, 17, No: 3686; Askalani, *Tehzib-i Tehzib*, No: 5626-7/385; İbn-i Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 3824; Hakim, *Müstedrek*, 3/85; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, 120'de Hakim, Taberani, İbn-i Asakir ve Tirmizi'den alıntı yapmıştır.

5 Kadı Beydavi, *Envarü't-Tenzil*..., Ahzâb Suresi'nin 40. ayetinin yorumunda İbrahim olayını almış.

6 Zirikli, *el- Alam*, 5/203...; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, s.119 (Taberani'den naklen).

Başka bir hadisin hikâyesi ise şöyledir: Bir kadın tef çalarken. hem Muhammed, hem de halifelerden Ebu Bekir, Osman ve Ali onu izliyorlar. Daha sonra Ömer oraya gelince, onun korkusundan kadın tef çalmaktan vazgeçiyor. Bunun üzerine Muhammed Ömer hakkında. "Şeytan bile –korkudan– senin bulunduğun yerden kaçmak zorunda kalır" diyor. Bu söze ilişkin Ayşe'nin anlatımı ise şöyledir:

> "Habeşli bir kadın tef çalıyordu. Çocuklar da onu izliyorlardı. Bu arada peygamber bana, 'Ayşe, sen de gel izle' dedi. Ben de kalkıp başımı Muhammed'in dizinin üzerine koydum ve ikimiz beraber o sanatçıyı izledik. Ara sıra bana, 'Ey Ayşe, sen izlemeye doymadın mı artık?' diyordu. O arada Ömer çıkageldi ve o sanatçı, Ömer'i görünce korkudan tef çalmaktan vazgeçti. Buna karşılık Muhammed, 'Gerçekten hem insan hem de cin olan bütün şeytanlar Ömer'den korkarlar' dedi."[7]

Muhammed, "Rüyamda bir köşk gördüm; o köşkün yanında bir Hurî (Cennet kadını) duruyordu. Bunların kime ait olduklarını sordum. Bana, 'Ömer'e aittir' dendi. Aslında ona yakından bakmak isterdim; ama, belki de Ömer kıskanır diye bakmaktan vazgeçtim" diyor. Muhammed bu rüyayı Ömer'e anlatınca, Ömer kendisine şu cevabı veriyor: "Baksaydın; ben seni kıskanır mıyım hiç?" Diğer taraftan Ömer'in Muhammed üzerindeki etkisine ilişkin onun oğlu Abdullah'ın şu anlatımı dikkat çekicidir: "Muhammed, babam Ömer için, 'Allah hakkı Ömer'in diline nasip etmiştir' diyordu" diye aktarıyor.[8]

7 *Tecrid-i Sarih*. 1495 nolu hadisin açıklamasında: Buhari, *Bed'ü'l Halk*, 11, *Edeb*, 68, *Menakıb-i Ömer*; Müslim, *Fedail-i Sahabe*, No: 2396-97; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü Ve'l Mercan*, No: 1552; Tirmizi. "Menakıb"17, No: 3690-91; Suyuti. "Tarih-i Hulefa", s.119, "Riyadü't-Talibin".708/120-125.

8 *Tecrid-i Sarih*, No: 1341-1494; *Buhari-Müslim Hadisleri, el- Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1550-51; Buhari, *Nikah*, 107; *Tabir*, 31; *Bed'ü'l Halk*, 8; *Fedail-i Sahabe*, 6; Müslim, *Fedail-i Sahabe*, No: 2394-5; Tirmizi, *Menakıb*, 17, No: 3682; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, 119 (Deylemi, Taberani, Ahmet. Bezar ve İbn-i Asakir'den naklen); Müzi, *Tehzib-i Kemal*, 21/324, No: 4225.

Halife Ömer'in. Muhammed'in rüyalarında işgal ettiği yer hayli geniştir. Muhammed bir hadisinde, "Rüyamda gördüm ki, herkes bir şeyler giymiş; ama onların elbiseleri kısa ve dardı. Ömer'inki ise çok boldu. Bunun anlamı. Ömer çok dindar demektir" diyor. Bir başka hadisinde şu rüyasını anlatıyor: "Rüyamda bana süt ikram edildi. Ben içip doydum: kalanını da Ömer'e verdim. Bunun da anlamı, Ömer'in ilmi fazla demektir" diyor. Rüyalar devam ediyor. "Rüyamda gördüm ki. bir kuyudan su çekiyoruz. Ebu Bekir de gelip çekmeye başladı. Bir-iki kova ancak çekebildi; sonra yorulup vazgeçti. Ömer ise çekmeye başlayınca çok fazla çekti ve kuyunun her tarafından su, sel gibi akmaya başladı. İnsanlar da, hayvanlar da yeterince bu sudan ihtiyaçlarını karşıladı" diyor.[9]

Muhammed, başka hadislerinde de Ömer'e yönelik övgülerini sürdürüyor. Bunlardan ilginç olan bir hadiste Muhammed, "Gökteki melekler Ömer'den övgüyle bahsederken, yerdeki şeytanlar da Ömer'den korkuyorlar. Şeytanlar, Ömer'in Müslüman oluşundan sonra hep yüzüstü yere düşerler. Ömer Müslüman olmuş olalı fitne yolunu kapattı. Ömer cennetliklerin ışığıdır" demiştir.[10]

Muhammed'in, Ömer'den övgüyle bahsettiği hadisler elbette bunlarla sınırlı değildir. Ancak bu hadislerin hepsini buraya yazmak, konu bütünlüğü açısından gerekli olmadığından, bu kadarla yetinmenin anlamlı olacağını düşünüyorum. Bundan sonra, Ömer'in Muhammed yanındaki öneminin başka boyutları üzerine bazı kanıtlarla eğilmek istiyorum.

Ömer'in oğlu Abdullah anlatıyor:

> "Bir hanımım vardı; birbirimizi de aşırı derece severdik; fakat babam Ömer, hanımımı sevmiyordu ve sonunda beni Muhammed'e şikâyet etti. Buna karşılık Muhammed bana, 'Mademki

9 *Tecrid-i Sarih*, No: 22 ve 73; *Buhari-Müslim Hadisleri, el- Lü'lüü ve'l- Mercan*, No: 1546-48-49; Buhari. *Tabir*, 34-37; *Fedail-i Sahabe*, 5-6; Müslim. *Fedail-i Sahabe*, No: 2390-91-93; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, s.119 (Buhari ve Müslim'den naklen); Ahmet bin Hanbel. *Müsned*, 2/28 ve 39.

10 Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, s.118-119.

baban senin hanımını sevmiyor, sen de onu boşa' dedi. Bunun üzerine ben de hanımımı boşadım."[11]

Muhammed, Hayber Savaşı'nda esir aldığı Safiye'yi ele geçirince, onun hanımlarının zoruna gidiyor ve Ayşe ile Hafsa, bu cariyeye hakaret maksadıyla "Yahudi kızı" diyorlar. Safiye bunu Muhammed'e anlatınca o, hanımlarına herhangi bir ceza vermiyor; ancak Muhammed'in hanımlarından Zeynep Bint-i Cahş, adı geçen cariyeye "Yahudi kızı" deyince, Muhammed ceza olarak yaklaşık üç ay bu kadınla tüm ilişkilerini kesme kararı alıyor ve üç aya kadar da ondan tüm ilişiğini kesiyor. Burada ilginç olan nokta şudur: Hafsa'nın babası Ömer çok etkili olduğundan, Muhammed onun korkusundan olsa gerek Hafsa'ya bir şey demiyor. Keza Ayşe de Ebu Bekir'in kızı olduğundan ona da bir ceza vermiyor. Oysa söz zavallı Zeynep'e gelince, -ki bu kadını, evlatlığı Zeyd'in karısı iken ondan almış- ona ceza veriyor. Üç ay sonra da Zeynep ile anlaşıp barışınca, Zeynep ona bir cariye hediye ediyor ve bu şekilde anlaşıyorlar. Bu olay, *Muhammed ve Kurmaylarının Hanımları* adlı kitabımda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.[12]

Ömer'le ilgili çok önemli bir olayı daha anlatıp, onun başka bir yönünü anlatmaya geçiyoruz. Muhammed'in hanımlarından Ümmü Seleme veya Zeynep, bir gün Ömer'e, "Hayret, sen her şeye müdahale ediyorsun; bari bizimle eşimiz Muhammed arasına girme. Vahiy bizim evimizde geliyor, sen nasıl bize terbiye hocalığı yapar, eşimizi yönlendirmeye cesaret edebilirsin!" deyip Ömer'e sert bir şekilde tepki gösteriyor. Bu şiddetli tepkiye karşı Ömer, "Doğrusu

11 *Riyaz-üs Salihin*, Diyanet Tercemesi, No: 331; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 2/42; Ebu Davud, *Edeb*, 120, No: 5138; Tirmizi, *Talak*, 13, No: 1189; İbn-i Mace, *Talak*, 26, No: 2088; Hakim, *Müstedrek*, "Talak" bölümü, 1/197 (Buhari ve Müslim'in şartlarına uygundur diyor).

12 Zeynep'in rüşvet olarak Muhammed'e cariye verdiğine ilişkin birkaç eser: *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 10/219, 13/47, 15/501; Ebu Davut, *Sünnet*, No: 4602; Tirmizi, *Menakıb*, 3891; İbn-i Mace, *Nikah*, No: 1980; Taherani, *Mucem-i Kebir*, 24/71, No: 180; İbn-i Sad, *Tabakat*, No: 4123, "Safiye" bölümü, 8/309; Askalani, *el-İsabe*, No: 11401; Alusi, *Ruhu'l Maani*, Ahzâb Suresi'nin 38. ayeti.

ben donakaldım" demek zorunda kalıyor ve o kadını Muhammed'e şikâyet ediyor. Aslında sadece bu olay, Ömer'in ne denli etkili olduğunu, Muhammed'in aile hayatına bile sirayet ettiğini ve sonuçta rahatsızlık verecek düzeye vardığını göstermeye yeter.[13]

Bu konuda bir diğer diyaloğu ise Muhammed'in amca oğlu İbn-i Abbas şöyle anlatıyor:

> "Muhammed, ölüm hastalığında iken, 'Bana bir kâğıt getirin size öyle şeyler yazdırayım ki, ona uyduğunuzda dalalete düşmezsiniz' dedi. Onun bu sözüne karşı Ömer itiraz edip şöyle dedi: 'Kur'an var iken o bize yeterdir. Muhammed hastadır; dolayısıyla bu durumda yazı yazdırması sakıncalıdır...' diye. Ömer'in bu sözüne karşı orada bulunan sahabe arasında tartışma çıktı ve ikiye bölündüler. Kimileri Ömer'in haklılığını savunurken; kimileri de 'Arkasında Allah olan bir peygamber, hastalık halinde bile olsa nasıl olur da şuursuz konuşur?..' demek suretiyle, Ömer'in bu yaklaşımına karşı çıktılar. Bunun üzerine Muhammed hepsini oradan kovdu."

Bu aktarımdan çıkan sonuç şudur: Halife Ömer, Muhammed'i değişik konularda etkilediği gibi, gerektiğinde Muhammed'e, "Bırakın onu, Muhammed kafayı yemiştir..." şeklinde hakarete varan ifadeler bile kullanmıştır. Bu olay, Ömer'in Muhammed üzerinde olan etkisinin sınırsız olduğunu kanıtlamaya çok açık bir delildir.[14]

Buraya kadar üzerinde durduğumuz bölümler, ya Muhammed'in Ömer'e ilişkin kişisel görüşlerini ve ona yönelik övgülerini, ya da Ömer'in, Muhammed'in hem siyasal düşünceleri üzerinde, hem de aile hayatı üzerindeki etkisini içeriyordu. Oysa Ömer'in etkisi elbet-

13 *Tecrid-i Sarih,* 1723 nolu hadisin şerhinde; *Buhari-Müslim Hadisleri, el- Lü'lüü ve'l- Mercan,* No: 944; Buhari, Bakara tefsiri, 9. bap; Tahrîm tefsiri, 2. bap; "Libas" bölümü, 31. bap; Müslim, *Talak,* 31, No: 1479; Beyhaki, *Sünen-i Kübra,* "Tefsir" bölümü, 7/88.

14 *Buhari-Müslim Hadisleri, el- Lü'lüü ve'l- Mercan,* No: 1060; Buhari, *İsti'sam,* 26; *Megazi,* 83; *İlim,* 39; *Cizye,* 6; *Cihad,* 176; Müslim, *Vasiyet,* 20, No: 1637; *Kütüb-i Sitte,* İbrahim Canan tercemesi, No: 5406, 15/323.

te ki sadece bu alanlarla sınırlı değildir. Ömer'in, --en önemlisi– Kur'an'ın oluşturulması konusunda Muhammed'i şu veya bu şekilde etkilediğini görüyoruz. Zaten kitabımızın bu ilk bölümünün ana konusu da budur. Ömer'in bu yönüyle ilgili açıklamalara geçmeden önce, onun görüşlerine uygun veya onun önerilerini tasdik eder mahiyette inmiş olan ayet sayısı hakkında var olan görüşlerle ilgili değişik yazarlardan toplu bir bilgi sunmaya çalışalım;

İbn-i Asakir, (ö. hicri 571) "Kur'an ayetleri inerken Ömer'in de görüşlerine yer verilmiştir; onun görüşleri de nazarı dikkate alınmıştır" deyip bu konuda çok önemli bir açıklama getirirken; İslam camiasında çok önemli bir üne sahip olan İmam Suyuti (ö. hicri 911), "Kur'an'ın 21 ayeti Ömer'in görüşlerine uygun, onları doğrular mahiyette inmiştir" diyor ve ekliyor: "Oysa bu sayıyı 30'a çıkaranlar da vardır." Yine en azından adı geçen yazar kadar İslam camiasında ünlü olan İbn-i Hacer Askalani (ö. 852-h.), bu konuda bir hadis aktararak, "Kur'an 15 yerde Ömer'in görüşlerini doğrulamıştır" diyor. Bu konuda en çarpıcı örnek, Ömer'in Oğlu Abdullah'tan geliyor. Abdullah, aynen şöyle diyor: "Herhangi bir konuda babam Ömer ayrı, halk da ayrı karar verseydi, o tartışmalı konuda gelecek olan Kur'an ayeti, ille de babamın görüşlerini doğrular mahiyetteydi." İmam Şeybani de *Fedailü'l İmameyn* adlı yapıtında, "Kur'an'ın ayetleri, 21 konuda Ömer'in görüşleri doğrultusunda inmiştir" diyor. İmam Mücahit ise şöyle diyor: "Bazen Ömer fikir belirtirdi, Kur'an ayetleri de ona göre inerdi."

Diğer taraftan, bu konudaki açıklamayı yapan Ömer'in oğlu Abdullah'ın, Muhammed'in yanında özel bir yeri olduğunu da belirtmekte yarar vardır. Yani, bu ifadeyi kullanan kişi bayağı bir insan da değildi. Muhammed, Abdullah'a daima ilgi gösterir ve onun için Allah'a hayır duaları yapardı. –*Tecrid-i Sarih*, No: 1509'da belirtildiği gibi– Ömer, Muhammed'in hadislerinden 537 adet rivayet etmişken, Abdullah Muhammed'den 2630, yani babasından yaklaşık 5 kat daha fazla hadis aktarmıştır. İşte Kur'an'ın bazı ayetlerinin, Ömer'in görüşlerine göre şekillendiği iddiası, herhangi biri tarafın-

dan değil. bizzat Ömer'in oğlu ve aynı zamanda da Muhammed'in en güzide sahabelerinden biri tarafından rivayet edilmektedir.[15]

Şu kısa notu da hatırlatmak zorundayız: Denilebilir ki, Muhammed peygamberlik iddiasında bulunurken, Ömer henüz Müslüman olmamıştı. Üstelik de Ömer, onun bir numaralı düşmanıydı; hatta Muhammed'i öldürmeye bile kalkışmış ve o esnada Müslüman olmuştu. O halde nasıl olur da Kur'an konusunda Muhammed ondan yararlanmış olabilir? Evet, bu basit soru doğrudur. Ancak biz burada her şeyi Ömer hazırlamıştır demiyoruz; her şeyden önce, Ömer burada sembolik bir örnektir. Biz "Ömer de Muhammed'i etkileyenler arasındadır" diyoruz. Başlangıçtan beri o zamanla ilgili yaptığımız tespite dikkatle bakılırsa, bu sorunun yanıtı kolay bulunur. Şöyle biraz daha açmak gerekirse; henüz peygamber olmadan, o günlerde var olan insan hakları teşkilatlarına duyduğu ilgi, arkadaşlık kurduğu insanlar, önemli papaz ve rahiplerle görüşmesi, idareci bir ailenin çocuğu olması, çok güzel Arapça konuşan bir bölgedeki sütannesine verilmesi ve sözcüklerin ezberlenecek 0-6 yaşları arasında o bölgede kalması gibi sebepler, zaten onu, var olan sisteme karşı tepkici bir birey olarak yetiştirmeye yeter. Zaman içinde davasını başarabilmek için, değişik imkânlardan, kişilerden yararlandığı gibi, Ömer zamanında da kendisinden yararlanmıştır; yani Ömer, oyunun küçücük bir piyonudur diyoruz.

Konumuza katkısı olur düşüncesiyle Ömer'le ilgili böyle bir durum tespiti yaptıktan sonra, şimdi de kaynağımızın temelini oluşturan bölümlerin ilkine geçelim. Yani, Ömer'in görüşüne uygun bir şekilde inen, onu doğrulayan ayetlerin adreslerini ve hikâyelerini anlatmaya başlayalım. Bu konuda ilk örneğimizi bizzat Ömer'in kendisinden dinleyelim:

15 *Tecrid-i Sarih*, No: 120-261; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 12/449, No: 4390; Suyuti, *Katfü's-Semer fi Muvafakat-i Ömer*..., No: 708/121 Süleymaniye Kütüphanesi, İstanbul; *Tarih-i Hulefa*, 117-122; Tirmizi, *Menakıb*, 17, No: 3682; Diyanet yayınlarından O. Keskioğlu, *Kur'an Bilgileri*, s.36; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, "Bedir Savaşı" bölümü, 1/409; İbnü'l Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 3824; Ali Tantavi, Necati Tantavi, *Ahbar-i Ömer*... s.378; Besevi, *el-Marifetü ve't-Tarih*, 1/467.

I. Örnek: Makam-ı İbrahim Ömer'in Teklifidir

Ömer bir gün Muhammed'e, Kâbe'de Makam-ı İbrahim denilen yerde namaz kılsaydık-dua etseydik ne kadar güzel olurdu diye istekte bulunuyor. Ömer'in bu sözleri üzerine aynı gün güneş batmadan Bakara Suresi'nin 125'inci ayeti iniyor. Bu olayla ilgili olarak inen ayetin anlamı şöyle:

> "Hatırla (Ey Muhammed!) o zamanı ki, biz Beytullah'ı insanlar için sevap kazanmaya yönelik bir toplantı yeri ve güvenli bir sığınak yaptık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz-dua yeri edinin. İbrahim ve İsmail'e şu sözü ulaştırmıştık: 'Tavaf edenler, kendini ibadete verenler rüku' ve secde edenler için evimi temizleyin' diye."[16]

II. Örnek: Örtünme Ayetleri ve Ömer

Ömer bir gün Muhammed'e, "Senin yanına iyi-kötü her kesimden insan gelir. Ne olur ne olmaz sen hanımlarına, 'örtünün, evden dışarı çıkmayın' desen iyi olur" diye teklifte bulunur. Bu teklif üzerine, örtünmeyle ilgili ayetler inmeye başlar. (Ahzâb Suresi, 33, 59. ayetler.) Ayşe ise aynı olayı şu şekilde aktarıyor:

> "Biz Muhammed hanımları tuvalet ihtiyaçlarımızı gidermek için geceleri 'Menasi' denen yere giderdik. Ömer de sürekli eşimiz Muhammed'e, 'Kadınlarına söyle kapansınlar ve evden çık-

16 *Tecrid-i Sarih*, 120, 261 ve 1678 nolu hadisler ve şerhleri: Buhari, *Bakara Tefsiri*, 9; *Namaz*, 32; Müslim, *Fedail-i Sahabe*, 24, No: 2399; Tirmizi, *Bakara Tefsiri*, 2, No: 2959-60; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 3/256, 12/452; Diyanet yayınlarından Osman Keskioğlu, *Kur'an'ı Kerim Bilgileri*, s.36; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 1/24-36; İbnü'l Cevzi, *Sıfat-ı Safve*, 1/143; Kadı Beydavi, Nesefi, İbn-i Abbas gibi müfessirlerin de tefsirlerinde -Ahzâb Suresi'nin 53. ayetiyle ilgili değerlendirmelerinde- bu konuyla ilgili tespitleri mevcuttur. Az önceki olayla ilgili kaynakları daha da çoğaltabiliriz.

masınlar' diyordu. Ömer'in bu teklifine karşı eşimiz bize herhangi bir yaptırım uygulamadı ve biz yine de dışarı çıkmaya devam ediyorduk. Bir gün yatsı vakti biz Muhammed hanımlarından Zem'an kızı Sevde, tuvalet ihtiyacını gidermek için dışarı çıkmıştı. O arada Ömer onu görmüş ve kendisine seslenerek, 'Ey Sevde, bak seni tanıdım' deyip onu uyarmıştı. Ömer'in bu seslenişinden maksadı, örtünme ayetlerinin bir an önce inmesini sağlamaktı. Sonuçta, Ömer bu olayı olduğu gibi Muhammed'e anlatınca, bu aşamadan sonra dışarı çıkmamızı yasaklayan ve örtünmemizi emreden ayetler inmeye başladı."[17]

Ayşe'nin anlattığı bu olaydan sonra, Muhammed'in kadınlarıyla ilgili olan ve onların evde oturmalarını ve kendilerini örtmelerini emreden yasaklayıcı ayetler inince, bu kez kadınlar zor durumda kalırlar. Zira, o günkü koşullarda evlerde tuvalet yoktu. Kadınlar bu takdirde ne yapabilirlerdi ki! Onlar bu mazeretini Muhammed'e anlatınca, o kendilerine, "Mazeret halinde çıkabilirsiniz" demek suretiyle koşullu bir izin verdi. Ancak bu kez sorun çözümlenmiş gibi görünse bile, ortada belki de pek göze çarpmayan ama, gerçekten çok ciddi olan bir sorun şudur ki, Ömer'in isteği ve ısrarı üzerine getirilen söz konusu yasak, ayetle teyit edilirken; Muhammed'in, kadınlarına verdiği koşullu izin ise, ancak kendi görüşü-hadisi ile belirlenmektedir. Yani, Ömer'in görüşü istikametinde olan yasaklayıcı bilgi, ayetlerle ifade ediliyor; ancak o yasağa esneklik getiren ve onların özel durumlara bağlı olarak kısmen ihlaline olanak veren izin ise, hadisle geçiştiriliyor. Bu da çok önemli bir noktadır.[18]

17 *Tecrid-i Sarih*, No: 120; Buhari, *Vudu*, 13; *Ahzâb Tefsiri*, 8; *İstizan*, 10; Müslim, *Fedail-i Sahabe*, 24 No: 2399; *Selam*, No: 2170; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, 123 ve *İtkan* 10. bölüm; Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, "Ömer" bahsi, 7/88; İbn-ül Cevzi, *Sıfat-ı Safve*, 1/143, "Ömer" bahsi; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 1/24,36 "Ömer hadisleri" bölümünde; Heysemi, *Mecmeu'z- Zevaid*, 9/67.

18 *Tecrid-i Sarih*, No: 1723; Buhari, *Ahzâb Tefsiri*, 8; *Nikah*, 115; Müslim, *Selam*, No: 2170; *Buhari-Müslim Hadisleri, el- Lü'lüü ve'l- Mercan*, No: 1402.

III. Örnek: Kur'an'da Var Olan İçki Ayetlerinin İniş Hikâyesi

Ömer, içkinin zararlarını ve yaptığı tahribatı göz önüne alarak bir gün Muhammed'in yanında, "Ya Rab, müminlere içkinin yasağı konusunda faydalı açıklamalarda bulun, ayetler gönder" diye duada bulunuyor. Onun bu isteği üzerine, kesin yasak içermeyen Bakara Suresi'nin 219. ayeti iniyor. Bu ayette özetle, "(Ey Resulüm!) Senden içki ve kumar hakkında soru sorarlar. De ki, onlarda günah da vardır fayda da; ancak günah faydadan daha fazladır" deniyor. Bu ayet iner inmez, Muhammed tarafından Ömer'e okunuyor. Fakat Ömer, bunu yeterli bulmuyor ve tekrar içki yasağı ile ilgili az önceki duasını tekrarlıyor. Zaman içinde bu kez de Nisâ Suresi'nin 43'üncü ayeti iniyor. Bu ayette kısaca, "Ey iman edenler! Siz sarhoş iken, ne söylediğinizi bilinceye kadar; cünüp iken de, yolculuk halinde olmanız müstesna boy abdesti alıncaya kadar namaza yaklaşmayın..." içeriği işlenmektedir. Böylece, bu ayette de içkiyle ilgili kesin bir yasak görülmemektedir. Ayet bu şekliyle, önceki ayet gibi yine Muhammed tarafından Ömer'e anlatılınca, Ömer bunu da yeterli bulmayıp, içki yasağıyla ilgili eski duasını bir daha tekrarlar. Tabii ki bu dua tekrarları hep Muhammed'in yanında-huzurunda oluyor. Ömer'in bu üçüncü duasından sonra bu sefer de içkiyle ilgili Mâide Suresi'nin 90. ve 91. ayetleri iniyor. Bu ayetlerde: "Ey iman edenler! İçki, kumar, tapınmak için dikilen taşlar ve fal, çokları birer şeytan işi pisliklerdir. Bunlardan uzak durun ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan, içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokarak sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık (bunlardan) vazgeçtiniz değil mi?" deniyor. İçkiyle ilgili inen bu son ayetler, diğer ayetler gibi Muhammed tarafından Ömer'e aktarılınca, Ömer şu yanıtı veriyor: "Artık vazgeçtik vazgeçtik."

Bu aşamadan sonra Kur'an'a içkiyle ilgili herhangi bir ayet inmiyor.

Kur'an'ın içkiyle ilgili ilk ayetinin (Bakara Suresi, 219. ayet) giriş kısmında geçen şu dikkat çekici ifadeye eğilmek gerekiyor. Buradaki ilk cümle, "Senden içki ve kumarı sorarlar" şeklindedir. Her ne kadar Kur'an'da kimin veya kimlerin soru sorduğu konusunda isim geçmiyorsa da, bu konuda soru soranların olduğu kesin bir dille ifade ediliyor. Ancak, az sonra sunacağım güvenilir İslami kaynaklarda, bu soruyu soranın Ömer olduğu yazılı. Yani, Ömer'in isminden başka her şey zaten Kur'an'da anlatılıyor. Bu konuda bir dizi kaynak sunacağım. Fakat, Diyanet'in tercümesi olan *Tecrid-i Sarih*'in "Eşribe" bölümü 12/39'a bakılırsa, artık hiçbir kaynağa gerek kalmaz kanısındayım.[19]

IV. Örnek: Ömer ve Tevbe Suresi'nin 84. Ayeti

Ömer'in oğlundan dinliyoruz: "Müslümanların bir numaralı düşmanı Abdullah İbn-i Selul ölmüştü. Onun oğlu Muhammed'e gelip kefen istedi. Muhammed, hem ona yardımcı oldu hem de kalkıp onun cenaze namazını kılmaya gitti. Babam Ömer, Muhammed gitmesin diye uğraştı. (Zira o, Ayşe'nin İfk [zina iftirası] olayı başta olmak üzere, her yönüyle Muhammed'e karşı müthiş bir şekilde propaganda yapıyordu; Muhammed'e muhalif olan Medine'deki Yahudilerin başını çekiyordu.) Sonuç itibariyle, Muhammed babamın dediğini yapmadı ve gidip onun cenaze namazını kıldı. Fakat aynı gün, Tevbe Suresi'nin 84. ayeti indi."

Bu ayetin özeti şudur: "Onlardan (İslama inanmayanlardan) ölen hiçbirine asla (cenaze) namazı kılma-ona dua etme! Onun kabri başında da durma. Çünkü onlar, Allah ve Resulünü inkâr ettiler de fasık olarak öldüler."

19 Ebu Davud, *Eşribe*, No: 3670; Tirmizi, *Mâide Tefsiri*, No: 3049; Nesai-i, "Eşribe" bölümü, 1. bap, No: 5538; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 1/53; Hakim, *Müstedrek*, Bakara tefsiri, 2/278; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 3/455, No: 593; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Bakara-219, Mâide-90, 91; Osman Keskioğlu, *Kur'an Bilgileri*, s.36; İbn-i Abd'il Ber, *İstiab*..., No: 1878; Nesefi, Kadı Beydavi, Hazın gibileri de Bakara-219 ve Mâide-90, 91. ayetlerinde.

Muhammed'in. Abdullah bin Selul'un cenaze namazını kılmaya gitmesinin sebebi şudur: Abdullah'ın çok önemli olan oğlunu ve onun çevresini kazanmak. Bunun dışında herhangi bir gaye yoktu. Ancak bu arada. Ömer'i de kaybetmemek gerekiyordu. Bu nedenle. adı geçen Tevbe Suresi'nin 84. ayeti Ömer'i haklı çıkaracak şekilde inmeye başlıyor. Muhammed'in politik bir kararla onun namazını kılmaya gittiğine ilişkin düşünce. zaten Muhammed'in sözünden de net bir şekilde anlaşılıyor. Nitekim Halebi. *İnsan-ül Uyun* adlı eserinde. bu konuda net konuşuyor ve "Muhammed'in, bu şahsın cenaze namazını kılmaya gitmesinin sebebi, onun oğlunu ve çevresini İslamiyete kazandırmaktı" diyor. Halebi'nin bu sözü. Tehavi'nin *Şerhü Müşkili'l Asar* adlı eserinde 1/70'te geçiyor. Aynı tema. Prof. Ali Özek başkanlığında hazırlanan Kur'an tercümesinde Tevbe Suresi'nin 80. ayeti bağlamında dile getiriliyor. Cenaze namazını kılmaya gittiği için Muhammed'in görüşü bu ayetle yanlış bulunuyor; Ömer'inki ise tam tersine doğru bulunuyor.[20]

V. Örnek: Bedir Esirlerine Karşı Ömer'in Tavrı ve Gelen Ayetler

İbn-i Abbas anlatıyor:

"Bedir harbinde esir alınan 70 müşrik hakkında Muhammed, Ebu Bekir ve Ömer'den görüş istedi. Ömer, hepsini kılıçtan geçirmeyi teklif etti ve şunu ekledi: 'Ali, kendi ağabeyi olan Akil'i öldürsün; ben de kendi yakınlarımı öldüreyim' (Ömer,

20 *Tecrid-i Sarih*. No: 261-629: *Buhari-Müslim Hadisleri. el- Lü'lüü ve'l- Mercan*. 1553-1767: Buhari. *Cenaiz*. 23: *Libas*. 8: *Tevbe Tefsiri*. 12: Müslim. *Fedail-i Sahabe*. No: 2400: *Sıfat-i Münafıkin*. No: 2774: Tirmizi. *Tevbe Tefsiri*. No: 3097: Nesai-i. *Cenaiz*. 69. No: 1964: İbn-i Mace. *Cenaiz*. No: 1523: Ahmet bin Hanbel. *Müsned*. 1/16.18; Suyuti. *Riyadü'l Talibin*. 708/121: *İtkan*. 10. bölüm: *Lübab*..., Tevbe Suresi'nin 84. ayetinin tefsirinde: Fahrettin er- Razi. Hazın ve diğer uzun tefsirler de ilgili ayet bölümünde aynı temayı işlemişlerdir.

burada birçok isim sayıyor. Yani. herkes esir düşen kendi akrabasını *vursun)* dedi. Buna karşılık Ebu Bekir ise, 'Bu esirlerden fidye alıp serbest bırakalım' dedi. Netice itibariyle Muhammed tarafından Ebu Bekir'in görüşü benimsendi. (Yani esirler. fidye karşılığı serbest bırakıldı.)"

Görüldüğü kadarıyla Muhammed. Ömer'in görüşünü çaresizlikten dolayı reddetmiştir. Çünkü belirtildiği gibi, her Müslümanın bu esirler içerisinde akrabaları vardı. Bu esirlerin öldürülmesi, Müslümanlar içerisinde vahim sonuçlar doğurabilirdi. Kaldı ki, Muhammed'in de hem amcası Abbas, hem de damadı (kızı Zeynep'in eşi) ve başka akrabaları da bu esirler arasında bulunuyorlardı. Demin de söylendiği gibi. sonuç itibariyle tutsaklar, fidye karşılığı serbest bırakıldılar. Bu arada Ömer'in öne sürdüğü teklif uygulanmadığı için en azından kendi içinde rahatsız olduğu muhakkak. Çünkü Ömer söylediğini illede yaptıran bir kişiliğe sahipti. kolay kolay onun sözü yerde kalmazdı. Sonunda bu olayın vuku bulduğu dönem içinde Enfâl Suresi'nin 67. ve 68. ayetleri indi. Bu ayetlerde. "Yeryüzünde ağır basıp küfrün belini kırıncaya kadar. hiçbir peygambere, esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz. Halbuki Allah, (size) ahireti istiyor. Zira Allah azizdir (yani, dostlarını düşmanlarına galip kılar), hâkimdir (Dünyanın mı ahiretin mi daha hayırlı olduğunu o çok iyi bilendir). Allah'tan bir yazı (kaderinizde sizi affetmek) geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden ötürü (size) mutlaka büyük bir azap dokunurdu" deniyor.

Evet, durum ortadadır. Ömer, bu esirlerin öldürülmesini istiyordu. Ebu Bekir ile Muhammed ise fidye karşılığı esirlerin serbest bırakılmasından yanaydılar. Ömer'in görüşünün kabul edilmesi, büyük bir katliama neden olacaktı. Oysa böyle bir durum hem pratik siyaset. hem de oluşturulacak genel prensipler açısından sorun yaratacaktı. Gerçek uygulamada ise, siyaseten ve ilkesel olarak daha ılımlı bir yol izlendi. Ancak, Ömer'in görüşünün burada dışlanmış olmasına karşılık. gelen ayette, söz konusu olayda yanlış karar ve-

rildiği dile getirilmekle birlikte. Allah, bağışlayıcı niteliğinden dolayı Muhammed ve Ebu Bekir'i de affetmiş oluyordu. Böylece hem siyasi bir hata işlenmemiş, hem de Ömer'in dargınlık ve küskünlüğü de gelen bu yeni ayetle giderilmiş oluyordu.

Daha sonra Muhammed bu ayeti açıklarken ağlamaklı bir biçimde, "Eğer bu ayetlerle Allah bizi affetmeseydi, hepimiz cezalandırılacaktık: yalnız Ömer ve Sad bin Muaz kurtulacaklardı" diyor. Halbuki Ömer, fidye değil, onların öldürülmesini tercih ediyordu. Buna rağmen inen ayet, Muhammed'in verdiği o insani karara yanlış; esirleri öldürmek isteyen Ömer'in fetvasına da doğru diyordu.[21]

VI. Örnek: Tahrîm Suresi'nin 5. Ayetinin İniş Sebebi

Muhammed, bir ara bütün hanımlarıyla kavga ediyor ve onun bu kavga olayı halk tarafından duyuluyor. Hatta haber, Muhammed'in tüm hanımlarını boşadığı şeklinde etrafa yayılıyor. Bunu duyan herkes, Muhammed'in evine doğru koşuyor. Bu arada, Muhammed'in hanımlarının akrabaları da kızlarından haber almak için onun evine doğru gidiyorlar. Ömer de hem Hafsa'nın babası olması, hem de Muhammed'in en yakın dostu olmasından ötürü, bu olayı duyar duymaz Muhammed'in evine doğru koşuyor. Eve varınca Muhammed'in çok sinirli olduğunu görüyor. Bu arada ondan, "Gerçekten hanımlarını boşadın mı?" diye soruyor. Muhammed, "Boşamadım ama, 'İla' (yemin içmek suretiyle geçici bir süre hanımlarından uzak durma) yeminini içtim ki, bir ay onlardan tamamen ayrı duracağım"

21 *Tecrid-i Sarih*, No: 261-2/350; Tirmizi, *Enfâl tefsiri*, 8 No: 3084; Müslim, *Cihad*, 58 No: 1763; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 1/30-32; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan tercemesi 3/504 No: 628; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Enfâl-67; Diyarbekiri, *Tarih-i Hamis*, 1/393..., "Bedir" bölümü; *TDV, İslam Ansiklopedisi*, "Esir" maddesi, 11/383; Nesefi, Kadı Beydavi, Fahrettin er- Razi vb. Enfâl Suresi'nin 67. ayetinin tefsirinde; Suyuti, *Lübab...*, Enfâl-67; Halebi, *İnsan-ül Uyun*, 1/409, "Bedir" bölümü; Hindi, *Mecmeu'z- Zevaid*, 9/67; *Ahbar-i Ömer*, 378; İbn-ül Esir, *Üsd-ül Gabe*, No: 3824.

cevabını veriyor. Hem Ebu Bekir, hem de Ömer, "Biz kızlarımız olan Ayşe ve Hafsa'yı öldüreceğiz, nasıl sana karşı gelebilirler" diye yemin içiyorlar. Bu arada Ayşe, Hafsa'yı Ömer'e şikâyet ederek, "Başımıza ne gelmişse hep Hafsa'dan gelmiştir" diyor. Daha önce de belirtildiği gibi, Ümmü Seleme burada Ömer'e sert bir tepki göstererek, "Sen her şeye müdahale ediyorsun, bari bizimle eşimiz arasına girme..." diyor. Bu arada Ömer'in kızı Hafsa, bu gelişmeler karşısında ağlıyor. Hafsa bu kavgada başrol oynadığı için gerçekten de Muhammed tarafından boşanmıştı. Bu boşanma haberi, zaten çoktan etrafa yayılmıştı. Bu arada Ömer, Muhammed ile Hafsa'nın tekrar anlaşabilmeleri için çaba sarf ediyor. Zira, eğer onun kızı Hafsa boşansaydı, Ahzâb Suresi'nin 6. ve 53. ayetlerine göre artık –Muhammed'in eşi olması nedeniyle– ölünceye dek hiç kimseyle evlenemeyecekti. Zaten Kur'an yasağı olmadan da artık hiç kimse onu almaya cesaret edemezdi. Daha doğrusu boşanmak, onlar için bir bakıma sokağa terk edilmek demekti.

Nihayet, Ömer'in bu girişimleri sonucu Muhammed, tekrar onu nikâhına alıyor ve o arada "Cebrail bana az önce vahiy getirip 'Ömer'in hatırı için Hafsa'yı tekrar geri al. Hafsa, cennette de senin hanımın olacak' dedi" şeklinde bir hadis anlatıyor. Bu arada Muhammed diğer hanımlarıyla da barışsın diye Ömer, Muhammed'in hanımlarına tavsiyelerde bulunuyor ve bir sözünde Muhammed huzurunda onlara özetle, "Eğer Muhammed sizi boşarsa, ona her çeşit kadın bulunabilir. Artık siz bilirsiniz..." diyor. Ömer'in kullandığı bu cümle, bir süre sonra, ayet biçiminde iniveriyor. Söz konusu Tahrîm Suresi'nin 5'inci ayeti aynen şöyle diyor:

> "Eğer o sizi boşarsa, Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verebilir."

Görüldüğü gibi, bu olay üzerine inen az önceki ayetle –yeri gelince açıklanacağı gibi, tıpkı Ahzâb Suresi'ndeki ayetlere benzer su-

rette– Muhammed'in hanımlarına bir ihtar verilmiş oluyor; Muhammed'e yeterli derecede itaat etmemeleri halinde, onun çok güzel kız ve kadınlarla evlendirileceği beyan ediliyor; hem de Ömer'in, Muhammed'in hanımlarına karşı kullandığı bir söz, olduğu gibi ayet olarak değerlendirilip Kur'an'da ona yer veriliyor ve Ömer'e verilen değer böylece bir daha tescil edilmiş oluyor.[22]

VII. Örnek: Allah Katında Ömer'in Hatırı Sınırsız mı?

Numan bin Beşir anlatıyor:

"Birkaç kişi arasında şöyle bir tartışma çıktı: Kimisi hacılara su vermenin, kimisi Kâbe işiyle ilgilenmenin, kimisi de Allah'a ve ahirete inanmanın... daha makul ve doğru olduğu görüşünü savunuyordu; bu tartışmanın yapıldığı gün de cumaydı. Ömer bu tartışmacılara müdahale etti ve 'Bakın cuma günüdür; üstelik vakit de yaklaşmıştır; şimdilik tartışmayı bırakın; namazdan sonra durumu Muhammed'e izah edeceğim, o gerekli yanıtı verecektir' dedi. cuma namazından sonra Ömer olayı Muhammed'e anlatınca, bu konuda Tevbe Suresi'nin 19'uncu ayeti iniverdi."

Konuyla ilgili inen ayetin içeriği şöyle:

"(Ey müşrikler!) Siz, hacılara su veren, ve Mescid-i Haram'ı onaran kimseyi, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerle bir mi tutuyorsunuz? Halbuki onlar,

22 *Tecrid-i Sarih*, No: 78, 261. 1678; Müslim, *Talak*, 29 No: 1478-79; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan tercemesi, 12/452; Diyarbekiri, *Tarih-i Hamis*, 1/417; Halebi, *İnsan-ül Uyun*, 3/400-402; Heysemi, *Mecmeu'z- Zevaid*, 9/244; *Buhari-Müslim Hadisleri, el- Lü'lüü ve'l-Mercan*, No: 944-45; Buhari, *Bakara tefsiri*, 9; *Tahrîm tefsiri*, 2, 4; İbn-i Kesir, *Ahzâb tefsiri*, 53. ayet; Ebu Davut, *Talak*, No: 2283; Nesai, *Talak*, 76. bap, 6/213; İbn-i Mace, *Talak*, No: 2016; Hindi, *Kenzü'l Ummal*, 9/244, No: 28070; Askalani, *el-İsabe...*, No: 11047; Taberani, *Mucem-i Kebir*, 23/187, No: 304, 307; İbn-ül Cevzi, *Ahkamü'n- Nisâ*, 230; *Sıfat-ı Safve*, 2/28.

> Allah katında eşit değillerdir. Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."

Burada da Ömer'in Muhammed'e böylesine çok tali olan bir tartışmaya dair yaptığı müracaat, çok kısa bir zamanda ayetle cevap bulmuş oluyor.[23]

VIII. Örnek: Ömer'in, "Kadınlarınız Tarlanızdır" Mealindeki Ayetle İlişkisi

Ömer bir gün Muhammed'e gidip, "Aman helak oldum. Zira hanımımla sevişirken arkadan ilişkiye girdim. Acaba durumum ne olacak?" diye soruyor. Ancak, Ömer'in arkadan girmekle kastı livata mı yoksa mutad olan yer mi net olarak belirtilmiyor. Bunu da açıklamak durumundayız. Kaldı ki, bu konuda aktarılan bazı rivayetlerde, doğrudan Ömer'in ismi verilmekte, bazılarında ise Ömer'in ismi belirtilmemektedir. İslami kaynaklarda belirtildiğine göre, Muhammed'e müracaat eden sadece Ömer değil, birkaç kişidir.

Ömer'in söz konusu müracaatı üzerine, Bakara Suresi'nin 223'üncü ayeti iniyor. Anlamı şu:

> "Kadınlarınız sizin için bir tarladır; tarlanıza nasıl dilerseniz öyle varın."

Bu ayetin açıklanmasına ilişkin İslam âlimleri içinde bile net bir uzlaşma-görüş birliği görülmüyor. Bunun da en önemli sebebi, gayri ahlaki bir anlam taşıdığı için İslam âlimlerinin bu konuda zoraki bir biçimde kurtarma yorumlarına yönelmiş bulunmalarıdır. Birçok yazar, bu ayetin yeterince net bir ifadeyle kaleme alınmamış olmasından dolayı "zorlandıklarını" açıkça ifade etmişlerdir. Mesela,

23 Müslim, *İmare*, No: 1879; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan tercemesi, 3/533; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 4/269; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Tevbe-19; Suyuti, *Lübab...*, Tevbe-19 (Müslim, Ebu Davut ve İbn-i Hibban'dan naklen); Hazın tefsiri, "Tevbe" 19. ayet; *Ahbar-i Ömer*, s.378.

İmam Taberani bu ayetle ilgili fikrini net bir şekilde beyan etmiştir. İmam Suyuti. Taberani'nin *Evsat* adlı yapıtına atıfla yaptığı açıklamada. "Bakara Suresi'nin 223'üncü ayeti bir erkeğin, hanımıyla sevişirken livata da dahil her yolla ilişkide bulunabileceğine ilişkin fetva anlamını içermektedir. Hatta bu konuda, Muhammed zamanında bir insan kendi hanımıyla böyle bir ilişkide bulunmuş; halk da onu ayıplayınca ilgili ayet buna ruhsat vermek için inmiştir" diyor.[24]

Bu ayette yer alan ifadenin farklı yorumlara neden olacak bir tarzda biçimlenmesi, çok kötü sonuçlar doğurabilir. Mesela; bir kişi kendi hanımına, "Kusura bakma, ben seninle şu yolla sevişirim, bak elimde Kur'an ayeti vardır: 'Kadınlar tarlanız gibidir ve istediğiniz şekilde tarlanıza girebilirsiniz' diyor; öyleyse ben de istediğim yerden tarlama girerim ve Kur'an'a göre hiçbir sakıncası da yoktur" şeklinde konuşabilir.

Biz burada, ayetin özüyle ilgili şu soruyu yöneltiyoruz: İslam inancına göre, mademki Kur'an Allah'ın kelamıdır ve Allah da mademki insanlara ulaştığı lisan ne olursa olsun (ki burada Arapçadır) o lisanı kusursuz olarak en iyi bir şekilde kullanabiliyor; o halde neden bu ayetteki gibi anlaşılması zor ve hatta şu veya bu şekilde kötü anlamlara gelen ifadeleri kullandı da kesin olarak üzerinde uzlaşılabilecek itirazsız bir ifade kullanmadı? Acaba Arap dilinde daha net, daha ılımlı bir ifade bulunmaz mıydı ki kalkıp bu ifadeyi seçti? Yoksa, kadına gerçekten böyle mi bakıyor?

İşin içinde Ömer olduğu için, ister istemez insanın aklına başka şeyler de geliyor. Örneğin şöyle denilebilir; bu ayette anlam netliğinin olmaması, teknik bir hatadan kaynaklanmıyor; tam tersine bilerek bu kalıp şeklinde inmiştir. Çünkü Ömer vb.nin işlediği eylem. fetva mahiyetinde inen bu ayette, eğer net bir şekilde "livata helaldir" diye onaylansaydı, gerçekten de Kur'an'ın inanılırlığı üzerine

24 Suyuti, *Lübabü'n-Nükul*. Bakara Suresi 223. ayet. Buna benzer bir ifade İbn-i Ömer'den de vaki olmuştur. Örneğin: Abdülmelik bin Habib, *Kitabü Edebi'n-Nisâ*, s.465. Hadis No: 99.

şüphe düşebilir. muhalif gruplar bu açığı yakalayarak saldırıya geçebilir ve Muhammed'in ortaya attığı proje müthiş bir biçimde sarsılabilirdi. Oysa, Ömer'in içine düştüğü bu çözümsüzlüğü de netleştirmek, onun saygınlığına ve konumuna gölge düşürmeyecek bir formül bulmak gerekirdi. Olağan koşullar içinde bu iki zıt durumu örtüştürmek oldukça zordur. Bu nedenle, aslında bu ayette "belirsiz" gibi görünen ifadenin, Ömer'i kurtarmak pahasına, bilerek formüle edildiği düşüncesi ağırlık kazanır. Gerçi işin içinde bu kadar açıkgözlük olduğuna şahsen inanmıyorum ama, Muhammed-Ömer ilişkisinin tümü içinde değerlendirecek olursak, bu da düşünülmeyecek bir durum değildir.

Aslında ayette "Erkek kadını istediği biçimde kullanabilir" anlamı çok nettir; ama bazı yazarlar konuyla ilgili bir hadisi gerekçe göstererek ayeti, ihtiva ettiği asıl anlamından farklı mecralara çekiyorlar ve kendilerince bu işi böylece kapatmaya çalışıyorlar. İslami kesim, ayetle ilgili itirazlara cevap mahiyetinde şöyle bir savunma yapıyor: "Kur'an'da mademki kadın tarlaya benzetilmiş, biz de kadınla tarlanın ortak noktalarına bakmak zorundayız. Bu örnekte ortak olan yanları şudur: Tarla bir ekin-mahsul yeridir; kadının da mahsul yeri ana rahmidir ve ana rahminin yolu da zaten tektir. Hal böyle olunca, hiçbir aksilik meydana çıkmıyor" diyorlar. Erkeğin ayetteki özgürlüğüne gelince, o şu demektir; erkek yeter ki hanımın ana rahmine girsin, onun –şekil olarak– kadını önden veya arkadan tutması bir problem teşkil etmez; zaten ayetten kastedilen de budur deyip şöyle bir hadisle iddialarını pekiştirmeye çalışıyorlar: Güya Yahudiler, "Eğer erkek kadını arkadan tutup o şekilde –yine mutat olan yoldan– cinsi münasebette bulunursa, o zaman doğacak olan çocuk ters gelir" demişler. Bu nedenle az önceki ayet bu inancın doğru olmadığını (sanki çok hayati bir konuymuş gibi!) belirtmek için inmiştir diyorlar.[25]

25 Buhari, Bakara tefsiri, 2 ve 39. baplar; Müslim, *Nikah*, 117, No: 1435; Ebu Davud, *Nikah*, 46, No: 2163.

Böyle bir hadis vardır diye biz ayeti bu şekilde geçiştiremeyiz. Hadis olabilir, olmayabilir de. Eğer ayet bu olaya atfen inmiş ise, olaya çözüm getirecek bir kalıpta inmesi gerekiyordu. Gel gelelim Yahudilerin olayı ile ayetin denklemi arasında hiçbir benzerlik yoktur. Eğer Yahudilerin cevabı çok önemliyse ve ayet de onun için inmişse çok net olarak, "Aynı yolla fakat kadını arkadan tutmak suretiyle cinsi münasebette bulunma neticesinde doğacak çocuk ters gelmez" şeklinde çok açık ve net bir ayet göndermesi gerekiyordu. Kaldı ki az önceki yoruma göre şöyle bir çelişki daha ortaya çıkar: Eğer kadının tarlaya benzetilmesinden kasıt ekin ve doğurganlıksa, o zaman çocuk istemeyen veya kısır olan eşlerin durumu. bu ayetin dışında kalır. Yani, mademki –bu durumda– amaç ortadan kaldırılmıştır, o zaman "erkeğe herhangi bir engel kalmadığı için istediği yolla ilişkide bulunabilir" yorumu gündeme gelir. Çünkü bu durumda kadın, doğurganlıktan düşmüş, mahsul veren tarla değil, çöle dönüşen herhangi bir arazi parçası konumuna gelmiş olur. (Bu yorum Kur'an mantığına göredir.) Çöl halindeki araziye girmenin amaçları farklı olduğu gibi, giriş yolları da farklıdır.

İlgili ayet hakkında özet olarak şunu diyebiliriz; eğer ayetten kasıt, erkeğin kadını kullanma konusunda tam özgür olması ise, bu, çok sakıncalı ve gayri ahlaki bir fetvadır; eğer İslami kesimin yorumladığı gibi bir anlam mülahaza ediliyorsa, o zaman Kur'an Tanrısının Arapçayı bilmemesini ve teknik/dil hatası yapmasını kabullenmek durumundayız; acaba neden daha uygun ve itirazsız bir cümle seçmedi diye. Bu yüzden, gerçekten nereden bakılırsa bakılsın savunulması pek kolay olmayan bir ayet! Kaldı ki bu ayetin, Ömer'in kendi eşiyle ters bir biçimde yatması sonucu, onun yaptığı şikâyet üzerine ve aynı süreç içinde inmesi (ki konumuz da zaten budur), dikkat çekicidir.[26]

26 Bu ayetin, Ömer'in hikâyesi ve şikâyeti üzerine indiğine ilişkin kaynakça: *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan tercemesi, 3/295; Tirmizi, *Bakara tefsiri*, No: 2980; Suyuti, *Lübab..* , Bakara Suresi-223, (İmam Ahmet, Tirmizi, Taberi'den naklen); Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Bakara-223.; Hazın tefsiri, Bakara-223.

IX. Örnek: Ömer'in, Nûr Suresi'nin 58. Ayetiyle Bağlantısı

Bir gün öğlen vaktinde Ömer, evinde soyunmuş vaziyette istirahat ederken Muhammed, Müdlic adındaki şahsı, bir iş icabı ona gönderiyor. Adam Ömer'in evine vardığında kapıyı çalmadan içeri giriyor ve Ömer'i soyunmuş halde görüyor. Ömer bundan çok rahatsız oluyor ve Muhammed'in yanına vardığında olup bitenleri ona anlatıyor. Bunun üzerine Nûr Suresi'nin 58. ayeti inerek konuyla ilgili gerekli düzenlemeyi karara bağlıyor. Ayetin içeriği şöyle:

> "Ey müminler! ellerinizin altında bulunan (köle ve cariyeleriniz) ve içinizden henüz ergenlik çağına girmemiş olanlar, sabah namazından önce, öğleyin soyunduğunuz vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden üç defa izin istesinler. Bunlar, mahrem halde bulunabileceğiniz üç vakittir. Bu vakitlerin dışında, ne sizin için, ne onlar için bir mahzur yoktur, birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. İşte Allah, ayetleri size bu şekilde açıklar. Allah (her şeyi) bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."

Görüldüğü gibi, Ömer'in Allah katındaki değeri öyle boyutlara ulaşmıştır ki, toplumsal düzlemde ele alındığında oldukça önemsiz kalacak olan konulardaki sıkıntılarının giderilmesine varıncaya kadar, Kur'an'da ona özel bir önem verilmektedir. Diğer taraftan, söz konusu olay üzerine gelen ayetin zaman-mekân algısı da oldukça sığ ve basittir. Burada geçerli olan durum, Ömer'in öğlen vaktinde ve tamamen kendi özel koşulları içinde uygunsuz bir şekilde yakalanmış olmasıdır ki, bu, genele teşmil edilmeyecek bir durumdur. Dolayısıyla, bu olayın hemen akabinde inen ayetin perspektifi, özel bir durumu çözmek için inmiştir kaygısını giderememektedir. Ayrıca, mademki Kur'an bütün zamanların ve mekânların yasasıdır; o halde nasıl olur da yeryüzünün küçücük bir coğrafyasındaki günlük

yaşam biçimine has öğlen saatlerinde soyunarak dinlenme uygulamasını bir genel esas içerisinde mütalaa eder: bunu bir veri olarak kabul eder.[27]

X. Örnek: Ömer'in Teklifi ve Bakara Suresi'nin 187. Ayeti

Muhammed'in yaşadığı dönemden önce, bu coğrafyada yaşayan halkların ilginç bir inanışları vardı. Muhammed'in de yaşamının ilk dönemlerinde aynen tasdik edip uyguladığı bu inanışın söz konusu ilginç kuralına göre, oruçlu bir insan şayet oruç ayında geceleyin uykuya dalsaydı, artık kendisine o gece için cinsel ilişkide bulunmak haram olurdu. Sahurdan önce de olsa, uyuması halinde bu yasak uygulanırdı. Bir gün Ömer'in de içinde bulunduğu birkaç kişi, bu yasağı çiğniyor. Ömer, haram bir iş yaptığı için çok üzülüyor. Sonuçta konu hakkındaki şikâyetini Muhammed'e aktarıyor. Bunun üzerine, Bakara Suresi 187'nci ayeti iniyor. Önce anlamını verelim:

> "Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar (eşleriniz) sizin için, siz de onlar için birer elbise gibisiniz. Allah, sizin kendi nefsinize kötülük ettiğinizi bildi, tövbenizi kabul etti ve sizi bağışladı. Şimdi (ve bundan sonra da oruç ayında) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazdıklarını isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden ayırt edilinceye kadar yiyin için, sonra geceye kadar orucu tamamlayın. Mescitlerde ibadete çekilmiş olduğunuz anlarda, (ki fıkıh tabiriyle buna itikaf denir) kadınlara yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın yasak sınırlarıdır. Bu sınırları aşmayın. İşte böylece Allah, ayetlerini insanlara açıklar. Umulur ki korunurlar."

27 Prof. Ali Özek başkanlığında hazırlanan Kur'an tercemesi, Nûr, 58; Suyuti, *Tarihi Hulefa*, s.124; Kadı Beydavi, Fahrettin er- Razi, Nesefi, Hazın, İbn-i Abbas ve daha birçok müfessir de Nûr Suresi'nin 58. ayetinin sebep-sonuç ilişkisi üzerinde dururken, bu ayetin Ömer'in şikâyeti üzerine indiğini vurgulamışlardır; Ali ve Naci Tantavi, *Ahbar-i Ömer*, s.378; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Nûr Suresi, 58. ayet.

Bu ayette, net bir ifadeyle, "Oruç ayında geceleyin kadınlarınızla sevişmek size helâl kılındı" deniyor. Bu da açık olarak gösteriyor ki, sözünü ettiği eylem, daha önce helal değilmiş. Yasağın kaldırılma gerekçesi ise, şöyle açıklanıyor: "Allah, sizin kendi nefsinize kötülük ettiğinizi bildi de ondan." Bundan şu olumsuz sonuç ortaya çıkıyor: Allah, söz konusu tarihten önceki zamanlarda yaşayan insanların da Allah'ı olduğuna göre ve onların da gece hayatına düşkün olduklarını bildiği halde, maalesef onları böyle bir "bağış" ve "helal kılınma" lütfundan mahrum bırakmıştır. Gerçekten de bu fetva ortaya çıktığı ana kadar Yahudiler bu yasağa titizlikle riayet ederlerdi. Bu durumda, karşımıza çok önemli bir sorun çıkmaktadır: Acaba bu yasağın kaim olduğu dönemlerde buna tamamen uyan insanların bir ödülü var mıdır? Başka bir deyişle, daha önce bu yasağı Ömer gibi ihlal etmiş ve böylece o günkü dinin yasalarına göre de günaha girmiş olanları acaba Allah affeder mi; veya neden kimi toplumlara zor, kimilerine de kolay bir kanun uyguluyor diye sorulmaz mı? Bu ayetteki bütün olumsuzluklar bir yana; Ömer'in çiğnemiş olduğu bir yasak üzerine ve bununla eş zamanlı olarak fetva amacıyla ayet inmesi çok ilginçtir.[28]

XI. Örnek: Ömer'e, Neden "Adaletin Kılıcı" Denir?

Muhammed zamanında iki şahıs arasında bir ihtilaf söz konusu oluyor. Bu şahıslar, kendi aralarında halledemedikleri bu anlaşmazlığın çözümü için Muhammed'e başvuruyorlar ve ondan sorunun

28 Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, 124 (İmam Ahmet'ten naklen): *Lübab...*, Bakara-187; Hakim, *Müstedrek*, Bakara tefsiri, 2/274; Taberi, Bakara tefsiri, 187; Beydavi, Nesefi, Hazın, Celaleyn tefsirleri, Bakara-187; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Bakara-187; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 2/135, "Kıble değişikliği" bahsi; İbn-i Kesir tefsiri, Bakara 187. ayet (Mücahit, Katade, Ata ve İkrime'den alıntı yaparak); Halef bin Abdülmelik, *Gavamidü'l Esma...*, 1/518; Buhari, *Oruç*, 15. Burada Ömer yerine başka bir isim söyleniyor. Bizim için önemli olan şahıs değil; olaydır.

çözümü konusunda yardım istiyorlar. Sonunda Muhammed birini haklı, diğerini de haksız buluyor. Bunun üzerine, haksızlığına karar verilen kişi Muhammed'e, "Müsaaden varsa bu dava konusunda bir de Ömer'den görüş alalım, bakalım o ne diyor" demek suretiyle bir istekte bulunuyor. Muhammed de onun bu isteğini anlayışla karşılıyor ve Ömer'e gitmelerine izin veriyor. Dava tarafları, bu kez Ömer'e varıp hem davalarının boyutlarını, hem de bu konuda Muhammed'den de fikir aldıklarını anlatınca, Ömer kendilerine, "Bekleyin eve gidip geleceğim ve sizinle ilgileneceğim" deyip eve giriyor ve bir süre sonra elinde çıplak bir kılıçla gelen Ömer, "Muhammed'e itiraz eden hanginizdir?" diye soruyor. Onlardan biri "Benim" diye yanıt verince, Ömer ona saldırıyor ve kafasını bir hamlede kesiyor. Ömer devamla, "Muhammed'e karşı gelenin sonu böyle olur" diyor. Diğer adam, bu manzarayı görünce kaçıp tekrar Muhammed'e varıyor ve gelişmeleri olduğu gibi kendisine anlatıyor. Muhammed, duyduğu bu menfur olay karşısında Ömer'e karşı --onun gıyabında-- sert tepki göstererek "Nasıl olur da Ömer bir mümini öldürür, olamaz!" diyor.

Aslında olan olmuştu ve politik açıdan bakıldığında, ne yapıp edip diğer konularda olduğu gibi burada da Ömer'in yardımına koşulmalıydı. Zira öleni geri getirmek zaten mümkün değildi. Nitekim de gelişmeler Ömer'in lehine oldu: Bu olay üzerine inen Nisâ Suresi'nin 65'inci ayeti şöyle diyordu:

> "(Ey Muhammed!) Hayır, Rabbine and olsun ki, aralarında çıkan anlaşmazlık konusunda seni hakem seçip sonra da senin verdiğin hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan onu tam manasıyla kabullenmedikçe, iman etmiş olmazlar."

Bu ayet, kesin bir ifadeyle şu sonuçları ortaya koyuyordu: Birincisi, Ömer tarafından öldürülen adam, ikinci kez Kur'an ayetiyle çok ağır bir manevi ceza ile cezalandırılıyordu. Böylece öldürülen

kişi, Allah katında inançsız biri olarak nitelendiriliyor ve öldürülmesi gereken bir kişi olarak bildiriliyordu. İkincisi ise, Ömer bu eylemiyle aslında bir kişiyi öldürmekten ötürü kısas cezasıyla cezalandırılmalıydı. (İslam inancına göre, Mâide, 45 vb.) Oysa Ömer, bu cinayetten sonra tertiplenen ayetle bu cezadan kurtarıldığı gibi, üstelik de Kur'an'da net bir biçimde takdir topluyor, onun için özel olarak ayet iniyor. İşin ilginç tarafı, çoğu kaynağa göre Muhammed, bu olaydan ötürü Ömer'e, "el-Faruk/Adaletin kılıcı" sıfatını takıyor. Yani, halk arasında meşhur olan "Ömer-ül Faruk" nitelemesi –ki, doğru ile eğriyi, hak ile batılı birbirinden ayırt eden kişi anlamına geliyor– bu cinayet olayı üzerine Ömer'e veriyor.

Halbuki ortada bir yargısız infaz olduğu belli... Buna rağmen, gelen ayet ile Ömer'in payelendirilmesi ve öldürülen kişinin suçlu ilan edilmesi, rasyonel hukuka aykırı olduğu gibi, ilk duyduğunda Muhammed'in vicdanına da aykırıydı. Çünkü o, bu olayı ilk duyduğunda çok sert bir şekilde tepki göstermişti, söz konusu öldürme eyleminin usulsüz olduğunu beyan etmişti.

Ama buna rağmen, gelen ayetle mağdur kişi değil, Ömer destekleniyor ve onun için Kur'an'da yer ayrılıyor, neredeyse bir numaralı insan hakları hamisi olarak ilan ediliyor ve Allah, Muhammed'in –bu olay yüzünden– Ömer'e kızmasını da haksız buluyor. Üstelik de Allah bu ayette bizzat yemin ederek Muhammed'in kızgınlığının yersiz olduğunu –üzerine basa basa– ilan ediyor.[29]

29 *Tecrid-i Sarih*, 261 nolu hadisin şerhi, c.2/352; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, 124; *Lübab...*, Nisâ-65; *İtkan*, 10. bölüm.; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Nisâ-60; ayrıca Kadı Beydavi, Nisâ-60; Nesefi, Nisâ-59; Hazın, Nisâ-60; Zamahşeri, Nisâ-61-63; Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Nisâ-60; İbn-i Kesir tefsiri, Nisâ-60-65; Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*. Enfâl Suresi'nin 60. ayetinin değerlendirilmesinde bunun geliş sebebiyle ilgili Ömer'in az önceki olayını ve bu olaydan ötürü "Faruk" sıfatını aldığını açık bir ifadeyle yazıyorlar; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, No: 4917, c.14/125; M. Necati Bursalı, *Hz. Ömer'in Hayatı*, s.9; Ali-Naci Tantavî, *Ahbari Ömer*, s.378 ve daha niceleri.

XII. Örnek: Ömer'in İtirazı Üzerine Cennette Kadro Açılıyor

Muhammed bir gün Vakıa Suresi'nin 13. ve 14. ayetlerinin indiğini haber verip sahabeye "Cennete gireceklerin çoğu eski ümmetlerdendir; az bir kısmı da sonrakilerden" şeklinde anlatınca, Ömer buna üzülüyor ve ağlamaklı bir şekilde Muhammed'e, "Bu durumda, bizim cennete gidip gitmeyeceğimiz kesin değildir" diyor. Hatta Vahidi, *Esbab-i Nüzul,* Vakıa: 13-14'te, bu ayetin gelmesinden sonra Ömer'in ağladığını aktarıyor. Ömer'in bu üzüntüsü sonucu, konuya ilişkin aynı surenin 39. ve 40. ayetleri iniyor. Bu inen ikinci paket ayetlerde Ömer'e moral verecek biçimde bir düzenleme yapılıyor ve söz konusu ayetlerde olay şöyle ifade ediliyor: "(Cennete girenlerin) Birçoğu önceki ümmetlerden; birçoğu da sonraki ümmetlerdendir." Ünlü yazar İmam Suyuti, *ed'Dürr'ül Mensur* adlı yapıtının Vakıa: 39 ve 40. ayetlerinin yorumunda Muhammed'in, söz konusu ayetlerin gelmesinden sonra Ömer'e, "Artık mutlu olmalısın" dediğini aktarıyor. İmam Suyuti'nin bu beyanı, aynı zamanda Begavi'nin *Mealimü't-Tenzil* adlı eserinin ilgili bölümünde de geçmektedir.

İslam inancına göre, Kur'an'ın her kelimesi belli bir mesaj taşıyan ve her bir mesajı mutlaka bir diğerinden farklı olması gereken, dolayısıyla ayetlerin birbirleriyle çelişmesi, birbirlerini yalanlaması mümkün olmayan bir kitap olarak bilinir. Oysa burada, hem aynı konu –üstelik de içerikten yoksun bir olay; çünkü, ütopik ve boş bir hayal; soyut, Ömer ve arkadaşlarının ellerine geçip geçmeyeceği bilinmeyen bir şey– lüzumsuz bir şekilde tekrarlanmış, hem de gelen ikinci mesaj, öncekiyle düpedüz çelişik olmakta ve öncekini yalanlamaktadır. Kaldı ki, cennete gidecek olanların cebirsel tasnifinin de bir anlamı yoktur. Kur'an'da ise, cennete gidecek olanların, ümmetlerin yaşadıkları dönemlere göre bölüşüldüğü açıktır. Ancak, nasıl bölüşüldüğü problemi, bizzat Kur'an'ın kendi ifadeleri tarafından kuşkulu belirsizlikler arkasına itilmiştir. Bu, Kur'an'ın iç çelişkisi olarak alınabilir. İslami yazarların, ayetin iniş nedenleri üzerine aktardıkları bilgiler (ki Ömer'in bu konudaki itiraz ve yakınma-

larıdır) sorunu içinden çıkılmaz bir hale getiriyor. Burada çok yersiz yorumlara da şahit oluyoruz. Fakat bu yorumlar, mantıktan ve hakikatten uzak oldukları için, bunlar üzerinde durmayı, bunları yazmayı uygun görmüyoruz.

İşin uzmanı olmayanlar bile, Vakıa Suresi'nin 13-14 ve 39-40. ayetlerini açıp Türkçe meallerine baktıklarında bunu kolayca fark ederler.[30]

XIII. Örnek: Ömer'in Bakara Suresi'nin 97-98. Ayetleriyle İlişkisi

Bir gün Yahudinin biri Ömer'le, "Peygamberinize vahiy getiren Cebrail, bizim düşmanımızdır; dolayısıyla, biz onu sevmiyoruz. Zira o, hep kötü haberler getiriyor. Örneğin: dine uymayan bir toplumu cezalandırmak için meydana getirdiği deprem, kıtlık, kasırga, savaş vb... Ayrıca Cebrail, insanları cehennemle de korkutuyor. Biz Yahudiler, Cebrail'i değil de; Mikail'i seviyoruz. Çünkü, Mikail, tabiat olaylarıyla meşguldür. Mesela: yağmur, yeşillik, rüzgâr, gibi..." şeklinde sohbet ediyor. Yahudi'nin bu sözüne karşı Ömer, "Her kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine ve özellikle de Cebrail ve Mikail'e düşman kesilirse, bilsin ki Allah da inkârcıların düşmanıdır" biçiminde karşılık veriyor.

İslam tarihindeki bilgilere göre, Ömer bunları anlatırken, Muhammed de onların yanında bir odada oturup konuşmaları dinliyormuş. Ömer bu tartışmadan sonra Muhammed'in yanına varınca, kendisi Ömer'e, "Gel sana az önce inen bir ayeti bildireyim" diyor.

30 Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, s.124 (İbn-i Asakir'den naklen); *ed'Dürr'ül Mansur*, Vakıa-39-40; *Lübab...*, Vakıa-39-40; Tahsin Emiroğlu, *Esbab-i Nüzul*, Vakıa-13-14 ve 39-40; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Vakıa-13-14 ve 39-40; *Ahbar-i Ömer*, s.378; Şevkani, *Feth'ül Kadir*; İbn-ül Cevzi, *Zad-ül Mesir*; Begavi, *Mealimü't-Tenzil* ve Hazın gibi müfessirler de Vakıa Suresi'nin 39-40. ayetlerinin yorumlarında, Ömer'in ilk ayet indiğinde gösterdiği tepkiyle birlikte onun müracaatından sonra konuyla ilgili düzenleme ayetlerinin bir daha indiğini yazıyorlar.

Kadı Beydavi, *Envarü't-Tenzil* adlı ünlü tefsirinde, Bakara Suresi'nin 98. ayetiyle ilgili yorum yaparken, Muhammed'in, Ömer'e bu ayeti aktarırken kendisine "Bak Allah senin görüşüne onay verdi" diye müjde verdiğini yazıyor.

Söz konusu edilen Bakara Suresi'nin 97. ve 98. ayetlerinde şöyle deniyor:

> "De ki, kim Cebrail'e düşman ise şunu iyi bilsin ki, Allah'ın izniyle Kur'an'ı senin kalbine bir hidayet rehberi, önce gelen kitapları doğrulayıcı ve müminler için de bir müjdeci olarak o indirmiştir. Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail ve Mikail'e düşman olursa bilsin ki Allah da inkârcı kâfirlerin düşmanıdır."

Ömer bu ayetleri Muhammed'den dinler dinlemez hemen kendisine, "Aslında bu konuda benimle bir Yahudi arasında az önce bir münakaşa çıktı; konu hakkında sana bilgi vermek için gelmiştim. Ama gördüm ki Allah benden önce bu konuda ayet göndermiş" diyor.[31]

XIV. Örnek: Ömer'in Çoğu İsteği Ayetlerle Yanıtını Bulmuş

Mü'minûn Suresi'nin 14. ayeti ilk önce, "Sonra onu (nutfeyi) bir kan pıhtısı haline soktuk; daha sonra kan pıhtısını bir lokmacık et yaptık. Bu bir lokmacık eti, kemiklere çevirdik; bu kemikleri etle kapladık... Sonunda onu bambaşka bir yaratık (insan) olarak teşekkül ettirdik" şeklinde iner. Bu ayet Muhammed tarafından anlatılırken, o anda orada bulunan Ömer, hayretini dile getirip "Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir" der. Ömer'in bu ifadesinden bir süre sonra Muhammed Ömer'e, "Az önce Cebrail geldi ve Mü'minûn Suresi'nin 14'üncü ayetinin sonunda şu cümleciğin de

31 *Tecrid-i Sarih,* No: 261-2/352; Kadı Beydavi, *Envarü't-Tenzil,* Bakara-98; Suyuti, *Tarih-i Hulefa,* 124; *Riyad-üt-Talibin,* 708/125, s.348 ve *İtkan...,* 10. bölüm; Vahidi, *Esbab-i Nüzul,* Bakara-98; Ali-Naci Tantavî, *Ahbari Ömer,* s.378.

var olduğunu söyledi. (Ömer'in az önce ifade ettiği cümlenin tıpa tıp aynısını okuyor) Artık bundan sonra biz ayeti, bu şekilde bilmeliyiz" diyor ve daha önce farklı inen ayetin son kısmına, "Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah pek yücedir" anlamındaki ifade eklenmiş oluyor ki, Cebrail ilk ayeti getirdiğinde Ömer onu kullanmış ve Muhammed de dinlemişti. Cebrail bir daha inmiş, eksik getirdiği ayeti bu şekilde tamamlamış oluyordu.

Evet, burada haklı olarak şunu sormak lazım: Acaba Allah neden bu çok kısa olan ayeti önce eksik gönderdi de, Ömer'in iyi bir ifade kullanması sonucu bir daha Cebrail'i yollayıp tekrar düzenleme ihtiyacını duydu?

Bu olaya bakıldığında ilk etapta, Ömer'in söylediği bir sözün, ayet olarak şekillenmesi dikkat çekiyor. Oysa bu cümlenin Kur'an'a girmesiyle, kelamcılar, itikadı ekol temsilcileri... arasında önemli tartışmalara sebebiyet veren bir durum ortaya çıkmış oluyordu ki, böylece İslam felsefesinin temel prensiplerinden birinin şiddetle eleştirilmesine imkân sağlanıyordu. Örneğin; İslamiyetin dayandığı temel paradigmaya göre, hem Allah birdir, onun eşi-benzeri yoktur, hem de yaratma işi, onun zatına mahsustur (başkası tarafından paylaşılamaz). Halbuki, konumuz olan Mü'minûn Suresi'nin 14. ayeti, bu temel prensibe ters düşüyor. Özellikle, "Mutezile" ekolüne bağlı kelamcılar, Mü'minûn Suresi'nin 14. ayetinin bu sonradan inen paragrafını delil göstererek, yaratmayla ilgili Eş'ari ve Matüridilerden farklı bir fikir öne sürmüşler. Kaldı ki bu paragraf, yaratma konusunda Kur'an'da var olan diğer ayetlerle de çelişki teşkil etmektedir. Şöyle ki, geliş sırası itibariyle 43. sırada olan ve zamanlama açısından Mü'minûn Suresi'nden epey önce inen Fatır Suresi'nin 3. ayetinde, Allah'tan başka yaratıcı olmadığı çok net bir ifadeyle beyan ediliyor. Yine bundan epey önce 56. sırada inen Saffat Suresi'nin 96. ayetinde, "Allah sizi ve yaptıklarınızı yarattı" deniyor. Yine daha önce 59. sırada inen Zümer Suresi'nin 62. ayetinde, "Allah her şeyin yaratıcısıdır" şeklinde ayrımsız bir şekilde Allah'ın her şe-

yin yaratıcısı olduğu gayet açık bir ifadeyle dile getiriliyor. Oysa. söz konusu olan Mü'minûn Suresi'nin bu 14. ayetinde, başka yaratıcıların varlığı da kabul edilerek, Allah hakkında, "Yapıp yaratanların en güzeli" deniyor ve yaratma konusunda Allah'a ortaklar kabul ediliyor. Ancak, Allah'la diğer yaratıcılar arasında şu fark kalıyor: Allah, en güzel yaratıcı; diğerleri ise, Allah kadar güçlü olmayan yaratıcılar...

İşte bütün bu tartışmalara yol açan olay, deminden beri açıklamasını yapmaya çalıştığımız Mü'minûn Suresi'nin 14. ayetinde Ömer'in temennisi üzerine daha sonra inen bölümdür. Bu sure az önceki surelerden sonra inip iniş sırası ise 74'tür. Şunu da hemen belirteyim ki, az önceki farklı ayetler arasında uyum sağlansın diye zoraki yorumlara başvurulmamış değildir; ancak gerçekle ilgisi olmadığı için bu tür yorumları gündeme getirmedik. Bu konudaki yorumlar için tüm uzun tefsirlerin Mü'minûn Suresi 14. ayetle ilgili açıklamalarına bakılabilir.[32]

XV. Örnek: Ömer'in Nisâ Suresi'nin 34. Ayetiyle Yakından İlişkisi

Bir ara Medineli kadınlar Muhammed'e başvurarak, kocalarının kendilerine haksızlık yaptıklarını, hatta kendilerini dövdüklerini söylüyorlar. Buna karşı Muhammed, hanımını döven erkeğe kısas uygulanması gerektiğini söylüyor ve bu konuda kadınların lehine bir karar veriyor. O arada Halife Ömer Muhammed'in böyle bir fetva verdiği haberini alınca, Muhammed'e varıp kendisine, "Kadınlar erkeklere karşı azdılar (Ömer, –sanki– Muhammed'e 'sen ne yap-

32 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 261-2/251; Osman Keskioğlu, *Kur'an'ı Kerim Bilgileri*, Diyanet yayını, s.37; Vahidi, *Esbab-ı Nüzul*, Mü'minûn Suresi, 14. ayet; Suyuti, *Tarih-i Hulefa*, 123; *el-İtkan*, 10. bölüm; *Lübab...*, Mü'minûn Suresi ,14. ayet; Heysemi, *Mecmeu'z-Zevaid*, 9/68; Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Müminun Suresi, 14. ayet.

mak istiyorsun' demek suretiyle buna engel olmak istiyor)" şeklinde itirazda bulunuyor. Ömer'in bu itirazı üzerine, Muhammed hemen ifade değiştirip erkeklerin hanımlarını dövebileceklerini söylüyor. Bu sözü duyan kadınlardan 70 tanesi, Muhammed'in evine doğru yürümeye başlıyor. Bu kez zor durumda kalan Muhammed, kesin yasak anlamında değil de öneri anlamında erkeklere hitaben, "Hayırlı olan erkekler, hanımlarını dövmezler" şeklinde vaziyeti kurtarmaya çalışıyor. Bu olay, birçok kaynakta geçmektedir.[33]

Ömer'in itirazı sonucu Muhammed, kadınlarla ilgili verdiği bu olumsuz kararla yetinmiyor; daha da ileri giderek, erkeklerden yana tavır alıyor ve kadınlar aleyhine çok sert yaptırımlar öne sürüyor. Öyle ki, "Erkek hanımını dövmekten sorumlu değildir" şeklinde hem çok ağır bir fetva vermeye başlıyor, hem de daha önce kadınlarla ilgili verdiği o insani kararından da vazgeçerek, tam tersine bir yaklaşım sergilemeye başlıyor. Ayrıca Muhammed, ömrünün son yılında, o meşhur "Veda Hutbesinde" (Örneğin, *Tecrid-i Sarih Terc.* 10/398) erkeklere hitaben, "Gerektiğinde siz erkekler hanımlarınızı dövebilirsiniz; ancak döverken, sakın onların vücudunda yara açacak bir tarzda vurmayın!" diyor.

Kadınlara baskı uygulamaktan yana tavır alan Ömer, "Biz daha önce Mekke'de iken, hanımlarımıza amir idik (ataerkil); ne zaman ki Medine'ye geldik, tam tersine bir durumla karşılaştık (anaerkil). Zaman içinde bizim hanımlarımız da bozuldular ve öyle bir an geldi ki, onlar bizi dinlemez hale geldiler. Hatta bir gün hanımım cesaret edip bana karşı geldi. Onun bu tutumu çok zoruma gitti. Bunu fark eden eşim, üzüntümü gidermek için, 'Peygamberin hanımları sabahtan akşama kadar onunla kavga ederler' dedi" diyerek çok önemli bir itirafta bulunuyor.[34]

33 Ebu Davud, *Nikah,* 41, No: 2146 dipnotunda, Buhari'nin de *Tarih-i Kebir*'de yazdığını belirtiyor; İbn-i Mace, *Nikah,* No: 1985; Nesai, *Üşret-i Nisâ,* s.166; Beyhaki, *Sünen-i Kübra,* 7/305; Abdurrazzak, *Musannaf,* 9/442, No: 17945; *Sünen-i Daremi,* 2/147; Müslim, *Fedail,* No: 2396'da farklı bir şekilde değinmiş; Hakim, *Müstedrek,* 2/188; Taberani, *Mucemi Kebir,* 1/270 No: 748.

34 Buhari, *Mezalim,* 25; *Nikah,* 83; *Tahrîm Tefsiri,* 2; Müslim, *Talak,* No: 1479.

Nihayet, bütün bu gelişmeler olurken, kadınların dövülmesiyle ilgili –gerçekten kadınlar için bir talihsizlik olan– Nisâ Suresi'nin 34. ayeti iniyor. Yani, Ömer'in kadınlar aleyhindeki kulisleri ayetle cevap buluyor ve bu şekilde iş noktalanmış oluyor. Zaten bu örneğimizin ana konusu da budur. İlgili ayetin anlamı şöyle:

"Allah'ın hem insanlardan bir kısmını diğerine üstün kılmasından ötürü, hem de erkekler, mallarından harcama yaptıklarından dolayı, kadınların yöneticisi ve koruyucularıdır. Bu yüzden salih olan kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık onlar gizliyi koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Çünkü Allah yücedir, büyüktür."

Nisâ Suresi'nde konumuzla ilgili dikkat çeken şöyle bir ayet daha vardır:

"Eğer bir kadın, kocasının kendisine karşı başkaldırmasından veya kendisinden yüz çevirmesinden endişe ediyorsa, o zaman –ikisi– kendi aralarında sulh yapsınlar." (Nisâ Suresi, 128. ayet.)

Arapça bilenler her iki ayete de bakabilirler; ki her ikisinin terimleri-lafızları aynı, karıkocanın birbirlerine karşı takındıkları tavır aynı. Buna rağmen, kadın kocasına karşı başkaldırırsa o dövülür; erkek hanımına karşı gelirse ona uygulanmak istenen yaptırım, kendisinin hanımıyla sulh (barış) yapmasıdır. Yani iki cins arasındaki uygulamalar farklıdır.

Nisâ Suresi'nin bu 128. ayetinin sebep-sonuç ilişkisine bakıldığında, daha çarpıcı bir durumla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir. Şöyle ki, Muhammed, kendi hanımları içinde nispeten yaşlı sayılabilen Sevde binti Zem'an'ı (ihtiyardır diye) boşamak ister. Kadın-

cağız, Muhammed'i bu boşanma davasından vazgeçirmek için, bir yol kavşağında onun önüne çıkıp yalvarır ve boşanması halinde çok perişan olacağını belirterek, "Gel beni boşama; ben de bu iyiliğine karşı gece hayatıyla ilgili sıramı senin hanımlarından Ayşe'ye vereyim" diyor. Muhammed, kadının bu teklifini kabul edip onu boşamaktan vazgeçiyor ve artık o tarihten sonra da o kadının gece sırasında Ayşe'yle sevişmeye devam ediyor. Sevde'nin gece sırasını Ayşe'ye vermesi üzerine, Ayşe sevinçten, "Ben Sevde kadar iyi bir kadın görmedim. Çünkü yaşlanınca gece sırasını bana verdi" diyor.[35]

İslami kaynakların çoğunda, Sevde'nin yaşlı olup gece sırasını kendi rızasıyla Ayşe'ye verdiği şeklinde değil de, tam tersine, Muhammed'in onu boşamak istemesi sonucu, korkusundan dolayı verdiği yazılıdır. Örneğin, İbn-i Habib, *el-Muhabber* adlı yapıtının 81-92. sayfalarında bunu çok net bir şekilde yazıyor. Zaten en doğru olanı da bu görüştür. Çünkü Sevde, Muhammed'in ölümünden sonra en az 40 yıl daha dul olarak yaşamını sürdürmüş; hatta Muhammed'in ölümünden sonra onun hanımları arasında en çok yaşayanı o olmuştur (çoğu rivayete göre). Dolayısıyla, onun yaşlı olup gece hayatından düşmesi ve bunun sonucu olarak da gece sırasını Ayşe'ye –kendi– rızasıyla vermesi, bir yakıştırmadır, bunun gerçekle ilgisi yoktur. Kaldı ki, diyelim Sevde ihtiyarlamış da o yüzden Muhammed onu boşamak istemiş; peki bu durumda yapılan işlem doğru mu? Muhammed, o kadının boşanması halinde sokaklara terk edileceğini bilmiyor muydu? Çünkü hem gerçekten genç bir bayan değildi ki gençler ona evlenme teklifinde bulunsunlar, hem de Muhammed'den boşandığı takdirde artık korkudan kimse onunla evlenemezdi. Kaldı ki evlenmek istediği takdirde onun karşısında Ahzâb Suresi 53. ayetinin engeli vardı. Burada şunu sormak gerekir:

35 *Tecrid-i Sarih*, No: 1136; Müslim, *Reda*, No: 1463; Buhari, *Nikah*, 95; *Hibe*, 15; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan terc., 3/435; Askalani, *el-İsabe*, No: 11357 ve *Tehzib-i Tehzib*, 12/455, No: 2819; İbni Abd'il Ber, *el-İstiab*, No: 3394; İbni Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 7027; İbn-i Sad, *Tabakat-i Kübra*, 7/268, No: 4115, "Sevde binti Zem'an" kısmı.

Hatice'den sonra aldığı ilk kadın Sevde'dir. Ondan yararlandıktan sonra, zaman içinde (eğer kadın yüz kızartıcı bir suç işlememişse, ki İslami kaynaklarda böyle bir iddia da yoktur ve zaten mümkün de değildir) Muhammed'in onu boşamak istemesi acaba doğru mu?

Diğer yandan, doğrudan Sevde'nin bu boşanma olayına müdahil olarak inen Nisâ Suresi'nin bu 128. ayeti açıkça gösteriyor ki. Muhammed, belli koşullarla (cinsel azat) Sevde ile anlaşmıştır. Şu bir gerçektir ki, Muhammed, Sevde ile gece nöbeti üzerine anlaşınca, çevresindeki insanlardan belki eleştiri gelir hesabıyla, uzlaşma amaçlı Nisâ Suresi'nin az önceki ayeti iniyor.

XVI. Örnek: Ayşe'nin İfk Olayında Ömer'in Oynadığı Rol

Muhammed'in hanımlarından Ayşe'nin, Safvan bin Muattal ile Ben-i Mustalık Savaşı dönüşünde geceleyin yolda zina yaptığı iddiası (İfk olayı), İslam tarihinde çok meşhur olan bir hadisedir. Ayşe, bu olaydan dolayı Muhammed'in evini bile terk etmek zorunda kalmış ve babası Ebu Bekir'in evine gitmişti. Hatta sağlam olan kaynaklarda Muhammed'in, "Ayşe, eğer sen bu adamla zina yapmış isen doğru söyle. Zira, Allah affedicidir, merhamet sahibidir" dediği aktarılmaktadır. Halbuki eğer yapmışsa Ayşe'nin recimle idam edilmesi gerekiyordu. Çünkü ileride de değineceğimiz gibi, Muhammed, zina yaptıklarına ilişkin sadece kendi aleyhlerine ifade verdikleri için birçok insanı recimle infaz etmişti. Ama sıra Ayşe'ye gelince "Allah bağışlayandır, merhametlidir" deyip onu ucuz atlatmaya çalışıyor. Bu konu üzerinde ileride zina cezaları kısmında yeterince durulacaktır. Bu ifk olayı hakkında Hz. Ali'nin de Muhammed'e, "Ayşe'yi boşa; sanki sana kadın mı yoktur?" dediği rivayet edilmektedir. Bu hadise nedeniyle ortam öylesine gerginleşmişti ki, neredeyse Medine şehri kan gölüne dönecekti. Ayşe'nin bu olayı üzerinden aylar geçtiği halde, bu süreçte herhangi bir ayet inmemişti. Tam da bu

gerginliğin devam ettiği bir sırada Halife Ömer, Muhammed'e. "Sen Aişe ile evlenirken kendi iradenle mi evlendin, yoksa Allah'tan aldığın vahiyle mi?" diye soruyor. Muhammed ise, "Ben Ayşe'yle Allah'tan aldığım vahiy üzerine evlendim" şeklinde yanıt veriyor. Buna karşılık Ömer. "Öyleyse müsterih ol, endişeye gerek yoktur; mademki Allah'tan aldığın vahiyle evlenmişsin, o halde Allah seni mahcup etmez; tam tersine sana bir yol gösterir" diyor.

Ömer'in bu açıklaması üzerine, aylardır süregelen bunalıma, nihayet yol bulunuyor ve Nûr Suresi'nin 10. ayetinden itibaren onlarca ayet –Ayşe'yi savunma amaçlı olarak– birden inmeye başlıyor. Konuyla ilgili inen ayetlerde özet olarak şu temalar işleniyor: "Erkek olsun, kadın olsun bu iftirayı duydukları zaman kendi vicdanlarının sesine kulak verip 'Bu apaçık bir iftiradır' demeleri gerekmez miydi! Allah'ın merhametinden olmasaydı, o sizi mutlaka büyük bir azap ile cezalandıracaktı. Ayrıca, bu olayı duyduğunuzda, 'Haşa böyle bir şey olamaz, bu kupkuru bir iftiradır' demeniz gerekmez miydi! Bu iftirada bulunan kişilerin en az dört şahit göstermeleri gerekmez miydi! Allah'ın lütfu olmasaydı haliniz ne olurdu." Bu tip Ayşe için suçtan arındırma, halk için de bir nevi tehdit nitelikli ayetler. Nitekim, bu ayetlerden sonra bu işe biraz fazla bulaşan üç kişiye de Muhammed tarafından ceza veriliyor. Bunlar, Şair Hassan bin Sabit, Mistah bin Esase ve Muhammed'in baldızı Hamene idi. Bunlara 80'er değnek iftira (kazf) cezası uygulanıyor. Halbuki Ayşe'nin bu olayını en çok alevlendiren Abdullah bin Selul'du. Dolayısıyla, ceza verilmesi gereken kişi bu olmalıydı. Ama adam çok kuvvetli olduğu için ona herhangi bir ceza uygulanmadı. Bu olayda, Muhammed tarafından üç kişi cezalandırılmış dedik. Çünkü, Ayşe olayının anlatıldığı Nûr Suresi'nde (4. ve 13. ayetler), zina suçlamasında bulunan kişilerin, en az dört erkek şahit göstermeleri gerekiyordu; aksi takdirde müfteri durumuna düşer ve bunlara 80 değnek ceza uygulanırdı (Nûr, 4. ayet). Bunlar da böyle bir şahit kadrosunu gösteremedikleri için suçlu duruma düşmüşlerdi. Ayrıca

bu ceza da (kazf-iftira cezası) Ayşe olayı ortaya çıkana kadar Kur'an'da anlatılmamıştı. Başka bir ifadeyle, bu ceza ayeti Ayşe olayıyla ilgili inen ayetlerin içinde bulunduğu Nûr Suresi'nde ilk olarak inmiş oluyordu.

Bilindiği gibi, bu ifk olayı geceleyin olmuştu: bu nedenle dört şahitle bunu ispat etmek pek mümkün değildi. Sebebine gelince, bir kere Muhammed'e muhalif olanlardan orada kimse yoktu ki kalkıp şahitlik yapsın; ikincisi, Müslümanlardan gören olmuşsa da, ya Muhammed'in ailesi kötülükle itham edilmesin diye, ya da korkusundan söyleyememiştir. Hatta İslam inancına göre zina davasının ispatı için üç şahit de şahitlik yapsa, yine zina zanlısına ceza uygulanmaz. İşte bu nedenle, bu davanın ispatı için şahit göstermek, hele hele dört erkek şahit göstermek hiç de mümkün değildi. İspatın bir diğer zorluğu da şudur ki, suç işleyenlerden biri, hem peygamber kadını, hem de aynı zamanda çok akıllı biri; suçun diğer ortağı ise, normal bir vatandaştır. Peki bunlar nasıl olur da kalkıp bu eylemi, üç-dört kişinin görebilecekleri bir ortamda gerçekleştirebilirler?[36]

Bu olayı kapatmak için çeşitli senaryolar tertiplenmiş. O senaryoların bir parçası da şudur: "Safvan'ın –güya– tenasül organı yokmuş" diye. (Mesela: bu olay, İbn-i Kesir, "el-Bidaye ve'n-Nihaye" 4/163-165'te anlatılıyor) Halbuki Muhammed daha önce o adama "Sirin" adında bir cariye hibe etmişti. Eğer onun tenasül organı olmasaydı Muhammed ona kadın verir miydi?

Görüldüğü gibi, Muhammed'e leke gelmesin diye her hileli yola başvurulmuş.

Buradaki örneğimizi anlatmaktan gayemiz, Ayşe'nin bu suçu işleyip işlemediği meselesi değildir; hatta eğer işlemişse, suçlu bile değildir. Çünkü Ayşe o tarihte 10-12 yaşlarında gencecik bir gelindi: Muhammed ise, hem 60 yaşlarında bir ihtiyardı, hem de onun

36 Tirmizi, *Nûr tefsiri*, 24. bap, No: 3181; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 6/256; Ömer Rıda Kehhale, *Alam-i Nisâ*, 3/28; Ebu Davud, *Hudud*, 34. bap, No: 4474-75; İbni Mace, *Hudud*, 15. No: 2567; et'Tac, *Hudud*, 5. bap, cilt 3/29; *Tarihi Taberi*, M.E.B. terc., 5/853-4; İbni Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 1153, "Hassan bin Sabit" md. ve daha birçok tabakat kitapları.

Ayşe'den başka birçok hanımı daha vardı. Başka bir ifadeyle. Ayşe bu yaşlı Muhammed'i başka hanımlarla paylaşıyordu. Dolayısıyla. eğer bu olayda kusurlu aranıyorsa. onun adresi Ayşe değildir diyoruz. Bununla birlikte şu da düşünülebilir: Ayşe. Muhammed'den hamile kalamayacağını bildiği için. Safvan'la bilerek ilişkiye girip hamile kalmasını istemiş ki. Muhammed'in ölümünden sonra onun otoritesine el koysun. Bunun bir kanıtı da Ayşe'nin, Muhammed'in ölümünden sonra bir siyasi hareket içinde yer alıp ölene dek bu işlerde aktif olarak çalışmasıdır. Amacımız Ayşe olmadığı için biz burada bu spekülasyonlar üzerinde durmayacağız.

Bu örneğimizde. asıl üzerinde durmak istediğimiz. Ayşe olayında yaşanan bunca sıkıntıya rağmen, geçen bunca zaman zarfında ve gelinen aşamada neredeyse Muhammed taraftarlarıyla muhalifleri arasında çıkmak üzere olan savaşa rağmen. bu süreçte bu çok önemli olan olaya çözüm bulunamaması ve sonuçta Ömer'in Muhammed'e yaptığı konuşma neticesinde söz konusu ayetlerin inmiş olmasıdır. Bu konuda inen ayetlerin fazlalığı –Ayşe'nin lehinde oldukları halde– Ayşe'yi bile hayrete düşürmüştür. Ayşe bu ayetlerle ilgili. "Benim meselem ilham yoluyla da halledilebilirdi. Bu olay yüzünden nedir bu kadar ayet..." deyip hayretini dile getirmişti.

Olayın özü şudur: Ömer. Muhammed'e, "Mademki Allah'tan aldığın vahiy üzerine Ayşe'yle evlenmişsin, o halde Allah seni mahcup etmez ve buna bir çözüm yolu gösterir" deyince. Muhammed burada kendi kendine. "Ömer. toplumun en açıkgöz insanı olduğu halde böyle düşünüyorsa, artık diğerleri tertipleyeceğim ayet formülüne daha çabuk inanırlar; o halde ben hemen ayet adı altında bir kompozisyon hazırlayıp bir an önce bu işi çözüme bağlayayım" diyor ve sonuçta böyle bir yöntemle bu olaya nokta koyuyor: az önceki ayetleri ilan ederek bu işten kurtulmuş oluyor.

Tabii ki bu. konuyla ilgili yaşanmış olaylardan edindiğim bilgilere dayanarak varmış olduğum şahsi yorumumdur.[37]

37 *Tecrid-i Sarih*, No: 261 hadis şerhi ve 1151 "İfk" olayıyla ilgili hadis; Suyuti. *Tarih-i Hulefa*, s.123; Osman Keskioğlu, *Kur'an Bilgileri*, s.37.

XVII. Örnek: Ömer, Savaş da İstese İnen Ayet Onu *Haklı Çıkarır*

Muhammed, Bedir Savaşı hakkında savaşa katılıp katılmama konusunda arkadaşlarından görüş bildirmelerini isteyince: kimileri, Müslümanların sayısının az olduğunu. bu nedenle savaşa gitmenin tehlikeli olabileceğini belirterek savaşa gitmeme yönünde fikir beyanında bulunuyor; kimileri de, savaştan yana tavır alıyordu. Savaştan yana olanların başını Halife Ömer çekiyordu. Sonuçta, bu grubun isteği kabul görüyor ve Müslümanlarla Mekke müşrikleri arasında hicri 2. yılında bilinen o meşhur Bedir Savaşı meydana geliyor. Bu savaş Müslümanların galibiyetiyle sonuçlanıp elde edilen ganimetler dağıtılınca, Müslümanlar arasında (Muhammed, adaletle *dağıtmıyor diye) tartışmalar, itirazlar çıkıyor.* Bu tartışmalar şiddetlenince, konuyla ilgili Enfâl Suresi'nin ilk ayetleri inmeye başlıyor. Bu ayetlerle, savaşta ele geçirilen ganimetin dağıtım yetkisinin ancak Allah'a ve Resulüne ait olduğu vurgulanmakla birlikte, aynı zamanda Müslümanlar da sükunete davet ediliyordu. Başka bir deyişle, kavgayı yatıştırmak için Müslümanlar bu ayetlerle adeta tehdit ediliyordu. Önce ayetlerin meallerini sunalım:

> "Sana ganimetleri sorarlar/ senden ganimet isterler. De ki: Ganimetler Allah ve Resulüne aittir. O halde siz müminler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin. Allah ve Resulüne itaat edin (Enfâl Suresi, ilk ayet). Gerçek müminler, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimselerdir (Enfâl Suresi, 2. ayet). Rabbin seni tam isabetli olarak evinden çıkardığı zaman da (Bedir Savaşı'nı kastediyor) bir grup kesinlikle savaş istemiyordu, isteksizdi. (İşte aynı anlayış sahipleri ganimet taksiminde de kargaşa çıkarıyorlar demek istiyor) Hak apaçık ortaya çıktıktan sonra bile, onlar bu konuda sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlar-

mış gibi seninle mücadele ediyorlardı (Enfâl Suresi, 5. ve 6. ayetler). Hatırlayın ki, Allah size iki taifeden (ya kervanın elindeki maldan, ya da Kureyş ordusunun mağlubiyetinden) birinin muhakkak sizin olacağını vaat ediyordu, siz ise silahsız olanını (müşrik tüccarların Şam tarafından getirdikleri malları) arzuluyordunuz. Allah da emirleriyle hakkı ortaya çıkarmayı ve kâfirlerin arkasını kesmeyi diliyordu. (Allah bunu) müşrikler istemese de hakkı gerçekleştirmek ve batılı ortadan kaldırmak için (yaptı) (Enfâl Suresi, 7-8. ayetler)."

Görüldüğü gibi bu ayetlerde net bir ifadeyle şu söyleniyor: Savaşa karşı çıkanlar, sanki ölüme sürükleniyorlarmış gibi Muhammed'le tartışıyorlar. Halbuki, savaşa çıkmak en doğru, en isabetli karardı diyor. İşte, tıpkı başlangıçta savaşa karşı çıktıkları gibi, şimdi de ganimet konusunda seninle tartışıyorlar diyor. Burada, yine Ömer'in içinde bulunduğu grubun görüşü ayetle teyit ediliyor. Zaten biz de bu örneğimizle Ömer'in öne sürdüğü görüşün ayetle yanıt bulmasını anlatmaya çalışıyoruz. Bu ayetler, Allah katında Bedir Savaşı'na katılmak mı yoksa katılmamak mı daha iyidir sorusuna yanıt olmak üzere, savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra inmiştir. Bunu özellikle belirtmeliyiz. Başka bir deyişle, bu ayetler savaşa gidip gitmemeyle ilgili tartışmalar anında değil, savaştan epey sonra inmiştir.[38]

Ganimetlerin, Müslümanlara helal olduğuna dair Enfâl Suresi'nin 69. ayetinde aynen şöyle deniyor: "Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin..." Enfâl Suresi, 41. ayette ganimetin kimlere verileceği belirtilmiş, Haşr Suresi'nin 6. ayetinde de, şayet bir savaşta kan dökülmeden Müslümanların düşmanları teslim olursa, bu durumda onların malının (buna fey' denir) kimlere ne şekilde dağıtılacağı anlatılmıştır. Hiçbir tarihi kaynağa başvurma-

38 Kadı Beydavi, *Envar-üt-Tenzil*, Enfâl-5; Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Enfâl-5-6; Suyuti, *Tarih-ül- Hulefa*, 123, *Lübab...*, Enfâl-5; Ebu Ubeyd, *Kitab-ül Emval*, s.116; Nesefi, *Medarik...*, Enfâl-5.

dan, sadece Kur'an'ın az önceki ayetlerine bakıldığında net bir biçimde görülüyor ki, ganimet dağıtımında tartışmalar çıkmış, hatta Muhammed ganimetler konusunda hırsızlıkla bile suçlanmıştır; bunu Kur'an da yazıyor. Örneğin, Âl-i İmrân Suresi 161. ayette, "Bir peygambere, emanete (burada emanetten kastedilen ganimetlerdir) hıyanet yaraşmaz. Kim emanete hıyanet ederse, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı onun boynuna asılı olarak gelir" deniyor. Bu konudaki detaylı bilgi için, hem ilgili ayet kısmında teferruatlı olan sebeb-i nüzul kitaplarına, hem de Siyer kitaplarına bakılabilir. Ayrıca Fetih Suresi'nin 19. ayetinde, "Allah onları ganimetlerle mükâfatlandırdı" deniyor. Yine Fetih Suresi'nin 20. ayetinde, "Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimet vaat etmiştir. Bunu (şu anda elde ettiğiniz ganimetleri) size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki bu, müminlere bir ayet/moral olsun ve Allah sizi doğru yola iletsin"; Fetih 21. ayette de, "Bu ganimetlerden başka sizin güç yetiremediğiniz, ama Allah'ın sizin için kuşattığı ganimetler de vardır. Allah her şeye kadirdir" deniyor. Biz bu konuda ileride "İslamın ekonomik politikası" kısmında detaylı bilgi vereceğiz. İşte Kur'an, el âlemin kazandığı malı bu şekilde Muhammed ve yandaşlarına helal kılıyor. Aslında konumuz ganimet değildi; ancak konumuzla ilgili ayetlerde ganimetten de söz edilince biraz açmakta fayda vardır diye düşündük.

Tekrar konumuza dönüyoruz: Bu ganimet/fey' tartışmalarını önlemek için şu şekilde tedbir ayet inmeye başlıyor:

> "Peygamber size ne verdiyse onu alın (kısmetinize rıza gösterin), size neyi yasakladıysa ondan da sakının." (Haşr Suresi, 7. ayet.)

Biz burada ganimetten ziyade, Bedir, Uhud ve Beni Kureyza savaşlarıyla ilgili Kur'an'da var olan ayetlerin bir kısmından söz etmek istiyoruz ki; Kur'an'ın nasıl ortaya çıktığı konusunda çok önemli ipuçları vermektedir. Neden özellikle bu üç savaş? Çünkü,

Müslümanlar Bedir'de kazanınca farklı ayetler: Uhud'da kaybedince farklı: tekrar Beni Kureyza'da kazanınca daha farklı ayetler inmeye başlamış ve çok ilginç bir manzara ortaya çıkmıştır.

Savaşlarla ilgili ayetler Kur'an'da büyük bir yekûn oluşturmaktadır. Hadisenin tam kavranabilmesi için, bunun üzerinde biraz fazlaca durmak gerekir.

Önce Bedir'le ilgili Kur'an ayetlerinden ilginç gördüğümüz birkaçının anlamını sunalım.

Daha önce de ifade edildiği gibi, Bedir Savaşı kazanıldıktan sonra, başlangıçta savaştan yana olanların görüşü doğrultusunda aşırı derecede ayetler inmeye başladı. Başlangıçta Bedir Savaşı'na karşı olanlar, Müslümanların savaşı kazanmalarından sonra inen ayetlerle, neredeyse kınanıyordu. Enfâl Suresi'nin 5. ile 8. ayetlerinde bu konuda oldukça açık ifadeler yer alıyor. Kur'an bu ayetlerle, savaş isteyen gruptan yana tercihini koyuyor. Hatta, Bedir'le ilgili inen ayetlerde –zaferin getirdiği rehavetten olsa gerek–, Kur'an çok ilginç şeyler söylüyor. Mesela: Enfâl Suresi'nin 9. ayetinde özetle şöyle deniyor:

> "Hani siz (Bedir'de) Rabbinizden yardım istiyordunuz, o da buna karşılık, 'Muhakkak ki ben size meleklerden birbiri ardınca bin (1000) tane ile yardım edeceğim' deyip duanızı kabul buyurmuştu. Allah bu yardımı, ancak bir müjde olarak, kalpleriniz rahat olsun, huzur bulsun diye yapmıştı. Yardım, ancak Allah'ın katındandır. Şüphesiz ki Allah, mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir."

Allah'ın, savaşlarda müminleri meleklerin yardımıyla desteklediğine dair ayetler, Kur'an'da bir hayli fazladır. Bu konuda bir-iki çarpıcı örnek daha vermek istiyorum: Âl-i İmrân Suresi'nin 124-125. ayetlerinde şöyle deniyor:

> "(Ey Muhammed!) o vakit sen (Bedir/Uhud'da) müminlere şöyle diyordun: 'İndirilen üç bin (3 000) melekle Rabbinizin

sizi takviye etmesi, sizin için yeterli değil midir?' Evet, eğer siz sabır gösterir, Allah'tan sakınırsanız ve eğer onlar üzerinize gelirlerse, Rabbiniz, alametli/nişanlı beş bin (5 000) melekle sizi takviye eder."

Görüldüğü gibi bu ayetlerde, savaşta yardım eden meleklerin sayıları belli. Bir de Kur'an'da meleklerin sayıları belirtilmeden, onların sadece yardımlarından söz eden birçok ayet daha vardır. Örneğin, Tevbe Suresi 25. ve 26. ayetlerinde Allah kendisi bizzat yemin ederek savaşta Müslümanlara yaptığı yardımla ilgili, "And olsun ki, Allah birçok savaşlarda size yardım ettiği gibi, Huneyn Savaşı'nda da yardım etti, sizin görmediğiniz orduları (melekleri) indirdi de –onlar– kâfirlere azap etti" diyor. Ahzâb Suresi'nin 9. ayetinde ise, "Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani size (Hendek harbinde) ordular saldırmıştı da biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular (melekler) göndermiştik. Allah, ne yaptığınızı çok iyi görmektedir" deniyor. Âl-i İmrân Suresi'nin 123. ayetinde, savaşın ismi belirtilerek ve yine yeminle başlanarak, "And olsun ki, sizler güçsüz olduğunuz halde, Bedir harbinde Allah size yardım etmişti. Oysa, Allah'tan sakının ki, ona şükretmiş olasınız" deniyor.

İşin ilginç tarafı, Allah'ın, savaşın sevk ve idaresini (hatta savaşta düşmanı vurmayı) bizzat üstlenmiş olmasıdır. Enfâl Suresi'nin 17. ayetinde şöyle deniyor: "(Savaşta) onları siz öldürmediniz, ancak Allah öldürdü; attığın zaman da sen atmadın, ancak Allah attı..." Ayette geçen "Sen atmadın" deyiminden maksat şudur: Rivayetlere göre Muhammed, Bedir Savaşı'nda eline bir miktar toprak alıp müşriklere doğru serpmiş ve bunun etkisiyle de müşrikler hezimete uğramışlar. İşte az önceki ayette Allah, bu toprak hadisesinde de ben vardım demek istiyor.

Yardımla ilgili Enfâl Suresi'nin 19. ayetinde Allah adeta hodri meydan diyor. Özetle, "(Ey kâfirler!) eğer siz fetih istiyorsanız, işte fetih geldi (Savaşı kazanalım derken kaybettiniz). (Küfürden) vazgeçerseniz sizin için daha iyidir. Eğer (Peygambere düşmanlığa)

dönerseniz. biz de (ona) yardıma döneriz. Topluluğunuz fazla da olsa fayda vermez. Çünkü Allah müminlerle beraberdir" deniyor. Enfâl Suresi'nin 12. ayetinde ise. farklı bir yardım yöntemi söz konusudur. Kısaca: Allah. melekleri Müslümanların yardımına gönderirken kendilerine, "Muhakkak ki ben sizinle beraberim, haydi müminlere destek olun" diye vahyediyor ve devamla, "Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım. böylece siz (melekler) de onların boyunlarını ve bütün parmaklarını vurun/doğrayın" diyor. Enfâl Suresi'nin 11. ve 43. ayetlerinde ise, Müslümanların savaşa konsantre olabilmeleri için, Allah'ın, müminleri Bedir harbinden önce uykuya daldırdığını, bu uykuda ise, onların gözünde müşriklerin sayısını az gösterdiğini net bir ifadeyle görüyoruz. Aynı surenin 44. ayetinde ise, Allah'ın müminlere destek vermek babında, savaş meydanında da müşrikleri kendilerine az gösterdiğini müşahede ediyoruz. Enfâl Suresi'nin 50. ayetinde de, canları alınan müşriklerle akıl almaz bir biçimde alay ediliyor: "(Ey Muhammed!) melekler o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına-kıçlarına vurarak ve 'tadın cehennem azabını' (diyerek) canlarını alırken, onları bir görseydin" deniyor. Aynı tema Muhammed Suresi 27. ayetinde de işleniyor. Enfâl Suresi'nin 52. ve 54. ayetlerinde. Bedir harbinde kaybeden müşriklerin durumu, firavun ve toplumunun durumuna benzetiliyor. Yine aynı surenin 30. ayetinde, Muhammed'in iki yıl önce Mekke'den Medine'ye sağ salim, yara almadan göç etmesi, Allah'ın bir lütfu olarak dile getiriliyor. Sanki Allah'ın Bedir'de gösterdiği lütuf azmış gibi, buna, iki yıl öncesine ait –hiç ilgisi olmayan– basit bir hicret olayı da ekleniyor. Ayrıca, bu ayetin sonunda şöyle deniyor: "Onlar sana tuzak kurarlarken, Allah da (onlara) tuzak kuruyordu. Çünkü Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır." Allah'ın tuzak kurucu olduğuna dair ayetler Kur'an'da bir hayli fazladır; ama konumuz dışında olduğu için bunun üzerinde durmuyoruz.

Şunu bir daha yineleyelim ki, bu tip yardım içerikli ayetler, her nedense savaş bittikten epey sonra ortaya atılıyordu. Ayrıca, Allah'ın bizzat savaşta inananlara yardım etme konusunda, –üstelik

bir cinayet işinde– yemin etmesi, gerçekten düşündürücüdür! Çünkü, İslam inancına göre Allah yalan konuşmaz ki söylediği sözü yeminle pekiştirsin! Allah'ın bazı ayetlerde yemin içip, bazılarında içmemesi, ister istemez yeminsiz olan diğer ayetler hakkında güvensizliğe sebebiyet verir. Bu açıdan Allah'ın, savaşta taraf tutmak gibi çok kötü olan bir işte yemin içmesi ve bazı ayetlerini de yeminsiz göndermesi gerçekten dikkat çekicidir.

Şimdi de "Allah niçin Bedir Savaşı'nı Müslümanlara kazandırdı?" sorusuna yanıt arayalım. Evet, bu sorunun yanıtını Kur'an'dan dinliyoruz: Âl-i İmrân Suresi'nin 126. ayetinde yardımın gerekçesi, "Müslümanlara sırf müjde olsun ve onların kalbi huzur bulsun" diye belirtilmiştir. Aynı ifade, olduğu gibi Enfâl Suresi'nin 10. ayetinde de tekrarlanmıştır. Enfâl Suresi'nin 13. ayetinde ise, yardımın gerekçesi, müşriklerin Allah'a ve Resulüne karşı gelmeleri olarak gösterilmiştir.

Âl-i İmrân Suresi'nin 13. ayetinde, Bedir harbinde müminlerin sayısı az olduğu halde (ve Allah rızası için çarpıştıklarından ötürü) Allah'ın onlara yardım etmesi, basiret sahipleri için ibret dersi olarak gösterilmiştir. Bir diğer yardım nedeni de, Enfâl Suresi'nin 17. ayetinde, Allah'ın müminleri güzel bir sınava tabi tutması olarak gösterilmiştir.

İlginçtir ki, oluşan bu tip yardım ayetlerinin geçerliliği bir yıl kadar sürmedi. Allah'ın yardımı –ayetlerle– öylesine abartılmıştı ki, sanki artık hiç savaş olmayacak, sanki Müslümanlar hiç mağlup olmayacaktı. Tam tersine bir yıl sonra meydana gelen Uhud harbinde, dengeler altüst oldu ve Müslümanlar çok ağır bir hezimete uğradılar. Bakalım Kur'an ayetleri Uhud Savaşı'nda nasıl inmeye başlamış! Ayetlerin anlamını izleyelim:

İlkin, Uhud Savaşı'yla ilgili Kur'an'da yer alan bilgileri sunalım, ondan sonra da iki savaş hakkında kısa bir değerlendirme yapalım. Kanımca, sadece Bedir ve Uhud savaşlarıyla ilgili Kur'an ayetleri üzerinde yeterince düşünülürse çok şeyler anlaşılır.

Bedir Savaşı'ndan bir yıl sonra meydana gelen Uhud Savaşı'nda Müslümanlar büyük bir hezimete uğramışlardı. Hatta, Muhammed'in dişi kırılmış ve onun öldürüldüğü haberi çevreye yayılmıştı. Müslümanlar için talihsiz olan bu haberin yayılması üzerine, kadınlar bile savaş meydanına doğru koşmaya başlamışlardı (İslam tarihinde kadının savaşa katılması bu vakayla başlar). Oysa Allah, bir yıl önce Bedir'le ilgili farklı şeyler söylemiş, onu desteklerim demişti. Ama Uhud'da, Muhammed neredeyse ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştı. Bu durum Âl-i İmrân Suresi'nin 153. ayetinde şöyle anlatılıyor:

> "O vakit (Uhud harbinde) siz hep uzaklaşıyor/kaçıyor ve hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Peygamber ise arkanızdan sizi çağırıyordu. Bunun üzerine Allah sizi keder üstüne kederle cezalandırdı ki, ne elinizden gidene, ne de başınıza gelenlere üzülmeyesiniz. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."

Dolayısıyla Allah, böylesine zor koşullarda kendi elçisini perişan halde yalnız bırakmış ve meleklerin yardımını ondan esirgemiş olmalıydı! Şunu yineliyoruz ki, bu anlatılan ayetler de tıpkı Bedir'de inen ayetler gibi savaşın bitiminden epey sonra inmişti.[39]

Şimdi de Uhud Savaşı'nda Müslümanların uğradığı hezimetle ilgili Kur'an'da yapılan ilginç savunmadan birkaç örnek sunalım. Bedir'de oluşan ayetlerden bazılarını az önce sunmuştuk; bakalım kaybedilen Uhud Savaşı'yla ilgili Kur'an'da nasıl bir tablo ortaya çıkmış.

1- "Eğer siz (Uhud'da) bir yara almış iseniz (Bedir'de de düşmanınız olan) o kavim aynı yarayı almıştı. İşte biz böylece zafer günlerini bazen insanların bir kesimine, bazen de diğer kesimine nasip ederiz. Ta ki Allah, inananları bilsin ve sizin aranızdan şehitler edinsin. Allah zalimleri sevmez." (Âl-i İmrân Suresi, 140. ayet)

2- Yine Uhud Savaşı'yla ilgili, "Eğer peygamber ölür veya öldürülürse siz geri mi döneceksiniz? Kim geri dönerse, Allah'a hiçbir şekilde zarar vermeyecektir. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır." (Âl-i İmrân Suresi, 144. ayet.)

39 *Tecrid-i Sarih*, No: 179; Buhari, *Vudu*, 72; *Megazi*, 24; *Nikah*, 123; *Tıp*, 27; *Cihad*, 80, 85, 163; Müslim, *Cihad*, No: 1790.

3- "And olsun ki. siz Allah'ın izniyle düşmanlarınızı öldürürken. Allah size olan vaadini yerine getirmiştir. Sonra siz gevşeklik gösterdiniz, isyan ettiniz, işlerin idaresi konusunda çekiştiniz. İçinizden kimi dünyayı istiyor, kimi de ahireti arzuluyordu. Sonra Allah, sizi sınamak için onlara (müşriklere) karşı yardımını üzerinizden çekti. Allah sizi muhakkak bağışladı. Zaten Allah müminlere karşı bol lütuf sahibidir." (Âl-i İmrân Suresi, 152. ayet.)

4- "(Bedir'de düşmanınızın) başına iki katını getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza gelince, 'Bu nasıl oluyor' dediniz ha? De ki, 'O sizin kendinizdendir' Şüphesiz ki Allah, her şeye kadirdir." (Âl-i İmrân Suresi, 165. ayet.)

5- "İki ordunun karşılaştığı gün (Uhud günü) sizin başınıza gelenler, Allah'ın dilemesiyle olmuştur ki, bu da müminleri ayırt etmesi ve münafıkları ortaya çıkarması içindi..." (Âl-i İmrân Suresi, 166-167. ayetler.)

6- Âl-i İmrân Suresi'nin 169-173. ayetlerinde özet olarak, müminlerden öldürülenlere, cennet gibi uhrevi mükâfatlar vaat edilmiştir. Yani, savaşın kaybedilmesi durumunda yine Müslümanların ahirette alacakları mükâfat nedeniyle kârlı çıkacaklarını beyan edilmiştir. Bu ayet, Uhud Savaşı'nın anlatıldığı bölümde geçiyor. Dolayısıyla, cennet vaadini içeren bu ayet, genele teşmil edilse de, bunun oluşturulmasına sebep olan, Uhud şehitleridir. Böylece, savaşı kaybeden Müslümanlara, manevi bir moral verilmiş oluyordu. Ayrıca, Kur'an'ın savaşla ilgili şöyle bir yaklaşımını da görüyoruz;

7- "(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onları iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş bitince de artık onları ya karşılıksız ya da fidye karşılığı serbest bırakın. Durum şu ki, Allah isteseydi onlardan intikam alırdı. Fakat (Allah) sizi birbirinizle (savaştırmak suretiyle) denemek ister. Allah için öldürülenlere gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz, onları hidayete erdirecek ve durumlarını düzeltecek, onları kendilerine tanıttığı cennete sokacaktır. Ey iman

edenler! Eğer siz Allah'a yardım ederseniz. (güya burada. Allah'a yardımdan gaye, onun dinine bağlanmakmış ki, eleştirilerden kurtulmak için başvurulan bir yorumdur bu) Allah da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam tutar." (Muhammed Suresi, 4-7. ayetler.)

Aslında sunulan bu ayetlerden. Allah'ın Müslümanlara niçin Uhud'da yardım etmediğinin sebebi net olarak anlaşıldı. Ama yine de konuyu netleştirmek açısından, az önceki ayetlerden çıkan sonuçları şöyle bir toparlamak istiyoruz:

Âl-i İmrân Suresi'nin 140-142. ayetlerinde (Uhud) Savaşı'nın kayıp nedeniyle ilgili özetle, "Savaşı kazanmak varsa, kaybetmek de vardır. Biz, savaşı bazen insanların bir kesimine, bazen de diğer kesimine kazandırırız. Böyle yapmakla, hem inananların kim olduklarını ortaya çıkarmak, hem de sizden şehit edinmeyi hedeflemek istiyoruz. Bunun bir diğer nedeni de, Allah'ın müminleri günahlardan arındırmak. kâfirleri de helak etmek istemesidir. Yoksa. Allah içinizden cihat edenleri, sabredenleri öğrenmeden/ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?" deniyor.

Uhud Savaşı'nda Müslümanlar hezimete uğrayınca, Allah Âl-i İmrân Suresi'nin 144. ayetinde şöyle bir gerekçe öne sürüyor: "Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi eğer o ölür ya da öldürülürse geriye mi döneceksiniz?" Bu ayette geçen "önceki peygamberler" ifadesinden amaçlanan şudur: Muhammed Uhud'da yaralanınca, muhalifler kendisine, "Hani Allah'ın elçisiydi, Allah onu korumak için Bedir Savaşı'ndan sonra inen ayetleriyle aşırı derecede ona yardım vaadinde bulunmuştu, neden Allah bugün desteğini çekti?.." şeklinde eleştirilerde bulunuyorlar. Bu tür eleştiriler, özellikle Yahudilerden geliyordu. Oysa, Yahudilerin de peygamberleri öldürülmüştü. İşte bu eleştirilerde bulunan Yahudileri susturmak için, onların peygamberleri emsal olarak gösteriliyor: Eğer bir peygamber için öldürülmek kötü ise, sizin de peygamberleriniz öldürülmüştü şeklinde bir savunma biçimi seçilmiştir.

Kur'an'da, savaşı kaybeden Müslümanlara şu şekilde moral veriliyor: Özetle, "Siz de bir yıl önce Bedir'de bu musibetin iki katını onların başına getirdiniz (yani, 'canınızı sıkmayın' denmek isteniyor)"; ayrıca, "Ey Muhammed! onlara söyle: Bu savaşın mağlubiyet nedeni sizlersiniz" deniyor. (Âl-i İmrân Suresi, 165. ayet.)

Fakat, Âl-i İmrân Suresi'nin 165. ayetinden hemen sonra gelen 166. ve 167. ayetlerde şöyle bir farklı gerekçe de gösteriliyor: "İki ordunun karşılaştığı 'Uhud' günü başınıza gelen musibet, Allah'ın izniyleydi" deniyor ve sorumluluk alınıyor ki, 165. ayetteki gerekçeyle tamamen tezat teşkil etmektedir.

Âl-i İmrân Suresi'nin 140. ayetinde özetle, "Sizden bazı insanlar şehit olsunlar diye Uhud Savaşı'nda o musibeti başınıza getirdim" deniyor. Allah için şehitlik/can kaybı neden o kadar önemlidir bilemiyoruz. Aynı surenin 141. ayetinde ise, kaybetmenin sebeplerinden biri, inananların günahlarını bağışlamak ve kâfirleri de helak etmek olarak gösteriliyor.

Bu iki savaşla ilgili şimdiye kadar anlattıklarımızı –Kur'an'daki bilgileri baz alarak– daha da berrak bir hale getirecek olursak, şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor: Bedir Savaşı'nda Müslümanların sayısı 305 kişi. Buna ek olarak bin, üç bin, beş bin gibi bir melek ordusuyla destekleniyorlar (bu ifade Kur'an'a aittir). Ayrıca Allah kendini de fiilen savaşın içinde addediyor. Bu konudaki ayetler daha önce açıklanmıştı. Kaldı ki, Kur'an'a göre meleklerin kanatları vardır. Mesela, Fâtır Suresi'nin 1. ayeti, "Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun..." diye başlıyor.

Bu konuda Muhammed de, "Cebrail'in 600 tane kanadı vardır" diyor. (Örneğin, *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 1334.) Üstelik bu melekler, İslam inancına göre ışık hızından daha hızlı bir şekilde yol alırlar. Mesela, Cebrail'i baz alalım: Vahiy meleği olduğu için, bazen bir günde –ihtiyaca göre– birkaç sefer göklere çıkıp inerdi. Burada demek istediğim şudur: İslama göre, bu melekler bayağı askerler değil de; teknolojinin de üstünde olan varlıklardır. Bu tespitimiz burada dursun!

Bedir'de müşriklerin asker sayısı ise 950 idi. Bunun dışında, onların ne jet uçakları vardı, ne de kobra helikopterleri... Onların ellerinde ya bir kılıç, ya da bir ok vardı; altlarında da savaş için develeri vardı. Hal böyle olunca, şunu sormak gerekir: Bu kadar melek gücüne ve ayrıca Allah'ın da bizzat savaşın içinde olmasına rağmen, günlerce süren bu savaşta sadece 70 kişiyi öldürüyor; üstelik kendileri de 14 kayıp veriyorlar. Acaba Allah'ın da bizzat içinde bulunduğu bir savaşta müşriklere bu kadar az kayıp verdirmek nasıl açıklanabilir?

Bir diğer çelişki de şudur: Allah, Bedir'den sonra gönderdiği ayetlerde savaş istiyordu ve ben Müslümanlardan yanayım, onları desteklerim... diyordu. Peki neden Uhud'da tam tersi oldu? Hatta Muhammed'i koruyacağına dair birçok ayet göndermişti. Örneğin, *Mâide Suresi*'nin 67. ayetinde özetle, "Ey Muhammed! Allah seni insanlardan (onların belalarından) koruyacaktır" deniyor. Oysa, neden Uhud'da onu korumadı? Bilindiği gibi, hem onun dişi kırılmıştı, hem de başka yerlerinden yara almıştı. Bu ayetle aynı içerik taşıyan cümleler Kur'an'da çoktur. Daha önce de söylendiği gibi Bedir'le ilgili oluşan ayetler, hep Muhammed'i düşmanın şerrinden korumaya yönelikti. Fakat bir yıl sonra tam farklı bir şey oldu.

Muhammed'in Uhud'da geçirdiği olumsuzluklar ile Kur'an'daki yardım içerikli ayetler arasındaki zıtlığı ortadan kaldırmak için, çeşitli savunmalar yapılmıştır. Bu ilginç savunmalardan en önemlisini sunalım: Ünlü müfessir Fahrettin er-Razi, meşhur 32 ciltlik *Tefsir-i Kebir / Mefatih'ül Gayb* adlı yapıtında Mâide Suresi'nin 67. ayetini açıklarken, "Muhammed, Uhud'da yaralanırken, Allah ya henüz bu yardım ayetini (Mâide Suresi, ayet 67) göndermemişti, ya da bu ayetteki garantiden gaye, Muhammed'in düşman tarafından öldürülmemesidir. Hal böyle olunca, onun Uhud'da aldığı yaralar hakkında Allah'ın herhangi bir sözü yoktur. Böylece, ortada tezat da kalmaz" tarzında bir yorum yapıyor. Diyelim ki, bu gibi ayetler Uhud'dan sonra indi. Peki, Allah'ın onu koruması için, ayetin önce veya sonra gelme-

şi neyi değiştirir ki? Kaldı ki, Uhud'dan bir yıl önce meydana gelen Bedir Savaşı'ndan hemen sonra inen ayetlerin çoğu, zaten Muhammed'i korumaya yönelik anlamlar içeriyordu. Dolayısıyla, bu tür bir savunmanın inandırıcılığı mümkün görülmemektedir.

Konuyla ilgili göze çarpan bir diğer çelişki de şudur: Âl-i İmrân Suresi'nin 144. ayetinde özetle, "Muhammed eğer öldürülürse geri mi dönersiniz" deniyor. Bu ayetten, Muhammed'in öldürülebileceği ima ediliyor. Çünkü, eğer böyle bir ihtimal olmasaydı, bu şekilde bir ifade kullanılmazdı. Bu durumda Fahrettin er- Razi'nin az önceki yorumu da çürütülmüş olur.

Hani Bedir'de Allah çok sertti; oysa neden Uhud'da Bedir'deki gibi "Siz onları öldürmediniz, ancak ben öldürdüm" demeyip de, tam tersine vaz-ı nasihata başvurdu? Başka bir deyişle, Bedir Savaşı sonrasında taarruzda olan bir Allah, Uhud'da savunma amaçlı ayetler göndermiş ve yenik düşen Müslümanları şehitlikle, ahiret mükâfatlarıyla ikna etme yöntemine ağırlık vermiştir.

Bilindiği gibi, Müslümanlar Uhud Savaşı'nda kendilerini toparlayıp yok olmaktan kurtulmayı başarabilmişlerdi. Bakalım bu toparlanma aşamasında Kur'an ayetleri nasıl şekillenmiş. İlginçtir ki, Uhud Savaşı'nda Müslümanların mağlubiyeti aşamasında savunma içerikli ayetler inerken, Müslümanlar galibiyete geçince, yine Bedir'deki gibi çok farklı ayetler inmeye başlıyor. Bu ayetlerde özet olarak, "Ben sizi kurtardım" deniyor. (Âl-i İmrân Suresi, 153-154. ayetler.)

Burada net olarak şu sonuç ortaya çıkıyor: Müslümanlar savaşı kazanınca Allah'a mal ediliyor; kaybedince de onlara, "Kazanmak varsa kaybetmek de vardır" deniyor. Yani Allah'ın yardım kriteri belli değildir. Neye göre yardım eder, ne kadar eder, ne zaman eder belli değildir. Kur'an'da bu konu öylesine karmaşık ki, Allah'ın savaştan yana mı, yoksa barıştan yana mı olduğu belirsiz kalıyor. Örneğin, "Kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun" diye başlayan uzunca bir ayetin sonunda, "Allah dileseydi, onlardan intikam alırdı. Ama, sizi birbirinizle denemek ister" deniyor. (Muhammed Suresi, 4. ayet.)

Sadece bu iki savaşla ilgili inen ayetler. kanımca insana çok şeyler veriyor!

Bu örnekten önceki tüm örneklerde, hep Ömer'in düşünceleri istikametinde inen ayetlerden bahsettik: burada ise. hem Ömer'in görüşlerini doğrular mahiyette Enfâl Suresi'nde yer alan ayetlerden. hem de Ömer dışındaki nedenlerle inen ayetlerden söz ettik. Ancak, önemli bir konu olduğu ve Kur'an ayetlerinin inmesi noktasında bize ışık tutacağına inandığımız için, bu örneğimiz üzerinde biraz daha duracağız.

Uhud Savaşı'ndan yaklaşık iki yıl sonra hicri 5. yılda Mekke müşrikleriyle Müslümanlar arasında Medine'de meydana gelen Hendek Savaşı'nda, çok şiddetli bir rüzgâr yüzünden ve Mekkelilere lojistik destek sağlanmasının zorluğundan ötürü (çünkü bunlar ta Mekke'den gelmişlerdi. Dolayısıyla, o günkü koşullarda her şeyi Mekke'den Medine'ye ulaştırmak çok zordu) Mekkeliler kendi iradeleriyle savaşı bırakıp memleketlerine dönmüşlerdi. Bunun böyle olduğunu Kur'an da yazıyor. Örneğin, Ahzâb Suresi'nin 9. ve 10. ayetlerinde şöyle deniyor:

> "Ey iman edenler! Allah'ın size olan iyiliğini hatırlayın: Hani size ordular saldırmıştı da, biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular (melekler) göndermiştik. Allah, ne yaptığınızı iyi görmekteydi. Onlar (müşrikler) hem yukarınızdan hem de aşağınızdan üzerinize yürüdükleri zaman, gözler yıldığı, yürekler ağızlara geldiği (bu kritik durumda olanlar Müslümanlardı) ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman;" (Ahzâb Suresi, 9-10. ayetler.)

Dikkat edilirse, Hendek Savaşı'nda yağan yağmurlar savaşın devam etmesine engel teşkil edince, inen Kur'an ayetiyle bu da Müslümanlara karşı büyük bir ihsan-lütuf olarak değerlendirilmiş. Ama bu ayet de diğerleri gibi savaş devam ederken değil de, herşey bittikten epey sonra inmiştir. Bu, zaten ayetin içinde vardır. Burada amacımız Hendek Savaşı'nı anlatmak değil; işin içinde ilginç hadi-

seler olduğu için buna değiniyoruz. Ayrıca bunun. konumuzla yakından ilgisi vardır.

Hendek'te müşrikler geri gidip her şey bitince ve hayat normale dönünce. Muhammed eve gelip istirahate çekiliyor. Tam bu sırada Cebrail. bir katıra binmiş vaziyette kılıcını kuşanmış. ter ve toz duman içinde Muhammed'in yanına varıp kendisine. "Bak. biz melekler 40 (kırk) gündür düşmanlarınızla savaşıyoruz, gördüğün gibi silahlarımızı hâlâ da bırakmış değiliz. Kalk. hepiniz Beni Kureyza Yahudilerinin bulunduğu diyara gidin (onları öldürün): ben de hemen önden gidip evlerini üzerlerine yıkarım" diyor.

Böylece Cebrail Allah'tan onların ölüm fermanını getirmiş oluyordu.[40]

İslami kaynaklarda yer alan bu hadislerde Cebrail'in silah kuşandığı –bu ilginç– olay da anlatılmaktadır. Hadis metninde, o silahı göklerden mi getirmişti, yoksa yeryüzünde bir yerlerden mi temin etmişti sorusuna açıklık getirilmemiştir. Burada ister istemez insanın aklına şu soru da gelir: Bugün Müslümanların kötü gidişleri/savaşlarda kazanamayışları hepimizin malumu. Bundan anlaşılıyor ki, Müslümanlara yardım eden Cebrail herhalde teknolojiye ayak uyduramayıp hâlâ da kılıç ve katırla yardım ediyor da bu yüzden Müslümanlar kazanamıyorlar. Yoksa bunun açıklaması ne olabilir?

Cebrail'in bu açıklamasından sonra Muhammed Müslümanlara, "İkindi namazımızı Beni Kureyza diyarında kılacağız. haydi savaşa" talimatını veriyor ve çoluk çocuk dahil yaklaşık 1500 kişilik bir Yahudi kitlesini, –o gün akşama kadar– ele geçiriyorlar (kısmen ölü, kısmen de sağ olarak). Ele geçirilen bu insanların elleri boyunlarına bağlanıyor ve onların akıbeti hakkında Muhammed, daha önce Yahudi olup da Müslüman olan Sad bin Muaz'a yetki veriyor.

40 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 512, 1191 ve 1565 hadisler; *Buhari-Müslim Hadisleri, el'Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1489; Buhari, *Megazi*, 30; *Cihad*, 18; Müslim, *Cihad*, 65. No: 1765 ve *Fedail-i Sahabe*, 46- No: 2306; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 12/149 (Buhari, Müslim, Ebu Davud ve Nesai'den naklen); İbn'il Cevzi, *el'Muntazam*... 3/238; Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/307; İbni Seyyidi'n- Nas, *Uyunü'l Eser*..., 2/103 ve daha birçok siyer kitapları ile Ahzâb Suresi'nin 26-27. ayetleriyle ilgili tüm uzun tefsirler.

Sad'ın da Hendek Savaşı'nda bir damarı kesilmişti ve kanaması devam ediyordu. Muhammed'in talimatıyla Sad bir merkebe bindirilip onun huzuruna getirtiliyor. Muhammed ona, "Bu insanların kaderini sana bırakıyorum. Acaba bunlar hakkında kararın nedir?" diye soruyor. Sad'ın verdiği yanıt aynen şu: "Eli silah tutan her erkeği kılıçtan geçireceğiz. Kadın ve kızları cariye; ergenlik çağına gelmeyen erkek çocukları da köle muamelesine tabi tutacağız" diyor.

Muhammed'in, Sad'ın bu yanıtına karşı, "Senin verdiğin bu karar Allah'ın emrine tam uygundur ve sen bu kararda tam isabetli davrandın. Zaten seher vaktinde Cebrail de aynı ifade doğrultusunda Allah'tan bana vahiy getirdi" diyor.[41]

Bu ağır fetva, işin teorik yönüdür; acaba bunların akıbeti ne oldu, Muhammed onları öldürdü mü, yoksa berat mı etti? Şimdi de bu safhayı anlatmaya çalışıyoruz.

Bu esirlerden erkek olanlar "Üsame bin Zeyd" evinde; kadınlarla kızlar ve çocuklar da "Remle binti Haris" evinde toplatılırlar. Muhammed bunların idamlarına karar verdikten sonra, onun talimatıyla Medine'nin bugünkü pazaryeri olan semtte hendekler-çukurlar ka-

41 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 289 hadis şerhiyle 1575 ve 1591 nolu hadisler; *Buhari-Müslim Hadisleri, el'Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1155; Buhari, *Megazi*, 30; *İstizan*, 26; Müslim, *Cihad*, 64, No: 1769; Ebu Davud, *Haraç*, No: 3005; Tirmizi, *Siyer*, 29, No: 1582; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 12/106, 108, 150; Daremi, *Siyer*, 2/554, No: 2512; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 3/22-71 ve 6/56; Ayrıca, İbni Sad, *Tabakat*, 2/287, İbni Esir, *el-Kamil*..., 2/185; İbni Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 2445, Askalani, *el-İsabe*..., No: 3206, Kandehlevi, *Hayat-i Sahabe*, 1/496, Semhudi, *Vefaü'l Vefa*, 1/306; İbni Kesir, *el-Bidaye ve Nihaye*, 4/124, "Beni Kureyza" md.; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, "Beni Kureyza" md., 2/481; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. terc., 5/500; Taberani, *Mucem-i Kebir*, No: 5323-26; Kastalani, *el-Mevahibü'l Ledüniye*, 1/251; İbni Abdi'l Ber, *İstiab*, No: 958 ve *ed-Dürer*..., 1/182; et-Tac, *Fedail-i Sad*, 3/390 ve "Gazalar" kısmı 4/420; İbni Hibban, *Musannaf*, 5/371, No: 19364; Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/316 ve *Sireti Alam-i Nübela*, 12/131, "Sad bin Muaz" kısmında; Yakubi, 1/371; İbn'il Cevzi, *el'Müntazam*, 3/298 ve daha sayamadığımız birçok tabakat ve siyer kitapları ile müfessirlerden Kadı Beydavi, İbni Kesir, Şevkani, Seyyid Kutup, Taberi, İbn'il Cevzi, Nesefi, Zamahşeri, Tabatabai, İbni'l Arabi, Merağı ve daha adlarını sayamadığımız birçok yazar. Ahzâb Suresi'nin 26 ve 27. ayetlerinde yer alan "Beni Kureyza" hakkındaki o ağır fetvayı kendi tefsirlerinde anlatmışlardır. Fazla kaynak göstermemiz, konunun İslami kesimce tartışmasız olduğunu vurgulamak amacıyladır.

zılarak mezar gibi hazır hale getirilir. Daha sonra, erkekler eli kolu bağlı bir vaziyette ve kafileler halinde oraya yanaştırılıp başları kesilir ve o çukurlara atılır. Muhammed bu kesim işinde Hz. Ali ve Zübeyir bin Avam'ı görevlendirmişti. Bilindiği gibi, ikisi de Muhammed tarafından cennetle müjdelenen 10 güzide insandı. Evet, Ali ve Zübeyir kesim işine devam ederlerken Muhammed de bir yerde oturup onları seyrediyordu. Ayşe'nin aktardığına göre, bu kesim işi sabahtan akşama kadar sürmüş. Erkekler idam edilirken, kadınlar ve çocuklar da buna karşı feryat edip elbiselerini ve saçlarını çekerler.[42]

Hatta bazı kaynaklarda, Müslümanlar Bedir harbinde öldürdükleri bazı insanların --örneğin: Ümeyye bin Halef gibi– zırhlarını üfürüp şişirmek suretiyle, topla oynar gibi onlarla oynamışlar ve cenazeler dağılıp bozulunca, onları olduğu yerde bırakıp üzerlerini toz toprakla kapatarak o halde bırakmışlar diye geçiyor. (Örneğin; Diyarbekiri, *Tarih-i Hamis*, 1/385.)[43]

İdamdan Bir Kadın da Nasibini Alıyor

Olayı Hz. Ayşe'den dinleyelim:

> "Erete veya Nebate binti Arıza adında bir kadın, bu savaşta bir Müslüman vurmuştu. Bu yüzden o da Muhammed tarafından çağırılıp götürüldü ve idam edildi."[44]

42 Vakıdi, *Megazi*, 2/512-517; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 2/340, "Beni Kureyza" kısmında bunları anlatıyorlar.

43 Muhammed'in emriyle Ali ve Zübeyr'in onları kesip çukurlara attıklarına dair kaynakça: Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. terc. 5/499-508; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 1/498; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 2/341, "Beni Kureyza Savaşı" kısmında; İbni Hişam, *Siret*, 3/258, "Beni Kureyza" kısmında.

44 Ebu Davud, *Cihad*, 111, No: 2671; Taberi, *age*, 5/502; Halebi, *age*, 2/341; Vakıdi, *age*, 2/516; İbni Seyyidi Nas, *Uyunü'l Eser*, 2/101-107; İbni Esir, *el-Kamil*, 2/173, "Beni Kureyza" md.; *Tarihi Hamis*, 1/498; *Siret-i İbni Hişam*, 3/253, "Beni Kureyza" md.; Tahsin Emiroğlu, *esbab-i Nüzul*, Ahzâb Suresi 26-27; Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/317 ve Ahzâb Suresi'nin 26-27. ayetleriyle ilgili tefsir kaynakları.

İdam Edilenlere Yapılan Komik Yardım

Bu esirler henüz idam edilmeden. Muhammed onlar hakkında. "Arkadaşlar. onları şimdi idam etmeyelim; çünkü hava sıcaktır: bırakın onları serin bir saatte infaz edelim. Ayrıca. eğer onların canı istiyorsa kendilerine hurma da yedirin; onlardan kim Tevrat okumak istiyorsa. ona da izin verin" talimatını veriyor.

Bir taraftan bu esirler idam edilip çoluk çocukları dul-yetim bırakılıp tüm mallarına el konuluyor; öbür taraftan onlara hurma yedirmek, Tevrat okumalarına izin vermek büyük bir olay olarak addediliyor. Kaldı ki, onların önlerine atılan birkaç hurma da, hayvana yem verilir gibi atılıyordu ve o insanlar bu yüzden birbirlerine girdiklerinden büyük bir izdiham meydana geliyordu.[45]

İdam Edilenlerin Sayısı

Yaygın olan görüşe göre, bunların sayısı 800 ile 900 arasında değişiyor. Bu konuda değişik kaynaklarda şu görüşler vardır:

A- Büyük bir çoğunluk, bunların sayılarının 800 ile 900 arasında olduğunu söylüyor;[46]

B- Sayılarının 600 ile 900 veya 600 ile 700 veya en az 400 ile 600 arasında olduklarını söyleyenler de vardır.[47]

45 Ahmet Özel. *Savaş Esirleri*. Diyanet yayını, s.40-41: Halebi, *age*, 2/333: Serahsi. *Siyeri Kebir Şerhi*, 3/1029 No: 1900; Vakıdi. *age*, 2/512-14.

46 Endülüsi, *Tefsir'ü Bahri'l Muhit*; Nesefi, *Medarik*'te Ahzâb Suresi'nin 26 ve 27. ayetlerinin tefsirlerinde: Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, 5/501; İbni Kesir. *Bidaye Nihaye*. 4/128, "Beni Kureyza" md.: Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/307: Semhudi, *Vefaü'l Vefa*. 1/306; Sireti İbni Hişam. 3/258: İbni Seyyidi'n- Nas, *age*, 2/103; Alusi. *Ruhu'l maani*, Ahzâb-27.

47 Begavi, *Mealimü't Tenzil*; Suyuti, *ed'Dürrü'l Mansur*; İbn'il Cevzi. *Zadü'l Mesir*; Tefsiri Ebu Suud: bütün bunlar. Ahzâb Suresi'nin 26. ayetinin tefsirinde 800-900 arası diye yazıyorlar.; *Tecrid-i Sarih*. Diyanet terc.. 1591 nolu hadisin şerhinde. 400-600 diye yazıyor; Vehbe Züheyli. *Tefsiri Münir*; Meraği, Seyyid Kutup. *Fi Zilal'il Kur'an*, Ahzâb Suresi'nin 26. ayetinin tefsirinde 700 ile 800 arası diyorlar.

Sayıları ister 400 olsun, ister 900 olsun bu fark etmez; önemli olan onlara uygulanan bu cezadır. Bu cezanın uygulandığına dair yüzlerce İslami kaynak vardır; ayrıca ileride değineceğimiz gibi, Ahzâb Suresi'nin 26 ve 27. ayetleri zaten bunu net bir şekilde kabul ediyor.

Öldürülürken de Kendilerine Psikolojik İşkence Uygulanıyordu

Muhammed o insanları teslim aldıktan sonra bir yerde toplayıp kendilerine, "Ey domuz ve maymun kardeşleri! Yediniz mi? İşte haliniz; görün bakalım" diyordu. Onlar da buna karşı, "Ey Muhammed, biz senden bunu beklemezdik, neden böyle haksızlık yapıyorsun?" şeklinde yanıt veriyorlardı.[48]

Muhammed, daha önce Bedir Savaşı'nda müşriklerden öldürdüğü o 70 insanın cenazelerini "Kalib" kuyusuna atarken de, onlara şöyle sesleniyordu: "Gördünüz mü işte sonunuz böyle olacak."[49]

Halbuki müşrikler Uhud Savaşı'nda Müslümanlardan 70 kişiyi öldürürken, onların lideri Ebu Süfyan Muhammed'e şöyle seslenmişti: "Ey Muhammed! Eğer bu savaşta benim askerlerimden herhangi biri, öldürülen bir askerinize işkence yapmışsa, şunu bil ki benden habersiz yapmıştır" deyip adeta mazeret dilercesine bir nezaket gösteriyordu.[50]

48 Tahsin Emiroğlu, *Esbab-i Nüzul*, Ahzâb-26-27; Taberi, Ahzâb tefsiri, ayet 26-27; İbni Kesir, *Bidaye, Nihaye*, 4/128, "Beni Kureyza" bölümünde; Halebi, *age*, 2/333; Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/317; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan terc., 12/107; İbni Hibban, *Musannaf*, 5/370, İbni Seyyidi'n-Nas, *age*, 2/103 ve daha niceleri.

49 İbni Kesir, *Bidaye-Nihaye*, 3/292 "Bedir" bölümünde; ayrıca, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Bedir" md., 5/326 ve Vakıdi, *Megazi*, 2/500, "Bedir" bölümü; İbni Hişam, *Siret*, 2/639'da bu olayı ayrıntılı bir biçimde ele almışlar.

50 Buhari, *Cihad*, 164. bap; *Megazi*, 17. bap; *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., 8/399, No: 1269; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 12/122 Buhari ve Ebu Davud'dan naklen.

Yahudilerin ceza olarak Allah tarafından maymuna dönüştürüldükleri Kur'an'da da geçiyor. Bu konuda birkaç örnek verelim:

1- "Bakara Suresi'nin 65. ayetinde, Yahudilerden cumartesi yasağına uymayanların, Allah tarafından maymuna dönüştükleri anlatılıyor.

2- Mâide Suresi'nin 60. ayetinde, Yahudilerin Allah tarafından maymun ve domuza dönüştürüldükleri, kınandıkları açık bir ifadeyle belirtiliyor.

3- Araf Suresi'nin 166. ayetinde Yahudilerin Allah tarafından maymuna dönüştürüldükleri tekrar ifade edilmiştir.

4- Mâide Suresi'nin 82. ayetinde ise Yahudiler, Müslümanların bir numaralı düşmanı olarak gösterilmişken, Hıristiyanlar ise, Müslümanlara en yakın olarak belirtilmiştir.

Dikkat edilirse, bu gibi Yahudi aleyhtarı ayetler hep Medine'de inen surelerde geçmektedir. Sadece Araf Suresi'nin 166. ayeti Mekke'de inen bir surenin içindedir. O da ya Medine'de inmiş de oraya alınmış --çünkü bu tür ayetler Kur'an'da vardır–; ya da bir vesileyle Mekke'de inmiştir.

Bu gibi ayetlerden hareketle şu saptamalara varıyoruz:

a) Medine döneminde bu ayetler indiğine göre ve orada en çok da Yahudiler Muhammed'i rahatsız ettiğine göre, besbellidir ki, bunlar bir ihtiyaca binaen inmiştir (ortaya konmuştur).

b) Kaldı ki, insanın maymuna dönüşmesi olayının akıl ve bilimsellikle açıklanması mümkün değildir.

c) Mâide Suresi'nin 82. ayetinde, "Müslümanlar için en ciddi tehlike Yahudilerdir; Müslümanlara en yakın olanlar da Hıristiyanlardır" diye geçiyor. Halbuki tarihe baktığımızda, Müslümanlara en çok Hıristiyanların kan kustuklarını görüyoruz. Hepimizin bildiği gibi, Haçlı Seferleri en az iki asır sürmüş ve bu savaşlarda Müslümanlar neredeyse dağılma-bitme noktasına gelmişti; ama Yahudilerin ise Müslümanlara böylesine büyük çaplı zararları dokunmamıştır.

d) Mâide Suresi'nin 64. ayetinde, "Biz Yahudiler arasına kıyamete kadar kin ve düşmanlık soktuk; onlar ne zaman toparlanmak

isterlerse, savaş için hazırlık yaparlarsa biz onları muvafık kılmayız" deniyor. Ama bugün hepimizin bildiği gibi, bir avuç Yahudi (ister başkası tarafından desteklensin ister desteklenmesin, fark etmez), Müslümanlara kan kusturuyor. Hani az önceki ayetlere göre güya Allah onlara fırsat vermezdi!

Kadın ve Çocuklarını da Sattılar

Muhammed, bu insanları öldürdükten sonra onların eşleri ve kızlarından 16 tanesini özel olarak ayırıyor ve bunlardan "Reyhane"yi kendine seçip geriye kalan 15 tanesini de diğer önemli dostlarına dağıtıyor. Muhammed, Beni Mustalık Savaşı'nda da kendine Cüveyriye'yi, daha sonra meydana gelmiş olan Hayber'de ise Safiye'yi seçmişti. Onun üç karısı, savaş mağduru kadınlardı. Bazı İslami yazarlar, "Muhammed'in savaş esiri kadınları almasında mutlaka bir toplumsal yarar vardır da o yüzden böyle yapmış, yoksa gece hayatı için böyle bir uygulamaya başvurmamıştır" diyorlar. Muhammed'in, gece hayatı için mi, yoksa barış için mi o savaş esiri kadınları karı olarak almış olduğu konusunda, *Muhammed ve Kurmaylarının Hanımları* adlı kitabımda geniş bir şekilde bilgi verilmiştir.

Bu arada, henüz idam olayı gerçekleşmeden önce bir Yahudi, "Artık her şeyimize el koydunuz, hiç olmazsa gözlerimiz önünde namusumuza el uzatmayın" diyor. Fakat, Muhammed bunu dinlemiyor. (Örneğin; Vakıdi, *Megazi*, 2/520'de bu olay geçiyor.) Bu olayın büyük bir bölümünü zaten Kur'an'dan dinleyeceğiz.

Muhammed, bu 16 bayanı seçtikten sonra, geriye kalanlardan bir kısmını diğer arkadaşlarına dağıtıyor, bir kısmını da satıyor. Muhammed, ihtiyaç fazlası kadınlarla erkek çocuklarından bir bölümünü, Sad bin Zeyd'e teslim edip onları satmak için "Necd" bölgesine, bir kısmını da "Şam" tarafına gönderiyor; onların satışından elde edilen parayla da ordu için at ve silah satın alıyor. Tabi ki bunları satın alanlar da yabancı insanlardı. Demek ki bir insanın değe-

ri bir at kadar yokmuş. Çünkü, insan satıp onun parasıyla savaş için at ve silah almak çok tuhaf bir şey! (Tabi ki erkek çocukları köle, kadınları da cariye olarak satıyorlardı) Hz. Osman'ın parası olduğu için, o da cariye olarak bir kısım kadın satın alınmış. Alırken de zengin ve mücevheratı olan hanımları tercih ediyormuş. Abdurrahman bin Avf ise, genç kadınları satın almayı tercih ediyormuş. Tabi ki savaşa gitmeyen diğer kabilelerden bazı Yahudiler –az sayıda da olsa bu insanlar başkasına köle-cariye olarak satılmasınlar diye– bir kısmını para ödeyerek Müslümanlardan geri almışlardı. Örneğin; Yahudi olan "Ebu Cehm", "Ben Muhammed'den iki kadın satın aldım; her birinin üç çocuğu vardı. Hepsini (300) dinara (altın para) satın aldım" diyor. Müslümanlardan Muhammed bin Mesleme, "Beni Kureyza Savaşı'nda kadınlar bölüşülürken bana üç tane düştü; hepsini de sattım" diyor. (Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 1/499 ve Vakıdi, *Megazi*, 2/523-25.)[51]

Sad Bin Muaz Bedir'de de Acımasızdı

Hatırlanacağı üzere, Bedir Savaşı'nda ele geçirilen esirler hakkında Ömer idam istiyordu. Sad bin Muaz da tıpkı onun gibi idamdan yana tavır koyup Ömer'i destekliyordu. Peki böylesine sabıkalı

51 Muhammed'in bu çocuk ve kadınları satıp paralarıyla at ve silah aldığı konusu, çok ilginç bir olay olduğu için, İslam tarihinden birçok kaynak yazmayı uygun buluyoruz: *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercümesi, No: 1575; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1154; Buhari, *Megazi*,14; Müslim, *Cihad*, No: 1766; Ebu Davud, *Haraç*, No: 3005; Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/317; İbni Seyyidi'n-Nas, *İnsanü'l Uyun*, 2/112; İbni Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 1997, "Sad bin Zeyd" bölümü; İbni Abdi'l Ber, *İstiab*, No: 935, "Sad bin Zeyd" kısmında; Serahsi, *Siyeri Kebir Şerhi*, 4/1592; İbni Habib, *Muhabber*, s.93; Askalani, *İsabe*, No: 3160, "Sad bin Zeyd" bölümü; İbni Hişam, *Siret*, 2/258, "Beni Kureyza" bölümü; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 2/346, "Beni Kureyza" bölümü; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B., 5/505-508; İbni Kesir, *Bidaye-Nihaye*, 4/128, "Beni Kureyza" bölümünde; tefsirlerden de, Begavi, Taberi, Suyuti *(ed'Dürrü'l Mansur)*, Derveze *(Tefsirü'l Hadis)*, Tabatabai ve daha birçok müfessir, Ahzâb Suresi'nin 26 ve 27. ayetlerinin tefsirinde bu kadın ve çocukların Muhammed tarafından satılıp elde edilen parayla da at ve silah alındığını yazıyorlar.

birine bu esirlerin teslim edilmesi doğru olur muydu? Kaldı ki, bu şahsın Hendek Savaşı'nda bir damarı kopmuştu ve "Allah'ım, Beni Kureyza hakkında verilecek cezayı bana göstermeden ruhumu alma" şeklinde dua diyordu. Zaten Muhammed, Sad'ın idamdan yana fetva vereceğini bildiği için bu işi ona bırakmıştı. Ama her şeyden önce, Muhammed'in bu konuda Sad'dan fetva sorması çok ilginçtir. Çünkü arkasında Allah'ın olduğunu iddia eden Muhammed'in kalkıp da bir Yahudiye muhtaç olması, onun fetvasına göre hareket etmesi, gerçekten ilginç bir şey![52]

Muhammed Böylesine Bir Sad'a Ağlıyor

Evet, Sad öldüğünde Muhammed onun için, "Sad'ın ölümü için 7 (yedi) kat gök yasa girdi ve onun için gökler bile titredi" diyor. Böylesine zalim bir insana Muhammed işte bu ifadeyi kullanıyor. Üstelik Sad öldüğünde, Muhammed ve ekibi onun için ağlıyorlar. Sad henüz Müslüman olmadan, çok önemli biri olduğundan, şair onun hakkında, "Eğer Sad bin Muaz ile Sad bin Ubade Müslüman olsalar, artık Mekke'de kimse Muhammed'e karşı gelemez" diye şiir yazmıştı. Ayrıca Muhammed onun için, "Muhacirlerden en çok Ebu Bekir'i, Ensar'dan da en çok Sad'ı severim" diyordu.[53]

52 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., 261 ve 289 nolu hadislerin şerhinde; *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet yayını, "Bedir" maddesi, 5/326 ve "Esir" md. 11/383; Müslim, *Cihad*, No: 1763; Buhari, *Megazi*, 30; Müslim, *Cihad*, No: 1769; Ebu Davud, *Cenaiz*, No: 3101; Nesai, *Mesacid*, 18, No: 708; Tirmizi, *Siyer*, 29, No: 1582; *Kütüb-i Bitte*, İ. Canan terc., 12/108, 149, 536 ve daha niceleri.

53 *Tecrid-i Sarih*, 638, 1151, 1345, 1530 nolu hadisler ve şerhleri; Müslim, *Fedail*, No: 2466-67; Buhari, *Menakıb*, 12. bap; Tirmizi, *Menakıb*, 50, No: 3848; İ. Canan, *age*, 12/535-36; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B., 5/507; Heysemi, *Mecmeu'z-Zevaid*, 9/309; *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1603 ve daha niceleri.

Sad'ın cenazesi kabre götürülürken, bazıları yolda onun hakkında "Cenazesi çok hafiftir, onun verdiği bu ağır fetvadan olsa gerek, içinde iman kalmamıştır ki ağır gelsin" demeye başlıyorlar. Bunu duyan Muhammed, "Sad hakkında kötü niyetli olmayın. Çünkü, az önce Cebrail vahiy getirip şöyle dedi: Gökte melekler bu şahıs için 'Acaba bu kimdir' diye hayret ediyorlarmış ve onun için Arş'ı A'la titriyormuş. Ayrıca, onun için şu anda 70 bin melek inip cenazesini taşıyor. Bu melekler, şimdiye dek hiç yeryüzüne inmemişlerdi. İşte cenazenin hafif gelmesi bundandır" diyor.[54]

Bir gün "Devmetü'l Cendel" emiri "Ukaydır bin Abdi'l Melik", Muhammed'e ince atlastan bir cübbe hediye ediyor. Halk, Muhammed ipek gibi şeyleri haram kıldığından, bu parçanın çok güzel olması karşısında hayret edince, Muhammed, "Ne hayret ediyorsunuz, Sad bin Muaz'ın cennetteki mendilleri bundan çok üstündür" diyor. Aslında onların sorusuyla Muhammed'in cevabı arasında herhangi bir bağ kuramadık. Ama biz yine de konumuzla ilgili kısım üzerinde duralım: Görüldüğü gibi, Muhammed böylesine bir Sad'ı cennet şampiyonu olarak ilan ediyor.[55]

Sad mezara gömüldüğünde, millet henüz oradayken kabri çöküyor. Bu yüzden millet bir daha, "Sad, kötü adamdır" diye dedikodular yapmaya başlıyor. Muhammed onlara, "Aslında herkes kabir azabını tadacaktır. Bakın Sad gibi büyük bir insan bile bundan kurtulamıyor. Hepiniz çöken kabrini gördünüz; ama ben kendisine dua edince o kurtuldu; yoksa o durumda kalacaktı" diyor.[56]

54 İbn'il Cevzi, *Sıfat-ı Safve*, 1/237; Heysemi, *age*, 9/308; İbni Kesir, *Bidaye, Nihaye*, 4/130; Askalani, *İsabe*, No: 3206; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi,12/537; Tirmizi, *Menakıb*, No: 3849; Halebi, *age*, 2/344; Hakim, *Müstedrek, Fedail*, 3/207; İbni Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 2045; İbni Abdi'l Ber, *İstiab*, No: 958. Ayrıca birçok müfessir de Ahzâb Suresi'nin 26. ayetinin tefsirinde bu bilgileri sunmuşlardır.

55 *Tecrid-i Sarih*, No: 1140, 1151, 1345, Müslim, *Fedail*, No: 2468; Tirmizi, *Menakıb*, No: 3847; Buhari, *Menakıb-ı Ashab*, 12; *Hibe*, 28; *Bed'ü'l Halk*, 8; *Eyman*, 3; *Libas*, 26; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 12/434-37; Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/317; İbni Seyyidi'n-Nas, *age*, 2/103; *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1604-5.

56 Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/317; Vakıdi, *Megazi*, 2/525, Hakim, *Müstedrek*, 3/205; Taberani, *Mucem-i Kebir*, No: 5346; Heysemi, *age*, 9/308, İbni Kesir, *Bidaye-Nihaye*, 4/128.

Beni Kureyza hakkında şimdiye kadar anlattıklarımızı artık Kur'an açısından ele alacağız.

Önce Ahzâb Suresi'nin 26 ve 27. ayetlerinin anlamlarını aynen verelim:

> "Allah, Ehl-i Kitaptan onlara (Mekke müşriklerine) destek olanları da, yüreklerine korku düşürerek, kalelerinden indirdi. Siz onların bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir ediyordunuz. Allah sizleri onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve henüz ayak basmadığınız arazilere varis (sahip) kıldı. Allah'ın gücü her şeye yeter."

Evet, Beni Kureyza macerasından iki yıl önce meydana gelen Uhud Savaşı'ndan sonra oluşan ayetlerde özetle, "Savaşta kazanmak varsa, kaybetmek de vardır" deniyordu. Ama, Beni Kureyza'da Müslümanlar galip gelince, Bedir Savaşı'nda gelen ayetler gibi tekrar, "Ben onların kalplerine korku saldım, onları ben kalelerinden çıkardım, böylece siz onların bir kısmını öldürüyordunuz, bir kısmını da esir muamelesine tabi tutuyordunuz ve siz onların bütün mallarına sahip oluyordunuz" şeklinde farklı bir anlayışla ayetler inmeye başladı.

Konumuzla yakın ilgisi nedeniyle şu olayı da aktaralım: Bedir Savaşı'ndan sonra Muhammed, "Beni Kaynuka" Yahudilerine yöneliyor ve birkaç gün zarfında onları teslim alıyor. Gerekçesi ise, Bedir Savaşı'nda kazandığı için Medine'yi muhalefetten temizlemektir. Zaten az sonra ayrıntılı olarak, Bedir, Uhud, Hendek, Beni Kureyza ve Beni Kaynuka gibi önemli savaşların sebepleri üzerinde duracağız.

Muhammed "Beni Kaynuka" Yahudilerini ele geçirince, idam etmek niyetiyle "Münzir bin Kudame" adında bir arkadaşına teslim ediyor. Bunların sayısı, yaklaşık olarak yedi yüz idi. Muhammed'in talimatıyla onların elleri ve kolları bağlanır; hatta kesmek için yere bile yatırılırlar. Bunlar, Abdullah bin Selul'un müttefikleriydi. Ab-

dullah, Muhammed'in onları öldürmek üzere olduğu haberini alınca, hemen onun yanına varıp bunların serbest bırakılmalarını ister. Muhammed ilk etapta onun isteğini reddeder; daha sonra Abdullah onun yakasından/cebinden tutup kendisine, "Bu insanları ya bırakacaksın ya bırakacaksın; aksi halde çok kötü olur!" deyip onu tehdit edince, o elleri ve kolları bağlanıp da kesime hazır hale getirilen Yahudiler, Medine'yi terk etmek şartıyla serbest bırakılıyorlar. Ayrıca Muhammed tarafından onların tüm mallarına da el konuyor. Muhammed, onları Abdullah'ın zoruyla/tehdidiyle serbest bırakırken, kendisine, "Al götür, Allah size lanet etsin" diyor.

Beni Kureyza Yahudileri esir alınırken, Muhammed'e "Abdullah bin Selul'un" Beni Kaynuka Yahudilerini kurtarmasını hatırlatıyorlar: Niçin sen onları Abdullah için affettin de bizi affetmiyorsun diye. Ama nafile! Açıkladığımız gibi, Beni Kureyza Yahudilerinin erkeklerini kılıçtan geçiriyor ve kadınlarını da kısmen satıp kısmen de cariye-köle olarak kullanıyor (Vakıdi, *age*, 2/510).

Burada şunu sormak gerekir ki, Muhammed'in emriyle bu 700 insanın eli kolu bağlanmış ve idam amacıyla yere bile yatırılmıştı. Daha sonra Abdullah bin Selul gelip Muhammed'e ricada bulunmuş ve ilk etapta onun ricasını kabul etmemişti; ardından Abdullah onun yakasına yapışıp aba altından sopa gösterince, bu sefer Muhammed hepsini serbest bırakmıştı. Peki, mağlubiyetle sonuçlanan bu tür olaylar niçin Kur'an'da işlenmedi, neden ayetler üst üste inmedi?

Eğer Muhammed bu olayda da başarı gösterseydi, herhalde çok farklı ayetler inerdi![57]

57 İbni Sad, *Tabakat*, 2/264, "Beni Kaynuka" bölümü; Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/307; İ. Canan, *age*, 12/109; *İslam Ansiklopedisi*, M.E.B. terc., 6/467, "Beni kaynuka" md.; *Sireti İbni İshak*, 368, Sezai Özel terc.; İbni Esir, *el-Kamil*..., 2/138; Halebi, *age*, 2/143; Ahmet Özel, *Savaş Esirleri*, Diyanet yayını, s.37; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. terc., 4/343-44 ve tefsirinin Ahzâb 27. ayeti; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 1/409; İbni Seyyidi'n-Nas, *Uyunü'l Eser*, 1/295; Ayrıca, Ahmet Zeyni Dahlan, *Sireti Nebi*, 1/221; Kelai'nin *el-İktifau bima*..., 2/164; *Sireti İbni Hişam*, 3/258; İbni Habban Temimi, *Kitabü's-Sükat*, 1/210 ve sayamadığımız birçok kaynak.

Kur'an'da işlenen savaşlardan şu olayı da –konumuzla ilgisi nedeniyle– aktarmak istiyoruz: Medine döneminin 4. yılında Muhammed, Beni Nadir Yahudilerini 15 gün muhasara altına alıyor ve en son onların malını alıp kendilerini Medine'den çıkartıyor. Onların menkul olan mallarını tamamen, gayri menkullerini de kısmen kullanıyorlar; kısmen de –özellikle, "Büveyre" adlı hurmalık ormanları– yakıyorlar. Müslümanlar burada da galip gelince, –olayın bitiminden epey sonra– tekrar birçok ayet inmeye başlıyor. Önce bu ayetlerin meallerini sunalım:

1- "O Allah ki, Ehl-i kitaptan kâfir olanları, ilk sürgünde yurtlarından çıkardı. Siz onların çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da, kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. İşte onlara, hesap etmedikleri yönden Allah'ın emri geliverdi. Allah, bunların yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki evlerini hem kendi elleriyle, hem de müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. İşte ey akıl ve basiret sahipleri, siz (bundan) ibret alın." (Haşr Suresi, 2. ayet.)

2- "Eğer Allah onlar üzerine sürgün yazmamış olsaydı (yani, daha önce onlar hakkında sürgün kaderini yazmasaydı) dünyada kendilerini şiddetle cezalandıracaktı. Ahirette de ayrıca onlar için cehennem azabı vardır. Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar, gerçekten Allah'a ve peygamberine muhalefet ettiler. Kim Allah'a muhalefet ederse, şüphe yok ki Allah'ın azabı çetindir." (Haşr Suresi, 3 ve 4. ayetler.)

3- "Herhangi bir hurma ağacını kestiniz veya kesmeyip de haline bıraktınız ise, (hepsi) Allah'ın izniyledir. Fasıkları rüsva etmek için (Allah) böyle yapıyor." (Haşr Suresi, 5. ayet.)

Bu hurma ağaçlarını yakma konusundaki Allah'ın izni hadisesi, *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 1576'da çok detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu arada "Beni Nadir" Yahudileri sürgüne gönderilince, bu sefer Muhammed ve Müslümanlar, onlardan geride kalan mal

üzerine anlaşamıyorlar. Onların susturulması ve bu kargaşanın önlenmesi için aynı bölüm-sure içinde (az önceki ayetlerden hemen sonra) şu ayetler iniyor:

4- "Allah'ın, memleketler ahalisinden peygamberine verdiği fey, 'Allah'a, peygamberine, yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Ta ki (bu mallar) içinizde zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın! Peygamber size (bu fey' ve ganimetlerden) ne verdiyse onu alın, size neyi yasak ettiyse de ondan sakının. Allah'tan korkun, çünkü Allah'ın azabı çetindir." (Haşr Suresi, 7. ayet.)

5- "Bir de bu mallar, hicret eden fakirlere aittir. Onlar, Allah'tan bir iyilik ve rıza ararlarken, Allah'a ve peygamberine yardım ederlerken, yurtlarından ve mallarından çıkarılmışlardır. İşte bunlar, vefakâr olanların ta kendileridir." (Haşr Suresi, 8. ayet.)

İlginçtir ki, bir sürgün (Beni Nadir) olayında bu kadar ayet inmiştir. Halbuki, Hicaz bölgesi gibi ağaçtan mahrum olan bir yerde bin bir zorlukla yetiştirilen ağaçların kesimine Allah'ın müsaade vermesi çok garip bir şey! Daha vahimi, Haşr Suresi'nin 3. ayetinde, "Eğer Allah onlara sürgün hükmetmeseydi-yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada başka şekilde-daha ağır bir cezayla cezalandıracaktı" biçiminde kullanılan ifadedir. Burada Allah onlara uyguladığı sürgün cezasını az bile buluyor.

Bir diğer husus, hem Haşr Suresi'nin 7, hem de Enfâl Suresi'nin 41. ayetlerinde ve birçok hadiste Muhammed'in yakınlarına tanınan ayrıcalıktır: Fey' olsun, ganimet olsun Muhammed'in akrabaları genel olarak fakirler arasında ele alınmamış, bunlara öncelik ve özellik tanınmıştır. Bugün yeryüzünde herhangi bir devlet başkanı, çıkardığı yasaya kendi akrabası için "Hazineden şu kadar maaş/gelir akrabama verilecek" diye özel bir madde ekleyecek olursa, halk bunu kabul eder mi? Şayet onlar da fakirse, o zaman diğer fakirler statüsüne tabi tutulmalı; diğerlerine ne verildiyse, onlara da o verilmeliydi.

Sonuç itibariyle, ganimet ve fey' konusunda Kur'an'da Muhammed'in akrabalarına tanınan ayrıcalık, Kur'an hakkında iyiliğe işaret bir hadise değildir. Onun akrabalarıyla ilgili cümleler, zaten net bir ifadeyle Kur'an'da geçiyor; ancak, akrabadan kimlerin kastedildiği konusunda ihtilaflar vardır. Örneğin, kimileri, "Haşimoğulları, Muttaliboğulları ve Ebu Talib'in çocukları olan Hz. Ali, Cafer ve Akil ile Hz. Abbas'ın soyu ve Haris bin Abdülmuttalib'in çocukları kastedilmiştir" diyorlar. Kimileri, daha farklı şeyler söylüyorlar. Ama önemli olan hangi akrabalarının kastedildiği değil, onlara tanınan ayrıcalıktır.

Burada bir ince hesap daha vardır. O da şudur: Bu "Beni Nadir" olayının içinde anlatıldığı surenin adı "Haşr" Suresidir. "Haşr" burada sürgün anlamındadır. İşte sürgün anlamını içeren "Haşr" kelimesi, surenin ikinci ayetinde geçtiği için, bu bölüme Haşr Suresi denmiştir.

Şimdi de Muhammed'le Yahudiler ve Mekke müşrikleri arasında meydana gelen önemli savaşların sebepleri üzerinde durmak istiyoruz. Tabii ki burada da kaynak olarak alıntı yaptığımız eserler yine Kur'an ve İslam tarihinde muteber (güvenilir) olan eserlerdir.

Muhammed Mekke'den Medine'ye geçince, orada bulunan tüm önemli Yahudi kabileleriyle vatandaşlık sözleşmesini onaylıyor. Tabi ki her kabile bunu gönüllü olarak kabul ediyor. Sözleşmenin içeriği şu: "Kim dışarıdan Medine'ye saldırırsa, din farkı olmaksızın hepimiz savunma yapacağız" şeklinde. Aslında bu anlaşmayı kabul etmekle Medineliler çok tehlikeli bir iş yapmış oluyorlardı. Zira, onların onayladıkları bu antlaşma, Mekkeli müşriklerin düşmanı olan Muhammed'i direkt olarak desteklemek anlamına geliyordu. Dolayısıyla, bu olayda en kârlı olanı Muhammed'di; o kendi güvenliğini garantiye almak için böyle bir savunma sözleşmesini istiyordu; Medineli Yahudilerin ise, hemen hemen Mekke halkıyla hiç sorunları yoktu. Peki ne oldu da fazla zaman geçmeden ortalık tarumar oldu ve bunlar anlaşmayı bozup birbirlerine girdiler?

Biz bu yazımızda, "Hangi taraf daha önce saldırıyı gerçekleştirdi?" sorusuna yanıt aramak yerine, savaşa sebebiyet veren olaylar üzerinde duracağız. Olay bu şekilde ele alınırsa daha sağlıklı bir sonuca varılabilir.

Bu nedenle, savaşların nedenleriyle ilgili Kur'an ve İslam tarihinden derlediğimiz önemli sebepleri açıklamaya geçiyoruz:

Savaşların Sebepleri

1. Sebep ve Savaş İçin İlk Kıvılcım

Muhammed, Medine'ye geçip oradaki Yahudilerle barış sözleşmesini onayladıktan sonra çok kısa bir zamanda, hicretten yaklaşık olarak 17 ay sonra miladi 624'te, Abdullah bin Cahş komutasında on-on iki kişilik bir silahlı grubu, (kendince) asayişi temin maksadıyla "Batn-i Nahle" denilen bölgeye gönderiyor. Aylardan "Recep" ayıdır. Bu grup oraya varınca dört kişilik bir Mekkeli ticaret kafilesiyle karşılaşıyor. Bu dört kişi, o silahlı Müslümanları görünce korkuyorlar ve kalkıp birbirlerini tıraş etmeye başlıyorlar. Tıraştan gayeleri, kendilerinin, "umre" ibadetinden henüz çıktıklarını, dolayısıyla hiçbir kötü niyetleri olmadıklarını vurgulamaktı. (Çünkü gerek hac, gerekse umre ibadetlerinde tıraş olmak da vardır.) Daha doğrusu, bu tıraş eylemiyle Müslümanlara barış mesajını vermek istiyorlardı. Ama maalesef istenen olmuyor ve korktukları başlarına geliyor: Müslümanlar onlara saldırıp "Hadremi oğlu Amr"ı öldürüyorlar. (Bu şahıs, aynı zamanda Mekke'nin ileri gelen bir ailesine mensuptu.) "Osman" ve "Hakem" adlarında iki kişiyi de esir alıyorlar. "Nevfel" adında dördüncü şahıs ise, kaçmayı başarıyor. Müslümanlar ayrıca onların bütün mallarına da el koyuyorlar. Bu menfur (haksız) olayın işlendiği ay "Recep" ayıydı ki, öteden beri Arapların geleneğinde bu ayda savaşmak kesinlikle haramdı (yasaktı). Hatta bir insan bu ayda kendi babasının katiliyle de karşılaşsa, asla

ona dokunmayacaktı. Ama ne yazık ki, Müslümanlar hem sebepsiz ve suçsuz olarak o adamı öldürdüler, hem de böyle bir ayda cinayet işleyip barışa gölge düşürdüler ve artık bu olaydan sonra telafisi imkânsız olan bir belanın kapısını açmış oldular. Müslümanlar tarafından Recep ayında meydana gelen bu olay, bölge insanları tarafından nefretle karşılandı. Özellikle, Mekke halkı infiale geldi. Hatta öldürülen Amr'ın kardeşi "Amır", Mekke'nin sokaklarına çıplak olarak çıkıp feryat ediyordu.

İşte bu olayın hem haksız olarak, hem de böyle kutsal bir ayda meydana gelmesi, Mekke müşriklerini harekete geçirdi ve bu olay akabinde artık araları iyice açılmış oldu. Bu hadise, aynı zamanda Muhammed'le sözleşme imzalayan Medinelileri de kuşkulandırdı, onların kafalarında, "Bu adamın tavırlarından öyle anlaşılıyor ki, gelecekte bizi de rahatsız edebilir" imajı oluşmaya başladı. Bu "Batn-i Nahle" vak'ası, gerçekten de Bedir, Uhud, Hendek, hatta Hayber, Beni Nadir, Beni Kaynuka, Beni Kureyza savaşlarının meydana gelmesinin en önemli sebebidir desek, tam isabetli olur. Bu konuda birçok kaynak gösterilecektir; hele şu örnek çok önemli: Urve bin Zübeyir, Hz. Ali'nin oğlu Hasan'a atıf yaparak, "Hakla batılı birbirinden ayıran Allah'a yemin ederim ki, Hadremi oğlu Amr'ın Müslümanlarca öldürülmesi, Bedir Savaşı'nın tek nedenidir" diyor. Bu olaydan hemen sonra çok kısa bir zamanda Bedir Savaşı başlıyor.[58]

Müslümanların az bir menfaat karşılığı o suçsuz insanları öldürmeleri-esir almaları, bu cinayetin Recep gibi kutsal bir ayda işlenmesi, gerçekten Muhammed'i zor durumda bıraktığı için Allah bu

58 Türkiye Diyanet Vakfı'nın hazırladığı *İslam Ansiklopedisi;* a) "Abdullah bin Cahş" maddesi, 1/89, İsmail L. Çakan'ın yazısı, b) "Bat-i Nahle" mad., 5/203, Mustafa Fayda'nın kaleminden, c) "Bedir" mad. 5/325-26; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. terc., 4/255-56; İbni Kesir, *Bidaye-Nihaye*, "Batn-i Nahle" bölümü, 3/247 ve "Bedir" kısmı, 3/256; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, "Batn-i Nahle" bölümü, 3/141; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 1/365; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Bakara Suresi 217. ayet; İbni Seyyidi'n-Nas, *age*, 1/360; Fahrettin er-Razi, *Tefsiri Kebir;* Kadı Beydavi, *Envarü't-Tenzil*, Bakara Suresi 217. ayet; Vakıdi, *Megazi*, "Abdullah bin Cahş" bölümünde 2/13; İbni Abdi'l Ber, *ed-Dürer...*, 2 1/100; Süheyli, *Revdü'l Unuf*, 5/64 ve daha birçok kaynak.

konuda ayet gönderip onu kurtarmalıydı. Nitekim de Muhammed, çevrede iyi bir görüntü sergilemek için, önce kendi adamlarına kızdı gibi göründü, onları haksız gördü. Hatta, ilk etapta o insanlardan alınan ganimetten kendi şahsına düşen payı almadı. Bu arada öteden beri gelenek haline gelen Recep ayının kutsallığı, yeni inen ayetle onaylandı. Konuyla ilgili Bakara Suresi'nin 217. ayetinin meali şu:

> "Senden haram ayda (Recep'te) savaşın doğru olup olmadığını sorarlar. De ki, o ayda savaşmak büyük günahtır; ancak, (insanları) Allah yolundan çevirmek, Allah'ı inkâr etmek, Mescidi Haramın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak, Allah katında büyük günahtır."

İnen bu ayetle, o zaman halk arasında yaygın olan Recep ayı kutsallığına meşruiyet kazandırılıyor. Daha doğrusu Allah, Müslümanlar tarafından işlenen eyleme karşı Recep ayının kutsallığını onaylıyor. Fakat, bir taşla iki kuş misali aynı ayette, cinayet işleyenleri savunuyor: "Evet, Recep ayında savaş günahtır, ama sizin Müslümanlara yaptığınız ise büyük günahtır" diyor. Yani, yapılan yanlışı, karşı tarafın yanlışını emsal göstererek savunuyor. Halbuki, her iki olay arasında hiç de ilgi-benzerlik yoktur. Olay daha bitmedi, devam ediyor.

Bu ayetler inip ortam biraz yatışınca, Muhammed daha önce kendi payına düşüp de kabul etmediği ganimetin 1/5'ini alıyor. Gerekçe de, bu olayla ilgili inen az önceki Bakara Suresi'nin 217. ve 218. ayetleri. 218. ayetin anlamı biraz sonra sunacağız; 217. ayetin anlamını ise az önce sunmuştuk.[59]

İşin ilginç yanı, bu eylemi gerçekleştiren grubun başı Abdullah. Muhammed'den, "Ey peygamber, bizim işlediğimiz bu cinayette günah yoksa, acaba Allah'tan sevap bekleyebilir miyiz veya yaptığımız iş cihad sayılır mı?" diye soruyor. Bu soru üzerine, Bakara

59 *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 1/89, 5/203, 5/325 ve 11/383; *İslam Ansiklopedisi*, MEB terc., "Beni Kureyza" md., 6/467; Taberi, *age*, 4/246; İbni Seyyidi'n-Nas, *age*, 2/360; er-Razi, *Tefsiri Kebir;* Kadı Beydavi, *Envarü't-Tenzil;* Suyuti, *Lübab...;* Vehbe 'z-Züheyli, *Tefsiri Münir;* Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Bakara Suresi'nin 217. ayetinin tefsirinde; Diyarbekiri, *age*, 1/36.

Suresi'nin 218. ayeti iniveriyor. Anlamı şu: "İman edenler, hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenler; şüphesiz bunlar Allah'ın rahmetini umarlar. Allah, bağışlayandır, rahmeti boldur." Evet, Allah aynen böyle diyor. İlkin Bakara Suresi'nin 217. ayetiyle Muhammed'in adamlarını savunuyor, daha sonra 218. ayetle o katilleri mücahit olarak ilan ediyor, onların yaptığı işe cihat diyor. Eğer bu tarihe kadar (Medine döneminin ilk 17 ayı içinde) herhangi bir savaş olmuş olsaydı, bu cihat anlamını oraya havale edebilirdik. Ama bu olaydan önce herhangi bir savaş olmamıştır. Dolayısıyla, bu ayetteki cihat meselesinden, söz konusu olay kastedilmiştir.

Ayetin devamında, "Allah bağışlayandır, merhameti boldur" deniyor. Her ne kadar isim verilmemişse de bu ayetle Abdullah ve diğer katil arkadaşlarına yeşil ışık yakılıyor, onlar ödüllendiriliyor.[60]

Muhammed, başlangıçta haksızdır dediği Abdullah bin Cahş'a –zaman içinde ortalık biraz yatışınca–, bu savaşta kazandığı başarıdan ötürü "Emir'ül Müminin" unvanını veriyor. Yani, onu manevi bir mükâfatla ödüllendiriyor.

Bütün bunlardan sonra, daha önce yakaladıkları o iki esirin serbest bırakılabilmesi için Muhammed onlardan fidye istiyor. Onların sahipleri fidye vermek zorunda kalıyorlar. Nihayet; Muhammed'e fidye (adam başı 1 600 dirhem –yaklaşık 4 752 gram– gümüş para) verildikten sonra o iki kişi serbest bırakılıyor.

Hani Muhammed ilkin arkadaşlarına kızıyordu, karşı tarafa haksızlık yapılmış diye kendi payına düşen ganimeti dahi almıyordu! Peki zaman içinde niçin değişti, Allah neden ayetlerini ancak bu yanlışları ona yaptırdıktan sonra yolladı?[61]

60 İbni Kesir, *Bidaye-Nihaye*, 3/247, "Batn-i Nahle" bölümü; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 1/366; İbni Seyyidi'n-Nas, *age*, 2/360; İbni Hişam, *Siret*, "Abdullah bin Cahş" bölümü; Suyuti, *Lübab*...; Fahrettin er-Razi *age*,; Vahidi, *age*, ve daha birçok müfessir. Bakara Suresi'nin 217 ve 218. ayetlerinin tefsirinde buna değinmişlerdir.

61 *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 5/203 ve 11/383; Vakıdi, *Megazi*, "Batn-i Nahle" bölümü, 2/17; Belazuri, *Ensabü'l Eşraf*, 1/478; İbni Hişam, *Siret*, "Batn-i Nahle" kısmı, 1/603; İbni Seyyidi'n Nas, *age*, 3/157 "Batn-i Nahle" kısmı; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, MEB terc., 4/246.

2. Sebep

Batn-i Nahle olayından hemen sonra, bu sefer de Muhammed ve arkadaşları, Ebu Süfyan başkanlığındaki yaklaşık kırk kişilik bir Mekkeli ticaret kafilesinin yolunu kesmeye koyuluyorlar. Bunlar, ticaret için Şam'a gidip işlerini bitirdikten sonra memleketleri olan Mekke'ye doğru yola çıkmışlardı. Bunların haberini alan Muhammed, 305 kişilik bir silahlı grubu yanına alıp onlara saldırmak üzere yola çıkıyor. Muhammed, arkadaşlarına seslenip "Gelin bu kafilenin önünü kesmeye gidelim; ola ki onların mallarına ganimet olarak el koyarız" diyor. Hiçbir savaş gerekçesi yokken, o insanları ganimet için savaşa sürüklüyor ve büyük katliamlar meydana geliyor.[62]

Muhammed'in, mal için o kervanın önünü kesmeye gittiğine dair başka kaynak göstermeye gerek yoktur. Çünkü, Enfâl Suresi'nin 7. ayeti bunu çok açık bir biçimde ifade ediyor. Bu ayetin açıklaması daha önce Ömer'in, "Bedir Savaşı'na gidelim" örneğinde açıklandığı için burada sadece özetini hatırlatmakla yetiniyoruz. Özet olarak; "Siz savaş değil de; mal istiyordunuz. Fakat Allah onların arkasını getirmek istedi ve size savaşta başarı sağladı" deniyor.

Sonuç itibariyle, kırk kişiden ibaret olan bu Mekkeli ticaret kafilesi, Muhammed'in saldırı haberini alır almaz yönlerini değiştirip başka bir yoldan sağ salim Mekke'ye dönmeyi başarıyor. Öte yandan, bu saldırının haberini alan Mekkeliler, savaş hazırlığını yapıp Medine'ye doğru yol alıyorlar. Eğer onların o malı Müslümanların eline geçmiş olsaydı, bu durum onlar için ölümden de beter olacaktı. Çünkü onların bütün serveti bu kervandaydı. Kaldı ki Müslümanların, Mekke-Şam yolu üzerinde terör hareketine başlamaları,

62 *T.D.V. İslam Ansiklopedisi,* 1/89, 5/203, 5/325-26; İ. Canan, *age,* 12/86 ve 12/90; Buhari, *Megazi,* 3, "Mal için gitti, ama kendini savaşın ortasında buldu" diyor; Halebi, *age,* 2/143, "Bedir" bölümünde; Taberi, *age,* 4/257. 265; İbni Kesir, *age,* 3/256. "Bedir" kısmında; İbni Hişam, *Siret,* "Bedir" bölümünde, 2/219; Vakıdi, *Megazi,* 2/120 "Bedir" bölümünde; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis,* 1/369; Kadı Beydavi, Begavi ve daha niceleri de Enfâl Suresi'nin 7. ayetinin tefsirinde bunu açıklamışlar.

Mekkelilerin işine hiç gelmiyordu. Çünkü onlar için Şam ticaret yolunun kapanması ölüm demekti. Mekke'nin verimsiz bir çöl-kıraç olduğunu Kur'an da söylüyor (İbrahim Suresi, 37. ayet). Zaten Hicaz bölgesinin bir çöl olduğu bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla, bunların ticaretten başka hiçbir gelirleri yoktu; onlar için Şam yolu kapatılmamalıydı.

Her şeyden önce kendilerine saldırı düzenlenen o kırk kişi masum ve silahsızdı. Kaldı ki Müslümanlar, bir ay önce onlardan Amr adında birini öldürüp iki kişiyi de esir almışlardı ve bu menfur olay da Recep ayında olmuştu (az önceki örneğimizde belirtildiği gibi). Yani, Müslümanlar bir kere zaten haksız durumdaydı. Hal böyle olunca, Muhammed'in bir daha saldırıya geçmesi elbette ki tasvip edilemezdi. Bir de, eğer o insanların niyetleri kötü olsaydı, bu kadar servetle gelip Muhammed ve arkadaşlarının yakınından geçebilirler miydi? Bütün İslami yazarlar nezdinde, Bedir Savaşı'nın tek sebebi, Muhammed ve arkadaşlarının o kırk kişiye düzenledikleri saldırıdır.

İşte Müslümanlarla müşrikler arasında meydana gelen savaşların önemli sebeplerinden biri budur. Az önce açıklandığı gibi Bbu savaşta saldırgan olan taraf Muhammed ve arkadaşlarıdır. Bu, zaten İslam tarihinde bu şekliyle geçiyor. Fazla kaynağa hacet yoktur. Çünkü belirtildiği gibi, Enfâl Suresi'nin 7. ayeti bunu çok net bir biçimde açıklıyor ve kabul ediyor.

3. Sebep

Süleymanoğulları'ndan bir kişi koyunlarını güderken, yanından geçen bir Müslüman grubun saldırısına uğruyor. Adam onları görünce kelime-i şahadet getiriyor veya onlara selam veriyor; ama onu dinlemiyorlar ve o adamı öldürüp koyunlarına el koyuyorlar. Üstelik de o kişinin bağlı bulunduğu kabile ile Müslümanlar arasında herhangi bir sorun da o ana kadar yoktu, tarafsız bir kabileye

bağlıydı. İşte Müslümanlar tarafından böyle bir olay da meydana gelince, çevrenin Muhammed ve Müslümanlara olan güvensizliği daha da arttı. Öldürülen o insanın adı Fedekli Nahik oğlu Mirdas idi. Kimileri de onun adı Azbat oğlu Amr'dır demektedir. Katil ise, Zeyd bin Harise'nin oğlu Üsame idi. Katilde de ihtilaf vardır. Mesela, Cüsame oğlu Muhallem, ya da Esvedoğlu Mikdad'dır diyenler de vardır. Muhammed bu olay yüzünden çevreden olumsuz tepki alınca, savunma amaçlı ayet inmeye başlıyor. Ayetin anlamı şu:

> "Ey inananlar, Allah yolunda savaşırken iyice araştırın. Size selam verene, dünya menfaatını gözeterek 'Sen mümin değilsin' demeyin. Çünkü Allah katında ganimetler/zenginlik yolları çoktur." (Nisâ Suresi, 94. ayet.)

Bu ayetle müminlerin, cihada çıkarken dikkatli olmaları tavsiye ediliyor; ama diğer taraftan da "Size selam veren kişiyi öldürmeyin" demekle, aslında öldürülen kişinin masum olduğu kabul ediliyor. Gerçi bazı İslamî kaynaklarda "Muhammed gidip onlarla barıştı..." şeklinde açıklamalar geçiyorsa da, bir kere Müslümanlar tarafından üst üste gerçekleşen bu tür olumsuz hareketler, artık çevreye güven vermeyecek bir noktaya ulaşıyor. İşte savaşa zemin hazırlayan sebeplerden biri de bu olaydır.[63]

4. Sebep

Bilindiği gibi, Muhammed aslen Mekkelidir; orada doğup büyümüştür. Ama orada tutunamayınca, bir gece Medine'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu durumda kendisi Medinelilere misafirdir.

63 Buhari, *Megazi*, 45, Nisâ tefsiri, 17. bab.; Müslim, *Tefsir*, 22. No: 3025; Ebu Davud, *Huruf*, No: 3974; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 62, "İman" bahsi ve tefsir bölümü, No: 1901; Tirmizi, *Tefsir*, Nisâ Suresi, No: 3030; Ayrıca, İbni Kesir, Kadı Beydavi, Fahrettin er-Razi, Vahidi ve daha birçok müfessir de. Nisâ Suresi'nin 94. ayetinin tefsirinde aynı olayı ayrıntılı olarak anlatmışlardır.

Hatta diyebiliriz ki, Medine halkı onu kabul etmekle büyük bir risk altına girmiştir. Zira huzurları yerindeydi; ama o geldi geleli artık onlar savaşa endeksli yaşamak zorunda kaldılar; onun gelişiyle üst üste savaşlar başladı. O savaşlar Medine halkına karşı değildi; tam tersine Muhammed'e karşıydı. Mesela, Bedir, Uhud, Hendek vb. İşte misafir olan Muhammed, önce kendini korumaya almak için onlarla sözleşme imzalıyor; bu anlaşmadan sonra az önce örneklerini verdiğimiz o beğenilmeyen eylemler gerçekleştirilince çevreden çok olumsuz bir puan alıyor. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bu sefer de Medine'nin yerlileri olan Yahudilere sorun çıkarmaya başlıyor, onları tehdit etmeye başlıyor. Bu konuda çok kısa olarak şöyle bir örnek verilebilir: Muhammed bir gün camiye gidip arkadaşlarına, "Haydi kalkın Yahudilerin yanına varalım" diyor. Bunun üzerine kalkıp gidiyorlar ve "Midras" adında birinin evinde toplanıyorlar. Muhammed Yahudilere hitaben, "Müslüman olun, güvenceye girin" diyor. Onlar da, "Tamam anladık" yanıtını vermek suretiyle, Muhammed'in bu tehdidinin hoşlarına gitmediğini belirtiyorlar. Muhammed bu sözü üç kez tekrarladıktan sonra, dördüncü kez onlara, "Şunu bilin ki dünya, Allah ve peygamberindir. Eğer siz Müslüman olmazsanız ben sizi sürgüne göndereceğim. Her kim malını satmak istiyorsa satsın gitsin; yoksa onun malına da el koyacağım" diyor. Tabi ki bu tehdit Bedir Savaşı'ndan sonra başlıyor. Bedir'de biraz başarı elde edince bu sefer onlara gözdağı vermeye başlıyor. Hatta onları, "Müslüman olmazsanız, Bedir'de müşriklerin başına getirdiğimizi sizin de başınıza getiririz" şeklinde tehdit ediyor. Bu arada güya yeni inen bir ayeti onlara okuyor. Ayetin anlamı şu:

> "(Ey Muhammed, anlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından (ahdini bozmasından) korkarsan, sen de hak ve adaletle (onlara yaptığın ahdi) onların üzerine at (boz). Çünkü Allah, hainleri sevmez." (Enfâl Suresi, 58. ayet.)

Hani onlarla anlaşma yapmıştı ve güya birbirleriyle savaşmayacaklardı! Peki neden böyle oldu? Olay şudur: Eğer Kur'an'dan gerekçe göstermeksizin saldırsaydı, çevreden olumsuz tepki alacaktı. Birincisi; yapılan anlaşmayı bozduğu için eleştirilecekti. İkincisi ise; yabancı biri olduğu halde el âlemin diyarında terör hareketlerinde bulunmakla suçlanacaktı. İşte bunun önlenmesi için, Allah'tan bir ayet gelmesi şarttı: nitekim de az önceki ayet geldi.

Son asrın meşhur İslami yazarlarından Muhammed Hamidullah, Muhammed'in Yahudileri toplayıp onları tehdit etmesini yorumlarken, somut bir gerekçe getirmiyor; ancak, "Muhammed bir peygamber olarak onların gelecekte kötülük yapacaklarını herhalde mucize yoluyla bildiği için böylesine sert konuşmuş olabilir" diyor. (*Asr-i Saadette İslam*, 2/453, Dr. Nadir Özkuyumcu da Muhammed Hamidullah'ın *İslam Peygamberi* adlı eserinin 1/620'den alıntı yapmış. Dr. Nadir Özkuyumcu, ayrıca eserin aynı sayfasında Ebu Davud, "Haraç", 22. bapta bir hadis vardır diyor ve güya bu hadisten meşru bir gerekçe çıkarıyor. Halbuki onun dediği "Haraç", 22. bap, 3001 nolu hadisin kendi yorumuyla hiç ilgisi yoktur; hadis tam tersine Muhammed'in aleyhine bir anlam içermektedir. Yazar, ya hadisi yanlış tercüme etmiş veya sehiv yapmıştır.)[64]

5. Sebep

Muhammed henüz Medine'ye gelmeden, Abdullah bin Selul'un Medine halkının başına geçmesi için tüm hazırlıklar yapılmıştı. Hatta onun tacı, cübbesi bile hazırlanmıştı. Muhammed'in Medine'ye gelişiyle bütün dengeler altüst oldu ve Abdullah'ın başa geçmesi engellendi. İşte Muhammed'le Yahudiler arasındaki sorunların

64 *İslam Ansiklopedisi*, M.E.B. terc., 6/1012-13; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1153; Buhari, *İkrah*, 2. bap ve *İsti'sam*, 18. bap; Ebu Davud, *Haraç*, 22, No: 3001; Suyuti, *Lübab*..., Âl-i İmrân, 12-13. ayetler; İ. Canan, *age*, 3/356 ve 12/109.

ve meydana gelen savaşların asıl önemli nedeni bu yönetim mücadelesinde yatıyor. Sağlam hadis kaynaklarında geçen şu olay çok önemlidir: Üsame bin Zeyd şöyle anlatıyor:

> "Henüz Bedir Savaşı olmamıştı; Muhammed'le ben bir merkebe binip hasta olan Sad bin Ubade'yi ziyarete gittik. Giderken de yolda, Abdullah bin Selul'un da içinde bulunduğu bir cemaate uğradık. Bu cemaat içinde her inançtan insan vardı. Bindiğimiz merkep öylesine hızlı gidiyordu ki, onun ayağından kalkan toz-duman, o insanları kapladı. Buna karşı Abdullah bin Selul, içine toz girmesin diye kaftanıyla burnunu kapattı ve Muhammed'e, 'Niçin üzerimizi tozlatıyorsunuz?' dedi. Peygamber ise, onlara selam verdi ve İslamiyetin propagandasını yapmaya başladı. Buna karşı İbn-i Selul, 'Ey kişi, senin anlattıkların hak ise bundan daha güzel bir şey olmaz; fakat bizim meclisimize gelip de bizi rahatsız etme, başka yere git, orada anlat; sana gelen olursa orada onlara rahat anlatırsın' dedi. Bu konuşmalardan sonra Abdullah bin Revaha Muhammed'e destek olunca, cemaat ikiye bölündü ve neredeyse birbirlerine gireceklerdi. Sonra ben ve Muhammed birlikte hasta olan Sad bin Ubade'nin evine gittik. Muhammed bu olayı Sad'a anlatınca, kendisi şöyle dedi: 'Ey peygamber, İbni Selul'un kusuruna bakmayın, onu mazur görün. Allah'a yemin ederim ki, sen Medine'ye gelmeden, onun tahta geçmesi için her şey hazırlanmıştı. Neredeyse bu şehrin başkanı olmak üzereydi. Ama senin Medine'ye gelmenle bu iş yattı. Bu yüzden onun kusuruna bakmayın' diye Muhammed'i ikna etmeye çalıştı."[65]

Bu hadis üzerinde biraz durmakta fayda vardır: İbni Selul, –içine toz girmesin diye burnunu kapatıyor– nezaket dahilinde Muhammed'e, "Senin bindiğin merkebin ayaklarından kalkan toz burnumu-

65 *Tecrid-i Sarih*, No: 1687; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1176; Buhari, *Edep*, 115; *İstizan*, 20: Âl-i İmrân tefsiri, 15; Müslim, *Cihad*, No: 1798-99; Vahidi, *age*, Âl-i İmrân 186. ayette.

za giriyor; niçin bizi rahatsız ediyorsunuz?" şeklinde çok mütevazı bir itirazda bulununca, Muhammed'in arkadaşlarından biri, "Ey Abdullah, Allah'a yemin ederim ki, peygamberin merkebi senden daha iyidir" şeklinde hakaret dolu bir karşılık veriyor. Bu söz üzerine her iki taraf da yumruklarla, çubuk ve ayakkabılarla birbirlerine giriyorlar. (Mesela; Müslim, *Cihad*, No: 1799'da bu anlatılıyor.) Burada şunu sormak lazım: Medine'nin yerlisi olan ve liderliğe soyunan bir insana böylesine bir söz, böyle bir yerde ve böyle bir bahaneyle hiç söylenir mi? Böyle bir olayda Muhammed'in özür dilemesi gerekirdi. Özür dilemek ona bir eksiklik de getirmezdi. Çünkü, merkebiyle onların huzurunu bozmuştu. Ama tersine, daha da ileri gidip ortamı alevlendirmeye çalıştı. Böylesine önemli bir insana, "Muhammed'in merkebi senden daha iyidir" şeklinde hakaret etmek, herhalde kimsenin tasvip edebileceği bir olay değildir. Kaldı ki, Abdullah güzel bir biçimde, "Senin dediğin doğruysa çok iyi; ama meclisimizden git, propagandanı başka yerde yap; seni dinleyen olursa onlara orada anlat" diyor. Bundan daha iyi ne olabilir ki! Bu hadisten net olarak anlaşılan bir diğer husus da, bu kavganın Bedir Savaşı'ndan önce olmasıdır. Şu halde, Medine'ye varıp sözleşmeyi henüz onaylamış bir Muhammed, kalkıp bahaneler arıyor. Muhammed'in niçin böyle yaptığının izahı pek o kadar mümkün değildir. Burada vicdanen karar vermek lazım: Hangi devlet yöneticisi olursa olsun, yabancı bir insan onun ülkesine gelip fazla zaman geçmeden o ülkenin yönetimine sahip çıkarsa, acaba bunu kim kabul eder? Olağanüstü mucizeler de gösterse kimse kabul etmez. Kaldı ki, olağanüstü bir şey de göstermemişti. Çünkü, İslamiyetle Yahudilik, bir aşağı iki yukarı hemen hemen aynı. Olay sadece yönetim kavgasından kaynaklanıyor. Sonuçta bu olayla ilgili şu ayet iniyor:

> "And olsun ki, (Ey Muhammed!) hem Ehl-i kitaptan, hem de müşriklerden üzücü sözler işiteceksiniz. Fakat sabrederseniz sizin için daha iyi olur." (Âl-i İmrân Suresi, 186. ayet.)[66]

66 Buhari, Âl-i İmrân tefsiri, 15. bap; Vahidi, *age*, Âl-i İmrân Suresi 186. ayette.

Bu ayetin asıl geliş nedeni şudur: Muhammed. o toplantıdaki kavgada zayıf not aldığının farkında; o tartışmalar, kendisinde manen bir eziklik meydana getirmiş, otoritesini sarsmıştı. Dolayısıyla, burada haklılığını ispatlamak durumundaydı. Kendisiyle münakaşa yapan Abdullah'a ceza vermeye kalksaydı, çok pahalıya mal olacaktı; olayı kendi haline bıraksaydı iyi olmayacaktı. Durumu yatıştırmak için en sağlam yöntem ayete başvurmaktı. Nitekim az önce anlamı sunulan ve bu tartışmalar esnasında inen ayette sanki, "Bakın eğer ayetten olmasaydı ben kabul etmezdim. Ama Allah bize sabır öneriyor, yoksa ne yapacağımı bilirdim" şeklinde olumlu bir imaj yaratmayı hedefliyordu.

Gelen ayette, bu davada sanki İbn-i Selul haksızmış da Muhammed haklıymış gibi, "Ey Muhammed size zaman zaman haksızlık yapılır, ama siz bazen sabrederseniz daha iyi olur" deniyor. Bu olayda nasıl bir haksızlık yapılmış, gerçekten anlamak zor!

6. Sebep

Muhammed tarafından dinde yapılan değişiklikler de savaş için çok önemli bir nedendi. Bunu şöyle somut bir örnekle açabiliriz: İslamiyet henüz ortaya çıkmadan, Yahudilerin kıblesi Kudüs'teki "Mescid-i Aksa" idi. Hatta Muhammed değişiklik yapana kadar –yaklaşık 17 ay– beş vakit namazı Mescid-i Aksa'ya yönelerek kılıyordu. Bilindiği gibi, namaz Mekke'de farz kılınmıştı. Muhammed orada kıble olarak Mescid-i Aksa'yı kullanmış, Medine'ye gelince, orada da bir süre buna devam etmiş ve zaman içinde bir gün Medine'de ikindi namazını cemaatle kıldırırken, kalan iki rekât için yüzünü çevirip Mekke'deki Kâbe'ye yöneliyor ve namazdan sonra da, "Artık bundan böyle kıblemiz Mescid-i Aksa değil; Kâbe'dir" diyor. Yarısını Mescid-i Aksa'ya yönelerek kıldığı ikindi namazının kalan

iki rekâtı için namaz içinde iken yönünü Kâbe'ye çeviriyor ve Allah'tan vahiy geldi demek suretiyle kıblede bir değişiklik yapıyor.[67]

Kıblenin namaz ortasında değişmesi çok önemli bir taktiktir. Çünkü namaz dışında da değişebilirdi. Ama öyle olmadı. Peki niçin? Aslında Muhammed böyle yapmakla, halkın, "Kıble değişikliği bu kadar önemli olmasaydı, Allah işi o kadar aceleye getirmezdi ve namaz içinde bunu değiştirmezdi" demesini sağlamaya çalışıyordu. Yani, olaya inandırıcılık kazandırmak için, bilerek başvurulan bir taktiktir bu. Bunun böyle olduğunu ispatlamak için Kur'an'dan konuyla ilgili birkaç ayet sunmak gerekiyor:

1- "İnsanlardan birtakım beyinsizler, 'Üzerinde bulundukları (önceki) kıblelerinden onları çeviren nedir?' diyecekler. Onlara de ki, 'Doğu da batı da Allah'ındır' (o istediğini yapar, ona engel yoktur vb.). O dilediğini doğru bir yola iletir." (Bakara Suresi, 142. ayet.)

2- "Önceki kıbleyi değiştirmemizin sebebi, her ne kadar hidayet ehli olmayan bazılarına zor gelse de, peygambere tabi olan ile münafıkları birbirlerinden ayırt etmek içindir." (Bakara Suresi, 143. ayet.)

3- "Ey Muhammed! Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (kıble değişikliği için gökten haber beklediğini) görüyoruz. Hemen seni, hoşlanacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık bundan böyle namazda yüzünü Mescid-i Ha-

67 Muhammed'in de 17 ay Mescid-i Aksa'yı kıble olarak kullandığına, daha sonra bir gün ikindi namazını kıldırırken tam namazın ortasına geldiği bir sırada, yüzünü çevirmek suretiyle kıbleyi değiştirdiğine dair birkaç kaynak; *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 38 ve 256; Buhari, *İman*, 30; *Namaz*, 31, *Bakara tefsiri*, 12-18; Müslim, *Mesacid*, No: 525; *Buhari ve Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 302-303; Tirmizi, *Salat*, No: 138/340 ve *Bakara tefsiri*, No: 2962; Nesai, *Salat*, 22 No: 486; Vahidi, *age*, Bakara Suresi, 144. ayet; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 1/367.

ram tarafına çevir (Ey Müslümanlar!) siz de nerede olursanız olunuz (namazda) yüzlerinizi o tarafa çeviriniz. Hiç şüphe yok ki. Ehl-i kitap onun gerçek olduğunu çok iyi bilirler. Allah onların yapmakta olduklarından habersiz değildir." (Bakara Suresi. 144. ayet.)

4- "Yemin olsun ki. (burada yemin içen Allah'tır) peygamberim! Sen kendilerine kitap verilenlere (Ehl-i kitaba) her türlü ayeti (mucizeyi) getirsen yine onlar (inatlarından) sana uyup kıblene dönmezler: sen de onların kıblelerine dönecek değilsin. Onlar da birbirlerinin kıblesine dönmezler. Sana gelen ilimden sonra eğer sen onların arzularına uyacak olursan, işte o zaman sen haksız davrananlardan olursun." (Bakara Suresi, 145. ayet.)

5- "Nereden yola çıkarsan (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Bu talimat elbette sana Rabbinden gelen gerçek bir emirdir. (Biliniz ki.) Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir." (Bakara Suresi, 149. ayet.)

6- "(Habibim!) nereden yola çıkarsan yüzünü (namazda) Mescid-i Haram'a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz, siz de yüzünüzü o yana çevirin ki insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delil bulunmasın. Yalnız haksızlık edenler müstesna. Sakın onlardan da korkmayın! Yalnız benden korkun ki, size olan iyiliğimi tamamlayayım. Umulur ki doğru yolu bulursunuz." (Bakara Suresi, 150. ayet.)

Evet, bir kıble değişikliği için bu kadar ayet gönderiliyor. Aslında yalnız bu olayla ilgili inen ayetler, Kur'an'ın nasıl ortaya çıktığı konusunda çok bariz ipuçları vermektedir.

Bu ayetlerde dikkati çeken bazı tespitleri sunmakta yarar vardır:

1) Kur'an'da kıble değişikliğiyle ilgili az önceki ayetlerde "Nerede olursan ol ve nerede olursanız olunuz" ifadesi. aynı surede üst

üste üç sefer tekrarlanmıştır. (Bakara Suresi, 144, 149 ve 150. ayetler.) Burada gereksiz bir tekrar söz konusudur. Bu konuda her ne kadar gerçeği yansıtmayan bazı yorumlar yapılmışsa da, bunların ayet denklemiyle hiç alakası yoktur. Örneğin, ünlü müfessir er-Razi *Tefsiri Kebir* adlı eserinde şöyle bir savunma yapıyor:

> "Bakara Suresi 144'te, 'Ey Muhammed! Sen ve diğer Müslümanlar namazda yüzünüzü Mescid-i Haram'a çevirin' demekten kasıt, eğer Kâbe'nin içinde iseler; Bakara 149'da ise caminin dışında fakat Mekke şehri içinde iseler; Bakara 150'de ise Mekke'nin dışında, dünyanın herhangi bir yerinde iseler geçerlidir."

Burada şunu sormak gerekir: Acaba her üç yerde de kelimeler aynı (özellikle 149 ve 150'de) olduğu halde böyle bir yorum yapmanın dayanağı nedir? Dolayısıyla bu, kaynaksız-mesnetsiz bir savunmadan başka bir şey değildir. Zira bu anlam, o ayetlerdeki kelimelerden çıkarılamaz; özellikle 149 ve 150. ayetlerdeki ifadeler, kavramlar aynıdır. O halde, burada şu ayetten bu anlam, bu ayetten şu anlam kastedilmiştir demenin bir dayanağı yoktur.

2) Kıblenin değişikliği için Kur'an'da öne sürülen gerekçeler çok ilginçtir. Biraz da bu gerekçeler üzerinde durmak gerekir.

a) Özetle, "Her kim, kıble niçin değişti diye soruyorsa, (Kur'an diliyle) bu kişi beyinsiz ve ahmaktır" (Bakara Suresi, 142. ayet) deniyor. Devamında da, "Doğu da batı da benimdir, istediğimi yaparım" şeklinde Tanrı'ya pek yakışmayan, insanlar için de tatminkâr olmayan bir ifade kullanıyor.

b) Allah, kıble değişikliğinin bir diğer gerekçesini de şöyle açıklıyor: "Kimin Muhammed'e uyup kimin uymadığını bileyim diye böyle yapıyorum." (Bakara Suresi, 143. ayet.) Bazı şeyleri, insanı denemek için yaparım gibi ayetler Kur'an'da çoktur. Hal böyle olunca, Allah, insanın içindekini bilmediğini itiraf etmiş oluyor. Bu da Tanrı'ya uygun olmayan bir nitelik. Bu ayetteki ifade Kur'an'ın diğer bazı ayetlerinde yer alan, "Allah, insanın içindekini de bilir" şeklindeki ifadelerle çelişmektedir.

c) Bakara Suresi'nin 144. ayetinde, kıble değişikliği için çok ilginç bir gerekçe öne sürülüyor. Özetle, "Ey Muhammed! biz, senin kıble değişikliğiyle ilgili –bir an evvel ayet insin, kıblemiz Kâbe olsun yolunda– içindeki sıkıntılarını-sabırsızlığını anlıyoruz-biliyoruz. Bu nedenle, sizin kıbleniz bundan böyle Mescid-i Aksa değil de; Mescid-i Haram'dır" deniyor. Burada, kıble değişikliğinin bir diğer nedeni, Muhammed'in buna çok istekli olması ve bunun sonucu, Allah'ın ona acıyıp böyle bir değişikliğe gitmiş olması olarak gösteriliyor. Demek ki, Allah katında diğer insanlar önemli değil; onun için önemli olan sadece Muhammed'in şahsıdır. Bakara Suresi'nin 143. ayetinde bu durum net olarak dile getirilmiştir.

d) Bakara Suresi'nin 145. ayetinde, "Ey Muhammed! Sen kıble değişikliği konusunda her türlü mucizeyi de göstersen, yine onlar senin kıbleni kabul etmezler"; 143. ayette de, "Her ne kadar bu kıble değişikliği bazılarına zor da gelse, biz yine de değiştiririz" deniyor. Doğrudur, bazılarına zor gelir. Çünkü, eğer Allah daha önce Yahudilikte Mescid-i Aksa'yı kıble olarak tayin etmişse, niçin değiştirsin! Eğer o tayin etmemiş ise, niçin 17 ay Muhammed ve Müslümanlar oraya yönelip namaz kılarken, Allah buna müsaade etti? Bu durumda, Allah'ın ikide bir kıbleyi değiştirmesi nasıl açıklanabilir?

e) Bakara Suresi'nin 145. ayetinde Muhammed bile uyarılıyor: "Ey Muhammed! Sana bilgi geldikten sonra eğer sen onlara uyarsan, o zaman sen zalimlerden olursun" deniyor. Bu ayetin bu şekilde ortaya konulmasından maksat, muhaliflerin, "Kıbleyle ilgili ayetler Allah'tan olmasaydı, Muhammed nasıl kendini uyarabilirdi! O halde, bunun arkasında Allah vardır" demelerini sağlamaktır.

f) Kıble değişikliğiyle ilgili Bakara Suresi'nin 150. ayetinde, "Ey Muhammed! Size eleştiri gelmesin diye biz kıblenizi değiştirdik" deniyor. Acaba nasıl bir eleştiri geliyordu ki, bu eleştiri yüzünden kıble değişikliğine gereksinim duyuldu?

Olay şudur: Yahudiler Muhammed hakkında, "O bizim dinimizi kabul etmiyor; ama namaz kılarken bizim kıblemiz olan Kudüs'te-

ki Mescid-i Aksa'yı kullanıyor" derlerdi veya "Namazda nereye yöneleceğini bilmiyordu, biz ona öğrettik" şeklinde alay ediyorlardı. İşte ayette kastedilen eleştiri hikâyesi bundan ibarettir.[68]

Bu değişiklikleri yaparken de. Yahudilerin fazla tepkisini çekmemek için şöyle bir taktik uyguluyor: "Dünyada üç cami çok önemlidir. Bunlardan biri Mekke'deki Mescid-i Haram. diğeri Medine'deki Mescid-i Nebevi. sonuncusu da Kudüs'teki Mescid-i Aksa'dır" diyor. En büyük puanı kendi memleketi olan Mekke ve Medine'deki camilere veriyor: buraları hac ve umre yeri yapıyor: Yahudilerin de gönlünü almak için Mescid-i Aksa'yı bununla geçiştiriyor, sadece orada kılınan namazın sevabı fazladır diyor. Bunun dışında Mescid-i Aksa'ya başka bir şey verilmiyor.[69]

7. Sebep

Müslümanların en çok öne sürdükleri –kendilerince haklı gördükleri– savaş nedeni şu olaydır: Rivayetlere göre, Müslüman bir bayan, bir gün bir Yahudi dükkânına uğramış; orada bulunan Yahudilerden biri onun eteğini aşağı indirmek suretiyle hakarette bulunmuş. Bu olay çevreye yayılınca, kadının taraftarlarıyla o Yahudi arasında kavga çıkmış ve bu kavgada hem o Yahudi, hem de bir Müslüman öldürülmüştü. Bu olayın siyasi herhangi bir yanı yoktur, adi bir vakadır ve üstelik de ferdidir. Nitekim olay yatıştırılır ve bundan sonra da epey zaman her iki kesim de barış içinde yaşamlarını sürdürürler. Fakat kimi rivayetlere göre, Muhammed bu olayı bahane göstererek tek taraflı olarak barış sözleşmesini ihlal etmiş ve bu olay yüzünden onlara karşı savaş ilan etmiştir. Güya bu hadiseden sonra Enfâl Suresi'nin 58. ayeti inip Muhammed'in onlara

68 Buhari, *Bakara tefsiri*, 12 bap: Fahrettin er-Razi, *Tefsiri Kebir*, Bakara Suresi'nin 150. ayeti ve aynı ayetle ilgili diğer tefsirler.

69 *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 848-882: Buhari. *Ceza-i Sayd*. 26 ve "Mekke Camii'nde Namaz Kılmak" bölümü, 1. bap: Müslim. *Hac*, 415/827.

karşı savaş ilan etmesine izin vermiştir. Bu ayet, daha önce savaş sebepleri arasında açıklanmıştı. İşte Enfâl Suresi'nin bu 58. ayeti delil gösterilerek, Medine'nin asıl sahipleri olan Beni Nadir, Beni Kureyza, Beni Kaynuka gibi Yahudiler, Muhammed tarafından ya sürgüne gönderiliyor, ya da öldürülüp hanımları cariye, çocukları da köle olarak kullanılıyordu. Ayrıca onların bütün mallarına da ganimet olarak el konuyordu.[70]

Bütün bu bilgilerden varılan sonuç şudur: Eğer bu savaşlar içinde, inanıldığı gibi çok adil ve her şeyi yapabilen bir yaratıcı olsaydı, müspet bir sonuç alınması gerekiyordu; kan dökülmeden hem onlara, hem de sonsuza dek tüm insanlara barış formülünü göstermeli ve de kabul ettirmeliydi. Bunu zorla değil, insanın aklını barışa göre ayarlamak suretiyle yapabilirdi. (Çünkü İslam inancına göre Allah kadiri mutlaktır, her şeyi yapabilir.)

Bu noktada, "acaba Allah savaşlarda Müslümanları destekledi de neyi halletti, neden barışın arkasını getirmedi, nedir dünyanın şu andaki hali, niçin seyrediyor?" gibi sorulara yanıt vermek gerçekten zor.

Konuyu biraz basitleştirecek olursak; şu anda yeryüzünde İslamiyeti kabul edenler, ya direkt ya da dolaylı olarak emperyalistlerin sömürgesi halinde yaşıyorlar. Peki, İslam inancına göre Allah yüz yirmi dört bin peygamber gönderdi de neyi çözdü? Bugün peygamberlik iddiasının olmadığı ülkelerde ve kıtalarda yaşayan insanlar, –örneğin, İskandinavya ülkeleri– barışta, teknolojide, medeniyette vb. konularda daha da ilerideler! Halbuki İslamın bulaştığı yerlerin, her bakımdan daha ileride olmaları gerekiyordu, bütün insanların bunu örnek almaları gerekirdi. Ama maalesef durum tam tersinedir. Dolayısıyla, bu işe Tanrı'yı karıştırmak pek mantıklı-inandırıcı gelmiyor.

Özet olarak; eğer bu işler Muhammed'e bırakılırsa, bazı konularda haklı, bazılarında da haksız olması mümkündür. Ama işin içine Tanrı karıştırılıyorsa, o zaman hiç yanlış yapılmaması gerekir.

70 Enfâl Suresi'nin 58. ayetiyle ilgili birçok tefsir; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. 4/343; *Buhari ve Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1154; Buhari, *Megazi*, 14. bap; Müslim, *Cihad*, 61. bap, No: 1765.

XVIII. Örnek: Ömer Cinayet İşliyor, Gelen Ayet Onu Takdir Ediyor

Yine örneğimiz en çok Bedir ile ilgilidir. Ömer, bu savaşta kendi öz dayısı olan As Bin Hişam'ı öldürmüştü. Hz. Ali, Hz. Hamza ve Ebu Ubeyde de amcazadeleri olan Utbe, Şeybe ve Velid b. Utbe'yi öldürmüşlerdi. Ebu Bekir ise kendi öz oğlu Abdurrahman'ı müşriklerle teke tek savaşsın diye zorla muharebe meydanına sürüklemişti. Ebu Ubeyde bin Cerrah ise, kendi babası Cerrah'ı Uhud Savaşı'nda öldürmüştü. Mus'ab bin Umeyr de Uhud günü kendi kardeşi olan Ubeyd'i katletmişti. Bunlar, önemli olan isimler; bunlara benzer daha birçok kişi gösterilebilir. Dikkat edilirse, hemen hemen bu katillerin tümü, henüz hayatta iken Muhammed'den cennet müjdesini alan insanlar.

Kur'an'da, inanç farklılıkları yüzünden tüm akrabalara karşı düşman kesilmek, dini bir vecibedir. Mesela, Tevbe Suresi'nin 23, 24 ve 123. ayetlerinde şöyle deniyor:

> "Ey iman edenler! Eğer babalarınız ve kardeşleriniz küfrü imana tercih ederlerse, onları dost edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir. De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşunuza giden meskenler size Allah'tan, Resulünden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevimli ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah, fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez. Ey iman edenler! Kafirlerden size yakın olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar... (Yani, onlara karşı çok şiddetli ve sert olun denmek isteniyor.)"

İlginçtir ki, Kur'an'a göre sadece inançsızlıktan ötürü insanlar akrabalarına düşman kesiliyor ve eğer düşman kesilmiyor, dostluğa

devam ediliyorsa zalim ve fasık olarak nitelendiriliyor (Tevbe Suresi, 23 ve 24. ayetleri). Daha beteri, "Ey müminler! Akrabanız olan kâfirlerle savaşın..." türünden ayetlerle sadece inanç yüzünden savaş talimatını veriyor!

Açıklandığı gibi, az önce isimleri geçen o seçkin sahabeler, çok ağır bir cinayet işlemişlerdi. Dünya tarihinde hemen hemen eşi benzeri bulunmayan bir cinayet: Kimisi babasını, kimisi de dayısı, amcası, kardeşi ve diğer akrabasını öldürmüştü... Bu cinayetleri işleyen insanlar ne kadar katı yürekli de olsalar, yine de öldürdükleri akrabalarına mutlaka üzülmüşlerdir. Dolayısıyla, işlenen bu ağır suçlar karşısında, ne yapıp edip bu insanlara –moral babından– ayet adı altında bir şeyler gelmeliydi. Çünkü, bunların hepsi de Muhammed için çok önemli insanlardı; Muhammed, bunlarsız edemezdi. Nitekim de beklenen an gelir ve onların yardımlarına şu ayet yetişir:

> "Allah'a ve ahiret gününe inanan bir toplumun, Allah ve Resulüne düşman olanlarla dostluk kurduğunu göremezsin. Her ne kadar babaları, çocukları, kardeşleri ve diğer akrabaları da olsalar yine fark etmez (onları sevmezler, onlara dost olmazlar.) Allah, böylelerin kalbine iman yazmış ve kendi katından onları bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokacak, orada temelli kalacaklardır. Allah onlardan, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'tan yana olanlardır. İyi bilin ki, Allah'tan yana olanlar, şüphesiz kurtuluşa erenlerdir." (Mücâdele Suresi, 22. ayet.)

Evet, adı geçen şahıslar, bu ayetteki muazzam mükâfatı duyunca herhalde çok sevinmişlerdir.

Belirtildiği gibi, işlenen bu cinayetlerde Ömer yine başroldedir ve sonuçta Kur'an ayeti, her zamanki gibi burada da onu destekler nitelikte inmiştir.[71]

71 *Kur'an'ı Kerim Meali*, Prof. Ali Özek başkanlığında hazırlanmış Kur'an tercemesi, Mücâdele Suresi, 22. ayet; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Mücâdele-22; Ali ve Naci Tantavi, *Ahbar-i Ömer*..., s.377-392; Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Mücâdele-22.; İbni Sad, *Tabakat*, "Bedir Savaşı" bölümü, 2/257-260.

XIX. Örnek: Ömer Müslüman Olunca Allah da Sevinmiş

Rivayetlere göre, Ömer Müslüman olunca onunla birlikte Müslümanların sayısı 40'a ulaşıyor. Buna karşılık Cebrail –müjde olarak– Enfâl Suresi'nin 64. ayetini getiriyor. Ayette şöyle deniyor: "Ey peygamber! Allah sana ve sana uyan müminlere yeter" veya "Allah ve sana uyan müminler destek olarak sana yeter." Bu rivayeti, İbn-i Abbas ve Sait bin Cübeyr aktarıyorlar. Ömer'in İslamiyete girişi çok önemli olmalı ki, Kur'an'da bu şekilde işlenmiş.[72]

İslami kaynaklarda, Ömer'in görüşleri doğrultusunda inen ayetler, sadece bunlarla sınırlı değildir. Bu konuda bilinen birçok ayet daha vardır. Örneğin, âdet halindeki kadınla cinsi münasebette bulunma konusunda inen Bakara Suresi'nin 222. ayetinin; Ömer'in bir kadını dövmesi sonucu inen Ahzâb Suresi'nin 58. ayetinin; Allah'ın bağışlamasıyla ilgili En'âm Suresi'nin 54. ve Araf Suresi'nin 43. ayetlerinin; yine müjde içerikli Hadid Suresi'nin 19. ayetinin ve daha birçoğunun, Ömer'le –uzaktan veya yakından– ilgili olarak indikleri, İslami kaynaklarda mevcuttur. Ayrıca, Kur'an'daki Yahudi aleyhtarı ayetlerin inmesinde Ömer'in rolünün büyük olduğu, muteber kaynaklarda yer almaktadır. Bugün Müslümanlar tarafından okunan ezanda bile Ömer'in rolü olduğu bilinen bir gerçektir. Muhammed tarafından Bilal-i Habeşi'ye okutulmak istenen ezanda, daha önce "Muhammed Allah'ın elçisidir" anlamındaki ifade yoktu. Ömer'in Muhammed'e müracaatı üzerine bu cümlenin ezanda okunması kabul görüyor ve Ömer, Muhammed'in emriyle Bilal'e gidip "Bundan böyle ezanın bu şekilde okumasını" söylüyor. Böylelikle ezan, o günden bu yana bilinen bugünkü şekliyle okunageliyor.[73]

72 Fahrettin er-Razi. *Tefsir-i Kebir*, Enfâl-64; Vahidi. *Esbab-i Nüzul*. Enfâl-64; Kadı Beydavi, *Envar-üt-Tenzil*, Enfâl-64.

73 Suyuti. *Tarih-i Hulefa*, s.123-124; Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Hadid Suresi 19. ayet; Vahidi, *Esbab-ı Nüzul*, Ahzâb-58; Ali ve Naci Tantavi, *Ahbar-i Ömer*..., s.377-392.

Kur'an'ın nasıl ortaya çıktığı noktasında Ömer'le ilgili çok önemli bir örnek daha verip kitabın 2. bölümüne geçeceğiz. Muhammed'in ailesiyle ilgili olan bu örnek. Kur'an'ın nasıl ortaya çıktığı konusunda çok önemli bilgiler sunuyor.

XX. Örnek: Ömer-Ayşe Olayı ve İnen Ahzâb Suresi'nin 53. Ayeti

Ahzâb Suresi'nin 53. ayetinin son bölümünde şöyle deniyor:

> "Peygamberin hanımlarından bir şey isterken perde arkasından isteyin (onlara bakmayın). Bu. hem sizin kalpleriniz. hem de onların (Muhammed'in hanımlarının) kalpleri için daha uygun bir davranıştır. Sizin. Allah'ın Resulünü üzmeniz ve ondan sonra (onun ölümünden sonra) hanımlarını nikâhlamanız. asla caiz değildir. Çünkü bu. Allah katında büyük bir günahtır."

Daha önce de. Ömer'in Muhammed'e yaptığı müracaat üzerine. onun ailesiyle ilgili bu tür ayetlerin indiğini. hatta bunlar arasında bu ayetin de olduğunu yazmıştık. Bu örneğimizde ise. Ömer'le ilgili farklı bir şey gündeme getiriyoruz: Ayşe'nin anlattığına göre, bu ayetlerin sebep- sonuç ilişkileri arasında Ömer de vardır. Yani, Muhammed'in hanımları hakkında inen yasaklayıcı ayetlerin geliş sebepleri arasında Ömer'in rolünü de görüyoruz. Şimdiye kadar ki örneklerimizde Ömer'in önerileri doğrultusunda inen ayetlerden söz ettik: bu örneğimizde ise, onun bizzat tehlike unsuru olması nedeniyle ayet geldiğini görüyoruz.

Gelişmeleri Muhammed'in hanımı Ayşe'den dinleyelim:

> "Eşimle birlikte yemek yiyorduk. o sırada Ömer de yanımızdan geçti: eşim onu yemeğe davet etti. hep birlikte yemek yemeğe devam ederken. o arada Ömer'in eli benim elime değdi:

eşim Muhammed bunu görünce çok üzüldü. Üzüldüğünü ben de fark ettim. Bu olay üzerine, Ahzâb Suresi'nin az önce geçen 'Peygamber hanımlarından bir şey isterken perde arkasından isteyin' bölümü indi."

Bu örneğimizde işin ahlaki boyutu bir yana, şurası çok önemli: Bu ayet indiği vakit, Muhammed, –yaklaşık– 20 yıllık peygamberdi ve böyle bir yasak ayeti inmemişti. Şayet Muhammed'in hanımları olmasaydı veya Ömer o an yemeğe davet edilmeseydi acaba bu ayet iner miydi? Görülen odur ki, Muhammed'in moralini bozan en ufak bir davranışta Cebrail hemen hazır ve nazırdır. Tabii ki bazı yorumlarda Ömer dışında başka kişilerin de isimleri geçiyor. Ama, burada önemli olan şahıslar değil; ayetin gelişine kimlerin sebep oldukları, kimlerin katkı yaptıklarıdır.[74]

Uzunca olan Ahzâb Suresi'nin bu 53. ayetinin son kısmında özetle, "Muhammed ölse de asla onun hanımlarıyla evlenemezsiniz; bu büyük bir günahtır" deniyor. Burada bu yasağın sebep-sonuç ilişkisi üzerinde biraz ayrıntıya gireceğiz.

Yaygın olan görüşe göre, cennetle müjdelenen on kişiden biri olan Talha bin Ubeydullah, "Eğer Muhammed ölürse ben onun hanımı Ayşe ile evleneceğim" demiş. Bu sözü duyan Muhammed çok üzülünce, az önceki ayet inmiş. Kimi kaynaklarda ise, bazı erkeklerin "Muhammed'in hanımları bizim akrabamız oldukları halde, Muhammed bizi onlarla görüştürmüyor; eğer Muhammed ölürse biz onlarla evleneceğiz" dedikleri aktarılıyor.

Muhammed hayatta iken, hanımlarına, örtünme, evde göz hapsi vb. hususlarda Kur'an ayetleriyle yaptırımlar uygulandığı gibi, kendi ölümünden sonra hanımlarının evlenmemesi için az önce geçen Ahzâb Suresi'nin 53. ayetiyle de buna yasak getirilmiştir. Gerçek-

74 Belazuri, *Ensab-ül-Eşraf*, 2/102; Zamahşeri, *El-Keşşaf*..., Ahzâb Suresi'nin 53. ayetinin dipnotunda; Heysemi, *Mecmeu-z-Zevaid*, tefsir bölümü, 7/93; Suyuti, *Lübab-ün-Nükul*..., Ahzâb-53.

ten de onun ölümünden sonra dul kalan 10'larca hanımından hiçbiri, bu ayetlerden ötürü başkasıyla evlenememiştir.[75]

Buraya kadarki açıklamalarda, Ömer'in istekleri doğrultusunda inen ayetlerden örnekler verildi; bir de Ömer'in Muhammed'den sık sık sorup da merakla yanıtını beklediği ve sonuçta istediğini alamadığı olaylar vardır. Bu konuda çok kısa bir örnek verip başka bölüme geçiyoruz: Ömer anlatıyor: "Çok isterdim ki Muhammed, Kelale'nin (ölüp de arkasında anne babası ve çocukları olmayan kişi) malının kime verileceği hakkında, verasette dedenin alacağı pay ile faizin çeşitleri hakkında (bu üç konuda) bize bilgi versin. Hatta bu konularda çok bilgi istediğim halde, cevap alamadım. Bu sorularım üzerine, Muhammed elini göğsümün üzerine bırakarak bana, 'Nisâ Suresi'nin son ayeti olan 176. ayet sana yetmez mi?' cevabını veriyordu" diyor. Aslında bu konuda fazla kaynak belirtmeye gerek yoktur. Çünkü, ilgili ayetin hemen başında, "Ey Muhammed! Senden 'Kelale' hakkında fetva isterler..." deniyor ve bu konuda bir soru soranın olduğunu Kur'an zaten yazıyor. Kur'an'da sadece Ömer'in ismi yoktur.[76]

İlginçtir ki, Ömer bu konularda Muhammed'den bilgi istediğinde, o elini Ömer'in göğsüne koyup hep ona, "Nisâ Suresi'nin 176. ayeti sana yetmez mi?" cevabını veriyordu. Halbuki bu ayette "Kelale"den başka bir şey geçmiyor. Oysa, Ömer üç soru sormuştu. He-

75 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet ter., 1772 nolu hadisin şerhinde: Er-Razi, *Tefsir-i Kebir;* Kurtubi, *Camiu-Ahkam-il-Kur'an;* Begavi, *Mealim-üt-Tenzil;* Kadı Beydavi, *Envar-üt-Tenzil;* İbn-ül Arabi, *Ahkam-ül-Kur'an;* Taberi, Hazın, İbni Kesir, Mukatil kendi tefsirlerinde, Şevkani, *Feth'ül-ül Kadir*'de ve daha birçok müfessir kendi yapıtlarında Ahzâb Suresi'nin 53. ayetinin değerlendirmesinde bu hikâyeyi anlatmışlardır; Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, 7/69; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Ahzâb-53.; Askalani, *el-İsabe...*, No: 4271, "Talha" bölümünde; İbn-i Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 2626, "Talha" bölümünde; Ebü'l Kasım, *el-Gavamıd...*, 2/711 ve daha birçok kaynak.

76 *Buhari ve Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1905; Buhari, *Eşribe*, 5. bap; Müslim, *Tefsir*, No: 3032; Ali Nasıf, et'Tac, Taam 3/140, Buhari, Müslim, Ebu Davud, Nesai'den naklen, 4/101, "Tefsir" bölümü, Buhari ve Müslim'den naklen, 2/256, "Faraiz" bölümü.

le bunlardan en önemlisi olan faizin detayıyla ilgili ne bu ayette. ne de Kur'an'ın diğer ayetlerinde herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Kur'an, sadece faiz-riba yemeyin şeklinde detaysız bir yasaktan söz ediyor. Oysa çözüm üretmeden sadece faiz haramdır demekle iş bitmiyor. Yani Ömer burada gayet haklı. Görüldüğü gibi. Ömer'in ısrarına rağmen cevabı zor olan sosyal boyutlu konularda ayet inmiyor.

Burada Ömer'le ilgili bölüme son verip 2. bölüme geçeceğiz. Ancak ikinci bölüme geçmeden önce Ömer dışında başka kişilerden de birkaç örnek vermek istiyoruz.

I. Örnek: "Hak Verilmez Alınır" İlkesi Ayetlerin Gelişinde de Geçerlidir

Muhammed zamanında eskiden beri süregelen şöyle bir gelenek vardı: Şayet bir erkek hanımına, "Sen bana annemin sırtı gibisin" deseydi, o hanım boşanırdı ve ölünceye dek de artık o erkeğe onun nikâhı haram olurdu. Bu şekil bir boşanmaya "zıhar" denirdi. Bu işi yapan erkeğe "müzahir", boşanan kadına "müzarerün minha", kullanılan ifadeye de "müzaherün biha" denirdi.

Acaba Kur'an bu geleneğe nasıl bakmış, buna bir bakalım. Muhammed'in peygamberliğinin son yıllarında Medine'de "Evs bin Samıt" adında bir kişi, Havle veya Cemile ya da Huveyle binti Malik ismindeki hanımını, az önce açıkladığımız "zıhar" yoluyla boşamıştı. Aslında hem erkek hem de hanım bu boşanmayı istemiyordu; ama her nedense adamın ağzından böyle bir ifade çıkmış ve her ikisinin de başlarına dert açmıştı. Adamın hanımı, belki bu işin bir çözümü bulunur diye, olayı Muhammed'e aktarmış. O da, "Bu konuda henüz bana vahiy gelmedi, fakat bana kalırsa artık sen boşanmış sayılırsın" şeklinde yanıt vermişti. Bunun üzerine, kadın duygu yüklü çok iyi bir savunma yaparak: Muhammed'e, "Ey peygamber,

kocam bana karşı bu ifadeyi kullandı ama. açık bir şekilde 'Sen boşsun' demedi. Kaldı ki, ben bu adamla evlendiğimde gençtim ve çekiciydim; ne zamanki yaşlandım, birçok çocuk sahibi oldum, o zaman eşim bana karşı, 'Sen annemin sırtı gibisin' dedi ve beni sokaklara terk etti. Benim çocuklarım vardır, onları terk etsem perişan olacaklar: beraberimde götürsem kendilerine bakamam. Ey Allah'ın Resulü, kurban olayım, yalvarırım bana bir yol..." tarzında şikâyetini tekrarlıyor. İki-üç sefer bu talebini dile __ :ip Muhammed'den olumsuz yanıt alınca, bu sefer Allah'a yöneliyor ve "Allah'ım, mazeretimi, sıkıntımı sana bildiriyorum; Peygamberine bu konuda vahiy.gönder de kurtulayım" şeklinde duada bulunuyor. Nihayet, kadının bu yalvarışından sonra Mücadele Suresi'nin ilk dört ayeti –o anda– birden iniveriyor. İlkönce ayetlerin anlamlarını sunalım:

> "(Ey peygamber!) Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyette bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, bilendir. İçinizden zihar (sen annemin sırtı gibisin vb.) yapanların kadınları, onların anneleri değildir. Anneleri, ancak onları doğuranlardır. Şüphesiz onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphe yok ki Allah, affedici ve bağışlayıcıdır. Kadınlardan zihar ile ayrılmak isteyip de sonra pişman olanların, hanımlarıyla temas etmeden önce, bir köleyi özgürlüğüne kavuşturmaları gerekir. Size öğütlenen budur. Allah yaptıklarınızdan haberdardır. Buna (Köle azat etmeye) imkân bulamayan kimse, hanımla temas etmeden önce, hiç ara vermeden iki ay üst üste oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen, altmış fakiri doyursun. Bu (hafifletme), Allah'a ve Resulüne inanmanızdan dolayıdır. Bunlar Allah'ın hükümleridir. Kâfirler için acı bir azap vardır." (Mücâdele Suresi, 1-4. ayetler.)

Bu olayın anlatıldığı Mücâdele Suresi, iniş sırası itibariyle, Kur'an'ın 114 suresi içinde 105. sıradadır. Bu sureden sonra 9 sure

daha inip –Muhammed'in de ölümü üzerine– Kur'an tamamlanmıştır. Dolayısıyla, neredeyse tamamlanmak üzere olan Kur'an'da, o ana kadar –bu konuyla ilgili– herhangi bir gelişme yoktu. Fakat kadının mücadelesi sonucu, dört ayet birden iniyor ve erkeklerin bu tür ifadelerini boşanma olarak kabul etmiyor. Ayrıca, bu geleneği tamamen yürürlükten de kaldırmıyor. Kur'an'da böyle bir düzenlemenin yapılmasının iyi mi-kötü mü olduğundan ziyade, bu ayetlerin nasıl indikleri konusu üzerinde durmakta fayda vardır. Burada hemen aklımıza "Hak verilmez, ancak alınır" veya "Çalışan kazanır" sözleri geliyor. Bu örneğimizde çok net olarak görülüyor ki, kadının müracaatı sonucu Cebrail'e yol görünmüş ve sonuçta Allah, yarım sayfaya yakın Kur'an ayetini birden gönderivermiş. Bu ayetlerin, kadının gayreti sonucu indiklerini zaten Kur'an da kabul ediyor. Çünkü, ayetin hemen başında, "Ey Muhammed! Allah, kocası hakkında seninle mücadele eden kadının sözünü işitmiştir" deniyor. Yani, Kur'an'da sadece kadının adı belirtilmemiştir; yoksa hadise olduğu gibi yer almaktadır.

Bu ayette, göze çarpan bazı ilginç noktalar vardır. Mesela; ayet güya kadına cevap mahiyetinde gelmiştir. Ama bakıyoruz ki, kadının sorununa yanıt olmaktan ziyade, Allah'ın övgüsüne daha fazla yer verilmiştir; hem de, edebi üsluba aykırı bir biçimde. Örneğin, sadece birinci ayette Allah'la ilgili üç sefer işitme eylemi kullanılmıştır. Şöyle ki, " Kocası hakkında seninle tartışan mücadeleci kadının sözünü gerçekten Allah işitmiştir; Allah ikinizin de konuşmasını işitir; Allah işitendir" deniyor. Bu temanın burada, bu tekrarlarla anlatılması gerçekten anlamsızdır. Kaldı ki, bu geleneğin böyle yarım yamalak şekilde değil de, tamamen ortadan kaldırılması daha adilane bir karar olurdu. Çünkü, bu ayetlerde deniyor ki, erkek kadınla ilişkiye girmeden kefaret ödesin; bu şart koşuluyor. Erkeğin bu işe evet veya hayır demesi için de herhangi bir zaman sınırlaması Kur'an'da yoktur. Bu durumda, eğer erkeğin başka bir hanımı varsa ve onu daha fazla seviyorsa, hakkında ziharda bulunduğu hanı-

mına "Hanımefendi kusura bakma! Ben henüz kefaretimi ödemedim. Dolayısıyla, ne zaman ödersem o zaman seninle ilişkiye girerim" şeklinde şantaj yapabilir. Dolayısıyla, bu ayetteki hüküm pek uygun değildir. Burada, kadının zoruyla Arapların eski geleneği biraz hafifletilerek kabul edilmiştir.

Bazı İslami yazarlar, "Allah, kadını korumak için, böyle bir hüküm koymuştur" diyorlar. Bu savunmanın, o günkü koşullarda boşanmayı önleme konusunda erkek üzerinde etkili olduğunu sanmıyorum. Hele günümüzde bu yöntemin yararı olacağını hiç sanmıyorum. Halbuki, tam tersine, kadın bu gelenekle daha da ezilmeye mahkûm olmuştur. Bilindiği gibi, günümüzde etiketli köle olayı yoktur ki, zihar yapan bir erkek onu azat etsin. Erkeğin oruç tutmaması için bir bahane bulması kolaydır. O zaman ortada sadece fakirlerin karnını doyurma kefareti kalır ki, o da günümüz zenginleri için hiçbir şey değildir. Dolayısıyla, bir zengin istediği zaman bu zihar yeminine başvurabilir. Bu durumda bunun caydırıcılığı kalmadığı gibi, kaybeden yine kadın oluyor. Olayın bir diğer olumsuzluğu da şudur: Bu tür bir boşanma yetkisi, ancak erkeğe aittir; kadınsa, hiçbir şekilde kocasına, "Sen bana babamın sırtı gibisin" diyemez. Çünkü, ne Kur'an ve hadislerde böyle bir cümle vardır, ne de İslam tarihinde böyle bir örnek mevcuttur. O halde, bu ayetle kadın koruma altına alınmıştır sözü, gerçeği yansıtmıyor.

Olayın bir diğer önemli tarafı da şudur ki, mücadele eden kadın, davasında kazandığı gibi, aynı zamanda bu sureye de damgasını vurmuş oluyor. Zira, kadının hem bu mücadelesinden dolayı, hem de surede kadının bu olayı anlatılırken, surenin hemen başında mücadele mastarının (kök) bir türevi olan "tücadilü" fiili geçtiği için, bu 22 ayetten müteşekkil Kur'an suresine-bölümüne, "Mücâdele" Suresi adı verilmiştir. Demek ki, kadın mücadele etmeseydi, Allah onun çaresine bakmazdı. Kaldı ki, bu ayetler, Muhammed'den birkaç kez olumsuz yanıt aldıktan sonra inmiş. Acaba Allah, bu ayet-

leri kadının ilk müracaatında veya daha önce niçin göndermedi de, kadın Muhammed'i bir hayli zor durumda bırakınca ve ağlayıp da onu duygulandırınca hemen dördünü birden gönderdi?[77]

II. Örnek: İbn-i Ümmü Mektum ve Nisâ Suresi'nin 95. Ayeti

Zeyd bin Sabit anlatıyor:

> "Nisâ Suresi'nin 95. ayeti ilk indiğinde Muhammed bana, 'Kalem ve yazı malzemeni al bu ayeti sana yazdırayım' dedi. Ayeti, ilkin şu şekilde bana yazdırmak istedi: 'Mallarıyla, canlarıyla cihad eden müminlerle oturan müminlerin durumu aynı olmaz...' diye. Ben artık bu ayeti yazmak üzereyken, o esnada İbn-i Ümmi Mektum çıkageldi ve 'Ey peygamber, cihada gücüm yetseydi, muhakkak ben de gider, düşmanla savaşırdım' dedi. Bu itirazlar üzerine, peygamber bize, 'Cebrail'in bir daha vahiy getirdiğini ve az önceki ayetin son olarak şu şekle dönüştüğünü söyledi: 'Mazeret sahipleri hariç, cihad eden müminlerle evlerinde oturan müminlerin durumu aynı olmaz.'"

İtiraz eden bu şahsın (İbn-i Ümmi Mektum) her iki gözü de kördü. Ama, çok önemli bir insandı. Bu ayetten önce de onun yüzünden "Abese" Suresi'nin ilk ayetleri inmişti. Öylesine önemli bir insandı ki, Muhammed bir yere gittiğinde en çok onu kendi yerine vekil olarak tayin ederdi. 13 sefer Muhammed'e vekaleten Medine yönetimini üstlenmiştir. Aynı zamanda Muhammed'in 2. müezzini olarak görev yapıyordu.

77 Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Mücâdele Suresi 1-4; Ebu Davud, *Talak*, 17, No: 2214; Nesai, *Talak*, 33-6/168; İbn-i Mace, *Talak*, 25, No: 2063; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 6/410; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan terc., 4/300-11/478; Askalani, *el-İsabe*, No: 11112, "Havle binti Malık" md.; İbn-i Esir, *el-Üsd*, No: 6879; İbn-i Abd'il-Ber, *İstiab*, No: 3320.

Bundan, kesin olarak şu olumsuzluklar ortaya çıkıyor: Allah, birinci defa Cebrail'i gönderirken mazeret sahiplerini unutmuş da, adı geçen şahıs ve diğer mazeret sahiplerinin itirazları üzerine, yeniden Cebrail'i yollamış ve düzeltme yoluna gitmiştir. Burada şu soruyu yinelemekte yarar vardır: Acaba Kur'an ayetleri hep sorulan sorular üzerine mi şekillenmiştir? Eğer böyleyse bizim de sorularımız vardır. Yoksa o günkü insanlar hepimize vekaleten mi soru sormuşlar veya sonsuza dek sorulması muhtemel tüm soruları o zaman mı bitirmişler?

Evet, bu olay hakkında hem Diyanet tercümesi olan *Tecrid-i Sarih*'in ilgili bölümündeki bilgiler, hem de *Kütüb-i Sitte*'yi tercüme eden Prof. İbrahim Canan'ın yorumu, gerçekten çok ilginç!

Bu iki kitabı tercüme eden her iki akademisyen de, az önceki ayetle ilgili, Allah'ın Cebrail'i ikinci kez gönderip tekrar düzenleme yaptığına inanıp, sanki normal bir şeymiş gibi, hiç savunma yapmadan hadiseyi olduğu gibi kabul etmişlerdir.[78]

III. Örnek: Abdullah bin Mesut ve Fussilet Suresi'nin 22. Ayeti

Abdullah bin Mesut anlatıyor:

> "Kâbe'nin yanındaydık. Bir gurup insan kendi aralarında şu konuda tartışıyordu: 'Acaba Allah insanın içindekini de bilir mi?' diye. Bu arada ben Muhammed'in yanına vardım ve bu olayı kendisine anlattım. Bunun üzerine konuyla ilgili Fussilet Suresi'nin 22 ve 23. ayetleri indi."

78 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 1196; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 3/419, No: 572; *el-Lü'lüü Ve'l-Mercan*, No: 1240; Buhari, *Nisá tefsiri*, 18; *Cihad*, 31; *Fedail-i Kur'an*, 4; Müslim, *Emare*, No: 1898; Ebu Davud, *Salat*, 595; *Haraç*, 2931; Tirmizi, *Cihad*, 1670, tefsir bölümü, No: 3032-33; Nesai, *Cihad*, 4, No: 3097 ve ayetle ilgili tefsirler.

Bu iki ayette özetle şu tema işleniyor: "Siz Allah'ın, yaptıklarınızın çoğunu bilmeyeceğini sanıyordunuz. İşte Rabbinizi böyle sanmanız, sizi yok etti ve siz ziyana uğrayanlardan oldunuz."

Aslında Kur'an'ın insanüstü bir kaynaktan gelmediğini söyleyenler, Muhammed zamanında da yok değildi. Öyle ki, muhalifler o zaman, "Muhammed her şeye göz kulaktır; kim ne derse onu dinler ve sonuçta ona göre ayetini uydurup ortaya çıkarır ve 'Allah'tan geldi' der" diyorlardı. Bu itirazları bertaraf etmek için, Tevbe Suresi'nin 61. ayeti iner ki, anlamı şu:

> "O münafıklar içinde öyle kimseler vardır ki, peygambere eza eder, onu incitirler ve ona 'Her söylenen sözü dinleyen bir kulaktır' derler. Onlara de ki, o sizin için bir hayır kulağıdır. Allah'a inanır, müminlerin sözüne inanır. İçinizden iman edenler için o bir rahmettir. Allah'ın peygamberini incitenler (yok mu?) en acıklı azap onlarındır."

Gerçekten bu ayette, Muhammed'in her söze göz kulak olduğu tescil ediliyor. Örneğin; "o sizin için bir hayır kulağıdır, Allah'a ve müminlere (onların sözlerine) inanır" deniyor. Bu ayet, Muhammed'in çeşitli yerlerden bilgi aldığı konusunda çok önemli bir kanıttır.[79]

Söz Muhammed'in her şeye göz kulak olmasından açılmışken, konuyu pekiştirmek açısından çok önemli bir-iki olayı daha aktarmak istiyoruz.

1. Vahyin Kaynağı Fars ve Rum Adetleri mi Yoksa Allah mı?

Muhammed bir ara çocuk emziren kadınla cinsi münasebette bulunmayı yasaklıyor ve bu işin günah olduğunu söylüyor. Daha önce de Arap toplumunda böyle bir inanç zaten vardı. Bu tür bir ilişkinin

79 *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1768; Buhari, *Fussilet tefsiri*, 1. ve 2. baplar; Müslim, *Sıfat-ı Münafıkin*, 5, No: 2775; Tirmizi, *Fussilet tefsiri*, 41. bab, No: 3249; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Fussilet-22-23; Suyuti, *Lübab...*, Fussilet-22-23.

tıbben doğru olup olmadığına girmiyoruz: itirazımız, Muhammed'in bu konuda ifade değiştirirken, öne sürdüğü gerekçeye yöneliktir.[80]

Muhammed, zaman içinde, az önceki olayla ilgili fikir değiştiriyor: hem de çok ilginç bir gerekçeyle! Şöyle diyor: "Aslında çocuk emziren kadınla cinsi ilişkide bulunmayı yasaklamak isterdim; fakat bakıyorum ki, İranlılarla Rumlar bu işi yapıyorlar ve hiçbir şey de olmuyor. Dolayısıyla, ben de bu yasaktan vazgeçiyorum." Bu hadis üzerinde fazla yorum yapma gereği duymuyoruz. Çünkü, her şey çok açık ve nettir. Bu olayı aktarmamızın sebebi, şu kısa soru ile ifade edilebilir: Acaba Muhammed'in ilham kaynağı Allah mı, yoksa İran'la Rum gelenekleri ve diğer eski kültürler mi?[81]

Muhammed, acaba neden böyle bir ifade değişikliğine başvurdu? Bu sorunun yanıtı da olayın kendisi kadar ilginç! Aslında, ne zaman ifade değiştirdiği kesin olarak bilinmiyor. Ancak, az sonra anlatacağımız olayla birlikte mütalaa edilir ve Muhammed'in kadına bakışı da göz önüne alınırsa, yapılan değişikliğin sebebi büyük bir olasılıkla ortaya çıkar. Hadise şudur: Muhammed "Ümmü Seleme" ile evlenirken, kadının (eski kocasından) emzirdiği bir kız çocuğu vardı. Gerdeğe girmek için sık sık kadının yanına varıyor; fakat onun kucağında çocuk görünce, tekrar geri gidiyordu. Bu durum epey sürüyor. Bir gün Ammar bin Yaser bunu seziyor ve gidip kadından o çocuğu alıp kendi evine götürüyor. Muhammed bunu anlayınca seviniyor ve gidip kadınla ilişkiye giriyor. İşte, çocuk emziren kadınla ilgili çelişkili beyanatın nedenini, bu olayla ilişkilendirmek mümkündür. Başka bir deyişle, fetva niteliğindeki bu sözü, bu kadınla yatabilmek için söylemiş olabilir diyoruz.[82]

80 Ebu Davud, *Tıp*, 16, No: 3881; İbn-i Mace, *Nikah*, 61. No: 2012; İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 6/453; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 7/541-16/72.

81 Ebu Davud, *Tıp*, No: 3882; Müslim, *Nikah*, No: 1448; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan terc., 11/392-16/42; Tirmizi, *Tıp*, No: 2072; İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 6/361-434; Nesai, *Nikah*, 54; Askalani, *İsabe*, No: 10969; İmam malik, Muvatta-Buyu'-2/211.

82 Askalani, *el-İsabe*, No: 11645; İbni Esir, *Üsd-ül Gabe*, No: 7464; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 15/492; İbni Sad, *Tabakat*, No: 4118-8/289; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 6/295; Hindi, *Kenz'ül Ummal*, No: 37790; *Hayat-i Sahabe*, Ahmet Meylani terc., 3/296.

2. Muhammed Hiç Ayet Unutur mu?

Bir adam mescitte Kur'an okurken Muhammed de onu dinliyor ve kendisine. "Allah senden razı olsun ki, senin okuduğun ayet. Kur'an'ın falanca suresindendir. Artık ben onu unutmuş ve terk etmiştim. fakat sen bu ayeti bana bir daha hatırlattın" diyor.[83]

Hemen hemen tüm hadis kaynaklarında Muhammed'in Kur'an'ı o adamın ağzından dinledikten sonra "Artık ben o ayeti ilgili sureden atmıştım" ifadesini kullandığı yazıyor. Bu hadisten şu sonuçlar ortaya çıkıyor: Birincisi, Muhammed, o adamın sözünü beğendiği ve Kur'an'a geçirmek için, az önceki taktiği uyguladığı ihtimali (ki, mantıksal olarak doğru olanı da budur); ikincisi, eğer Muhammed Kur'an'ın ayetlerini unutabiliyorsa ve tesadüfen bazılarının ağzından –zaman içinde– duyuyorsa, o zaman onun unutup da hatırlayamadığı ayetlerin olmadığını kim garanti edebilir!

Kaldı ki, İslami kaynaklarda geçtiğine göre, onun yaklaşık 40 civarında vahiy kâtibi vardı. O halde onun dediği ayet nasıl gözden kaçmış olabilir ki!

3. Hudeybiye'de Ümmü Seleme'nin Rolü

Hudeybiye Antlaşması'nda varılan sonuç Müslümanların aleyhine olunca, sahabeler arasında büyük bir moral bozukluğu meydana geliyor. Hatta Ömer, Muhammed'e karşı sert bir şekilde tepki gösteriyor. Bu arada Muhammed, kurban kesme zamanında arkadaşlarına iki-üç sefer, "Kalkın kurbanlarınızı kesin!" dediği halde, kırgınlıktan hiç kimse onu dinlemiyor. Bunun üzerine Muhammed'in yanında bulunan kendi hanımı "Ümmü Seleme" ona, "Kimse bağırıp çağırmayla seni dinlemez. O halde, önce sen kalk kurbanını kes:

83 *Tecrid-i Sarih*, No: 1149. c.8/69; *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 451; Buhari. *Bab'ü Şehadet-il Âma*, 11, *Fedail-i Kur'an*, 26; Müslim. *Salat*, No: 788; Ebu Davud. *Salat*, 1331. Huruf-3970.

böylece halk da sana bakar, kurbanlarını keser" diyor. Sonuçta, Muhammed onun dediğini yapıyor ve halk da kalkıp kurbanlarını kesmeye başlıyor ve bu işi Muhammed değil de, onun hanımı Ümmü Seleme sonuca bağlıyor.[84]

Burada şunu sormak gerekir: Bu antlaşmanın ağır koşullarına karşı, Ömer, "Ey peygamber! Hani biz evden çıktığımızda, sen bize Kâbe'yi tavaf edeceğimizi söyledin ve biz bu amaçla yola koyulduk. Ama şimdi ise, Müşriklerin direnmesi sonucu biz Tavaf'tan vazgeçiyoruz. Acaba sen bunu nasıl açıklarsın?" şeklinde gerçekten çok sert bir eleştiri yöneltiyor. İşte bu önemli ortamda, arkadaşlarını ikna etmek için neden ortada vahiy görünmüyor da, Muhammed'in yanlışını Ümmü Seleme adında bir bayan düzeltiyor?

Bu olayda Muhammed'in Ömer'e verdiği yanıt çok önemli: "Ben Kâbe'yi tavaf edeceğimizi söyledim ama, bu sene yaparız demedim; önümüzdeki yıl yapacağız. Dolayısıyla, bu olayda herhangi bir yalan yoktur" diyor. Onun, "Gelecek yıl Kâbe'yi tavaf edeceğiz" sözü, bir keramet değil; tersine antlaşmanın icabıdır ve bu metinde "Seneye Kâbe tavaf edilecek" ifadesi zaten vardır. Kaldı ki, eğer tavafın seneye yapılacağını bilmişse, o zaman neden 1400 kişiyi evlerinden çıkartıp tavaf amacıyla yollara döktürüyor ki?

4. Muhammed Bir Mühendis Değildir

Muhammed, Mekke'den Medine'ye göç edince, oranın halkı kendisinden, verimsiz olan hurma ağaçlarını aşılamalarının dinen sakıncalı olup olmadığını sorarlar. Muhammed onlara, "Hayır aşı yapmak uygun değildir" yanıtını verir. Bunun üzerine Müslümanlar aşı yapmaktan vazgeçerler. Muhammed'i dinleyip de aşı yapmayanlar, aşı yapanlara nazaran o yıl az mahsul alırlar. Tabi ki buna sebep

84 *Tecrid-i Sarih*, No: 1164; *Kütüb-i Sitte*. İ. Canan terc., 12/179, 16/162: Ebu Davud, *Cihad*, No: 2765: Vakıdi, *Megazi*, 2/613.

olan, Muhammed'in fetvasıdır. Çünkü, eğer başlangıçta onlara izin verseydi veya "bilmiyorum" deseydi böyle olmazdı, en azından bu işin sorumlusu, o olmazdı. Nihayet, halk Muhammed'e sonucu olumsuz olan bu vakayı anlatınca, kendisi bu kez şu yanıtı verir:

> "Şunu bilin ki, ben de bir insanım. Dini konularda beni dinleyin. Fakat kendi görüşüme göre bir şey söylediğim zaman ben de bir insanım (yanılabilirim)."[85]

Görüldüğü gibi, Muhammed, yanıldığında "Ben de bir insanım, yanılabilirim" biçiminde cevaplar veriyor; başarı gösterdiğinde ise, işi vahye havale edip insanüstü bir makama mal ediyor. Bu gibi çıkmazlar karşısında, Usul-ül Hadis ilminde uzman olanlar, inandırıcılığı olmayan şöyle bir yorum yapıyorlar: "Aslında Muhammed'in ara sıra yanıldığı hem doğrudur hem de normal bir şeydir. Çünkü o, insanüstü bir varlık değildir. Kaldı ki, Muhammed bazen vahiy namına konuşmuş, bazen komutan olarak, bazen devlet başkanı sıfatıyla... vb." Bu gibi savunmalar için, İbn-i Kuteybe'nin (ö. hicri 276), *Te'vil'ü Muhtelif'il Hadis* ile Tehavi'nin (ö. hicri 321) *Müşkilü'l Asar a*dlı yapıtları örnek olarak gösterilebilir. Dikkat edilirse İslami yazarlar, eleştirilerden kurtulmak için, Muhammed'in şahsını bile parçalara ayırıyorlar. Şöyle ki, bazen asker, bazen idareci, bazen normal vatandaş vs. sıfatlarıyla konuşmuştur gibi. O zaman hemen şöyle bir soru akla gelir: Muhammed'in hangi ifadesi vahye, hangisi devlet başkanlığı sıfatına, hangisi ordu komutanlığı sıfatına, hangisi normal vatandaş sıfatına dayanır?..

Bu gibi yorumlarla işin içinden çıkmak çok zor. Zira, güzel bir söz söylediği zaman onu vahiy kabul edip Allah'a havale edelim; yanıldığı zaman da, "Kusura bakmayın burada yanılmış ama, peygamber sıfatıyla değil de bilmem ne sıfatla konuşmuştur" diyelim. Böyle bir tasnifin kriteri neye göre yapılır; acaba bu inandırıcı mı?

85 Müslim, *Fedail*, No: 2362; İbni Mace, *Ruhun*, 15, No: 2470-71; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 16/418, No: 5949.

Şu soru sorulabilir: Acaba o günkü insanlar çok mu cahildi ki, hemen söylenen her şeyi kabul ediyorlardı?

Her şeyden önce şu bilinmelidir ki. Muhammed bu olayları 14 asır önce yaşayan bir topluma anlatmıştır. Gayet tabii ki geniş halk kitleleri cahildi ve bu tür inançları kabule müsaitti. Zaten bu inançlar daha önce de vardı, toplum bir kere bunlara yabancı değildi. Burada çok çarpıcı bir örnek verelim: O zaman evlerde hela yoktu; insan, ihtiyaçlarını gidermek için –gece olsun gündüz olsun– dışarı çıkmak zorunda kalırdı. Muhammed ise, geceleyin dışarı çıkmayıp tuvalet ihtiyacını evin içinde bir kapta giderirdi. Ona aşırı derece inananlar da gidip şifa niyetiyle onun idrarını içerdi. İşte o günkü insanlar içinde böyle inananlar vardı. Bu örnek, toplumun genel yapısı hakkında önemli bir ipucu vermektedir.[86]

Şunu da hemen belirtelim ki, bilinçli insanlar yok değildi; ancak bunlar, Muhammed ve yandaşlarına karşı direnemezlerdi, galip gelmeleri imkânsızdı. Sebebine gelince; bir kere Muhammed, kendi arkadaşlarına aşırı vaatlerde bulunuyordu. Mesela, "Kim Allah rızası için savaşırsa cennetliktir" diyerek ahireti kullanıyordu; "Kim din uğura öldürülürse şehit, kalırsa gazidir" deyip taraftarlarının her iki durumda da kârlı olduğunu söylüyordu. Ayrıca, "İnanmayanlarla savaşıp, mallarını ganimet olarak ele geçirip kullanmak, Müslümanlara helaldir" diyordu. Hele en önemlisi, Müslümanlara, karşı tarafın kadın ve kızlarını cariye, erkeklerini de köle olarak kullanabilme imkânını tanımıştı. Bütün bu primler ve benzerleri, Muhammed taraftarlarına saldırı konusunda doping yapmaya yeterliydi. Dolayısıyla, Muhammed'e karşı çıkan insanlar, Muhammed'in arkadaşları tarafından bu gibi primler sayesinde yok edilirdi. İstenmeyen kişileri ortadan kaldırmak için, bu tür primlere inanan insanları kullanmak çok kolaydı. Bu gibi insanlara yeter ki Muhammed'den bir işaret gelsin, hemen asayiş ber-kemaldi.

86 Ebu Davud, *Taharet*, 24; Nesai, *Taharet*, 28; İbni Esir, *Üsdü'l Gabe*, No: 6732, 6763; Hakim, *Müstedrek*'ten alıntı yapmış; İbni Abdi'l Ber, *İstiab*, No: 3242. "Ümeyme" bahsi; Ahmet Zeyni Dahlan, *es-Siretü-n-Nebeviyye*, 2/256.

II. BÖLÜM

MUHAMMED'İN HANIMLARI HAKKINDA İNEN AYETLER

Bilindiği gibi, Kur'an 114 sureden müteşekkildir. Genel kanı, bunların 86'sının Mekke'de, geriye kalan kısmının da Medine'de indiği şeklindedir. Daha önce de belirtildiği gibi, –istisnalar hariç– Mekke'deki aile yapısı Medine'dekinden daha fazla ataerkildi. Kaldı ki, Muhammed Mekke döneminde hem iktidara gelmemişti, hem de birden fazla kadınla evlenmemişti.

Dolayısıyla, bir nevi arz-talep gereğince, orada inen surelerin hiçbirinde kadınla ilgili bir ayet yoktu. Muhammed, 56 yaşına geldiği bir sırada Medine döneminin 3. yılından itibaren çok evliliğe başladı. Şöyle bir örnek verelim: 56-58 yaşındayken (h. 3. yılda), 21 yaşında olan Hafsa ve 30 yaşlarında olan Zeynep binti Huzeyme ile evlenmişti. 57 yaşlarında iken, takriben 29 yaşında olan "Ümmü Seleme" ile, 58 yaşında iken 35 yaşında olan "Zeynep b. Cahş", Reyhane ve 20 yaşında olan Cüveyriye üçlüsü ile aynı yılda evlenmişti. 60 yaşına girerken de aynı yıl 17 yaşında olan "Safiye"yi, 36 yaşında olan Meymune'yi ve 20 yaşında olan Marya'yı getirmişti. Daha önce de onun yanında Ayşe ile Sevde adında iki hanımı vardı. Bunlar dışında onun başka hanım ve cariyeleri de vardı; bunlar, *Muhammed ve Kurmaylarının Hanımları* adlı kitabımızda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İlginçtir ki, Medine döneminin bu ilk iki yılında inen surelerde kadın yine Kur'an'da yoktur. Mesela, Bakara, Âl-i İmrân, Enfâl, Saff, Teğâbün, Cum'a, Muhammed ve Haşr sureleri gibi. Ancak, bunlar içinde Bakara Suresi'nde kadınla ilgili iddet olsun, boşanma olsun, alışverişlerde şahitlikler olsun bazı düzenlemeler vardır ki,

bunlar da konumuzla alakalı değildir. Çünkü biz bu bölümde, Muhammed'in eşleri aleyhinde olan, onun ailevi hayatıyla ilgili ayetleri işleyeceğiz. Kaldı ki, diğer kadınlarla ilgili "Kadını dövebilirsiniz" gibi çok ağır hükümler içeren ayetler de Medine döneminde inmişti.

Bu bilgileri şunun için anlatıyoruz: Ne zaman ki Muhammed, aile yapısı anaerkil olan Medine'ye göçtü ve ne zaman ki orada hem birçok kadınla hem de savaş esiri cariyelerle hayatını birleştirdi ve ne zaman ki kadınlar hem seslerini duyurmaya, hem de kocalarına karşı gelmeye başladılar ve onların bu karşı gelme eylemi, hem Muhammed'in, hem de Ömer gibilerin ailesinde de etkisini gösterdi, o vakit söz konusu ayetlerin inmeye başladığını görüyoruz. Daha önce de değindiğimiz gibi, Havle adında Medineli bir bayan, Muhammed'le yaptığı bir tartışma sonucu "Mücâdele" Suresi'nin ilk dört ayetinin inmesine neden olmuştu (zihar hakkında).

Medine kadınlarının Mekke kadınlarından farklı bir yapıya sahip olduklarını pekiştirmek için, bir örnek sunup, ardından Muhammed'in hanımlarıyla ilgili olan ayetlere geçelim: Medineli kadınlar, Muhammed'e, "Neden annemiz Havva, babamız Adem olduğu halde biz kadınlar Kur'an'da hiç geçmiyoruz, neden biz kadınlar savaşa katılmıyoruz, neden biz kadınlar verasette erkeğin yarısı kadar pay alıyoruz (Kur'an, Nisâ Suresi, 11. ve 176. ayetler), nedir bu iki cins arasındaki ayrıcalığın nedeni?" gibi sorular soruyorlar. Bu sorular sorulduktan sonra, artık değişik zamanlarda kadınlarla ilgili ayetler inmeye başlıyor. Gerçi bu ayetlerle kadınlara önemli bir şey verilmiyordu, ama sembolik de olsa bu mücadele sonucu Kur'an'da kendilerine yer verildi. Medineli kadınların mücadeleleri sonucu şu ayetler inmeye başladı: Âl-i İmrân Suresi, 195. ayet; Ahzâb Suresi, 35. ayet; Nisâ Suresi, 32. ayet ve Tevbe Suresi, 71. ayet. Kur'an'da kadınla ilgili ehven (kadınların biraz lehine) olan ayetler bunlardır.[1]

1 Tirmizi, *Nisâ tefsiri*, No: 3022; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 3/395; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, ilgili ayetler bölümünde; *Mücahit tefsiri*, Âl-i İmrân-195, Nisâ-32, Ahzâb-35; Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Âl-i İmrân-195; *İbni Kesir tefsiri*, Nisâ-32; *Süfyan-i Sevrî tefsiri*, Ahzâb-35 vb.

Kadınlar, mücadeleleri sonucu Kur'an'a girebildiler. Fakat, daha önce de belirtildiği gibi, bu yeterli değildir. Acaba neden onlara bundan daha fazla hak verilmedi? Çünkü kadın fizik gücü itibariyle erkeğe göre daha zayıftır; özellikle o günkü şartlarda kaba kuvvet etkili olduğundan, kadın fiilen hep ikinci sınıf vatandaş muamelesine maruz kalıyordu. Şayet erkeklerin hoşuna gitmeyen önemli bir şey koparabilselerdi, bu sefer erkekler kabul etmezdi. Hele hele Ömer gibileri varken onlara hiç önemli bir hak verilebilir miydi ki? Ömer bahsinde değindiğimiz gibi, Muhammed ilkönce, "Gerekirse kadın da eşini dövebilir" fetvasını vermişti. Ama Ömer buna itiraz edince, bu sefer, "Kadınları dövebilirsiniz" şeklinde ayet inmeye başlamıştı (Nisâ Suresi, 34. ayet). Dolayısıyla, Medineli kadınlar böylesi erkekler yüzünden Kur'an'da ancak bu kadar yer alabilirlerdi.

Bazı İslami yazarlar, Muhammed'in hanımlarıyla olan kavgasını, ekonomik sıkıntıya bağlıyorlar. Bunun gerçekle hiç ilgisi yoktur. Hem Kur'an'a göre doğru değildir, hem de tarihi gerçeklere terstir. Burada kısa bir-iki örnek verelim: Az önce de söylendiği gibi, Muhammed'in birçok kadınla evliliğe başlaması, Medine döneminin 3. yılından itibaren başlar. Oysa onun ganimete başlama tarihi Medine döneminin ikinci yılında Batn-ı Nahle vak'ası ve bir süre sonra da aynı yıl Bedir Savaşı'yla başlar. Daha önce de Ömer'le ilgili Bedir Savaşı bölümünde açıklanmıştı ki, Enfâl Suresi'nin 1, 5 ve 41. ayetleriyle Haşr Suresi'nin 6. ayetinde hem ganimetlerin Müslümanlara helal olduğundan, hem de bunların çoğunun Muhammed'in inisiyatifinde olup, gerek ailesine ve gerekse diğer akrabalarına kullandırabileceği yetkisinden söz ediyordu. Ayrıca Muhammed'in zenginliğiyle ilgili ortada şu tarihi gerçekler vardır ki, Beni Nadir gazasında ele geçirdiği ganimetten her hanımına bir yıllık nafaka ayırmış. Hendek Savaşı'nda ele geçirdiği ganimetten her hanımına 100'er vasak (yaklaşık 10'ar ton) hurma ve arpa ayırmıştı. Bir de Muhammed'in ganimetten kendi şahsına ayırdığı özel köy ve bahçeleri vardı. Hele h. 2. yılda Bedir'de ele geçirilen esirlerden fert başı alınan dörder bin dirhem fidye olayı, herkesin bildiği bir olaydır.

Dolayısıyla. onun ailesiyle ilgili sıkıntılarının nedenini ekonomik nedenlere bağlamak, yakıştırmadan başka bir şey değildir.[2]

Muhammed, "Ben herhangi bir hanımımla evlenmiş isem, Allah'tan aldığım vahye dayanarak evlenmişimdir" diyordu. Aslında bu konuda başka kaynak göstermeye gerek yoktur. Çünkü, –ileride görüleceği gibi– Ahzâb Suresi'nin 37. ayetine göre Allah, Muhammed'in Zeynep'le olan evliliğinde bizzat kendisi nikâhı kıyıyor. Muhammed de bu ayete dayanarak, artık Zeynep'le yeni bir nikâh kıymadan, evlilik için şahit tutmadan, kadına mehir ücretini bile vermeden, hatta kadının rızasını almadan ona el koyuyor. Gerekçe olarak da, Ahzâb Suresi'nin 37. ayetinde geçen hükmü gösteriyor.[3]

Bu genel açıklamayı yaptıktan sonra, şimdi de direkt olarak Muhammed'in hanımlarından söz eden, onlara özel ve aynı zamanda birbirleriyle anlam bütünlüğü içinde olan ayetleri, birkaç grup halinde açıklamaya geçelim. Bu durumda karşımıza şöyle bir tablo çıkıyor:

1) Nûr Suresi'nin 11. ayetinden itibaren yaklaşık on ayet;

2) Ahzâb Suresi'nin 28. ayetinden 34. ayetine kadar olan toplam 7 ayet;

3) Ahzâb Suresi'nin 36.'dan 40.'ya kadarki ayetleriyle 53. ayeti;

4) Ahzâb Suresi'nin 50-52. ayetleri;

5) Tahrîm Suresi'nin ilk beş ayeti.

1. Grup:

Nûr Suresi'ndeki ayetlere, bir vesileyle Ömer bahsinde kısaca değinmiştik; o yüzden burada o ayetlere tekrar değinmeyeceğiz. Ancak şunu hatırlatalım ki, o ayetler Ayşe'ye özel "İfk" olayına ilişkindi. Şimdi sırayla diğer ayetleri açıklamaya geçelim.

2 *Tecrid-i Sarih,* No: 1173; *el-Lü'lüü ve'l Mercan,* No: 1146; Buhari, *Nafaka,* 3; Müslim, *Müsakat,* No: 1551; *Cihad,* 1757; Ebu Davud, *Haraç,* No: 3006-3008; Rıza Savaş, *İslamda Kadın,* s.255; İbn-i Sad, *Tabakat,* 2/278, 2/307, "Beni Nadir" ve "Hayber" bölümlerinde.

3 *Tecrid-i Sarih,* 2/311-351; Hakim, *Müstedrek,* 4/49; Heysemi, *Mecme'üz-Zevaid,* 9/83-205; Hindi, *Kenzü'l Ummal,* No: 37753; İbni Esir, *Üsd-ül Gabe,* No: 7573; *Yeni Şafak Gazetesi Siret Ansiklopedisi,* 2/200.

2. Grup:

"Ey peygamber, hanımlarına de ki: eğer dünya hayatını ve onun ziynetini, ihtişamını arzu ediyorsanız, gelin size boşama bedellerini verip hepinizi güzellikle boşayayım." (Ahzâb Suresi. 28. ayet.)

"Yok eğer Allah'ı, peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, şüphe yok ki Allah, sizden iyi davranan kadınlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır." (Ahzâb Suresi, 29. ayet.)

"Ey peygamber hanımları, sizden her kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun cezası iki kat artırılır. Bu, Allah için çok kolaydır." (Ahzâb Suresi, 30. ayet.)

"Sizden her kim de Allah'a ve Resulüne itaat eder, salih amel işlerse, ona da mükâfatını iki kat veririz. Ayrıca onun için çok güzel bir rızk hazırladık." (Ahzâb Suresi, 31. ayet)

"Ey peygamber hanımları, siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan korkuyorsanız, size yabancı olan erkeklere cilveli konuşmayın ki, sonra kalbinde kötülük bulunanlar, bir arzuya düşerler. Güzel ve münasip (erkeklere çekici olmayan) sözler söyleyin." (Ahzâb Suresi, 32. ayet)

"Vakar ile evlerinizde oturun... İlk cahiliye (devri kadınları)nın açılıp saçılarak yürüdükleri gibi yürümeyin. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor." (Ahzâb Suresi, 33. ayet.)

"Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz ki Allah, her şeyin içyüzünü bilendir ve her şeyden de gerçekten haberdardır." (Ahzâb Suresi, 34. ayet.)

Şimdi de anlamlarını sunduğumuz bu ayetlerin kritiğini yapalım.

Evrensel bir kitap olduğu iddia edilen Kur'an'da. Muhammed'in aile hayatından bu şekilde söz edilmesi dikkat çekicidir! Burada şunu sormak gerekir: Acaba bu gencecik hatunların cezası neydi ki. Allah hem "Muhammed'in bütün hanımlarıyla evlenmesi benim iznimledir" (izinle ilgili kaynakları daha önce yazmıştık) deyip onları dedeleri durumunda olan 60 yaşındaki bir insanla evlendiriyor (ki onlar içinde 10, 20, 25 yaşlarında olan hatunlar vardı; bunlarla ilgili geniş bilgiyi onun hanımları hakkında yazdığımız eserde vermiştik); hem de Kur'an'daki bu tür ayetlerle onları ev hapsinde tutuyor? Hele hele Allah'ın kadınlara hitaben, "Sakın ha! yabancı erkeklerle cilveli cilveli konuşmayın, yolda yürürken de çalımlı yürümeyin (ne olur ne olmaz, erkekler bir şey yapabilir)" şeklindeki ifadesi gerçekten ilginç.

Ayrıca, İslam inancına göre Allah'ın gücü her şeye yettiği halde neden o kadınlara bu kadar yalvarıyor ki? Bu kadar yalvarma yerine, onlara akıl, anlayış verseydi, o kadınlar hem ona, hem de Muhammed'e saygılı olmak zorunda kalacaklardı ve bugün Kur'an da, bu gibi eleştirilerden kurtulmuş olacaktı. Kaldı ki, bu kadar nasihate rağmen kadınların, Allah'ı dinlemediği kesin olarak ortada. Çünkü, bu ayetlerin içinde bulunduğu Ahzâb Suresi, geliş sırası itibariyle 90. sıradadır; Tahrîm Suresi ise 107. sırada yer alır ki, zamanlama bakımından Ahzâb Suresi'nden epey sonra inmiştir. İleride de görüleceği gibi, Tahrîm Suresi'nin ilk beş ayetinde, Muhammed'in hanımlarının kendisine karşı geldikleri, ona komplo kurdukları kesin olarak ifade ediliyor. Bu durumda, hem Allah'ın bu Ahzâb Suresi'ndeki vaz-u nasihati boşa gitmiş oluyor, hem de şu eleştiri yapılabiliyor: Hani Allah bu Ahzâb Suresi'nde Muhammed'in hanımlarına seslenerek, "Ey peygamber hanımları, eğer siz itaat etmezseniz ben size iki kat ceza veririm..." demişti. O halde, onların Allah'ı dinlemedikleri kesin olarak ortada olduğuna göre. Allah dünyayı onlara zehir zemberek yaptığı gibi, acaba emre itaatsizlikten ötürü ahiretlerini de mi böyle yapacak ve az önce açıkladığımız Ahzâb

Suresi'nin ilgili ayetlerine göre kendilerine iki kat ceza mı verecek? Bir de bu ayetlerin muhatapları olan Muhammed'in hanımları, şu anda hayatta olmadıklarına ve bu ayetler de çok açık bir biçimde onlara mahsus olduğuna göre bunların hâlâ Kur'an'da durması lüzumsuz olmuyor mu?

Ayşe, bu konuyla ilgili şunları anlatıyor:

> "Bizimle ilgili bu ayetler indikten sonra, Muhammed ilkin benden başladı ve şöyle dedi, 'Ben bu ayetlere dayanarak sizi serbest bırakıyorum. Ya evliliğimizin devamına karar vereceksiniz, ya da benden boşanmanızı isteyeceksiniz; artık tercih sizindir...' dedi ve ekledi: 'Ey Ayşe, sakın kendi başına karar verme, git anne babanla danış ondan sonra kararını ver' dedi."

Ayşe, "Halbuki o, anne babamın boşanmamı istemeyeceklerini biliyordu" şeklinde konuşmasını sürdürüyor. Ayşe'nin işaret ettiği gibi, Muhammed'in bu ifadesinden, kendisinin boşanmadan yana olmadığı anlaşılıyor.[4]

Netice itibariyle –zaten başka da çözümü olmadığı için– bütün hanımlar onun yanında kalmayı tercih ediyor ve kendi kaderlerine rıza göstermek zorunda kalıyorlar. Zira, aksi takdirde bunlar hem Kur'an'ın hükmüne göre ölünceye dek dul kalmak zorunda kalıp başkasıyla evlenemezlerdi, hem de Muhammed'den ayrılmış olmaları durumunda, Müslümanların onlara iyi bakmamaları söz konusuydu; ki bu davranış, kadınlar için çok ağır bir manevi cezaydı.

Burada bazı İslami yazarlar şu savunmayı yapıyorlar: "Aslında bu ayetlerde kastedilen yalnız Muhammed'in hanımları değil, bütün kadınlardır. Muhammed'in hanımları ise birer semboldür. Dolayısıyla, buradaki mesaj geneldir" diyorlar. Bu savunma yeterli değildir. Çünkü diğer kadınlarla ilgili bu gibi tedbir ayetleri, Kur'an'ın birçok yerinde net bir biçimde ifade edilmiş; az önceki ayetlerle da-

4 *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 941; Buhari, *Ahzâb tefsiri*, 4-5; *Mezalim*, 25; Müslim, *Talak*, No: 1475; İbni Mace, *Talak*, 20, No: 2053; Tirmizi, *Ahzâb tefsiri*, 3204; *Tahrîm tefsiri*, No: 3318; Nesai, *Talak*, 26-6/160.

ha sonra açıklanacak olan ayetlerde birkaç kez. "Ey Muhammed kadınları" (Ahzâb Suresi, 30-32. ayetler vb.) demek suretiyle özel olarak hitap ediliyor. Bu durumda. bu çağrıyı bütün hanımlara teşmil etmek doğru değildir. Acaba, "Evlerinizde oturun" şeklinde ifade edilen ve Muhammed'in hanımlarına özel olan bu yaptırımın tüm kadınlar için de geçerli olduğunu söylersek. bu doğru olur mu? Bugün için artık bu formül geçerli mi?

Tüm kadınların kastedilmediğinin bir diğer gerekçesi de şudur: Muhammed birçok kadınla evli olduğu için, onlar hep birbirlerini kıskanıp kavga ederlerdi. O halde. bugünkü toplumda tek evlilik olduğuna göre, kıyasta bir benzerlik mevcut değildir. Dolayısıyla, bu gibi ayetlerle genelin kastedildiğini söylemek yanlış olur. Kaldı ki, bu ayetlerle tüm kadınlar kastedilse bile, acaba günümüz dünyasında bunun uygulanması mümkün mü!

Asıl üzerinde durmak istediğimiz şudur: Ömer'in hatırı için ayetler geldiği gibi. burada da bu tür ayetler Muhammed'in hatırı için inmiştir. Konuyu şu kısa soruyla netleştirebiliriz: Acaba neden Muhammed'e yaklaşık 15 yıllık peygamberliği döneminde bu tür yaptırım ayetleri inmedi de, kendisi birden fazla evlilik hayatına başlayınca, bu konuda bir sürü ayet geldi? Şayet Muhammed tek evli olsaydı veya hiç evli olmasaydı, yine bu tip ayetler iner miydi? Buna benzer sorular çoğaltılabilir.

3. Grup:

"Allah ve Resulü bir işe hüküm (karar) verdikleri zaman, kadın olsun, erkek olsun artık ona seçme hakkı yoktur (karşı koyamazlar). Kim Allah ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur." (Ahzâb Suresi, 36. ayet.)

"(Ey peygamber,) Hatırla o zamanı ki. Allah'ın da. senin de kendisine iyilik yaptığın o kimseye (Zeyd'e), 'eşini yanında tut (onu boşama). Allah'tan kork' diyordun ve Allah'ın açığa çıka-

racak olduğu şeyi (Senin ona olan aşkını) içinde gizliyor. insanlardan (onların dedikodularından) korkuyordun. Halbuki, korkulmaya layık olan Allah'tır. Zeyd o kadından ilişiğini kesince, biz onu sana nikâhladık (evlendirdik). Ta ki evlatlıkların, kendilerinden ilişkilerini kestikleri eşleri (üvey babalar tarafından) alma konusunda müminlere bir sıkıntı-zorluk çıkmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir." (Ahzâb Suresi, 37. ayet.)

"Allah'ın kendisine helâl kıldığı bir şeyi (Zeynep'i) yerine getirmekte (onu almakta), peygambere herhangi bir vebal-günah yoktur. Daha önce geçen (peygamberler) arasında da Allah'ın kanunu böyleydi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir." (Ahzâb Suresi, 38. ayet.)

"O (önceki) peygamberler ki, Allah'ın gönderdiği emirleri duyurur, Allah'tan korkarlar ve onun dışında kimseden de korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah herkese yeter." (Ahzâb Suresi, 39. ayet.)

"Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonu-mührüdür. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." (Ahzâb Suresi, 40. ayet.)

"Ey iman edenler! Bir yemek için size izin verilmişse bu hariç; bunun dışında peygamberin evlerine girmeyin. (Şayet yemeğe çağırılıp da giderseniz) yemek kabını gözetlemeyin. Davet edildiğiniz vakit girin. Yemeği yer yemez hemen dağılın (evi terk edin), sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzüyor, fakat o (size bunu söylemekten) utanıyor. Allah ise, hakkı söylemekten çekinmez..." (Ahzâb Suresi 53. ayetin Itk bölümü.)

Şimdi de bu ayetlerle ilgili önemli gördüğümüz noktalar üzerinde bir değerlendirme yapalım.

36. ayette geçen, "Allah'ın ve Resulünün verdikleri hükümde hiçbir mümin erkek ve kadına itiraz hakkı yoktur" ifadesinden kastedilen şudur: Muhammed, Zeynep'le evlenmeden –yaklaşık– bir yıl önce, onu kendi azatlı kölesi olan Zeyd'le evlendirmişti. Rivayetlere göre, hem Zeynep hem de onun kardeşi, bu evliliğe karşı çıkmışlardı. İşte bu ayet (güya) onları susturmak için inmiştir deniyor. Zeynep, aynı zamanda Muhammed'in hâlâsının kızıdır. Dikkat edilirse, Zeynep'in Zeyd'le olan evliliğinde de Zeynep'i zorlayan ayetler inmiş ve bunların gereği olarak Zeyd-Zeynep evliliği gerçekleşmişti. Peki ne oldu da Muhammed bir yıl sonra değişti ve Zeyd'in nikâhlısı olduğu halde ayrılmalarına zemin hazırlayıp, sonradan onu aldı ve bu konuda ayetler inmeye başladı?

Evet, Zeynep'in Zeyd'le evliliğinden yaklaşık bir yıl sonra neden Muhammed'e farklı ayetler geldi de iş tam tersine çevrildi?

Olayın doğruluğunu pekiştirmek için, İslam camiasındaki en muteber kaynaklardan çok zengin bir liste sunacağım. Aslında başka kaynağa gerek yoktur. Çünkü Ahzâb Suresi'nin az önceki ayetleri, zaten olayı içermektedir. Kur'an'da yalnız Muhammed'in Zeynep'e nasıl âşık olduğu hikâyesi anlatılmıyor; yoksa diğer bilgilerin tümü zaten vardır.

Aşkın hikâyesi şöyledir:

Muhammed, bir gün bir iş icabı Zeyd'in evine gidiyor; meğerki o gün Zeyd evde değilmiş. Muhammed kapıyı açıp baktığında, Zeynep'in çıplak vücudunu görünce değişiyor. Bundan sonrasını Zeynep'ten dinleyelim: "Muhammed beni görünce, 'Ey kalpleri değiştiren yüce Allah' deyip döndü yoluna devam etti." Hatta İmam Taberani, *Mucem-i Kebir* adlı yapıtında 24/44'te, Zeynep'ten naklen, Muhammed'in az önceki sözüne şunu da ekliyor: "Muhammed evden gidip kaybolana kadar yolda kendi kendine mırıldanıp bir şeyler söylüyordu." Aynı ifade İbn-i Sad tarafından da *Tabakat*, 8/295, No: 4120'de dile getirilmiş (Zeynep binti Cahş bölümünde). Çoğu kaynakta, Zeyd eve gelince Zeynep'in olup bitenleri ona ol-

duğu gibi anlattığı aktarılıyor. Bunun üzerine Zeyd olayın boyutunu anlıyor ve Muhammed'e giderek "Sen bizim eve gelip hanımımı görmüşsün, ola ki onunla ilgili senin kalbine bir şey gelmiş; o zaman ben onu boşayayım, sen al" diyor. (Mesela, İbn-i Sad, *Tabakat*, 8/295.) Hatta, Kadı Baydavi'nin şerhi olan *Şeyhzade*'de aynı ayetle ilgili "Muhammed, o anda Zeynep'i bembeyaz, çok güzel, Kureyş kadınlarının en mükemmeli olarak görünce, kalbi değişti" biçiminde bir bilgi aktarılıyor.

Muhammed'in, Zeynep'i görmesi sonucu bozulup ona âşık olduğunu ve bunun sonucu olarak da az önceki ifadeyi kullandığını içeren birçok kaynak sunacağız; çünkü, ciddi bir durum söz konusudur. Bu kaynakların, özellikle İslam camiasında saygın olarak bilinen şahsiyetlerden seçildiğini belirtmeliyiz.[5]

Zeyd'in, Muhammed'e, "Sen bizim eve gelip hanımımı görmüş ve 'Ey kalpleri değiştiren Allah' ifadesini kullanmışsın. Ola ki senin kalbine bir şey gelmiş. O zaman ben onu boşayayım sen al" şeklinde beyanatta bulunmasının sebebi şuydu: Zeyd, hem Muhammed'in üvey evladıydı; ki bu yüzden babasına saygı göstermek zorundaydı; ayrıca o zavallı ve saf adamın kafasında, Muhammed'in âşık olduğu bir kadınla hâlâ evli kalmasının, kendi başına ilahi bir felaket getirebileceği düşüncesi oluşmuş ve içinde korku doğmuş olabilir. Hele o günkü koşullarda bunu düşünmek çok doğaldı. Muhtemelen bir diğer etkili sebep de şudur: Şayet Zeyd, boşanma teklifinde bulunmamış olsaydı, Muhammed'in onu ortadan kaldırma ihtimali

5 Kadı Beydavi, *Envarü't Tenzil...*; Begavi, *Mealimü't Tenzil*; Taberi, *Camiu'l Beyan*; Zamahşeri, *el-Keşşaf...*; Ebu Bekir ibn-il Arabi, *Ahkam-ül Kur'an*; Kurtubi, *el'Camiu li Ahkam'il Kur'an*; İzzettin Abdülaziz Dımaşki, *Tefsir-ül Kur'an*; Cemalettin el-Kasımi, *Mehasinü't Te'vil* ve bunlar gibi daha nice müfessir, Ahzâb Suresi'nin 37 ve 38. ayetlerinin açıklamasında bu ifadeyi yazmışlardır; Taberani, *Mucem-i Kebir*, 24/44 No: 121; Heysemi, *Mecmeu'z Zevaid*, 9/247-48; *Siret-i İbni İshak*, Sezai Özel terc., s.321; Ömer Rıda Kehhale, *Alam-i Nisâ*, 2/59; Hakim, *Müstedrek...*, 4/23; İbni Sad, *et-Tabakat*, No: 4120, c.7/295; İbni Habib, *el-Muhabber...*, s.85; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, MEB terc. 5/461; Askalani, *Tehzibü't Tehzib*, No: 2800-12/449; M. Sait el'Mübeyyed, *Mevsuatu Hayati's Sahabiyat*, s.398, "Zeynep binti Cahş" bölümü ve daha nice kaynak.

çok güçlüydü. Çünkü, ileride anlatılacağı gibi, Muhammed'in bu olayının Davud peygamberinkine benzetilmesi de, bu tezi doğrular niteliktedir.[6]

Zeyd'in az önceki müracaatı üzerine, (formalite gereği) Muhammed ona, "Allah'tan kork, eşini boşama" yanıtını verir (Ahzâb Suresi, 37. ayet). Bu nasihat üzerine Zeyd onu dinler ve oradan ayrılır. Zeyd, zaten Muhammed'in sözünü kıramazdı. Çünkü bu karşı gelme, Kur'an'ın genel ruhuna aykırı olduğu gibi, özel olarak da Ahzâb Suresi'nin 36. ayetine aykırıydı. Bu ayette, "Muhammed'in verdiği bir kararda, hiçbir mümine itiraz hakkının olmadığı, aksine hareket edenin, apaçık bir sapıklığa düşmüş olacağı" kesin bir ifadeyle belirtiliyor. Kaldı ki Zeyd, Muhammed'den gelecek böyle olumlu bir kararı canı gönülden temenni ediyordu. Çünkü o, eşini seviyordu. Onun, "Eşimi boşayacağım" teklifini Muhammed'e aktarması, ağırlıklı olarak nabız yoklaması amacını güdüyordu.

Peki Muhammed Zeynep'e âşık olduğu halde, neden onun kocası olan Zeyd'e, "Sakın ha hanımını boşama..." diyordu? Muhammed, kendisinin Zeyd'e böyle bir söz söylemesinin zararlarını bilmiyor muydu acaba? Aslında çok iyi biliyordu ve bu yönteme bilerek başvuruyordu. Gerçekten çok profesyonelce bir karardı bu. Zaten Zeynep'i elde etmenin bu taktikten başka ikinci bir formülü yoktu. Eğer apaçık bir biçimde yetkisini kullanıp Zeynep'i elde etseydi veya Zeyd'e, "Ben ona âşık oldum artık bu aşamadan sonra onu boşa ben alayım" demiş olsaydı, o zaman kurduğu sisteme kendi eliyle dinamit koymuş olacaktı. Çünkü, onun muhaliflerinin eline çok önemli bir koz geçmiş olurdu. İşte bunun için çok kurnazca bir taktik uygulayıp Zeynep'i elde etmeyi başarabildi. Taktik şudur: Herkese karşı kendi haklılığını savunabilmek için Zeyd'e, "Kusura bakma! bak, ben sana hanımını boşama dedim; fakat, gelen vahiy beni haksız çı-

6 *Siret-i İbni İshak,* Sezai Özel terc., s.321, İbni Sad, *Tabakat,* 8/295 ve Ömer Rıda Kehhale, *Alam-i Nisâ,* 2/59.

kardı: Allah bana. 'Zeynep'i al. bu evlilikte hayır vardır' diyor. Allah'ın bu emrine uymazsak hepimiz günaha gireriz..." demektedir.

Ve nihayet bu sefer kendisi Zeyd'i çağırıp gelen ayetleri ona okuyor. Ayetin özü şu:

> "Ey habibim, hani hem Allah'ın, hem de senin ona iyilik yaptığın Zeyd'e sen, 'hanımını tut, onu boşama, Allah'tan kork' diyordun. Halbuki sen bu konuda ciddi değildin ve insanlardan çekinerek Allah'ın açığa çıkaracağını (Zeynep'in aşkını) kendi içinde gizliyordun. Oysa, asıl korkmana layık olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişiğini kesince, biz onu sana nikâhladık ki üvey baba, evlatlığı, hanımını boşadığı zaman onu alabilsin (demek istediği, evlatlığın hanımı gelin sayılmaz. Dolayısıyla, üvey baba gerekirse onu alabilir, haram değildir) ve bu diğer insanlara örnek olsun. Allah'ın emri yerine getirilmiştir..." (Ahzâb Suresi, 37. ayet.)

Asıl hadise, bundan sonra başlıyor. Muhammed, Zeyd'i çağırıp bu ayeti anlattıktan sonra ona şu görevi veriyor: "Git Zeynep'e bu olayları anlat ve onu bana iste." Evet, Muhammed Zeynep'i kendine istemek için aracı olarak Zeyd'i gönderiyor. Zeyd itiraz edemezdi. Nihayet, Zeynep'in yanına varıyor. Kapıya varınca, içeri giremiyor ve yüzünü çevirerek –kendi ifadesine göre– ter içinde, sanki dünya başına yıkılmış gibi bir ruh hali içinde kendisinin Muhammed'in elçisi olduğunu ve onu istemeye geldiğini söylüyor. Zeynep ise, o sırada hamur işini yapmaktadır. Zeyd'i dinledikten sonra bu teklife olumlu yanıt vermiyor ve "Bu konuda düşünmem gerekir" diyerek ibadet odasına çekiliyor. Zeyd, bu olumsuz haberi Muhammed'e anlatınca, Muhammed artık buna dayanamıyor ve doğruca Zeynep'in evine giderek ona el koyuyor. Gerekçe, o sırada inen Ahzâb Suresi'nin 37. ayetindeki, "Ey habibim, Zeynep'i biz sana nikâhladık" şeklindeki ifadedir. Artık bu ayete dayanarak ne Zeynep'e mehir ücretini veriyor, ne evlenme için şahit tutuyor ve ne de akra-

basından izin alıyor. İşte bu şekilde artık –beğenilmese de– muradına ermiş oluyor.[7]

Muhammed'in Zeynep'le evlilik gerekçesi. Kur'an'da şu şekilde açıklanıyor:

1- Şayet üvey evlat hanımını boşarsa, onun hanımı gerçek gelin gibi olmadığından, üvey babanın onunla evlenebileceği gerekçesi (Ahzâb Suresi. 37. ayet):

2- Bunu meşru göstermek için önceki peygamberlerin de böyle yaptığının öne sürülmesi (Ahzâb Suresi. 38. ayet):

3- Zeynep'in Muhammed'le evliliğinin, yerine getirilmesi gereken bir kader işi olduğunun belirtilmesi (Ahzâb Suresi, 38, ayet);

4- Muhammed'in, doğurmadığı kimseye (Zeyd'e) baba olamayacağı gerekçesi (Ahzâb Suresi, 40. ayet).

Bu gerekçeler karşısında şunu sormak gerekir: Acaba Zeyd, Muhammed'in üvey evladı, Zeynep de onun gelini olmasaydı veya her ikisi de ortalarda görünmeselerdi, bu durumda Muhammed ne yapacaktı? Başka bir ifadeyle, üvey baba, üvey evladın boşanan hanımıyla evlenebilir mesajını insanlara vermek için, ille de icraatta buna örnek mi isteniyor? O takdirde, acaba Zeyd ile Zeynep olmasaydı, Muhammed bu mesajı verebilmek için, örnek olsun diye yeni bir evlat edinecek. ona gelin getirecek, onları birbirlerinden ayıracak ve onu nikâhına alma cihetine gidip halka canlı örnek mi verecekti? Ahzâb Sursi'nin 38. ayetinde, "Muhammed'in Zeynep'le evlenmesi, bir kader işi olup mutlaka yerine getirilmesi gereken bir olay-

7 Müslim, *Nikah,* No: 1428/89: *Kütüb-i Sitte,* İ. Canan terc., 4/190, No: 747 ve 15/496, No: 5615: İmam Ahmet bin Hanbel. *Müsned,* 3/195, Enes bin Malik hadisleri: Nesai, "Nikah" bölümü, 26. bap, No: 3249-679: Taberani, *Mucem-i Kebir,* 24/40: *Sünen-i Beyhaki,* 7/54: İbni Sad. *Tabakat,* 8/295, "Zeynep binti Cahş" bölümü: İbn'il Cevzi, *Sıfat-ı Safve,* 2/33, No: 131: Kandehlevi. *Hayat-i Sahabe,* Ahmet Meylani terc., 3/302: İbni Abd'il Ber. *İstiab...,* No: 3355: İbn-il Esir. *Üsdü'l Gabe,* No: 6947: Salihi. *Ezvac'i Nebi,* s.182: Halebi. *İnsanü'l Uyun,* 3/411: İbni Kesir. *el-Bidaye...,* 4/148: ayrıca tefsirlerden: İbni Kesir. Bahr'ül Muhit, Hazın. Derveze'nin *et Tefsir-ül hadis,* Tantavi tefsiri, Maverdi, Suyuti'nin *Lübab-ün nükul,* Kurtubi, Beğavi ve daha sayamadığımız birçok tefsir. siyer ve tabakat kitapları. Bütün bunlar. Muhammed-Zeyd-Zeynep olayını, ayrıntılı bir biçimde açıklamışlardır.

dır" deniyor. Oysa İslam inancına göre, kaderi takdir eden Allah'tır. O zaman neden bu kadıncağız ve Zeyd hakkında bu kötü kaderi takdir etmiş ki?

Ahzâb Suresi'nin 40. ayetinde ise, kendi geliniyle evlenebilmesi için "Muhammed hiç kimsenin babası değildir" deniyor ve böylece Zeyd'in onun evlatlığı olmasının pek o kadar fonksiyonunun olmadığı belirtiliyor.

Peki sormazlar mı ki, bu olaydan önce Muhammed 18 yıllık peygamberdi; neden Allah böyle bir ayet/ayetler göndermedi de, gencecik ve aynı zamanda yeni evlenmiş Zeyd ve Zeynep çiftine denk getirdi? Üstelik Muhammed'in yaşı 58, Zeynep'inki ise 35'ti, ve Muhammed'in yanında da bir sürü kadın vardı. Onların içinde -o zaman- Ayşe 12; Hafsa 23 ve Ümmü Seleme 30 yaşlarındaydı ki, bu durumda Zeynep'in bu evliliği kabul etmesi, onun için intihardan daha beterdi. 58 yaşında olan Muhammed'in hiçbir kadını olmasaydı bile, onun Zeynep'i alması vicdanen doğru değildi. Hele hele Ayşe ve Hafsa'nın Muhammed'in yanında olmaları, Zeynep için çok kötü bir şeydi. Çünkü biri Ebu Bekir'in, diğeri de Ömer'in kızıydı. Zeynep'in ise, kendisinin hukukunu savunacak otoriter bir akrabası yoktu. Şunun da bilinmesinde yarar vardır ki, Muhammed aynı yılda Zeynep'ten başka Cüveyriye ve Reyhane ile de evleniyor. Yani aynı yılda üç sefer damat oluyor; var olan eski hanımlar da hariç. Bütün bunlara karşın Allah, Muhammed'e "Zeynep'i ben sana nikâhladım" diyor.[8] (Ahzâb Suresi, 37. ayet.)

Hele Ahzâb Suresi'nin 38. ayetindeki gerekçe ise, çok ilginç! Orada özetle, "Allah'ın Muhammed'e helâl kıldığı bir şeyi (hem birden fazla kadınla evliliği, hem de kendi gelini olan Zeynep'i almayı) yerine getirmekte (onu almakta) ona herhangi bir günah yoktur. Önceki peygamberlerde de Allah'ın kanunu böyleydi" deniyor. Acaba bu benzetmeden kasıt nedir? Muhammed, özellikle Yahudiler tarafından şu iki konuda eleştiri yağmuruna tutuluyordu:

8 *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 4/189, 747 nolu hadis şerhinde; Askalani, *el-İsabe*..., No: 11221; Hindi, *Kenz'ül Ummal*, No: 37786; İbni Sad, *Tabakat*.... 7/295; H kim, *Müstedrek*, 4/25; Halebi, *İnsan-ül Uyun*, 3/313.

1) Başkasının hanımına zorla el koyan bir peygamberdir;

2) İşi gücü yok da devamlı kadınlarla evleniyor. Halbuki bunlar, bir peygambere yakışmayan davranışlardır diyorlardı...

Ahzâb Suresi'nin 38. ayetinin inmesiyle, kendine yönelik bu iki eleştiriye, –kendince– yanıt vermiş oluyordu. Peki önceki peygamberlerin olaylarıyla Muhammed'in bu olayı arasında acaba nasıl bir ilgi vardır? Bunu çözümlemeye çalışalım:

Yahudiler, peygamberlerine çok bağlıydı. Oysa onların peygamberlerinden baba-oğul olan Davut ile Süleyman da, Muhammed'in buradaki hadisesine benzer bir olayla karşı karşıya kalmışlardı. Muhammed'e yöneltilen eleştirileri bertaraf etmek için gelen ayette onların peygamberlerine atıfta bulunuluyordu. Çünkü Davut da tıpkı Muhammed'in Zeynep'e olan aşkı gibi, bir gün damda gezerken kendine bağlı komutanlardan "Hitti Uriya"nın hanımını çıplak olarak görmüş ve ona âşık olmuştu. Bu sırada hem o kadınla gayri meşru bir şekilde yatmış, hem de onun kocasını vurdurmak için savaşa gönderip öldürtmüştü. İşte Ahzâb Suresi'nin 38. ayetindeki benzetmenin bir kısmı budur. Görüldüğü gibi, Muhammed'i kurtarmak için Yahudilerin peygamberlerinden emsal gösteriliyor.

Zeynep'le ilgili inen ayetlere, Ayşe bile inanamıyor ve "Eğer Muhammed Kur'an'dan bir şey inkâr etseydi, bu ayetleri inkâr ederdi" diyor.[9] Yani, o günkü koşullarda 12 yaşlarında olan gencecik bir kadın (Ayşe) bile bunun pek uygun bir şey olmadığını fark edebiliyor.[10]

9 Tevrat, "2. Samuel", 11/2-27; Matta İncili, 1/6; Taberani, *Mucem-i Kebir*, 24/43. Burada "kadının adı el'Yesiye'dir" diye yazılı. Alusi, *Ruh-ül Beyan*, Ahzâb-38'de olayı aktardıktan sonra "kadının adı el'Yesiye'dir" diyor; Fahrettin er-Razi, *Mefatih'ül Gayb*, Ahzâb-38'de, "Benzetmeden gaye Davud-Uriya olayıdır" diyor; aynı olay, İbni Abbas tefsiri, Ahzâb-38'de de işleniyor; Kurtubi, kendi tefsirinde "Bu benzetmeden kasıt, Davud-Uriya olayıdır" diyor; Beğavi, *Mealim-üt Tenzil* adlı eserinde Ahzâb-38'de "Davud-Uriya" hikâyesini yazıyor; İzzettin Dımaşki, kendi tefsirinde, Ahzâb-38'de aynı şekilde anlatıyor; İbni Sad, *Tabakat*, 8/350'de; Heysemi, *Mecmeu'z Zevaid*, 7/92'de; Kadı İyad, *eş-Şifa*, 1/85'te ve daha birçok kaynak, "Kur'an'daki benzetmeden gaye, Davud ile Uriya'nın eşidir" diye anlatıyorlar.

10 Müslim, *İman*, No: 177/288; Tirmizi, *Ahzâb tefsiri*, No: 3207; Taberani, *Mucem-i Kebir*, 24/41, No: 111-113; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 6/241, 266.

Ahzâb Suresi'nin 38. ve 39. ayetlerinde, Muhammed'in birçok kadınla evliliğine emsal gösteriliyor ve çoğu İslam kaynağında burada kastedilenin, Davud ve babası Süleyman olduğu söyleniyor. Önceki peygamberleri örnek göstermek suretiyle, Muhammed'i kurtarmaya yönelik ayetler sadece bunlar değildir. Davud ile Süleyman benzetmesi, Kur'an'ın birçok yerinde geçiyor. (Mesela; Nisâ Suresi, 54. ayet ile Ra'd Suresi, 38. ayet ve Sâd Suresi, 21. ayetten 25'e kadar olan ayetlerin tefsirlerinde.)

Şimdi de Davud'la Süleyman'ın kaçar kadın aldıklarına dair detaya geçip sağlam kaynaklardan bir liste sunmak istiyoruz.

Kaynağın Adı	Davud'un hanımları		Süleyman'ın hanımları	
	Hür	Cariye	Hür	Cariye
1-Alusi, *Ruhu'l Beyan,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	300	300	700
2-Kurtubi, *Camiu Ahkam-il Kur'an,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	300	300	700
3-Nesefi, *el-Medarik,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	300	300	700
4-İbn-il Arabi, *Ahkam-ül Kur'an,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	300	700	
5-Fahrettin-er Razi, *Mefatihü'l Gayb,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	300	700	
6-Hazın, *Lübabü't Te'vil...,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	300	700	
7-İbn-i Sad, *Tabakat,* 8/350'de	100	300	700	
8-Sabuni, *Safvetü't Tefasir,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	300	belirsiz	
9-Suyuti, *ed-Dürr-ül Mansur,*				
Ahzâb Suresi, 38. ayet	100	belirsiz	300	700
10-Kadı İyad, *eş-Şifa,* 1/85 'te	100	300	700	

Ayrıca, adı geçen yazarların çoğu, aynı bilgileri hem "Nisâ" Suresi'nin 54. ayetinde, hem de "Ra'd" Suresi'nin 38 ve "Sad" Suresi'nin 21 ile 25. ayetlerinde yazmışlardır.

Ayrıca, konuyla ilgili çok ilginç bir hadis vardır. Üstelik de Buhari ve Müslim gibi en sağlam hadis kaynaklarında birkaç yerde geçiyor. Muhammed şöyle diyor:

> "Bir gün Süleyman peygamber yemin içiyor ki, 'Ben bu gece yüz (100) hanımımla cinsi münasebette bulunacağım, hepsi de erkek çocukla hamile kalacak ve o çocuklar büyüyünce de Allah rızası için savaşa gidip cihad edeceklerdir' diyor. Süleyman'a 'İnşallah de bari!' uyarısında bulunulmasına rağmen, o 'inşallah' demiyor. O gece bütün hanımlarıyla yattığı halde, sadece biri hamile kalıyor ve ondan doğan çocuk da yarım insan olarak felçli doğuyor."

Muhammed şöyle devam ediyor:

> "Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki, eğer Süleyman 'İnşallah' demiş olsaydı, kendisinin, üzerinde yemin içtiği o yüz kadının hepsi de erkek çocuklarla hamile kalırdı ve onlar dünyaya gelip hepsi de Allah yolunda birer süvari asker olarak cihad edeceklerdi."[11]

Az önceki hadiste de belirtildiği gibi, başta Muhammed olmak üzere, bütün yazarların, efsanenin doğru olup olmadığı, bir peygamberin yüzlerce kadınla evlenmesinin uygun olup olmadığı, bir gecede yüz kadını hamile bırakıp bırakamayacağı üzerinde değil, de; "İnşallah" dememenin sakıncaları üzerinde durmaları, gerçekten ilginç! Halbuki şu çelişkinin farkında değiller: Her ne kadar hadiste Süleyman'ın açıktan "İnşallah" demediği yazılı olsa da, aslın-

11 Buhari, *Nikah*, 119; *Cihad*, 23; *Eyman*, 3; *Kefaret*, 9; *Enbiya*, 40; *Tevhit*, 31; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, 1072-1073 nolu hadisler; Müslim, *Eyman*, No: 1654/22-25; Nesai, *Eyman*, 40, 7/25, 7/31; İmam Ahmet bin Hanbel, 2/229; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 16/298.

da dolaylı olarak "İnşallahın" içerdiği tema, Süleyman'ın ağzından çıkmıştır. Çünkü kendisi, "Bu yüz kadının hepsi de hamile kalıp erkek çocuklar doğuracak ve Allah rızası için savaşa gidecekler" diyor. Allah'a bundan daha güzel saygı-iman mı olur? Görüldüğü gibi, olay içerikten tamamen yoksun olmak yanında, kendi içinde çelişkileri de barındırmaktadır.

Tevrat'ta Davud'un, Hitti Uriya'nın hanımı yıkanırken onu çıplak olarak gördüğü, bundan çok etkilendiği, bu kadının kime ait olduğunu araştırdığı, sonuçta kadını getirtip onunla gayri meşru olarak yattığı, bunun sonucu olarak da kadının Davud'dan hamile kaldığı, kadının bunu daha sonra Davud'a bildirdiği, bunun üzerine Davud'un Uriya'yı savaşa gönderip vurdurduğu ve artık kadına resmen el koyduğu ve Davud'un bu hareketinin İsrailoğulları'nca ayıplandığı yazılı. (Tevrat, 2. Samuel, 11/2.27) İşte, gerek Nisâ Suresi'nin 54, gerek Ra'd Suresi'nin 38 ve gerekse Ahzâb Suresi'nin 38. ayetlerinde sözü edilen peygamberlerden kasıt bunlardır. Kur'an'da, bunlar emsal gösterilmek suretiyle Yahudiler susturulmaya ve Muhammed bu şekilde kurtarılmaya çalışılmıştır.

Kur'an'daki bu benzetmede ikinci bir olumsuzluk daha göze çarpıyor. O da şudur: Muhammed'in hem çok kadınla evlenmesine, hem de başkasının hanımına el koymasına Davud ve Süleyman'ın yaptıkları emsal gösteriliyor ve böylece Allah, Davud ve Süleyman'ın o beğenilmeyen icraatlarını kendisi üstlenmiş oluyor, onları onaylıyor ve bu işi normal bir olay olarak sayıyor.

Davud'un 100 kadınla evli olduğu konusu Kur'an'da da doğrulanıyor. Her ne kadar kadının ismi (Uriya) geçmiyorsa da, ayetlere objektif bir gözle bakıldığında, anlatılan olaylardan net olarak anlaşılıyor. Olay, Sâd Suresi'nin 21 ile 25. ayetlerinde anlatılıyor.

a) Sâd Suresi'nin 21-22. ayetlerinde özetle, Davud mabette iken iki davacının kendisine geldiği ve ona, "Korkma, biz birbirimize davacı olan iki kişiyiz; sorunumuzu çözmek için senin yanına geldik; aramızda adaletle hükmet, haksızlık yapma; bize doğru olan yolu göster" dedikleri aktarılıyor.

b) Sâd Suresi, 23. ayette ise, o gelen iki kişiden birinin Davud'a, "Bu kardeşimin doksan dokuz koyunu var. Benimse tek bir koyunum vardır. Hal böyle iken, benimkini de kendine istiyor ve bu tartışmada beni yeniyor" dediği belirtiliyor.

c) Sâd Suresi, 24. ayette Davud'un ona verdiği cevapta, doksan dokuz koyuna sahip olanın, tek koyun sahibinden o koyunu da istemesinin zulüm olduğu dile getiriliyor ve sonuçta, Davud'un bu olaydan, aslında Allah'ın kendisini denediğini anlayarak ondan bağışlanmasını dileyerek eğilip secde ettiğini ve Allah'a yalvardığını yazıyor.

d) Sâd Suresi, 25. ayette de, Allah'ın Davud'u affettiği yazıyor.

Birçok kaynakta Davud'un, Uriya'nın hanımından başka 99 hür hanımı daha vardı deniyor. Örneğin, İbn-i Sâd, *Tabakat-ı Kübra*, 8/350; Kurtubi, İmam Suyuti ve Taberi gibileri, Nisâ Suresi'nin 54. ayetinin tefsirinde bu sayıyı net olarak yazıyorlar.

Şimdi sormak gerekir: Acaba Sâd Suresi'nde geçen o iki kişi neden kendi örneklerinde 99 sayısını gösteriyorlar, neden bu sayı ile Davud'un hanım sayıları aynıdır? Kaldı ki, neden o iki kişinin anlatımından Davud "Aslında bu uyarıların kendisine yönelik olduğunu" anlasın ki? "Davud, bunlardan gerekli mesajı alıp tövbe ediyor ve Allah da onun tövbesini kabul ediyor" deniliyor. Peki sormazlar mı, acaba Davud ne günah işlemiş ki tövbe ediyor? Kaldı ki ayette geçen kuzu kelimesi, hâlâ kadın ve çocuklar hakkında mecaz anlamında kullanılan bir sözdür. Anadolu'da hâlâ kişinin kendi eşine veya çocuğuna "Kuzucuğum" demesi yaygındır. Yani, bu ayette kuzu kelimesi kadına eşdeğerdir diyebiliriz.

Şunu da eklemekte yarar vardır; Muhammed ve Zeynep olayıyla Davud ve Uriya'nın eşi "el'Yesiye" olayı arasında her bakımdan benzerlik mevcuttur. Mesela, Muhammed bu evlilikten yaklaşık iki yıl sonra (m. 629) Zeynep'in eski eşi olan Zeyd'i, üç bin kişilik bir İslam ordusunun başına geçirerek yüz bin kişilik bir Rum ordusuyla çarpışmak üzere "Mute" Savaşı'na gönderiyor ve Zeyd bu savaşta öldürülüyor; tıpkı Davud'un Uriya'yı savaşa gönderdiği gibi. Kaldı ki, aynı Zeyd, h. 6. yılında, (Muhammed'in Zeynep'le evlenme-

sinden kısa bir süre sonra) Muhammed tarafından, "Beni Süleym", "İys", "Taraf", "Hisma", "Vadi'l-Kura" ve "Ümmü Kirfe" başta olmak üzere küçük çaplı savaşlara-baskınlara gönderiliyor. (Örneğin, İbn-i Sâd, *Tabakat*, 2/294 ve birçok siyer, tabakat kitapları.) Zeyd, bu altı seriyyede vurulmuyor ve her defasında da başarıyla dönüyor. Bir yıl içinde tam altı sefer onu savaşa göndermek –hem de Zeynep'e el koyduğu tarihten hemen sonra– ister istemez Davud peygamber ile Hitti Uriya hikâyesini insanın aklına getiriyor. Çünkü Davud da Uriya'yı birkaç kez savaşa gönderip vurdurmak istemişti; Uriya da Zeyd gibi savaşı kazanmış, ama en sonunda vurulmuş ve onun hanımı "el'Yesiye" artık Davud peygambere kalmıştı. Yani, benzerlikleri tıpatıp aynı, birbirlerine tamamen uygun.

Kaldı ki, sebebi pek belli olmayan bu "Mute" Savaşı'na Zeyd komutasında üç bin insanı yollamak, zaten doğru değildir. Üstelik savaştan anlayan Halit bin Velit gibileri varken kalkıp emir komutayı Zeyd'e vermesi pek uygun bir karar değildi. Çünkü, ordu içinde savaştan daha iyi anlayan insanlar vardı. Nitekim bu savaşta yenik düşen İslam ordusunu son olarak Halit bin Velit toparlıyor ve o insanları kurtarmayı başarıyor. İslami yazarlar burada kendilerince olumlu bir sonuç çıkarmaya çalışıyorlar. Örneğin, "Muhammed –güya– köle asıllı (ki köle de değildi, hür olduğu halde zulmen bir baskında ele geçirilip köle pazarında satılmıştı) Zeyd'i ordunun başına geçirmekle, toplumda kölelerle ilgili var olan olumsuz intibaı kaldırmayı amaçlamıştır" diyorlar. Bunun gerçekle alakası yoktur. Zira, bir taraftan Zeyd'in hanımı cebren elinden alınıp ona el konuyor; diğer taraftan komutan seçilip savaşa-ölüme gönderiliyor ve bu, çok büyük bir terfi olarak değerlendiriliyor. Gerçekten bunu anlamak çok zor. Acaba Muhammed Zeynep'e el koymasaydı yine de onu ordu komutanı olarak savaşa gönderir miydi? Bu bilinmez. Muhammed'in, Zeyd'i niçin bu çok tehlikeli Mute Savaşı'na gönderdiğini bilmiyoruz. Ancak onun uygun olmayan bir biçimde Zeynep'i ele geçirmesi ve hemen aynı yıl Zeyd'i üst üste birçok savaşa göndermesi tesadüf olmasa gerek!

Ahzâb Suresi'nin 40. ayetinde, "Muhammed sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir" deniyor. Dikkat edilirse Kur'an'da çok hızlı bir şekilde Zeyd evlatlıktan uzaklaştırılmaya çalışılıyor ve bu konuda birbirinin aynı olan ayetler üst üste, hepsi de Ahzâb Suresi'nde ve Zeyd ile Zeynep olayının geçtiği bölümde geçiyor. Bütün bunlar tesadüfi şeyler değildir. Mesela, Ahzâb Suresi'nin 4. ve 5. ayetlerinde özet olarak, "Allah, evlatlıklarınızı öz oğullarınız olarak tanımıyor. Onların babaları kim ise onlara nispet ederek çağırın. Şayet babalarını bilmiyorsanız, o zaman onları din kardeşiniz olarak biliniz" deniyor. Aynı surenin 37. ayetinde ise özet olarak, "Bizim Zeynep'i Muhammed'le evlendirmemizin nedeni, insanların kendi üvey evlatlarının hanımlarıyla evlenebilmelerinde bir sakınca olmadığını bilmeleridir" diyor. Sanki bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bu sefer de aynı surenin 40. ayetinde "Muhammed, başkasının doğurduğu hiçbir çocuğun babası olamaz" deniyor. Bu konuda inen ayetlerin birkaç kez tekrarlanması ve Zeyd-Zeynep olayının anlatıldığı bölümde geçmesi, ister istemez insana bir şeyler çağrıştırıyor. Bu da olayı aydınlatan bir başka ipucudur.

Şayet bütün bunlar Zeyd-Zeynep olayından bağımsız idiyse, neden daha önce inen Kur'an'ın 89 Suresi'nde bunlara yer verilmedi de Muhammed-Zeynep olayı ortaya çıkınca yoğun bir biçimde inmeye başladı? Bilindiği gibi Muhammed daha önce, "Ben ve Zeyd birbirimizin varisleriyiz; bizden hangisi önce ölürse onun malı diğerine geçer" demişti. (İbn'il Cevzi, *Sıfat-ı Safve*, 1/200.) Bu sözü söylerken yine yılların peygamberiydi; peki niçin ortaya çelişik iki durum çıktı?

Olaylar iç içe olduğu için, ikinci grup ayetler üzerinde biraz fazlaca durduk. Şimdi tekrar başa, Muhammed'le Zeynep'in düğün gecesine dönüyoruz. Daha önce "Muhammed'in, Ahzâb Suresi'nin 37. ayetini gerekçe göstererek sorgusuz sualsiz içeri girip Zeynep'e el koyduğunu" söylemiştik. Şimdi bu süreçte ne gibi ayetler indiğine bakalım.

Cebrail Gerdek Gecesi Görev Başında

Burada konumuz. Ahzâb Suresi'nin uzunca olan 53. ayetinin ilk bölümüdür. Acaba bu ayetin sebep-sonuç ilişkisi nedir? Bu ayetin, nerede, nasıl indiğini, Muhammed'e 10 yıl hizmet eden, hiçbir zaman ondan ayrılmayan Enes bin Malik şöyle anlatıyor:

"Muhammed, Zeynep'le evlendiğinde halk yemeğe davet edildi; yemekten sonra millet dağılmaya başlayınca bir kısmı oturmaya devam edip sohbete daldı. Bunlar kalkıp gitsinler diye Muhammed onları evde bırakıp dışarı çıktı (dolaylı bir şekilde onları dağıtmak istedi). Ben de onunla birlikte dışarı çıktım. O, diğer hanımlarının yanına varınca, onlar kendisinden, 'Yeni hanımını nasıl buldun' diye sordular. Muhammed onlara, 'Ben henüz onunla baş başa kalmadım ki' yanıtını verdi. Muhammed, o gece birkaç kez dışarı çıktı ki, orada oturan insanlar kalkıp gitsinler. Buna rağmen yine bir grup oturmaya devam etti. Bu manzara karşısında Muhammed rahatsız olduğu gibi ben de rahatsız oldum (bunu anlatan Enes). Gelin olan Zeynep'in de yüzü duvara dönüktü ve bu şekilde bekliyordu. Muhammed onlara, 'Artık kalkın gidin' demeye utanıyordu (bütün bunlar gerdek gecesinde oluyor). Tam bu sırada Ahzâb Suresi 53. ayetinin şu bölümü indi: 'Ey iman edenler! Bir yemek için size izin verilmişse bu hariç, peygamberin evlerine girmeyin. Şayet yemeğe çağırılırsanız, yemek kabını gözetlemeyin. Davet edildiğinizde girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın. (Yemekten sonra) sohbete dalmayın. Çünkü bu hareketiniz peygamberi üzüyor. Fakat o, bunu size söylemekten utanıyor. Allah ise hakkı söylemekten çekinmez.' Muhammed, bu ayeti o insanlara anlatınca, kalkıp gittiler. Zaten onlar, Muhammed'in sık sık dışarı çıkmasından üzüntüsünü anlamışlardı."

Evet, bunu anlatan, yıllarca Muhammed'den ayrılmayan meşhur sahabe Enes bin Malik.[12]

Bu ayet, Muhammed ile Zeynep'in gerdek gecesinde ve Muhammed'in sinirlerinin gergin olduğu bir ortamda iniyor. Bu durum, ayetin içeriğinden de anlaşılıyor.

Bu bölümle ilgili şu hikâyeyi de anlatıp diğer gruba geçelim: Rivayetlere göre, Muhammed'in hanımlarından Safiye'nin binek hayvanı hastalanmış; Zeynep'in yanında ise fazla hayvan varmış. Muhammed, Safiye için Zeynep'ten hayvan istediği halde o hem vermemiş, hem de "Ben o Yahudi kızına nasıl hayvanımı vereyim" demiş. Bu söz üzerine Muhammed, Zeynep'e küsmüş ve üç ay kadar Zeynep'le olan tüm ilişkilerini kesmiş (Zilhicce, Muharrem ve Safer ayları) ve ondan uzak kalmıştır. Muhammed, "üç günden fazla küs kalmayın, haramdır" diyor; ama kendisi aylarca küs kalabiliyor.[13]

Daha ilginci, üç ay sonra Muhammed Zeynep'le barışıp konuşunca Zeynep sevinçten ona bir cariye hibe ediyor. Kaldı ki bu cariyeyi gece hayatında kullanıyor. Başka bir ifadeyle, bu cariye onun

12 *Tecrid-i Sarih,* Diyanet terc., 261, 1678 ve 1868 nolu hadislerin şerhleri; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan,* No: 903-905; Buhari, *Nikah,* 64, 67; *Et'ime,* 59; *İsti'zan,* 10, 33; *Ahzâb tefsiri,* 8. bap; Müslim, *Nikah,* No: 1438; Tirmizi, *Ahzâb tefsiri,* 21, No: 3218; Nesai, *Nikah,* 26-6/79; İmam Ahmed bin Hanbel, *Müsned,* 3/163, 196; Taberani, *Mucem-i Kebir,* 24/48, No: 125, 128, 130; Beyhaki, *Sünen-i Kübra,* 7/87; Hakim, *Müstedrek,* 2/418, Ahzâb tefsiri; İbn'il Cevzi, *Ahkam-i Nisâ,* 230 ve daha birçok siyer, tabakat ile Ahzâb Suresi'nin 37, 38, 53, 54 ayetleriyle ilgili tefsirler.

13 Ebu Davud, *Sünnet,* No: 4602; İbni Mace, *Nikah,* 50 No: 1980; Ahmed bin Hanbel, *Müsned,* 6/132, 261, 338; Tirmizi, *Menakıb,* No: 3892; Taberani, *Mucem-i Kebir,* 24/70, 71, 75; *Kütüb-i Sitte,* İ. Canan terc., 10/219, 15/501; Askalani, *el-İsabe,* No: 11221, 11401; ayrıca İbni Sad, *Tabakat,* No: 4135; İbni Abd'il Ber, *İstiab,* No: 3355; Hakim, *Müstedrek,* 4/42; İbni Seyyidi'n Nas, *Uyun-ül Eser,* 2/311; Zehebi, *Siret-i Alam-i Nübela,* 2/234; İbni Esir, *el-Üsd,* No: 6947, 7055; et-Taberi, *Semtü's-Semin,* 115; Salihi, *Ezvac-i Nebi,* 227 ve daha sayamadığımız birçok eser. Daha önce de anlatıldığı gibi, Zeynep kimsesiz olduğu için, Muhammed, ona bu ağır cezayı vermiş, ama Ayşe ve Hafsa aynı sözleri Safiye'ye karşı kullandıkları halde, onlara hiçbir ceza vermemiştir. Mesela, *Tecrid-i Sarih,* No: 1996; Buhari, *Edep,* 57 ve *Buhari-Müslim Hadisleri, el- Lü'lüü ve'l-Mercan,* No: 1658.

ev işlerinde çalışan cariyeler statüsüne tabi değil de, gece hayatı için kullanılan kadınlar kısmına dahildir. Bu durum, tüm kaynaklarda bu şekilde anlatılıyor.[14]

4. Grup:

İlkin bu grupta yer alan ayetlerin anlamlarını sunalım:

1- "Ey peygamber! Mehirlerini (nikâh zamanında kadına verilen ücret) verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği cariyeleri, seninle birlikte hicret eden amca kızlarını, hâlâ kızlarını, dayı ve teyze kızlarını sana helâl kıldık. Bir de inanan bir kadın eğer kendini peygambere hibe eder de (ücret almadan, kendini bedavadan ona verirse), peygamber de onu kendi nikâhına almak isterse, bu kadını da, diğer müminlere değil de sadece sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Öbür müminler için, evlenebilecekleri kadınlar olsun, cariyeler olsun daha önce açıklama yapmıştım (Kur'an'ın başka yerinde ayetler göndermiştim denmek isteniyor. Örneğin; Nisâ, 23-24. ayetler). Böyle yapmamızın (Sana, kadın alma konusunda bu kadar geniş imkân tanımamızın) nedeni, sana kadın konusunda bir darlık/zorluk olmasın (yani, gözün başka kadınlarda kalmasın, bu konuda moralin yerinde olsun denmek isteniyor)." (Ahzâb Suresi, 50. ayet.)

2- "Onlardan (hanımlarından) hangisini dilersen, geri bırakırsın (ya gece hayatında onu sıraya koymazsın; ya da istediğini boşayabilirsin denmek isteniyor); hangisini de dilersen yanına

14 Nüveyri, *Nihayet ü'l Ereb...*, 18/207; İbn'il Cevzi, *Telkih'ü Fühum'il Eser*, s.13; *Sıfat-ı Safve*, 1/76; İbni Asakir, *Tarih'u Medineti Dımaşk*, 3/234-36; Ahmed bin Hanbel, *Müsned*, 6/336; Hakim, *Müstedrek*, 4/42; Askalani, *İsabe*, No: 11819; Nesai, *Üşret-i Nisâ*, 163; İbni Seyyidi-n Nas, *Uyunü'l Eser*, 2/311; Zehebi, *Siret-i Nebi*, 418; Salihi, *Ezvaci Nebi*, 229. Ayrıca, İbni Kayyım-el Cevzi, *Zadü'l Maad*, 1/114; Muhibbüddin-et'Taberi, *Semt-i Semin*, 115; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 3/419; Dımyati, *Nisâü'n- Nebi*, s.120 ve *Sireti Dımyati*, s.65; Kastalani, *Mevahib Ledüniye*, 1/418.

alabilirsin (boşamayabilirsin veya ona ayrıcalık tanıyarak diğer hanımlarla sıraya koymadan kendisiyle farklı bir şekilde sevişebilirsin denmek isteniyor). İstediğin zaman, kendilerinden uzak durduğun hanımlarından arzu ettiğini bir daha geri alabilirsin. Bu konuda sana herhangi bir günah yoktur. Bu şekilde davranman onların gözlerinin aydın olmasına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine rıza göstermelerine daha uygundur..." (Ahzâb Suresi, 51. ayet.)

3- "Bundan sonra kadınları alman ve var olan hanımları başka kadınlarla değiştirmen, güzellikleri senin hoşuna gitse de, sana helâl olmaz. Ancak, cariyeler (savaş esiri bayanlar) almanda bir sakınca yoktur (onları almakta serbestsin)." (Ahzâb Suresi, 52. ayet.)

Evet, bu geniş yetkinin Muhammed'e verildiği tarih çok önemli! Ahzâb Suresi, daha önce de belirtildiği gibi Kur'an'ın toplam 114 Suresi içinde, geliş sırası itibariyle 90'ıncıdır ve Medine döneminin 5 ile 9. yılları arasında inmiştir (örneğin, Diyanet yayınlarından Osman Keskioğlu'nun kaleme aldığı *Kur'an'ı Kerim Bilgileri*, s.128; Zerkeşi, *el-Burhan*, 1/249; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s.87). Yani, şurası kesindir ki, Ahzâb Suresi, h. 5. yılda meydana gelen Hendek Savaşı'ndan sonra inmeye başlamıştır. Hal böyle olunca, şunu sormak lazım: Allah, Ahzâb Suresi'nin 50. ayetinde özetle, "Ey peygamber burada bahsettiğim kadınlar seninle ilgilidir; diğer müminler için daha önce bilgi vermiştim" diyor. Oysa bu sure indiği zaman Muhammed'in yanında şu hanımları vardı: Sevde, Ayşe, Hafsa, Ümmü Seleme, Zeynep binti Cahş. Üstelik de Muhammed, yaklaşık 60 yaşlarındaydı. Hele Ahzâb Suresi'nin 50. ayetindeki şu ifade çok ilginç: "Bir kadın senden ücret almadan kendini sana hibe ederse, sen onu alabilirsin." Bu ayet, gayet açık bir şekilde Muhammed'in bedava kadın alması konusunda fetva anlamına gelir.

Kendini Muhammed'e hibe eden (bedava veren) kadınların listesi *Muhammed'in Hanımları* adlı kitabımızda detaylı bir biçimde ve kanıtlarıyla birlikte verilmiştir; o bakımdan burada tekrar etmeyeceğiz. Kur'an'da geçen "hibe" kelimesinin anlamı bellidir: Bir şeyi bedava ve karşılıksız olarak başkasına vermektir. Dolayısıyla, bunu başka anlamlara çekmek doğru değildir. Çünkü bunun hemen akabinde, "Hibe yoluyla bir bayanı almak ancak sana mahsustur; diğer müminlere böyle bir avantaj yoktur" deniyor. Yani ayetin anlamı bu kadar açık iken terimleri başka yöne çekmenin bir anlamı olamaz. Çünkü o zaman, cümle içindeki kelimeler arasında bağlantı kurmak imkânsızlaşır. Dikkat edilirse, yanında bu kadar kadın olmasına rağmen, hâlâ gözü başka kadınlarda ve üstelik yaşı altmış civarında olan Muhammed'e tanınan bu geniş imkânın gerekçesi 50. ayette özetle şu şekilde açıklanıyor: "Ey peygamber, (biz kadın alman konusunda bu geniş imkânı) sana bir zorluk-darlık olmasın diye (tanıdık)." Kaldı ki anlatılan bunca imkândan sonra kullanılan "Allah bağışlayandır, rahmeti boldur" ifadesi ayrı bir önem taşımaktadır. Şöyle diyelim; anlatılan cümlede işlenen herhangi bir kusur veya suç yoktur. Dolayısıyla, bu ayette böyle bir ifadeye yer verilmesine pek anlam veremiyoruz.

Muhammed'in yanında hem çok genç yaşta olan hanımlar vardı (örneğin; Ayşe, Hafsa, Ümmü Seleme gibi) hem de bunlara nazaran biraz yaşlı olanlar vardı (Sevde binti Zem'an gibi). Muhammed, başta Ayşe olmak üzere ağırlıklı olarak genç olanlardan yanaydı. (Bu konuda *Tecrid-i Sarih,* No: 1130'da çok önemli bilgiler vardır.) Tabii ki hal böyle olunca bu huzursuzluğa bir çare bulmak gerekiyordu. O çare de Ahzâb Suresi'nin 51. ayetiyle bulunmuş oldu. Bu ayetin özü şudur: "İstediğine, gece hayatı için sıra verebilirsin veya onu boşamayabilirsin; istediğini de boşayabilir veya ona gece hayatı için sıra ayırmayabilirsin. Kendilerinden uzak durduğun hanımlarını bir daha geri getirebilirsin; bu konuda sana bir beis-sakınca yoktur."

Muhammed'e tam yetki veren bu gibi ayetler inmeye başladığında, Ayşe, Muhammed'e çok sert biçimde tepki gösteriyor ve "Bakıyorum ki, senin Rabbin hep senin zevkin doğrultusunda ayet göndermede acele ediyor" diyor. Halbuki bu ayetlerle en kârlı olan yine Ayşe'ydi. Çünkü o sevilenler arasındaydı. Hatta öylesine seviyor ki, bir gün hanımlarından Ümmü Seleme'ye, "Sakın Ayşe hakkında beni üzmeyin, bana hiçbir hanımım nöbetinde vahiy gelmez de yalnız Ayşe'nin nöbetinde iken gelir" diyor. Demek istediği şudur ki, Allah bile Ayşe'yi fazla sevdiği için Cebrail'i hep onun sırasında kendisine gönderiyor. (*Tecrid-i Sarih*, No: 1130.) Bu çok uzunca olan hadiste kendi kızı Fadime'ye "Ey kızcağızım! Benim her sevdiğimi sen sevmez misin?" deyip Ayşe'ye olan aşırı derecede bağlılığını itiraf etmekten geri kalmıyor. Bu olayda güya Fadime onun diğer hanımları tarafından temsilci olarak gönderilmiş ki, Muhammed onlara karşı adil davransın, ağırlığını Ayşe'ye vermesin; ama kendisi olumsuz yanıt vermekle birlikte az önceki ifadeyi de kullanıyor. Bütün bu avantajlara rağmen Ayşe, Muhammed'e inen bu tür ayetlere tahammül edemiyor ve az önce bahsettiğimiz o çok sert tepkisini göstermekten geri kalmıyor. Bu ayetler indiği zaman 12 yaşlarında olan bu gencecik hanımın bu sert tepkisini göz ardı etmek ve buradan Muhammed'in ailevi sorununun vardığı boyutu anlamamak mümkün değildir.[15]

Ahzâb Suresi'nin 52. ayetinde şöyle deniyor:

> "(Ey peygamber) bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen ve bunları herhangi kadınlarla değiştirmen, güzellikleri hoşuna gitse de, sana helâl olmaz, elinin altındaki cariyeler müstesna (cariye almakta serbestsin, bunları almanda yasak yoktur). Allah her şeyi hakkıyla görüp gözetendir."

15 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 1721; Buhari, *Ahzâb tefsiri*, 7. bap; *Nikah*, 29; Müslim, *Rada*, 14. bap. No: 1464; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 926; İbni Mace, *Nikah*, 57, No: 2000; Nesai, *Nikah*, 1-6/54.

Bu ayetten şu olumsuzluklar göze çarpıyor: Altmış yaşlarına gelmiş; ve hâlâ gelen ayetle ona "Ey Muhammed, sana savaş esiri kadın-cariye almanda bir sakınca yoktur" deniyor. Halbuki bu kadar hanımı olan böyle yaşlı bir adama bu imkânları –hele hele bir savaş mağduresini kullanmak gibi bir imkânı– tanımak gerçekten ilginç. İkinci bir husus da şudur ki, "Senin eşlerin olmayan hür kadınlar senin hoşuna gitseler de artık onları alman sana helâl değildir" deniyor. Peki hem bu kadar hanıma sahip, hem altmış yaşına gelmiş, hem de peygamber olan birinin nasıl olur da hâlâ başka kız/kadınlara bakma/sevme gibi bir düşünce aklından geçer, Allah nasıl böyle bir ifade kullanır! Halbuki tarihi olaylar gösteriyor ki, Muhammed, hanımlarıyla kavgalı olduğu bu dönemde bu tür ayetler ortaya çıkmış; ama zaman içinde ortam biraz yatışınca, tekrar kadın alma konusunda eski huyunu sürdürdüğünü görüyoruz. Örneğin; Ayşe'den şöyle bir örnek gösterelim: Muhammed 63 yaşında iken (vefat ettiği yıl), Kays kızı Kuteyle'yi kendine istemiş, kadının dini nikâhı da kıyılmıştı; ama Muhammed ölünce onların birleşmesi gerçekleşememişti. Bu konuda çok örnek vardır; bunlar *Muhammed'in Hanımları* adlı eserimizde açıklanmıştır.[16]

Muhammed dönemine ışık tutacağı hesabıyla burada şu kısa bilgiyi eklemekte yarar vardır: Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın –ki çok önemli bir hadis ravisidir ve babası Ömer'den yaklaşık beş kat fazla hadis rivayet etmiştir–, bir gecede on bir cariyeyle yattığı rivayet ediliyor. Hatta kendisi gece hayatıyla ilgili, "Muhammed hariç, kimse beni gece hayatında/cinsi münasebet konusunda geçemez" demiştir. Bu zat, genelde ramazan orucunu yiyecek ve içeceklerle değil de; bir cariye ile ilişkiye girmekle açardı. Hatta bazı rivayetlerde "Akşamla yatsı arasında çoğu kez üç cariye ile ilişkiye girdikten sonra kalkar hazırlığını yapıp yatsı namazına giderdi" diye aktarılıyor. Bir başka olay da şu: Hz. Ömer'in bir cariyesi kendisine, "Ben hayızdayım/adet halindeyim, bana yaklaşma" dediği halde,

16 Belazuri, *Ensabü'l Eşraf*, 2/94; Askalani, *el-İsabe*, No: 11657; İbni Asakir, *Tarih'u Medineti Dımaşk*, 3/226; İbn'il Cevzi, *Telkih*..., 12; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 2/269; İbni Esir, *el-Kamil*, 2/310; *Üsdü'l Gabe*, No: 7211.

Ömer yine onu dinlememiş ve o durumda cariye ile ilişkiye girmiştir. Ömer bu konuyu Muhammed'e aktardığında o, "Yarım dirhem kefaret ver. Allah bağışlayandır" demiş ve kendisine yol bulmuştur.

Hatta Hz. Osman halifeliğin son yıllarında "Naile binti Ferafise" ile evlenmiş ve ona, "Niye moralsiz görünüyorsun, acaba ben yaşlı olduğum için mi?" diye sormuş. Keza Ebu Bekir'in torunu Kasım bin Muhammed'in annesiyle Hz. Ömer'in torunu Salim bin Abdullah ve Hz. Ali'nin torunu Ali bin Hasan'ın anneleri cariyeydi. Hatta Sait bin Yesar, "Biz bazen cariyeler satın alırken o cariyelerle Livata'da (Lutilik) bile bulunurduk" diyor. Bu gibi örnekleri çoğaltabiliriz. Sonuç olarak savaş esiri kadınların hali buydu. (Bu bilgiler, İbn-i Habib [ö.238 h.] *Kitabü Edebi-n'Nisâ*, s.154, 159, 178, 197, 199, 462, 465'te vardır ve burada başka kaynaklardan da söz edilmektedir.)

5. Grup:

Tahrîm Suresi, Medine döneminin hemen hemen son yılında inmiştir ve Kur'an'ın toplam 114 Suresi içinde 107. sırada yer alır. (Osman Keskioğlu, *Kur'an'ı Kerim Bilgileri*, Diyanet yayını s.128; Zerkeşi, *el-Burhan*, 1/249; İ. Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s.87.) Bu surenin ilk beş ayeti Muhammed'in hanımlarıyla ilgilidir. Kur'an'ın bu beş ayeti gerçekten çok ilginç anlamlar içermektedir. İzliyoruz:

> 1- "Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerinin rızasını gözeterek niçin kendine haram ediyorsun? Allah, çok bağışlayan ve esirgeyendir." (Tahrîm Suresi, 1. ayet.)
>
> 2- "Allah, yeminlerinizi çözmenizi size meşru kılmıştır. Allah yardımcınızdır. O, bilen, her şeyi hikmetle idare edendir." (Tahrîm Suresi, 2. ayet.)
>
> 3- "Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Bunun üzerine eşi, bunu (o saklanması gereken şeyi) başkasına haber verip Allah da bunu peygambere açıklayınca, peygamber bunun bir kısmını bildirmiş (kadınlara söylemiş), bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince, eşi, 'Bunu

kim sana söyledi?' dedi. Peygamber, 'bilen, her şeyden haberdar olan (Allah) bana söyledi' dedi." (Tahrîm Suresi, 3. ayet.)

4- "Eğer ikiniz de (sağlam olan kaynaklara göre, burada Ayşe ile Hafsa kastedilmiştir) Allah'a tevbe ederseniz, kaymış olan kalpleriniz düzelmiş olur. Eğer peygambere karşı birbirinize arka verirseniz, şüphesiz ki onun dostu ve yardımcısı Allah, Cebrail ve müminlerin salihi-iyisidir. Bunların dışında melekler de onun yardımcılarıdır." (Ahzâb Suresi, 4. ayet.)

5- "Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan dul ve bakire eşler verebilir." (Tahrîm Suresi, 5. ayet.)

Bu ayetlerde dikkati çeken bazı noktalar üzerinde duralım. Öncelikle Muhammed'in kendine haram kıldığı şeyin ne olduğunu ve niçin haram kıldığını öğrenelim. Bu konuda iki-üç rivayet vardır. Aralarında pek fark olmamakla beraber, biz yine de tümünü aktaralım:

Tahrîm Suresi'nin İlk Beş Ayetiyle İlgili Birinci Görüş

Bu görüşle ilgili değişik rivayetler vardır. Ama hepsinin de içeriği aynıdır. Aralarındaki fark ise, sadece şahıslardan kaynaklanır. Şöyle ki, Muhammed'in, yanında fazla kaldığı hanımının Hafsa mı, yoksa Zeynep mi olduğu konusunda ihtilaf vardır. Bu yüzden, bu konudaki hadisleri birleştiriyoruz. Olay şudur: Bir gün Muhammed, ikindi namazından sonra hanımlarından Hafsa veya Zeynep binti Cahş'ın yanına varmış ve onun yanında her zamankinden daha fazla kalmış. Bunun üzerine, Ayşe kıskanarak bu gecikmenin sebebini sormuş ve sonunda, Hafsa'nın bir akrabasının kendisine bir miktar bal hediye ettiğini öğrenince; herhalde Hafsa Muhammed'e bal şerbeti içiriyor da bu yüzden geç kalıyor diye düşünmüş. Bu arada Ayşe yine rahat dur-

mamış ve Muhammed'e karşı hileli bir yola başvurmuş. O yol şu: Ayşe, Muhammed'in diğer hanımlarından Sevde binti Zem'an'a, "Eğer eşimiz senin yanına varırsa ona, 'Senin ağzından 'Megafir' kokusu geliyor' de!" diye öneride bulunuyor. Daha sonra aynı öneriyi onun başka hanımına da götürüyor ve o da kabul ediyor. Hepsi de teker teker bunu Muhammed'e söylüyorlar. Bunun üzerine o da, "Ben bundan sonra bal şerbetini içmem" diye yemin içiyor.

Evet, bu görüşe göre, ayette haramdan kastedilen bal şerbetidir ve bu noktaya varılmasının sebebi de Muhammed'in, bir gün hanımlarından Hafsa ya da Zeynep'e uğrayıp fazla kalması ve başta Ayşe olmak üzere diğer hanımlarının da bunu kıskanarak kendisine hile yapmasıdır.[17]

Tahrîm Suresi'nin İlk Beş Ayetiyle İlgili İkinci Görüş

Muhammed, eşlerinden Hafsa'yı ikna edip babası Ömer'in evine yollamış. Hafsa gittikten sonra Muhammed kendi cariyesi Marya'yı yanına alıp Hafsa'nın odasına götürmüş ve orada onunla yatmış. Hafsa, herhalde olayı sezmiş ki, babasının evine varmadan tekrar geri dönmüş ve Muhammed'i kendi odasında Marya ile sevişirken yakalamış. Bunun üzerine Hafsa, çok kızmış ve olayı Ayşe'ye anlatmış. Her ikisi de Muhammed'e çok sert tepki gösterince, o, "Ömür boyu Marya ile yatmayacağım" diye yemin içmiş. İşte bunun üzerine ayet inmiş ki, "Marya'yı kendine haram edemezsin. Çünkü, helâl olan bir şey haram olmaz" deniyor ve Muhammed'in içtiği yemine böylece fetva verilmiş oluyor.[18]

17 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 1751; Buhari, *Talak*, 8; *Tahrîm tefsiri*, 1; *Hiyel*, 12; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 939, 940; Müslim, *Talak*, No: 1474; Ebu Davud, *Eşribe*, 11. bap, No: 3714-15; Nesai, *Talak*, 17. bap, c.6/151; *Üşret-i Nisâ*, 4. bap, c.7/71.

18 *Tecrid-i Sarih*, 11/210 Tahrîm Suresi'nin tefsirinde; Tahsin Emiroğlu, *Esbab-i Nüzul*, Tahrîm-1-4; Vahidi, *Esbab-i Nüzul*, Tahrîm-1; Suyuti, *Lübab...*, Tahrîm-1; Nesai, *Üşret-i Nisâ*, 4. bap, 7/71.

Görüldüğü gibi, Muhammed'in kendine haram kılıp da ayetin inmesine neden olan şey, ya Muhammed'in Marya ile yakalanarak artık onu kendine haram kılmasıdır, ya da herhangi bir hanımıyla fazla kalınca, diğer hanımlarının kurdukları tuzak sonucu, Muhammed'in kendine haram ettiği bal şerbetidir. Sebep ne olursa olsun bu hikâye, Kur'an'ın nasıl ortaya çıktığı konusunda önemli bir ipucudur. Çünkü Muhammed'in, bir kadının kurduğu hileyi çözememesi ve buna kızıp hiç de uygun olmayan bir yemine başvurması, çok düşündürücüdür. Yani, bu basit hileyi bilememiş bir insan, nasıl olur da sonsuza dek her şeyi bilmiş olabilsin!

Tahrîm Suresi'nin 3. ayetinde ise, Muhammed'in bu olay üzerine, ilgili hanımlarına gizli bir şey söylediği ve onlara, "Sakın kimseye demeyin" dediği halde onların bunu söylediği; Allah'ın da bunu Muhammed'e vahiy yoluyla haber verdiği, buna karşılık Muhammed'in bunun bir kısmını onlara aktardığı, bir kısmını da gizli tuttuğu yazıyor. Acaba bunlar nedir? Şimdi de bunları açıklamaya geçelim. Ayette, Muhammed'in onlara söyleyip de gizli tutulmasını istediği şeyin tek bir madde olmadığı, tersine birden fazla olduğu yazıyor. Bu durumda onlara en az iki şey söylediği kesin. Çünkü ayette özetle "Allah, hanımlar tarafından söylenen sözleri peygamberine haber verdi. O da bunun bir kısmını onlara söyledi; bir kısmını da saklı tuttu" deniyor. Hal böyle olunca, kadınlar tarafından gizli tutulması gerekenin tek bir olay olmadığı ayetle tescil ediliyor.

Rivayetlere göre Muhammed, Marya ile yakalanınca ve Ayşe ile Hafsa bu konuda dedikodu yapmaya başlayınca, o kendilerine, "Sakın bu olayı kimseye söylemeyin; ben de söz veriyorum ki, hem bundan sonra Marya ile yatmayacağım; hem de ölürsem sırayla Ebu Bekir'le Ömer halife olacaklar" diyor. Fakat onlar, buna rağmen bu sırrı saklı tutmayıp ifşa ediyorlar. Güya bunun üzerine Tahrîm Suresi'nin 3. ayeti inmiştir deniyor.

Aslında olayın mahiyeti şudur: Muhammed, ister az önceki olay üzerine hanımlarına, "Ben artık Marya ile yatmam" şeklinde yemin içsin: ister "Ölümümden sonra sırasıyla halifelik Ebu Bekir ve Ömer'e geçsin" vasiyetinde bulunsun hiç fark etmez. Muhammed'e, gizli tutulması gereken şeylerin kadınları tarafından yayılması üzerine vahiy gelmesi meselesi, kendisinin başvurduğu bir taktiktir. Kendisi onlarla beraber yaşadığına göre, onların bu meseleyi ifşa edip etmediklerini zaten biliyordu. Dolayısıyla, burada işi büyütüp de vahye havale etmenin bir mantığı olamaz. Bu, sadece hanımlarını etkilemek için başvurduğu bir taktikten öte bir şey değildir. Gizli tutulmasını istediği şeyler konusunda işi sıkı tutmak için Allah'ı bu konuda kullanmıştır; bu, başka şekilde açıklanamaz.

Muhammed'in, hilafet gibi bir makamı bu olay yüzünden Ebu Bekir ve Ömer'e vasiyet etmesi cidden bir problemdir. Çünkü o günkü koşullara göre Marya zaten onun cariyesiydi ve onunla yatmasının toplum açısından bir ayıbı da yoktu. Sadece başka hanımının sırasında böyle bir şey yapmıştır ve bu da Kur'an'a göre usulsüz sayılmıyor. Ahzâb Suresi'nin 51. ayetinde Muhammed bu konuda serbest bırakılmış. Bunu daha önce açıklamıştık. Hal böyle olunca ortada işlenen bir suç yoktur; tersine istediği yerde ve zamanda onunla yatabilirdi. Kaldı ki, onu kendine haram kılmakla kadına haksızlık yapılmış oluyor: "Ölene kadar onunla yatmayacağım" diye yemin içiyor. Acaba bu konuda kadının suçu ne?

Eğer bu ayetlerde haram kılınandan maksat bal şerbeti ise, o zaman onun bal şerbetini kendine haram kılması, peygamberliğine gölge düşürür. Çünkü hem peygamberim diyor hem de hanımları tarafından tertiplenen çok basit bir oyunu bilmiyorsa, bu. gerçekten bir çelişkidir. Bu basit hileden haberi olmayan bir insan, nasıl olur da sonsuza dek her şeyi bilebilir ki!

Bazı müfessirler. Muhammed'in kendine haram kıldığı şeyin bal şerbeti olduğunu söylüyorlar. İşi sadece bir bal şerbetine bağlamak her şeyden önce Kur'an ayetine terstir. Çünkü, az önce de belirtildi-

ği gibi, Tahrîm Suresi'nin 3. ayeti, Muhammed'in hanımlarına gizli bir şey söylediğini, onların da onu gizli tutmadıklarını; bu nedenle Allah'ın bu konuda vahiy yoluyla Muhammed'e bilgi verdiğini. Muhammed'in de bir kısmını kendi yüzlerine vurduğunu, bir kısmını da saklı tuttuğunu net bir ifadeyle açıklıyor. Eğer Muhammed onlara bal şerbetini söylemişse, bu durumda ayete göre onun kendi hanımlarından gizlediği şey nedir? Dolayısıyla, işi basit bir bal şerbetine bağlamak, Kur'an'daki ifadeye terstir. Kaldı ki, –olaya din açısından baktığımızda– eğer durum vahim olmasaydı, Allah bir bal şerbeti yüzünden bu kadar ayeti birden göndermezdi demek gerekir.

Tahrîm Suresi'nin 4. ayetinde, Muhammed'e tuzak kuran iki hanımından söz ediliyor. Acaba bunlar hangileridir? Bu konuda Halife Ömer, çok uzun olan bir hadiste, "Ayette kastedilen iki kadın, Ayşe ile Hafsa'dır" diyor.[19]

Hatırlanacağı gibi, daha önce de Allah, Ahzâb Suresi'nde Muhammed'in hanımlarına hitaben özetle, "Eğer siz peygambere karşı gelirseniz sizin cezanız iki kat artacak" demişti. O halde net olarak ortadadır ki, onlar bu konuda ne Allah'ı, ne de Muhammed'i dinlememişlerdir. Bu durumda Allah'ın, ahirette onlara vereceği ceza Ahzâb Suresi'nde söylendiği gibi normalin iki katı mı olacak?

Daha önce Ömer bahsinde ifade edildiği gibi, Tahrîm Suresi'nin 5. ayetinin içerdiği anlam, Ömer tarafından tehdit amacıyla Muhammed'in hanımlarına karşı söylenmiş, daha sonra Ömer'in kullandığı bu söz beğenilip ayet olarak inmişti. Ayetin özü şuydu: "Eğer siz Muhammed hanımları ona karşı koymaya devam ederseniz, ben Allah olarak ona istediği hanımı vermeye hazırım." Bu ayete dayanarak şunu sormak gerekir: Nasıl oluyor da Allah, ihtiyarlıktan artık ölmek üzere olan bir Muhammed'e hâlâ gece hayatından söz ediyor ve onu, o gencecik hanımlara karşı evlilik konusunda destekliyor!

19 *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 944-945: Buhari, *Nikah*, 83: Müslim, *Talak*, 5, No: 1479/30-34: Nesai, *Talak*, 32 cilt, 6/166.

Tahrîm Suresi'nin 4. ayetinde şöyle bir olay daha vardır: Muhammed'in iki hanımına (Ayşe ve Hafsa'ya) hitaben, "Eğer siz Muhammed aleyhinde birbirinize destek olursanız, başta ben Allah olarak, Cebrail, diğer melekler ve müminlerden de salih olanı Muhammed'e yeteriz" deniyor. Yani, iki kadın için hem Allah, hem Cebrail ve diğer melekler, hem de müminlerden salih olanı devreye sokuluyor. Bir de ayette geçen "salih" terimi dikkat çekicidir! Müminlerin salihleri değil de, müminlerin salihi şeklinde tekil bir ifade kullanılıyor. Bazı müfessirler (Kur'an'ı açıklayan), kastedilen kişinin Ömer olduğunu belirtiyorlar. (Mesela, Fahrettin er-Razi, *Mefatih'ül Gayb*, Tahrîm Suresi, 4. ayet.) Böylelikle Ömer'le ilgili ayetlerden biri de burada ortaya çıkmış oluyor. Bu durumda ayetin anlamı, "Muhammed'e yardımcı olarak Allah, melekler ve Ömer yeter" şekline dönüşüyor. Muhammed'i destekleyen bütün bu olağanüstü kuvvetler, hep Ayşe ve Hafsa'ya karşıdır!

III. BÖLÜM

ZİNA CEZALARININ KÖKENİ VE İSLAMDAKİ YERİ

Zina cezalarıyla ilgili var olan ayet ve hadisleri sunmadan önce, biraz geriye giderek tarihin akışı içinde bu İslami cezaya nasıl gelindiğine kısaca değinmek istiyoruz. Bilindiği gibi hemen hemen ilk yazılı olan kanun, Hammurabi (MÖ 1728-1686) kanunlarıdır. Şunu da belirtelim ki, hiç kimse Hammurabi'nin peygamber olduğunu söylemez. Zira, o dönemdeki inançlarla İslamiyet birbirine tamamen zıttır. Örneğin, o dönemdeki inançlara göre, Tanrılar insanlar gibi hastalanır, üzülür, sever, kıskanır, kavga eder, kızar, kötülük yapar, hatta yaralanabilirdi. Ayrıca, o dönemde çoktanrılı sistem hâkimdi. Mesela, Deniz Tanrıçası "Nammu", Güneş Tanrısı "Şamas", Bilgelik Tanrısı "Enki", Aşk Tanrıçası "İnanna", Kış Tanrısı "Enlil", Çiftçilik Tanrısı "Emkindu", Çoban Tanrısı "Dumuzi" vb. Tanrılara inanılırdı. Ancak, bunlardan yer, gök, su ve hava Tanrıları yaratıcı; diğerleri ise yöneticiydi. Hammurabi, yazdığı meşhur kanununun baş kısmında, "Bu bilgileri bana en büyük Tanrı olan Güneş Tanrısı Şamas sundu" diyor ve ondan övgüyle söz ediyor.

Belki bazıları Hammurabi'yi 124 bin peygamberden biri olarak ilan ederler diye, bu konuya açıklık getirdik. Diyebilirler; çünkü, ikisi arasında, özellikle cezalar-muamelat konusunda hemen hemen fark yoktur. Zaten Kur'an, Tevrat ve Hammurabi kanunları bir arada değerlendirildiğinde görülecektir ki, Kur'an, Tevrat'ın; Tevrat da Ham-

murabi kanunlarının; o da eski kültürlerin bir biçimde aktarılmasıdır. Dolayısıyla, Kur'an'ın oluşmasında Mezopotamya'da tarih boyunca ortaya çıkan bütün örf, âdet ve dinlerin etkisi fevkalade büyüktür.

Bu kısa açıklamadan sonra şimdi de konumuz olan zinanın kökenine geçebiliriz.

A- Hammurabi Kanunlarında Zina Cezası

Hammurabi'den asırlar önce yaşamış olan Lagaş Kralı "Urugakina" (milattan yaklaşık 2300 yıl önce) tarafından ortaya konan "Sosyal Reform Metni'nde" zina cezasıyla ilgili şu bilgileri görüyoruz. Evli bir kadın şayet ikinci bir eş almaya kalksaydı, o kadın taşlanırdı. Hatta ona atılan taşlar numaralanırdı. Dolayısıyla, şu ortaya çıkıyor: İslamiyet ile Yahudilikteki recim cezalarının kaynağı –iddia edildiği gibi– Tanrı değil; Urugakina'nın meşhur "Sosyal Reform" kanunlarıdır. Urugakina da tıpkı Hammurabi gibi, "Bu bilgileri bana Tanrı (Ningirsu) verdi" diyor. Urugakina'nın Sosyal Reform kanunlarıyla ilgili metin, Samuel Noah Kramer tarafından 1963'te Şikago'da tercüme edilmiş, eserinin 317-323 sayfaları arasında bundan söz edilmektedir.

1901-1902 yıllarında Irak'ın "Sus" kentinde yapılan kazılarda, 282 maddelik Hammurabi kanunlarının üzerinde yazılı olduğu bir tablet bulunuyor. Bilindiği gibi tablet, en sağlam tarihi belgedir. Bu kanun metninin 129 ve 130. maddelerinde zina cezalarıyla ilgili şu hükümler yer almaktadır: Evli bir bayan şayet başka bir erkekle ilişkiye girerse, her iki suçlu da bağlanıp suya atılmak suretiyle öldürülür. Ancak, hanımın kocası onları bağışlarsa kral da onları affeder. Eğer bir erkek başkasının hanımıyla zorla yatarsa, o zaman kadına bir şey yoktur; ama erkek yine öldürülür. Kadın suçsuz olduğundan ona herhangi bir ceza uygulanmaz.[1]

1 *Meydan Larousse Büyük Lügat Ansiklopedisi*, 5/580 ve M. Tosun-K. Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduga Fermanı*, s.198.

Dikkat edilirse, bu kanunda "Eğer koca onları bağışlarsa kral da bağışlar" hükmü vardır. Yani, bu konuda İslamiyetin tersine bir esneklik mevcuttur.

B- Tevrat'a Göre Zina Cezası

Hammurabi'den asırlar sonra (İÖ 13. asır) Musa'ya gelen Tevrat'ta ise zina cezasıyla ilgili çok ağır hükümler vardır. Bu konuda birkaç somut örnek vermek gerekirse,

1) Evlenen bir kız şayet bakire çıkmazsa babasının evi önünde şehrin insanları tarafından taşlanarak öldürülür.

2) Eğer bir adam başkasının hanımıyla ilişkiye girerse ve suçun işlendiği yer bir yerleşim birimiyse, o zaman hem erkek, hem de kadın öldürülür. Eğer bu zina suçu bir çölde meydana gelmişse, o zaman sadece erkek öldürülür. Zira erkek, kadına baskı kurmak zoruyla bu işi yapmış olabilir.

3) Şayet bir adam nişanlısı olmayan bir kızla ilişkiye girerse, bu durumda o kızın babasına 50 şekel (yaklaşık olarak, yüz gram) gümüş para vermeli ve o kızla da evlenmeli. Ayrıca, ölünceye dek de o kızı boşayamaz. Bunlar Tevrat'ta var olan cezai yaptırımlardır. (Örneğin, Tevrat, "Tesniye", 22/20-29.)

C- İncil'e Göre Zina Cezası

İsa her ne kadar bu konuda esnek davranmışsa da yine çok ağır cezalardan bahsettiğini görüyoruz. Mesela, "Gözün eğer seni günaha sevk ediyorsa, o zaman onu çıkar at daha iyi olur. Zira senin bütün vücudun cehennemde yanacağına, bir organın olmasın daha iyidir" diyor. (Matta İncili, 5/27-29 ve 18/8-9 cümleler.) Ancak İsa'nın zina yüzünden birini öldürüp öldürmediğine ilişkin bir örneğe rast-

lamadık. Yuhanna İncili 8/4-11'de şöyle bir olay geçiyor: Zina eden bir kadın İsa'ya getiriliyor. İsa'nın çevresi kendisine, "Musa şeriatında zina edenler taşlanırdı. Acaba sen ne dersin?" diye soru soruyorlar. Buna karşılık İsa onlara, "Sizden kim günah işlememişse kalksın bu kadını taşlasın" diyor. Bunun üzerine hepsi oradan kalkıp dağılıyorlar ve böylece İsa o kadına, "Madem seni cezalandıracak günahsız biri çıkmadı, sen de kalk git, serbestsin" diyor ve kadın cezalandırılmaktan kurtuluyor. Doğru söylemek gerekirse, bu konuda en ılımlı olan İsa'dır. Zaten Yuhanna İncili 8/4-11'de, İsa'ya, "Musa zina edenleri taşlardı, sen ne diyorsun" diye soranların gayelerinin, İsa'yı zor durumda bırakmak olduğu şeklinde bir ifade geçmektedir.

Zina cezaları hakkında Muhammed'den önceki dönemlerle ilgili bu kısa bilgiyi sunduktan sonra, onun dönemine geçiyoruz. Önce teorik olarak Kur'an'da zina cezasıyla ilgili mevcut ayetlere bir göz atacak, ardından Muhammed'in uygulamalarından örnekler sunacağız.

D- Kur'an'da Zina Cezalarıyla İlgili Ayetler

Medine döneminde inen ve Kur'an'ın 114 suresi içinde iniş sırası itibariyle 92. sırayı alan "Nisâ" Suresi'nde, zina cezasıyla ilgili bazı hükümlere rastlıyoruz. Bu surenin 15. ayetinde, "Kadınlarınızdan fuhuş yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye, yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde hapsedin" deniyor ve konuyla ilgili 16. ayette şöyle devam ediliyor:

> "İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tevbe eder, ıslah olurlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir."

Geçen her iki ayette de "recm" denilen taşlamayla öldürme yöntemi yoktur; böyle bir ceza Kur'an'ın diğer ayetlerinde de mevcut değildir. Kaldı ki, Nisâ Suresi'nin az önce geçen her iki ayetinde de net bir bilgi yoktur; her iki ayet de yoruma açık bir anlam taşımaktadır. Mesela, 16. ayette, "Fuhuş yapan her iki tarafa da eziyet edin" deniyor. Fakat, nasıl bir eziyet, nedir bu eziyetin ölçüsü ve yöntemi sorusuna açıklık getirilmiyor. Dolayısıyla, bu ayetin zahirine bakılarak nasıl ve ne kadar bir ceza sorusuna yanıt vermek mümkün değildir. Ayrıca, 15. ayette kadınlarla ilgili çoğul bir kelime kullanıldığı için bazıları, "Bu ayette kadının kadınla yatması kastedilmiştir" diyorlar. 16. ayette de fuhuş yapan iki kişi hakkında kullanılan ifade (ismi mevsul olan "Ellezani"), Arap gramerine göre iki erkek anlamını taşıdığı için burada da erkeğin erkekle yatması söz konusudur diye yorum yapılıyor. Yani, burada kastedilen lutilik-homoseksüellik olayıdır diyorlar. Evet, kelime oyunlarından hareket edilirse az önce yapılan açıklama doğrudur. Ancak, Kur'an'da buna benzer olaylar çoktur; eğer bu kural burada geçerliyse, o zaman Kur'an'da çok ciddi sorunlar ortaya çıkar. Mesela; Bakara Suresi'nin 183. ayetinde, oruç farziyetinden söz edilirken, "Ey iman edenler" şeklinde erkek fiili kullanılıyor; yani, burada kadınlarla ilgili herhangi bir kelime yoktur. Devamında, "Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı" denilirken de, buradaki "siz" anlamına gelen "küm" zamiri erkeklere aittir. Eğer kelimelere bakılarak anlam verilirse, o zaman Kur'an'a göre oruç kadınlara farz olmaz; çünkü kelimeler gayet açıktır. Yine Kur'an'da namazın kime farz olduğuna ilişkin ayetler hep erkeklere ait kelimelerle ifade edilmiştir. Kur'an'da, sadece Muhammed'in hanımlarına mahsus olarak "namaz kılınız" ifadesi geçmektedir; biz bundan da bütün kadınları alamayız; zira emir, çok açık olarak Muhammed'in hanımlarına yöneliktir (Ahzâb Suresi, 33. ayet). Keza, Kur'an'da, "Kim bilerek bir mümini öldürürse, onun cezası cehennemdir ve orada ebedi kalacaktır" deniyor. Bu çok önemli ve hayati olan konuda yine erkekle-

rin fiili, sıfat ve zamirleri kullanılmıştır (Nisâ Suresi, 92-93). Ahkamla ilgili bu gibi ayetler Kur'an'da çoktur. Hatta daha önemlisi Kur'an'da Allah hakkında bile hep erkeklerin fiil, sıfat ve zamirleri kullanılmıştır. O zaman kelimenin dış görünüşüne bakarak Allah erkektir hükmünü mü çıkaralım? Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Hal böyle olunca, ya kelimelere bakılmaksızın tüm bu ayetlerin kadınları da kapsadığı kabul edilmeli, ya da Kur'an'ın kelime yapısına bakılarak ona anlam verilmeli ve bütün suç ve ibadetlerde kadınlar Kur'an'dan çıkarılmalıdır.

Az önceki ayetlerde bazı noktalar dikkati çekiyor. Mesela; Nisâ Suresi'nin 15. ayetinde, "Allah, fuhuş yapanlara bir yol açana-gösterene kadar onları evlerde bekletin, dışarı çıkmasınlar" deniyor. Bu cümleyle Allah'ın fuhuş yapanlar hakkında vereceği ceza konusunda henüz net olmadığı ortaya çıkıyor.

Bakalım az önceki ayette değinildiği gibi acaba Kur'an'da zina cezasıyla ilgili yol açılmış mı?

Allah zina cezasıyla ilgili bahsettiği yol hakkında farklı bir şey gönderiyor; Muhammed de, halifeleriyle birlikte farklı şeyler uyguluyor. İlkin, konuyla ilgili gelen ayetlere bir göz atalım: Nûr Suresi'nin 2. ayetinde, "Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz değnek vurun; Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız, Allah'ın dinini (tatbik) konusunda sakın ha sizi acıma duygusu kaplamasın! Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun" deniyor ve devam ediyor:

> "Zina eden bir erkek, ancak ya zina eden bir kadınla, ya da bir müşrik kadınla evlenebilir; keza, zina eden bir kadın da, ya bir zinakâr erkekle, ya da bir müşrik erkekle evlenebilir." (Nûr Suresi, 3. ayet.)

Bu ayetler üzerinde biraz duralım! Burada diğer ayetler gibi sadece erkeklerden söz edilmemiş; tam tersine hem erkek, hem de kadınla ilgili sıfatlar kullanılmıştır. Burada hayırlı bir iş olmadığından

(cezadan söz edildiği için) kadında yazıldığı gibi, üstelik erkeğin önüne alınmıştır. Ayrıca, "zina eden, ancak kendisi gibi zinakâr biriyle evlenir" deniyor. Hal böyle olunca, burada suça teşvik ifadesi kullanılmış oluyor. Mesela bir insan, "Madem zinakâr bir insan ancak bir zinakâr insanla evlenebiliyor; o halde ben de istediğim bir hanımla yatayım ve artık o benim olsun" anlamını çıkarabilir. Dolayısıyla, bu ayet bir bakıma insanı suça teşvik eder. Ayetin sebep sonuç ilişkisine bakılarak farklı şeyler söylenmişse de, burada zahiri anlam çok önemlidir. Zira, eğer Kur'an'ın arkasında Allah varsa, bu tür hayati konularda çok net açıklamalar yapması gerekir.

Son zamanlarda, bazı çağdaş İslami yazarların gerek bu konuda gerekse diğer konulardaki yorumlarını hayretle izliyoruz. Yerine göre Kur'an'da kadını da işin içine alıyorlar ve "Arap edebiyatında 'Tağlib' denilen bir şey vardır" diyorlar. Yani, "genelde Arap edebiyatında erkekle ilgili sıfat, fiil ve zamirler, kadınla erkekler arasında müşterek olarak kullanılır; Allah da bunu göz ardı etmemiştir" diyorlar; ama hesaplarına gelmeyince de bazı yerlerde kelime oyununa başvurup işi başka türlü çeviriyorlar. Çünkü, bu gibi yorumlara başvurmadıkları zaman çok ciddi sorunlar ortaya çıkıyor. Dolayısıyla, bu tür kurtarma operasyonlarına başvurmaları doğaldır; aksi takdirde Kur'an'dan vazgeçmeleri gerekir.

Biz de diyoruz ki, mademki bu işin ölçüsü yoktur, gelin ya her yerde kadın da vardır diyelim, ya da hiçbir yerde yoktur diye karar verelim.

Zina cezasıyla ilgili Kur'an'da yer alan ayetler hakkında sunulan bu bilgilerden sonra şimdi de Nisâ Suresi'nin 15. ayetinde ifade edilen yol görünme meselesi hakkında net bir yanıtı, hem Muhammed'in icraatından, hem de pratiğinden öğrenmeye çalışalım; bakalım kendisi bu olaya hem pratik olarak, hem de teorik olarak nasıl çözüm getirmiş.

E- Muhammed'in Hadislerinde Zina Cezaları

Meşhur sahabelerden "Ubade bin Samıt" anlatıyor:

> "Bir gün peygamber bize, Allah'ın Nisâ Suresi 15. ayette zina cezasıyla ilgili sözünü ettiği 'Yol açma' meselesi hakkında 'İşte yol göründü. O da şudur: Zina edenler dul veya evli işeler onlara ceza olarak yüz (100) değnek vurulur; yüz değnek vurulduktan sonra da, recim usulü taşlanarak öldürülürler; eğer bakire iseler onların cezası yüz (100) değnek, artı bir yıllık sürgündür' dedi."[2]

Abdullah bin Mesud, "Peygamber bize, 'Bir Müslüman, ancak katil olursa veya dul ya da evli olup zina yaparsa, ya da dinden çıkarsa (buna mürted denir) o zaman öldürülür; bunlar dışında öldürülmez' dedi" diye aktarıyor. Bu hadisten, kişi zina suçundan ötürü öldürülür hükmü ortaya çıkıyor.[3]

Muhammed'den, zina cezasıyla ilgili bu teorik bilgileri aktardıktan sonra, şimdi de onun icraatıyla ilgili örneklere geçelim. Bu konuda Muhammed'in en samimi dostu olan Ömer'i dinleyelim; Muhammed'in amca oğlu İbn-i Abbas aktarıyor:

> "Biz hac ibadetini yerine getirdikten sonra Beytullah'a vardık; o zaman Ömer halifeydi. Kâbe'de bir hutbe okudu; hutbesinde şu konuya değindi: Peygamber de zina suçundan dolayı insanları recimle idam etti, biz de halife olarak bunu uyguladık. Korkarım ki, zaman içinde bazıları, 'Mademki Kur'an'da evli

2 Müslim, *Hudut*, 3, No: 1690; Ebu Davud, *Hudud*, 23, No: 4415-16; Tirmizi, *Hudut*, 8, No: 1434; İbni Mace, *Hudut*, 7, No: 2533 ve 2550; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, Ubade bin Samıt hadisleri 5/317; Daremi, *Hudut*, 19 cilt, 2/499; Seyyid Sabık, *Fıkhı Sünne*, 2/557.

3 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No:2096. Burada çok önemli bilgiler vardır. *Buhari ve Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1091; Buhari, *Diyat*, 6. bap; Müslim, *Kasame*, 6. bap, No: 1676/25-26; Ebu Davud, *Hudud*, 1. bap, No: 4352-53; Tirmizi, *Diyat*, 10, No: 1402; Nesai, *Tahrîm-i Dem*, 5. bap, No: 4014-17; İbni Mace, *Hudud*, 1. bap, No: 2533-34; İmam Şafi-i, *er-Risale*, No: 692-93.

kişilerin zina etmeleri durumunda recim cezasıyla cezalandırılmaları net bir ifadeyle yazılmıyor, o halde böyle bir ceza yoktur' diyecekler ve böylece de çok önemli bir meseleyi inkâr ettikleri için dalalete düşecekler. Halbuki daha önce recim cezasıyla ilgili ayet Kur'an'da vardı; biz onu hem okuduk (çünkü Ömer de vahiy kâtiplerindendi), hem de dinledik. Eğer halk, 'Ömer Kur'an'da olmayan bir şeyi Kur'an'a yazdı' eleştirisinde bulunmasaydı, yemin ederim ki, bu recim ayetini Kur'an'a yazardım."[4]

Ömer bu açıklamayı yaptığı, aynı yıl içinde ölüyor. Mesela, İmam Malik'in *Muvatta,* 2/823-24'te bu açıkça yazıyor. Burada önemli olan Ömer'in, halifeliğin son günlerinde böyle bir ifade kullanmasıdır. Kaldı ki, biz bu konuda işi sadece Ömer'e bırakmıyoruz; konu hakkında çok somut örnekler vereceğiz.

Diğer örneklere geçmeden, akla gelen şu soruya yanıt bulmaya çalışalım: Mademki Ömer, "Daha önce recimle idam cezası Kur'an'da vardı" diye yakınıyor, o halde neden Kur'an toplandığı-yazıldığı zaman bunu gündeme getirmedi de sonradan bu olay hakkında sıkıntılarını dile getirdi? Evet, bu sorunun ilginç bir yanıtı vardır; hemen aktaralım: Kur'an toplanırken, kimin elinde bir ayet varsa iki şahidin şahadetiyle onu ispat edip komisyona bildirirdi; komisyon da bu şekilde kabul ederdi. Ömer de az önce belirtildiği gibi zina cezasıyla ilgili recim ayetini komisyona aktarmış; fakat iki şahit gösteremediği için komisyon onun getirdiği ayeti kabul etmemiş. Halbuki Ömer çok önemli bir insandı; daha dünyada iken Muhammed onu cennetle müjdelemişti; acaba yalan mı konuşuyordu ki komisyon onun ifadesini kabul etmedi? Hele hele Muhammed hayatta olup da Kur'an yazılsaydı ve Ömer ona böyle bir ayet getir-

4 Buhari, *Hudud,* 30-31; *Ahkam,* 21; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan,* No: 1101; Müslim, *Hudud,* 15, No: 1691; Ebu Davud, *Hudud,* 23, No: 4418; Tirmizi, *Hudud,* 7, No: 1431-32; İmam Malik, *Muvatta, Hudud,* 10. bap, 2/823-24; İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned,* 1/23, Ömer hadisleri kısmında.

seydi acaba kabul mü, yoksa ret mi edilirdi? Çünkü daha evvel de anlatıldığı gibi, birçok ayet Ömer'in görüşleri istikametinde inmişti. Bu yüzden Muhammed sağ olsaydı elbette ki Ömer'in bu teklifini de kabul ederdi kanısındayız.

Az önce belirtildiği gibi, Ömer'in getirdiği ayet kabul edilmemiş; ama sıradan bir vatandaş şahit göstermediği halde bir ayet getirmiş ve onunki hemen kabul edilmiş. O adamın getirdiği ayetlerin hangileri olduğu konusunda ihtilaf vardır: Kimisi, Ahzâb Suresi'nin 23. ayeti, kimisi de Tevbe Suresi'nin son iki ayetidir diyor. Burada önemli olan, şu veya bu ayet olduğu değil; adamın getirdiği ayetin niçin şahitsiz olarak kabul gördüğüdür!

Şimdi de bu kişinin hikâyesini aktaralım: Bütün İslam yazarları bu hadiseyi çok normal bir olaymış gibi aktarmış ve hiçbir itirazda bulunmamışlar. Olay şudur: Seva bin Kays adlı bir köylü, bir gün yanına bir at alıp pazarda satmak üzere çarşıya çıktığında yolda Muhammed'le karşılaşıyor. Muhammed onun atına müşteri çıkıyor ve yapılan pazarlık sonucu anlaşıyorlar. Muhammed üzerinde para olmadığı için adama, "Haydi bizim eve gidelim de orada sana paranı vereyim" diyor. Bunun üzerine yola çıkıyorlar. Tabi ki at adamın elinde ve henüz Muhammed'e teslim edilmemiş. Giderken Muhammed acele ediyor, adam ise yavaş yürüyor.

Anlaşılan, adam "Belki malına fazla fiyat veren biri çıkar" düşüncesiyle bilerek yavaş yürüyormuş. Nitekim henüz yoldayken müşteriler yanaşıyor ve Muhammed'in verdiği fiyattan fazla fiyat veriyorlar. Üstelik de bu artıranların, Muhammed'in o atı aldığından da haberleri yoktur. Fazla fiyat verenler ortaya çıkınca, adam Muhammed'e, "Hayır, ben atımı sana satmadım; sattımsa şahitlerini göster" diyor. Muhammed ise henüz eve varıp ödeme yapmamıştır. Bu arada adam şahit isteyince, alışveriş esnasında kimse olmadığı için şahit getiremiyor. O sırada "Huzeyme bin Sabit" adında bir sahabe çıkageliyor ve Muhammed'e, "Ben şahitlik ederim ki sen bu atı bu şahıstan satın aldın" diyor. Muhammed bu adamın ifadesine

dayanarak at sahibine parasını ödeyip o atı ondan alıyor. Muhammed, kendisine şahitlik yapan adama da, "Biz alışveriş yaparken sen yanımızda değildin; neye dayanarak ifade verdin?" diye soruyor. Adam, "Çünkü sen bir peygambersin, yalan konuşacağına inanmıyorum" yanıtını veriyor. Muhammed, adamın bu ifadesine dayanarak atı almak yanında, üstelik bu hareketinden ötürü Huzeyme bin Sabit'e şu ilginç ayrıcalığı tanıyor: Ona "Bundan sonra sen herhangi bir davada ifade verirsen senin ifaden iki kişinin ifadesine bedeldir ve senin ifaden delil olarak bir davada tek başına yeterlidir" diyor.

İşte Kur'an bir araya getirilirken, Huzeyme'nin getirdiği ayetin şâhitsiz olarak kabul edilmesinin hikâyesi budur. Ömer her ne kadar cennetle müjdelenmişse de, onun hakkında böyle bir ifade-ayrıcalık olmadığı için o, getirdiği ayeti komisyona kabul ettirememiştir.[5]

Ayrıca, Muhammed'in Huzeyme bin Sabit'e tanıdığı yetki ve onun getirdiği cümlelerin Kur'an'ı toplama komisyonu tarafından ayet olarak kabul edilip şahitsiz olarak Kur'an'a yazılması olayı aşağıdaki kaynaklarda detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.[6]

Az önceki olay gerçi çok nettir, ama yine de biraz açalım: Bu at alımı olayında Muhammed'in kendi ilkelerini çiğnediğini görüyo-

5 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1187 hadis şerhinde, 8/275; Ebu Davud, *Akdiyye*, 20. bab, No: 3607; Nesai, *Buyu*, 81. bab, 7/301, Ebu Davud'un aynısı; *Kütüb-i Sitte*, İ. Canan terc., 4/479 ve 14/140, No: 4912; Askalani, *İsabe*, No: 2253, "Huzeyme" bölümünde ve *Tehzib-i Tehzib*, 3/140; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 5/215-16, "Huzeyme" hadisleri kısmında; İbn'il Cevzi, *Sıfat-ı Safve*, 1/356. No: 100; İbni Esir, *Üsd*, No: 1446, "Huzeyme" ve 2327-29 "Seva bin Kays" bölümünde; Şevkani, *Derrü's-Sahabe*, 416, 66. bap, "Huzeyme" kısmında; Taberani, *Mucemi Kebir*, 4/101, No: 3730; Heysemi, *Mecme'üz-Zevaid*, 9/320; Hakim, *Müstedrek*, 3/396; İbni Abdi'l ber, *İstiab*, "Huzeyme" kısmında, No: 665, 2/448; İbni Beşkeval, *Gavamıd*..., 1/494 ve daha birçok siyer, tabakat kitapları.

6 Buhari, *Ahzâb tefsiri*, 3. bap; *Cihad*, 12. bap; Tirmizi, *Tevbe tefsiri*, 18-19. baplar, No: 3103-4; İmamı Suyuti, *el-İtkan*, 1/185, "Cem'i Kur'an" bölümü; Zerkeşi, *el-Burhan*, 1/296; Ebu Davud Sicistani, *Kitabü'l Mesahıf*, s.11, 29, 33; Prof. Suphi Salih, *Mebahis'ü fi Ulumi'l Kur'an*, s.75. İslam tarihinin hemen tüm kaynaklarında bu olay vardır.

ruz: Muhammed, "Bir köylü, malını henüz alışveriş merkezine getirmeden onun önünü kesip malını almaya kalkışmayın: piyasadan tam sıhhatli bilgi aldıktan sonra onunla devreye girin ve o zaman pazarlık yapın. Şayet mal sahibi henüz ticaret merkezine varmadan biri onun önünü kesip pazarlık yoluyla onun malını satın alırsa, böylesine bir alışverişin sonunda şayet mal sahibi pişman olursa, bu akdi fasittir ve mal yine sahibine verilir" diyor. Muhammed, alışverişlerde şöyle bir prensip daha koymuş: "Şayet bir mal satılmış ve henüz sahibine teslim edilmemişse ve alıcı ile satıcı da birbirlerinden ayrılmamışlarsa, o zaman o süreçte iki taraftan hangisi caymak istiyorsa yine bu pişmanlık geçerlidir" diyor. Hal böyle olunca, her halükârda at sahibine haksızlık yapılmış oluyor. Dolayısıyla, Muhammed'in bu adamdan bu şekilde at alması her şeyden önce kendi ilkelerine aykırıdır.[7]

Muhammed'in köylüden aldığı at olayını özetleyecek olursak,

a) Açık bir şekilde o köylünün kandırıldığını görüyoruz. Çünkü para ödemek için Muhammed'in çabucak yürümesi, adamınsa yavaş gitmesi ve bu kısa zamanda adamın atına iyi bir fiyat veren müşterinin çıkması, o adamın kandırıldığına delalet eden çok kuvvetli bir kanıttır.

b) Alışveriş esnasında hazır olmayan Huzeyme'nin, Muhammed'e yaptığı şahitlik açıkça usule aykırıdır. Kaldı ki, Muhammed'in bu şahitlik yüzünden ona tanıdığı ayrıcalık çok ilginçtir. Huzeyme, Muhammed'e kazandırdığı bir at yüzünden öylesine bir ayrıcalık kazanıyor ki, Kur'an'ın toplanması esnasında Ömer'i bile gerilerde bırakıyor. Hatırlanacağı gibi komisyon, zina cezasıyla ilgili Ömer'in getirmiş olduğu cümleyi ayet olarak kabul etmemişti.

7 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet terc., No: 970, 999 ve 1000: Buhari, *Buyu*, 19, 44, 71: *Şurut*, 11: Müslim, *Buyu*, No: 1517-1523: *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 71, 79, 80, 970, 7278; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi. 3/81 No: 290; Ebu Davud, *Buyu*, 43, No: 3436-37: Tirmizi, *Buyu*, 26, No: 1221, 1245, 1246, 1347: İbni Mace, *Ticaret*, 16, No: 2178-79; Nesai, *Buyu*, 17-18. baplar, No: 4489-80.

c) Muhammed'in. "Malını satmak üzere şehre inen bir adamın önünü kesmeyin; piyasadan tam bilgi alsın da ondan sonra müdahalede bulunun" dediği halde, burada bu sözünü çiğnediğini görüyoruz. Ayrıca, alışverişlerde teslim-tesellüm şarttır dediği halde. burada da bu ilkesine sahip çıkmadığını müşahede ediyoruz.

d) En önemlisi, bu alışverişte akit prosedüre uygun olsaydı bile, mademki mal üreten zavallı köylü buna razı değildi, bu durumda Muhammed'e düşen en ideal yaklaşım, yalancı şahide başvurmak değil, o atı sahibine iade etmekti.

Bu olayın konumuzla ilgisi şudur: Ömer bağıra bağıra Kur'an'da zina cezası vardır dediği halde. komisyon onunkini kabul etmiyor. O halde sorunun nereden kaynaklandığını açıklanmalıdır. Bu yüzden konuya açıklık getirmek zorunda kaldık.

Muhammed'in zinayla ilgili icraatına geçmeden önce, İslam inancına göre zina suçunun ispatı hakkında kısa bir bilgi verelim: Zina suçu, ya dört şahidin şahitliğiyle (Nisâ Suresi'nin 15. ve Nûr Suresi'nin 13. ayetleri), ya bu suçu işleyen şahsın itirafıyla veya kadınsa, onun hamile kalmasıyla ispat edilir. Bu, Muhammed'in beyanıdır.[8]

Bilindiği gibi mezhepler birer yorumdur. Bu bakımdan onlar üzerinde fazla durmak istemiyoruz. Üzerinde durmak istediğimiz, başta Kur'an ve İslam camiasında muteber sayılan hadislerdir. Bununla birlikte tüm mezheplerde zina eden evli veya dul olanlara yönelik ceza recimle öldürmektir. Bu konuda mezhepler arasında ihtilaf yoktur; ihtilaf ancak teferruattadır. Örneğin; soğuk ve sıcak havada ceza ertelenebilir mi; suçlunun hastalık halindeki durumu; recim anında ilk taşı kim atacak; taşlama anında çukura gerek var mı, yok mu; suçluya sadece taşlar mı atılır, yoksa önce yüz sopa, ardından taşlama mı; zina suçunu itiraf eden kişinin, kendi itirafından

8 *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1101; Buhari. *Hudud*, 30-31; *Ahkam*, 21; Müslim. *Hudud*, 4, No: 1691/15; Ebu Davud, *Hudud*, 23, No: 4418; Tirmizi, *Hudud*, 7, No: 1431-32; İbni Mace, *Hudud*, 1, No: 2533-34; İmam Malik, *Muvatta*, 2/823; İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 1/23, Ömer hadisleri bölümünde.

vazgeçmesi halindeki durumunun ne olacağı gibi konularda ihtilaf vardır; yoksa cezanın uygulanmasında herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Hatta şöyle bir şey de vardır: Erkek olsun kadın olsun dini bir nikâhla evlendikten sonra artık bir sefer de cima' (birleşme) olayı gerçekleşir ve ondan sonra kadın boşanırsa, artık onlardan hangisi zina yaparsa onun cezası recimle idamdır. Başka bir ifadeyle, bekâreti dini bir nikâhla bozulanlardan –ister dul olsun ister olmasın– hangisi zina yaparsa onun cezası recimdir. Diğer yandan, şayet bir insan evlenmeden önce birkaç kez de zina yapsa, ona sadece yüz değnek cezası uygulanır ve gerekirse bir yıllık sürgüne gönderilir. Çünkü bunun resmi bir evliliği yoktur; bu yüzden cezası hafiftir.[9]

Zina cezasıyla ilgili Kur'an ve sahih hadislerden bu bilgileri sunduktan sonra, şimdi de Muhammed'in konuyla ilgili pratiğinden örnekler verelim:

Örnek-1

Muhammed'in zinadan dolayı gerçekleştirdiği infazlardan öylesine örnekler sunacağız ki, bunlar bugüne dek İslam camiasında itiraz edilmeyen ve üstelik bütün mezhep liderlerine delil teşkil eden örneklerdir.

Birinci örneğimiz şudur: "Cüheyne" kabilesinden bir bayan, Muhammed'e başvurarak zina yaptığını ve bu zinadan dolayı hamile kaldığını beyan ediyor. Bu açıklama üzerine Muhammed onu bir yakınına teslim ediyor ve ona, "Bu kadın doğum yapana kadar sende kalsın; doğumdan sonra bana getir gerekeni yapayım" diyor. Doğumdan sonra kadın Muhammed'e getirilince, onun avret yeri görünmesin diye, üzerindeki elbise iyice bağlanıyor ve en son Muhammed'in talimatıyla taşlanarak öldürülüyor. Kadın bu şekil öldü-

9 *Tecrid-i Sarih*, No: 2096; Buhari, *Diyat*, 6. bap; Müslim, *Kasame*, 25, No: 1676; Ebu Davud, *Hudud*, 1. bap, No: 4352-53; Tirmizi, *Diyat*, 10. bap, No: 1402; Nesai, Tahrîm-5, No: 4014 ve *Kasame*, No: 4718; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 14/140.

rüldükten sonra Muhammed onun cenaze namazını da kıldırıyor ve "Bu kadın Allah katında öyle yüksek bir makama ulaştı ki, onun imanı yetmiş kişinin imanına bedeldir" diyor.[10]

Hadis metninde "Kadın Muhammed'e gelip zina yaptığını, bundan dolayı hamile kaldığını beyan etti" deniyor. Bu açıklamanın dışında herhangi bir şahit veya şikâyet de söz konusu değildir: bu olayın delili sadece kadının itirafı ve hamile kalmasıdır. Burada şöyle bir muamma daha vardır: Muhammed'in koyduğu ölçüye göre o kadına recim cezası uygulanmamalıydı. Çünkü bu ceza, kişi ancak dul veya evliyse uygulanır. Oysa burada kadının evli veya dul olduğu açık değildir. Şayet evliyse, bu durumda belki de o çocuk onun kocasındandır; dolayısıyla ona gayri meşru damgasını vurmak doğru değildir. Eğer evli veya dul değilse o zaman onun recimle cezalandırılması, yine Muhammed'in ilkelerine terstir. Çünkü, daha evvel de anlatıldığı gibi, evli olmayanların cezası yüz değnektir. Nihayet, kadının evli mi, yoksa dul veya bakire mi olduğu konusunda, hadislerde herhangi bir açıklık yoktur.

Örnek-2

Vail bin Hücr el-Hadremi, "Bir kadın namaz için dışarı çıkınca, adamın biri onun önünü kesip zorla ırzına geçiyor. Kadın, oradan geçenlere olup bitenleri anlatınca, onlar gidip o adamı yakalayarak Muhammed'e getiriyorlar; adam da suçunu itiraf edince, Muhammed'in talimatıyla taşlanarak öldürülüyor. Kadınsa, suçsuz olduğundan serbest bırakılıyor" diye aktarıyor. Bu da Muhammed'in gerçekleştirdiği ikinci bir infaz örneğidir.[11]

10 Müslim, *Hudud*, 5, No: 1696/24; Ebu Davud, *Hudud*, 24, No: 4440-41; Tirmizi, *Hudud*, 9 No: 1435; İbni Mace, *Hudud*, No: 2555; Nesai, *Cenaiz*, 64. bap, No: 1955; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 4/435 İmran hadisleri; Beyhaki, *Süneni Kübra*, 8/217; Daremi, 2/180.

11 Ebu Davud, *Hudud*, 8, No: 4379; Tirmizi, *Hudud*, 22, No: 1452-54; İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 6/399, Vail hadisleri; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 6/220-21.

Örnek-3

Maiz bin Malik Eslemi adında bir şahıs Muhammed'e gelip zina yaptığını söylüyor. Muhammed, belki delidir düşüncesiyle, onun hakkında bir araştırma yapıyor. Sonuçta adam deli çıkmayınca –sadece onun ifadesine dayanarak– o adamı recimle idam ediyor: Muhammed'in emriyle bir çukur kazılıyor, adam oraya konup taşlanmak suretiyle öldürülüyor. Bu olayın kaynaklarıyla bundan bir sonraki olayın kaynakları aynı olduğundan, hepsini bir sonraki örnekte belirteceğiz.

Örnek-4

Yine az önceki Maiz bin Malik olayının anlatıldığı hadislerde aktarılıyor ki, "Gamidiye" adında bir bayan da Muhammed'e gelip zina yaptığını itiraf ediyor ve daha önce olayını anlattığımız kadın gibi o da hamile kaldığını beyan ediyor. Bunun üzerine Muhammed o kadını bir yakınına teslim ediyor ve kendisine, "Doğumdan sonra bana getir onu recimle idam edeyim" diyor. O adam doğumdan sonra onu getiriyor ve böylece Muhammed de onu recimle infaz ediyor. Bu kadını taşlayanlar arasında meşhur sahabi Halit bin Velid de varmış. Halit, kadını taşlarken onun attığı taşlardan biri kadının kafasına isabet ediyor; Halit'in attığı taştan dolayı akan kanlar onun yüzüne gelince, kadına sövüyor. Bunu duyan Muhammed ise Halit'i uyarıyor.[12]

Maiz bin Malik taşlanırken dayanamıyor ve kaçıyor. Bunun üzerine Muhammed'in adamları onun arkasına düşüp kendisini ta-

12 Buhari, *Hudud*, 21, 22, 25, 28, 29; *Ahkam*, 19, 21; Müslim, *Hudud*, 5. bab, No: 1691, 1692, 1694, 1695; Ebu Davud, *Hudud*, 23-24, No: 4419, 4430 ve 4442; Tirmizi, *Hudud*, 5, No: 1427-29; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1102; Nesai, *Cenaiz*, 63. bap, No: 1954; İmam Malik, *Muvatta, Hudud*, 2/820-21; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 6/234; Abdurrazzak, *Musannaf*, No: 13337; İbni Esir, *Üsd*, No: 4550 ve 5362; İbni Abdi'l Ber, *İstiab*, No: 2246, "Maiz" bölümünde; Seyyid Sabık, *Fıkh-i Sünne*, 2/564; Ahmet bin Hanbel, *age*, 5/217; Tehavi, *Şerhü Müşkili'l Asar*, 1/378 vb.

kip ediyorlar ve sonunda onu yakalayıp infaz ediyorlar. Bu olay Muhammed'e anlatılınca o, "Madem öyleyse keşke onu öldürmeseydiniz" deyip güya ona acıdığını dile getiriyor. Burada haklı olarak şu soruyu sormak gerek: Eğer bu şekil bir infaz Allah'ın emriyse Muhammed nasıl olur da, "Keşke onu bıraksaydınız" diyebiliyor? Yok eğer Allah'ın emri değil de Muhammed'in şahsi uygulamasıysa, o zaman bu insanın günahı kimedir?

Bu infazın gerçekleştiğine ilişkin şahitlik yapan sahabiler hayli çoktur. Örneğin; sadece Buhari'de bu olayın ravileri olarak şu isimler geçmektedir: Halife Ömer, Ebu Hüreyre, Cabir, İbn-i Abbas gibi meşhur sahabiler. Ayrıca, diğer kaynaklardaki isimleri de sayarsak. Ebu Sait el-Hudri, Büreyde, Ebu Nadre, Hezzal bin Ziab ve Sait bin Müseyyeb. İşte hadis camiasında bu kadar raviyle desteklenen böylesine bir olayın benzeri hemen hemen yok denecek kadar azdır; bu tür hadisler mütevatir derecesindedir. Yani, mühaddislerin diline göre de bunun inkârı kabil değildir. Zaten şimdiye dek hiç kimse de bu infazlara itiraz etmiş değildir.

Örnek-5

Ebu Hüreyre ve Zeyd bin Halit Cüheni'den rivayetle aktarılıyor ki, Bedevi Araplardan bir adam hasmıyla birlikte Muhammed'in yanına geliyor. Onlardan biri Muhammed'e, "Oğlum şu adamın yanında çalışırken onun hanımıyla zina yapmış; ben de buna karşı o hanımın kocası olan şu adama bir cariye ile yüz koyun verdim. Daha sonra duydum ki yaptığımız iş Allah'ın kitabına uygun değilmiş; o yüzden size müracaat ediyoruz. Sen de Allah'ın kitabına göre aramızda hükmet" diyor. Buna karşı Muhammed, "Evet, yaptığınız iş kitaba uygun değildir. Sen cariye ile koyunları geri al; oğlun evli olmadığı için onun cezası yüz değnek ile bir yıllık sürgündür; kadının cezası ise, evli olduğu için recim usulü ile idamdır" diyor. Muhammed bu arada arkadaşlarından "Uneys" adında birini o kadının ce-

zasını infaz etmek için görevlendiriyor ve kendisine, "Git kadından sor; zina yapıp yapmadığını ondan öğren. Şayet bu suçu işlemiş ise o zaman onu recimle infaz et" diyor. Sonuçta kadın da kabul edince adam onu infaz ediyor. Halbuki Nisâ Suresi'nin 15. ayetiyle Nûr Suresi'nin 13. ayetine göre bu suçun dört şahitle ispat edilmesi gerekiyordu. Fakat bütün örneklerde ne yazık ki sadece onların itirafından başka bir şey de yoktur. Güya zinadan ötürü hamile kalan kadın varmış; onun da evli olup olmadığı belli değildir.[13]

Örnek-6

Yahudiler Muhammed'e başvurup kendilerinden bir çiftin zina yaptığını, bunun cezasının ne olduğunu soruyorlar. Bunun üzerine Muhammed her iki kişiyi de Tevrat'ın hükümlerine göre recimle idam ediyor. Bu iki kişi taşlanarak öldürülürken, o sırada zina eden erkek, kadına atılan taşlara kendini siper edip onu korumaya çalışıyor. Hadisi aktaran ravi İbn-i Ömer, "Ben şahsen de o iki insanı taşlayanlar arasındaydım" diyor. Bu olayı aktaran raviler arasında İbn-i Ömer, İbn-i Abbas, Abdullah bin Haris, İbn-i Ebi Evfa, Cabir, Ebu Hüreyre, Bera bin Azıb, Şa'bi (son ravi mürsel olarak almış) gibi meşhur sahabiler vardır. Dolayısıyla, bu da az önce geçen zina vakaları gibi çok kuvvetli bir ravi kadrosuyla desteklenmektedir. Ayrıca, İmam Şafi-i, İmam Malik ve İmam Ahmet bin Hanbel de az önce isimlerini verdiğimiz eserlerinde bu olayı yazıp bundan hüküm çıkarmışlardır. Bir diğer kuvvetli delil de, bu olayın müşterek olarak bütün hadis kaynaklarında geçmesidir. Zaten şimdiye kadar gösterdiğimiz örneklerin hepsi, bu tür sağlam kaynak ve ravilerle

13 *Tecrid-i Sarih*, No: 1162 hadis; Buhari, *Hudud*, 30, 34, 38, 46; *Sulh*, 5; *Şurut*, 9; *Vekalet*, 13; *Ahkam*, 39; *Haberi Vahid*, 1. bap; Müslim, *Hudud*, No: 1697-98; Ebu Davud, *Hudud*, No: 4445; Tirmizi, *Hudud*, 8 No: 1429-1433; İbni Mace, *Hudud*, 7 No: 2549; İmam Şafi-i, *er-Risale*, No: 691; İmam Malik, *Muvatta*, *Hudud*, 2/822; İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 4/115; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1103.

desteklenmektedir. Ayrıca, bu örneğimizde iki kişi infaz edildiğinden, buraya kadar verdiğimiz örneklerle, infaz sayısının toplamı yediye yükselmiş oluyor.[14]

Örnek-7

Cabir, "Bir adam zina yapmıştı; Muhammed önce onu bekâr sanarak yüz değnekle cezalandırdı; daha sonra onun evli olduğunu öğrenince, kendisini taşlama usulü (recimle) idam etti" diye aktarıyor. (Ebu Davud, *Hudud*, 23. bab, No: 4438-39.) Buna benzer bir cezayı da Hz. Ali tatbik etmiş. Kendisi, "Bir kadını Perşembe günü değnekle cezalandırdım; Cuma günü de recimle infaz ettim. Değneğin gerekçesi Nûr Suresi 2. ayet; recimin dayanağı da Muhammed'in fiili uygulamasıdır" diyor.[15]

Örnek-8

Hz. Ali, "Muhammed'in eş olarak kullandığı bir cariyesi zina yapmıştı; Peygamber bana 'Git o cariyeyi cezalandır' dedi. Bunun üzerine ben onun yanına vardım ve baktım ki, henüz doğum yapmış, kanaması devam ediyor; bu yüzden onun cezasını erteledim ve dönüp durumu Muhammed'e izah ettim. O bana, 'İyi ettin ki cezayı uygulamadın. Fakat iyileşince onun cezasını uygula' dedi" diye anlatıyor. Muhammed'in cariyesiyle yatan adama gelince, onun hakkında Hz. Ali şöyle diyor: "Muhammed bana, 'Git onu öldür' dedi. Ben adama vardığımda tenasül organının olmadığını veya kesildi-

14 *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1104; Buhari, *Hudud*, 24, 37; *Cenaiz*, 26, *Âl-i İmrân tefsiri*, 6; *Tevhit*, 51; *Menakıb*, 26; *Haberi Vahid*, 1; *İ'tisam*, 16; Müslim, *Hudud*, 6. bap, No: 1699-1700-1701; Ebu Davud, *Hudud*, No: 4446-4455 arası toplam on hadis; Tirmizi, *Hudud*, 10, No: 1436-37; İbni Mace, *Hudud*, 10, No: 2556-58. Ayrıca bu hadisin şerhinde Nesai'den de alıntı vardır; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 3/444; İmam Şafi-i, *er-Risale*, No: 692; İmam Malik, *Muvatta*, 2/819; İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 2/5-İbni Ömer hadisleri bölümünde.

15 Buhari, *Hudud*, 21; İbni Rüşt, *Bidayetü'l Müctehid*, 4/297; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 6/246; Seyyid Sabık, *Fıkhı-ı Sünne*, 2/261-272.

ğini gördüm. Hal böyle olunca, onu öldürmedim ve dönüp hadiseyi olduğu gibi Muhammed'e izah ettim. O da bana, 'İyi ki onu öldürmedin, meğer ki adam masummuş' cevabını verdi" diyor.

Aşağıdaki kaynaklarda Hz. Ali, "Muhammed'in cariyesi zina yapmıştı, o da bana, git onu cezalandır dedi" şeklinde kesin bir ifade vardır.[16]

Cebrail Görev Başında

Muhammed'in zina yapan bu cariyesi konusu üzerinde biraz durmak gerekiyor. Şöyle başlayalım: Hani İslam inancına göre Muhammed, geçmiş ve geleceği bilen bir insandı; o halde bu çok ciddi olan olayı nasıl olmuş da bilememiş ve Ali 'ye, "Git o adamı öldür ve cariyeyi de cezalandır" diyebilmişti? Başka bir deyişle, kendi yanı başındaki adamın bu suçu işleyip işlemediğini bilmeyen bir Muhammed, nasıl olur da "Geçmiş ve gelecekteki tüm şeyleri bilmiş" diye iddia edilebilir? Aslında olay şudur: Adam onun cariyesiyle yatmıştır; Ali'nin, "Adamın tenasül organı yoktu" sözüne gelince; bir kere eğer adam yapmasaydı Muhammed Ali'ye "Git onu öldür" demezdi. Çünkü çok ağır bir ceza söz konusudur. Burada il-

16 Müslim, *Hudud*, 7, No: 1705/34 ve *Tevbe*, 11, No: 2771/59; Ebu Davud, *Hudud*, 32. bap, No: 4473; burada Nesai'nin de bu olayı aktardığını yazıyor; Tirmizi, *Hudud*, 13, No: 1441: *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 6/219,227; Ali Nasıf, *Taç*, 3/27; *Hudud*, (Müslim, Ebu Davud, Nesai ve Tirmizi'den naklen); İmam Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 1/95, Hz. Ali hadisleri; Belazuri, *Ensab*, 2/87; İbn'il Cevzi, *el-Muntazam*, 3/300; İbni Kesir, Nisâ Suresi'nin 25. ayetinin tefsirinde: İbni Asakir, *Tarihi Medine-i Dımaşk*, 3/236; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. terc., 5/854; Askalani, *İsabe*, No: 7587, "Mebur" maddesi; İbni Sad, *Tabakat*, 8/356, "Marya" kısmında; ayrıca, İmam Muhibbüddin Taberi, *Semti Semin*, s.165; Heysemi, *age*, 4/429; Salihi, *Ezvaci Nebi*, s.231; Mahmud Ta'me, *Nisâün Havle Resul*, s.144; Ahmet Halil Cuma, *Nisâ'u Ehl'il Beyt*, s.432; Isfahani, *Hülliyet'iil Evliya*, 3/177; Hakim, *Müstedrek*, 4/42; İbni Esir, *Üsd*, No: 4544; İbni Beşkeval, *Gavamıd*..., 1/497-98; Mamekani, *Tenkihü'l Mekal*, 3/82; *Sireti İbni İshak*, Sezai Özel terc., 329; İbni Abdi'l Ber, *İstiab*, No: 4091.

ginç bir senaryo görünüyor. O da şudur: Tenasül organının olmayışı, ya Muhammed'in Ali'ye önerdiği, ama kendi aralarında gizli tuttukları veya Muhammed'e bir eleştiri gelmesin diye Ali'nin ortaya attığı bir fikirdir. Çünkü Muhammed'in ailesini temize çıkarmak için bu formülden başka bir alternatif zaten imkânsızdı. Şayet Ali o insanları cezalandırsaydı, o zaman suç ispat edilirdi ve bu şekilde tarihe geçerdi. Burada Ali ile Muhammed arasında bir danışıklı karar vardır desek isabetli olur. Çünkü, eğer doğru olmasaydı nasıl olur da Muhammed Ali 'ye, "Git adamı öldür" şeklinde bu çok vahim fetvayı verebilir! Farz edelim ki adam masumdur; peki Ali şayet onun tenasül organının olmadığını fark etmeyip de Muhammed'in talimatı üzerine onu öldürseydi, bu durumda Muhammed katil olmaz mıydı?

Suçun işlendiğine ilişkin en sağlam kanıtlardan biri de şudur: Zina ile suçlanan cariye "Marya" hicri 7. yılda Muhammed'in eline geçmişti ki, o zaman Muhammed 60 yaşındaydı; kadınsa 20 yaşında. Kaldı ki, Muhammed'in yanında şu genç hanımlar da vardı: O zaman 15 yaşındaki Ayşe; 17 yaşındaki Safiye; 30 yaşındaki Ümmü Habibe; 20 yaşındaki Cüveyriye; 36 yaşındaki Meymune; 33 yaşındaki Ümmü Seleme; 25 yaşındaki Hafsa; 37 yaşındaki Zeynep binti Cahş; ayrıca, çok genç yaşta Reyhane adlı bir cariyesi de vardı. Bu isimlerini saydığımız kadınlarda hiç ihtilaf yoktur. Peki neden bu gencecik bayanlardan hiçbiri gebe kalmadı da, Marya ile –o ihtiyar yaşıyla– birleşir birleşmez o kadın hemen hamile kaldı? Eğer Muhammed'in yanındaki kadınlar bir-iki tane olsaydı, insan, "Bunlar doğurgan olmayabilir" kanısını taşıyabilirdi; ama bu kadar genç kadın içinde hiçbiri hamile kalmıyor da, Muhammed'in 60 yaşından sonra yeni getirdiği gencecik cariye mi hamile kalıyor? Daha evvel de ifade edildiği gibi, her ne kadar Muhammed, "Ben gece hayatında da şampiyonum" diyorsa da bunun inandırıcılığı yoktur.[17]

17 *Tecrid-i Sarih*, No: 192; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 179; Heysemi, *age*, 8/259; Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, 7/54.

Suçun işlendiğine dair bir diğer kesin kanıt da. Nisâ Suresi'nin 15. ayetiyle Nûr Suresi'nin 13. ayetidir. Bu ayetlere göre, bir zina suçunun ispatı için dört erkeğin şahitlik yapması gerekmektedir. Fakat Muhammed'in cariyesi olayında böyle bir şahit kadrosu mevcut değildir; ortada kadının gebe kalma olayı vardır. Anlaşılan, Muhammed bu gebe kalma olayına dayanarak Ali'ye, "Git onları cezalandır" demiştir. Yoksa ortada herhangi bir delil yoktur. Eğer biz böyle bir yoruma ihtimal vermezsek, o zaman Kur'an ayetine göre Muhammed zor durumda kalır ve elinde ispat olmadığı halde adamın infazına karar vermiş olur. Olayın işlendiğine ilişkin bir başka kanıt da Cebrail hikâyesidir. O da şöyle oluyor: Bu dedikodular başlayınca Muhammed bir ara, "Cebrail bana geldi, ey İbrahim'in babası dedi" diye aktarıyor. Yani, şunu demek istiyor: "Eğer İbrahim oğlum olmasaydı Cebrail bana, 'Ey İbrahim'in babası' demezdi." Fakat bu savunma yetmiyor. Çünkü, her şey ayan beyan ortadadır. Hatta bazı kaynaklarda Marya İbrahim'i doğurunca, Muhammed'in çok üzüldüğü ve "Eğer halkın iddia ettiği gibi bu çocuk benden değilse acaba ne olacak" şeklinde bu olaya şüpheyle baktığı rivayet ediliyor. Tam bu sırada Muhammed, "Cebrail az önce bana vahiy getirip İbrahim sendendir dedi" diye bir hadis irad ediyor. Hz. Ali'nin ortaya attığı tenasül organı hikâyesi gibi, o da burada Cebrail'i ortaya atıyor. (Mesela; Askalani, *İsabe*, İbrahim md., No: 398; Salihi, *Ezvaci Nebi*, s.231; Belazuri, *Ensabü'l Eşraf*, 2/87 ve aşağıdaki kaynaklar.)[18]

Bu olayda Muhammed'in ilginç bir uygulamasına şahit oluyoruz. Şöyle ki, İfk olayında Ayşe'yle ilgili yapılan zina isnadında Nûr Suresi'nin ikinci sayfasından itibaren en az on ayet iniyor; oysa Marya'nın masum olduğuna ilişkin herhangi bir ayet inmiyor; sadece hadisle geçiştirilmeye çalışıyor. Ayşe, Ebu Bekir'in kızı ve hür

18 Askalani, *İsabe*, No: 398, "İbrahim" maddesi; Belazuri, *age*, 2/87; Hakim, *Müstedrek*, 4/39; *Tarihi Yakubi*, 1/411; Salihi, *Ezvaci Nebi*, 231 (İbni Sad, Bezar, Heysemi, İbni Sünnî'den naklen); Halil Ta'me, *Nisâün Havle'r-Resul*, s.144.

bir kadın olduğundan dolayı ona Kur'an'da yer açılıyor: ama Marya cariye ve kimsesiz olduğu için onu hadisle geçiştiriyor. Bu iki kadın arasındaki fark bile başlı başına bir eleştiri konusudur.

Burada şunu açıklamak gerekiyor: Bazı reformist İslami yazarlar Muhammed'in uyguladığı recim cezalarını, "Evet, Nûr Suresi'nin zina cezasıyla ilgili yüz değnek cezasını içeren 2. ayeti inmeden önce Muhammed, Tevrat hükmüne göre bazı recim cezalarını uygulamıştır; ama bu ayet indikten sonra artık bu cezayı uygulamaktan vazgeçmiştir" diyerek savunuyorlar. Bu savunma birkaç yönden yetersizdir:

1) Bilindiği gibi zina ve zina iftirasıyla (Kazf ile) ilgili Nûr Suresi'nin birinci ve ikinci sayfalarında sözü edilen ayetler, Hz. Ayşe'nin "İfk" olayının anlatıldığı sure içinde geçmektedir. Ayşe'nin bu olayı da Beni Mustalık harbi dönüşünde yolda yaşanmıştı. Bu olay, tarih olarak da Medine döneminin 5. yılı, miladi 627'de meydana gelmişti. Hendek Savaşı ise, Medine döneminin 7. yılı olan miladi 629'da meydana gelmişti. Bu iki olayın tarihini tespit ettikten sonra şunu diyoruz: Ebu Hüreyre, Nûr Suresi'nin ikinci ayetinde anlatılan zina cezasıyla ilgili yüz değnek hadisesinden yaklaşık olarak 2-3 yıl sonra Hayber Savaşı'nda Müslüman olmuştu. İşte bu Ebu Hüreyre, yukarıda açıkladığımız recim cezalarının uygulanmasında, kendisi olayın şahididir. Aynen şöyle diyor:

> "Biz camideydik, biri gelip zina yaptığını söyledi ve sonuçta Muhammed onun bu ifadesine dayanarak kendisini recimle/taşlama usulü idam etti."

Bundan şu sonuç ortaya çıkıyor: Nûr Suresi'ndeki yüz değnek hadisesinden sonra da Muhammed bu recim yöntemiyle idamlara devam etmiştir. Dolayısıyla, İslami kesimce savunma amaçlı söylenen, "Muhammed zina cezasıyla ilgili Nûr Suresi'ndeki ayetten önce Tevrat hükümlerine göre recim yöntemiyle bazı infazlar gerçekleştirmiştir; ama bu ayet indikten sonra artık böylesine bir cezanın uygulamasından vazgeçmiştir" iddiasının gerçekle bir ilgisi yoktur.

2) Muhammed'in birkaç kişiyi Tevrat hükümlerine göre recim usulüyle idam etmesi ve daha sonra bu işe son vermesi mazeret sayılamaz ve kendisini eleştirilerden kurtaramaz. Çünkü, eğer zina cezası olarak uyguladığı recim, Allah katında kötü bir şey ise, neden daha önce bu cezayı Tevrat'ın ayetleri olarak Musa'ya gönderip o dönemdeki topluma uygulattı ve neden birkaç kişiyi de Muhammed'in eliyle bu yolla infaz ettirdikten sonra recimle infaz etmekten vazgeçip yüz değnek cezasını devreye soktu? Başka bir ifadeyle, eğer Allah nezdinde recimle infaz etmek iyi bir şey ise, neden ortadan kaldırdı, yok eğer kötü bir uygulama ise, o zaman neden daha önce bunu o insanlara uyguladı?

Savunma amaçlı şöyle bir söz de söylenebilir: "Tanrı kendi yasalarını zamana ve günün koşullarına göre ayarlar." Bu savunma, pek makul değildir. Zira, eğer Allah kendi yasalarını zamana ve mekâna göre ayarlıyorsa, biz de şu anda çok farklı bir zaman ve mekândayız ve üstelik de uzay çağında, teknolojinin hâkim olduğu bir zamanda yaşıyoruz; o halde Tanrı'nın bize yeni bir alternatif sistem göndermesi gerekiyor (burada Kur'an diline göre konuşuyoruz). Çünkü bizim zamanımızla Kur'an'ın ortaya çıktığı zaman arasında yaklaşık 14 asırlık bir zaman dilimi vardır.

3) Muhammed'in, ömrünün son günlerinde Nûr Suresi'nin 2. ayetine dayanarak zina cezasıyla ilgili idamdan vazgeçtiği iddiasının yersiz ve mesnetsiz olduğunun bir diğer gerekçesi de şudur: Biz kitabımızın bu son bölümde daha işin başında iken dedik ki, Ömer, halifeliğinin son yılında ve hac esnasında halka hitaben verdiği hutbesinde, "Peygamber de zina suçuna karşı recim uyguladı, biz de halife olarak uyguladık" şeklinde, binlerce insanın hazır olduğu bir ortamda bağıra bağıra ilan ediyordu. Kaldı ki, biz bununla da yetinmiyoruz; çünkü, bu infazlarla ilgili Muhammed'den sonra halifelerin uygulamaları vardır. Bu konuda birkaç örnek vermek gerekirse,

a) Hz. Ali, Muhammed'in ölümünden sonra zina suçundan ötürü bir kadını önce yüz değnekle cezalandırıyor, daha sonra da onu

recimle idam ediyor ve "Bu kadına uyguladığım yüz değnek Kur'an'a (Nûr Suresi, 2. ayete) göredir; ona tatbik ettiğim recimin gerekçesi de Muhammed'in uygulamasıdır" diyor. Peki eğer bu ceza Muhammed zamanında kalkmış olsaydı Ali bunu uygulayabilir miydi? Bu durumda Ali cani olurdu. Halbuki Ali henüz dünyada iken Muhammed'den cennet müjdesini almıştı.[19]

b) Şam tarafından bir adam, Halife Ömer'e gelip hanımının zina yaptığını söylüyor ve bu konuda dinin emri neyse onu uygula diyor. Ayrıca, adam Ömer'e, "Hanımım zina yaparken ben gördüm" diyor. Bu konuda İslam tarihinde adamın ifadesinden başka da herhangi bir delil mevcut değildir. Ömer, sadece adamın bu ifadesine ve kadının bilgisine de başvurarak o kadını recimle idam ediyor. Burada şunu diyoruz: Tıpkı Hz. Ali'nin örneğinde olduğu gibi eğer bu ceza Muhammed zamanında ortadan kaldırılmış olsaydı, Ömer neye dayanarak bu idamı gerçekleştirebilirdi? O da Ali gibi henüz dünyada iken Muhammed'den cennet müjdesini alanlardan biri.

c) İbn-i Abbas anlatıyor: Deli bir kadın zina yapmıştı. Onun durumu Ömer'e aktarıldı. Ömer onun hakkında kurmaylarıyla istişare yaptı. Yani, acaba zina eden bir deli recimle infaz edilir mi diye. O toplantıdan kadına idam cezası çıktı. Ceza henüz infaz edilmeden Hz. Ali çıkageldi ve onların verdikleri karara itiraz edip o kadını idamdan kurtardı. Çünkü, Ali'nin rivayet ettiği hadise göre deli olana ceza uygulanmazdı. Buradaki tartışma, kadının deli olmasından ötürüdür; yoksa sağlam biri olsaydı ceza hemen tatbik edilirdi. Bu gibi örneklerden, recim cezasının hiçbir zaman kalkmadığı ortaya çıkıyor. (Örneğin, Ebu Davud, *Hudud*, 17. bab, No: 4399 ve 4402. Burada, Nesai'nin de aynı hadisi aldığı aktarılıyor.)

d) İbn-i Ömer'in cariyeleri zina ediyorlar. Buna karşı kendisi onların bacaklarını ve ayaklarını kırbaçlıyor. Salim adında bir şahıs ona, "Mademki onlar zina yapmışlar, sen de onları recimle cezalan-

19 Buhari, *Hudut*, 21. bap; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 6/246; Seyyid Sabık *Fıkhı Sünne*, 2/561 ve 572; İbni Rüşt. *Bidayetü'l Müctehid*, 4/297.

dır; niye kırbaçla cezalandırıyorsun" şeklinde itiraz ediyor. İbn-i Ömer ona, "Recim cezası hür olanlara uygulanır, cariyelere uygulanmaz. O yüzden ben recim cezasını uygulamıyorum" karşılığını veriyor.[20]

e) Hz. Osman'ın halifeliği zamanında altı aylık bir gelin doğum yapıyor. Halife Osman, "Altı ayda doğum yapmak mümkün değildir; dolayısıyla, bu bayan henüz evlenmeden önce başkasıyla zina yapmış ve bu çocuk zinadandır. O nedenle bu kadını recimle idam etmek gerekir" diyor ve recim için arkadaşlarına talimat veriyor. O arada Hz. Ali bu fetvayı duyunca gelip itiraz ediyor ve Halife Osman'ı da ikna ediyor. Ama artık geç kalmış ve kadın idam edilmiştir. Hani Muhammed zamanında recim cezası kaldırılmıştı! O zaman Osman neye dayanarak bu infazı gerçekleştiriyordu? Üstelik o da cennetle müjdelenen on insandan biriydi. Bu kadar büyük bir cinayeti nasıl Allah ve Peygamberden habersiz işleyebilirdi?[21]

20 *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 6/220, No: 1595.
21 İmam Malik, *Muvatta, Hudud*, 1. bab, 2/825; Seyyid Sabık, *Fıkhı-ı Sünne*, 2/570 ve *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 6/243.

IV. BÖLÜM

KUR'AN'IN EKONOMİK POLİTİKASI

Bilindiği gibi şu anda yeryüzünde gelir dağılımıyla ilgili iki sistem mevcuttur: Kapitalizm ve sosyalizm. Bu bölümde "Acaba Kur'an bu iki sistemden hangisine daha yakındır veya gelir dağılımı konusunda onun çözümü nedir" sorusuna yanıt bulmaya çalışacağız.

Şurası bir gerçektir ki, İslamiyetin bütçesi zekât, sadaka, kurban, adak, kefaretler, köle-cariye, fidye, haraç, cizye, talan, ganimet, ticaret, helal kazanç denen çalışma vb. şeylerden ibarettir. Bu bölümde önemli olanlardan söz edeceğiz. Bu saydıklarımızın dışında İslamın bütçesini sağlayan bir gelir formülü yoktur. Tarih şahittir ki, Muhammed o dönemde Mekke ve Medine'de ağır sanayi hamlesini gerçekleştirmekle halkın refah seviyesini yükseltmemiştir; tam tersine inanmayanlar diye nitelendirdiği insanlara karşı kendi taraftarlarını cennet-cehennem, huri, talan, karşı tarafın kız ve kadınlarını cariye olarak kullanma gibi avantajlarla savaşa kışkırtıp onların mallarını ganimet adı altında ele geçirmek suretiyle Müslümanların gelirini –hiç de tasvip edilmeyen bir yolla– temin etmeye çalışmıştır! Dolayısıyla, onların gelirleri yukarıda sayılan maddelerden müteşekkildi.

Burada İslamın ekonomik politikasını tahlil ederken, ilk başvuracağımız kaynak Kur'an olacaktır. Ele alacağımız konuyu. Kur'an'dan sonra Muhammed'in hadisleriyle ve İslamda muteber sayılan diğer kaynaklarla pekiştirmeye çalışacağız. Konu hakkında

Kur'an'da ayet varsa önce o ayetle ilgili açıklamayı sunacağız; daha sonra –gerekirse– o ayet hakkında ünlü müfessirlerin (Kur'an'ı açıklayanların) yorumlarına da yer vereceğiz. Kısacası; Kur'an, hadis ve İslam tarihi dışına çıkmadan konuyu aydınlatmaya çalışacağız.

Kur'an'a Göre Fakirlikle Zenginlik Bir Kader İşidir

Kur'an'a göre, insanların zengin veya fakir olması Allah'ın takdirine bağlı olan bir hadisedir. Bunun böyle olması birçok ayette açıkça ifade edilmiştir. Bu konudaki ayetlerden birkaçının anlamını sunarak konuya giriş yapmak istiyoruz;

1. Ra'd Suresi, 26. ayet: "Allah, dilediğine bol, dilediğine de az rızık verir."
2. İsrâ Suresi, 30. ayet: "(Ey Muhammed!) Rabbin dilediğine bol, dilediğine de az rızık verir."
3. Ankebût Suresi, 62. ayet: "Allah, kullarından dilediğine bol, dilediğine de az rızık verir."
4. Rûm Suresi, 37. ayet: "Görmediler mi ki Allah, dilediğine bol, dilediğine de az rızık verir?"
5. Zümer Suresi, 52. ayet: "Bilmediler mi ki Allah, dilediğine bol, dilediğine de az rızık verir?"
6. Sebe' Suresi 36. ayet: "De ki: Rabbim dilediğine bol, dilediğine az rızık verir."
7. Sebe' Suresi, 39. ayet: "De ki: Rabbim dilediği kullarına bol, dilediğine de az rızık verir."

Ve bunlar gibi daha nice ayet...

Bu anlamı içeren ayetler Kur'an'da gerçekten fazladır; hepsini sunmaya gerek olmadığı için bunlarla yetiniyor, kaderciliği daha da netleştiren ayetler kısmına geçiyoruz;

1. Şûrâ Suresi, 12. ayet: "Göklerin ve yerin anahtarları onundur (Allah'ındır). Dilediğine bol, dilediğine de az rızık verir."

2. Nahl Suresi, 71. ayet: "Allah, rızık konusunda kiminizi kiminizden üstün kıldı. Üstün kılınanlar, rızıklarını ellerinin altındakilerine (cariye-köle ve hizmetçilere) vermiyorlar ki hepsi de eşit olsun. (Onlar, ellerinin altındakilerle kendilerini eşit tutmazlarken, Allah'ı putlarla nasıl eşit sayıyorlar! Yoksa) Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?"

3. Rûm Suresi, 28. ayet: "Allah, size kendinizden bir örnek vermektedir: Mülkiyetiniz altında bulunan köleler içinde, size verdiğimiz rızıklarda birbirinizden çekindiğiniz gibi kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit (haklara sahip) ortaklarınız var mı? İşte biz ayetlerimizi, aklını kullanan bir kavim için bu şekilde izah ediyoruz."

4. Zuhruf Suresi, 32. ayet: "Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırdık. Birbirlerine iş gördürmeleri için kimini ötekine karşı derecelerle üstün kıldık."

5. Zuhruf Suresi, 33-35. ayetler: "Şayet insanların tek tip bir ümmet-topluluk olması mahzurlu olmasaydı, Rahman'ı (Allah'ı) inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve oraya çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık. Ayrıca, onların evlerinin kapılarını ve yaslanacakları koltukları da (gümüşten yapardık) ve onları altın ziynetlere boğardık. Bütün bunlar, sadece dünya hayatının geçici birer metaından ibarettir."

Mealleri verilen ayetler hakkındaki açıklamalarımıza geçiyoruz.

a) Bu ayetlerde zenginlikle fakirliğin Allah'ın işi olduğu; bunların çalışmayla sağlanamayacağı gayet net bir ifadeyle beyan ediliyor. Bunu Kur'an'dan örnekler vererek somutlaştırmaya çalışacağız. Kur'an'da gösterilen ilginç örnekler hayata geçmiş mi veya geçmemiş mi bu bizi ilgilendirmiyor; bizi ilgilendiren, gelir dağılımıyla ilgili Kur'an'ın ortaya koyduğu formüldür. Hemen örneklerimize geçiyoruz: Âl-i İmrân Suresi, 37. ayette özetle, Hz. İsa'nın annesi ve İmran kızı "Meryem" dünyaya gelince, Zekeriya peygamber ona

bakmakla görevlendiriliyor. Zekeriya onu bir odaya/mabede bırakıyor ve oraya her vardığında onun yanında yiyecek-rızık buluyor. Bu yiyeceklerin nereden geldiğini Meryem'den sorunca, o "Bu rızık bana Allah'tan geliyor, çünkü Allah, istediğine sayısız bir şekilde rızık verebiliyor" yanıtını veriyor. Gerçi bu ayetteki durum bir mucize olarak işlenmiş ama, önemli olan Allah'ın, birileri çalışmadan onlara rızık verebilmesidir. İkinci örneğimiz şudur: Allah İsrailoğulları hakkında, "Biz onlara kudret helvası ve bıldırcın etini indirdik-gönderdik" diyor. Yani, aç ve sıkıntıda olan İsrailoğullarına kendi katından helva ve bıldırcın eti gönderdiğini beyan ediyor. (Örneğin; Bakara Suresi, 57; A'râf Suresi, 160 ve Taha Suresi, 80. ayetler.) Yine Hz. İsa'nın havarileri kendisinden, "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?" demişler. O, "İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun" demiş. Onlar: "İstiyoruz ki, ondan yiyelim, böylece kalplerimiz rahat olsun, bize doğru söylediğini bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım" demişler. Meryem oğlu İsa şöyle demiş: "Ey Rabbimiz, bize gökten bir sofra indir ki bizim ve geçmiş ile geleceklerimiz için bayram ve senden bir ayet (mucize) olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen rızık verenlerin en hayırlısısın." Allah da şöyle buyurmuş: "Ben şüphesiz onu size indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kainatta hiç kimseye etmediğim azabı ona edeceğim" demiş. (Mâide Suresi, 112-115. ayetler.) Burada çoğu müfessire göre Allah onların duasını kabul edip sofrayı göndermiştir. Ama ister göndersin ister göndermesin, bir kere Allah'ın, "Ben şüphesiz size göndereceğim; ama eğer bundan sonra siz hâlâ inkârda devam ederseniz o zaman ben sizi şiddetli bir azapla cezalandıracağım" demesi, eleştiri için yeterlidir. Çünkü böylesine bir olay imkânsızdır.

Bu arada şu soruyu sormak gerekir: Bugün yeryüzünde açlık ve sefalet diz boyu; insanlar –zorunlu olarak– kendi organlarını bile satıyor; Türkiye'de, 15-20 yaşlarındaki çocukların 6 aylığına, 8 aylığına satıldığını hepimiz biliyor ve görüyoruz. Bu insanların satılması

için pazar yerleri bile kuruluyor. Örneğin; Temmuz 1999'da Samsun-Alaçam ve civar merkezlerinde insan pazarı kurulduğuna ilişkin haberleri, televizyonlarda izledik. Afrika'ya ve dünyanın diğer bölgelerine gitmeden, sadece Türkiye'yle ilgili –hepimizin bildiği– somut bir gerçeği hatırlatmakta yarar vardır: Bugün –çoluk çocuk demeden– Türkiye'de bazı yörelerin insanlarının yılın 12 ayında ya Çukurova'da pamuk çapasında çalışmakla. ya Sakarya ve Adapazarı çevresinde ve Karadeniz'de fındık toplamakla, ya Ege bölgesinde üzüm kesmekle veya inşaatlarda sigortasız bir şekilde çalışmakla vs. ömürlerini heba ettiklerini hepimiz biliyor ve görüyoruz.

Herkesçe bilinen bu manzarayı hatırlattıktan sonra, tam bu sırada şunu sormak istiyorum; mademki Kur'an'a göre Allah istediğine rızık verebiliyor ve mademki İslam inancına göre Allah çok adildir; o halde neden bu manzaraya seyirci kalıp da bu insanlara bir çözüm yolu göstermiyor; yoksa Hz. Meryem ile Hz. İsa'nın havarileri ve İsrailoğullarının sorunu bugünkü insanların sorunundan daha mı büyüktü ki, onlara gökten hazır yemek, kudret helvası ve bıldırcın etini gönderiyordu da, bugünkü ezilen insanlara seyirci kalıyor?

Hem şimdiye kadar anlatılan ayetlere, hem de "Ey Resulüm! De ki, mülk sahibi Allah'tır. İstediğine verir, istediğinden de alır. İstediğini yükseltir, istediğini de alçaltır ve dilediğine de sayısız bir şekilde rızık verir" şeklindeki ayetlere göre (Âl-i İmrân, 27, 37; Bakara, 212; Nûr, 38 vb.) mademki Allah insanlar arasındaki gelir dağılımı bana aittir diyor, bu konuda kendini yetkili kılıyor ve mademki Şûrâ Suresi'nin 19. ayetinde, "Allah, kullarına karşı lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır"; Talâk Suresi'nin 3. ayetinde, "Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolunu gösterir ve ona beklemediği yerden rızık verir"; İsrâ Suresi'nin 31 ve En'âm Suresi'nin 151. ayetlerinde, "Geçim endişesiyle çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızıklarını veririz"; Nahl Suresi'nin 112. ayetinde, "Allah, güven ve huzur içinde olan bir şehri örnek verir ki, o şehrin (halkının) rızkı her taraftan bol gelirdi. Fakat o (mem-

leket halkı) Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük edince Allah da onlara, işlemekte ısrar ettikleri kötülükler yüzünden açlık ve korku elbisesini tattırdı" ve İbrahim Suresi'nin 7. ayetinde İsrailoğulları hakkında, "Hatırlayın ki Rabbiniz size. 'Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım, eğer nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz azabım çok çetindir' diye bildirmişti" diyor... o zaman bugünkü mezalime seyirci kalmasının anlamı nedir? Bu ayetlere göre, Müslümanları bu perişan durumdan kurtarması gerekirdi; hele hele gayrimüslimleri bu kadar zengin yapmamalıydı.

Şunu da hemen belirtmek gerekir ki, göklerden yemek falan gönderilmemiştir, zaten gönderilmesi de imkânsızdır. Eğer Allah, gerçekten zenginlik ve fakirlik konusunda kendini müdahil olarak ortaya koyuyorsa, o zaman geçmişe dayalı örnekler vermek yerine; tam tersine bugünkü ve gelecekteki toplumları ilgilendiren, barışa katkı yapan köklü bir projeyle ortaya çıkması gerekirdi; yoksa, "Ben çok güçlüyüm, şöyle yapar, böyle ederim" şeklindeki sözlerle artık bugünkü insanları ikna etmek mümkün değildir.

b) Allah'ın, Zuhruf Suresi'nin 32. ayetinde rızık konusunda farklı davrandığına dair gösterdiği gerekçe çok ilginçtir: "Kimisi (zengin) kimisine (fakire) işini gördürsün" diye. Bu durumda fakirin, zenginin ihtiyacını karşılamak/ona uşaklık yapmak için ikinci bir sınıf olarak yaratıldığı çok açık biçimde tescil ediliyor. İnsanlık onurunu kırıcı böylesine bir anlayış, "çok adildir" diye kendisine inanılan bir yaratıcıya nasıl yakışır?

c) Zuhruf Suresi'nin 33 ile 35. ayetlerinde –konuyla ilgili– çok farklı bir şey söyleniyor. Özetle, "Eğer mahzurlu olmasaydı ben Allah olarak inanmayanların evlerini ve tavanlarını... altın ile gümüşten yapardım" deniyor. Bu cümlelerden gayet açık bir şekilde şu sonuç ortaya çıkıyor: Allah, mahzurlu olduğunu bildiği için gayrimüslimlere fazla mal vermek istememiş. Şayet verse bile, o serveti öylesine bir seviyede tutacak ki, başka insanlara eziyet vermeyecekleri miktarda olacak.

Mademki Allah "Kişinin fakir veya zengin olması benim takdirime bağlıdır. Servetin, gayrimüslimlerin eline geçmesiyle sakıncalı bir durum ortaya çıkacağını bildiğim için onlara fazla vermem. Eğer siz dinime tam bağlı kalırsanız, nankörlük yapmazsanız, ben size bilemediğiniz yerden rızkınızı gönderirim; sakın açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Zira, ben hem sizin hem de onların rızkını veririm" diyor; o halde bugün aşırı derecede zengin olan ve aynı zamanda da Müslüman olmayan emperyalist güçlerin, bütün İslam âlemini ve diğer mazlum insanları her bakımdan sömürmeleri mahzurlu değil mi ki, Allah onlara bu kadar serveti bahşetmiş; yoksa ayette geçen "Mahzurlu olmasaydı ben gayri müminlere aşırı derecede verirdim" sözünden daha farklı mahzurlar mı kastedilmiş?

d) Nahl Suresi'nin 71. ayetiyle Rûm Suresi'nin 28. ayetinde özet olarak, "Siz efendiler, kendinizle köleleriniz arasında rızkınızı eşit bir şekilde dağıtır mısınız ki ben Allah olarak kalkıp yarattıklarımı kendime ortak olarak kabul edeyim?" deniyordu. Burada kastedilen kişi İsa'dır. Muhammed zamanında Hıristiyanlar Hz. İsa hakkında, "Aslında tek bir Tanrı vardır; o da Allah'tır. Hz. İsa ise Allah'ın yarattığı olmakla birlikte onun pasif bir ortağıdır; o, Allah'ın iradesi olmadan tek başına bir şey yapamaz" şeklinde düşününce, Allah da Nahl Suresi'nin 71. ve Rûm Suresi'nin 28. ayetlerini gönderip böyle bir şeyin mümkün olmadığını, insanların anlayacağı bir dille açıklamak istemiştir. Yani, gelir dağılımının insanlar tarafından eşit bir şekilde gerçekleşmesi, Allah'a eş koşmaya benzetilmiş ve böyle bir teşebbüsün mümkün olamayacağı vurgulanmıştır.

Nitekim Kur'an'da Allah'a eş koşmak en ağır günahtır şeklinde kesin bir hüküm vardır. Mesela, "Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bunun dışındaki günahları istediği kimse için bağışlar" deniyor. (Nisâ Suresi, 48 ve 116. ayetler.) Eğer efendi-köle ilişkisi, Allah ile kul ilişkisi gibi değerlendirilirse, o zaman bir insanın –İsa gibi– Allah'a ortak olması nasıl büyük günah ise, kölenin efendisiyle aynı haklara sahip olması da o kadar günahtır sonucu

ortaya çıkar. Çünkü bu sonuç, ayetteki benzetmeden gayet net olarak anlaşılıyor.

Her iki ayette geçen efendi-köle benzetmesinden, "Zengin-fakir arasındaki fark değiştirilemez" gibi bir anlam ortaya çıktığı çoğu tefsirde ortak olarak işlenmiştir. Bu konuda önemli tefsirlerden bir iki örnek verelim;

1) En başta ünlü yazar Kadı Beydavi'nin, *Envarü't-Tenzil...* adlı eserinde Nahl Suresi'nin 71. ayetinde yaptığı yorumu sunalım. Kendisi özet olarak, "Allah'ın kimini fakir, kimini zengin, kimini efendi, kimini de köle olarak yarattığını; hal böyle olunca, efendilerin kölelere verdiklerinin herhangi bir iyilik değil; bilakis Allah'ın o köleler için takdir ettiğini yerine getirdiklerini; hem efendi hem de kölenin rızkının onların çalışmalarına değil, tersine Allah'ın kaderine bağlı olduğunu" yazıyor ve devamla ayete, "İşte köle, birçok noktada efendiyle aynı özellikleri taşıdığı halde, efendisi onu kendi servetinde ortak yapmadığına göre, nasıl olur da insanoğlu, benim yarattıklarımı bana ortak ediyor?" şeklinde bir anlam veriyor. Rûm Suresi'nin 28. ayetine de şu anlamı veriyor: "Allah sizlere kendi nefsinizden bir örnek veriyor: Siz hür insanlar birbirlerinizden korktuğunuz gibi, mülkiyetiniz altında bulunan kölelerinizden, kendilerinden çekineceğiniz derecede sizinle eşit haklara sahip ortaklarınız var mı (asla yoktur)?"

2) Fahrettin er- Razi *Mefatih'ül Gayb* adlı tefsirinde Nahl Suresi'nin 71. ayetine, tıpkı Kadı Beydavi gibi bir anlam veriyor ve şu açıklamayı yapıyor: "Bazen öyle oluyor ki bir köle, efendisine nazaran daha zeki, fiziği itibariyle ondan daha güçlü; buna rağmen güçlü olan köle statüsündedir, zayıf olan da efendi statüsünde. İşte tıpkı bunun gibi rızık meselesi de Allah'ın takdiridir, bu konuda ne efendinin, ne de kölenin bir etkisi yoktur. Bir de bazen bakıyorsun en zeki bir insan, dünyayı kazanmak için var gücüyle çalışıyor: ama sonuçta zengin olamıyor. Bazen de bakıyorsun ki, en az anlayışlı, cahil bir insan, çok muazzam bir şekilde zengin oluyor. Şu halde,

eğer zenginlik akla. ilme... bağlı olsaydı. bu ters durumlar hiç de olmazdı. Dolayısıyla. zenginlik ve fakirlik bir takdiri ilahidir. buna karışmamak gerekir" diyor ve açık bir delil olarak da Zuhruf Suresi'nin 32. ayetiyle İmam Şafii'nin şu sözünü aktarıyor: "Kaderin varlığı. bazı akıllı insanların sıkıntı içinde yaşaması, bazı ahmak kimselerin de son derece güzel bir yaşam geçirmelerinde vardır." Sonuçta: "Allah'ın bu takdiri insanlar arasında sadece rızık konusunda değil; birçok alanda geçerlidir" diyor.

Fahrettin er-Razi, Rûm Suresi'nin 28. ayetini yorumlarken de özetle Allah'ın. "Sizler, sizinle birçok noktada aynı özellikleri taşıyan bir kölenizi nasıl kendi malınızda ortak etmiyorsanız, ben bir Allah olarak elbette ki herhangi bir yaratığımı kendime ortak olarak kabul etmem" dediğini ifade ediyor. Burada açıkça Allah'ın bazı insanları patron, bazı insanları da köle olarak yarattığını kabul ediyor ve şirk olayına benzetmek suretiyle bunun değişmez bir kanun olduğunu vurguluyor. Aynı anlam, hemen hemen tüm tefsirlerde ortak olarak geçmektedir. (Bu konuda sadece birkaçının isimlerini verelim: Kurtubi, *Camiu Ahkâmi'l Kur'an;* Prof. Vehbe ez-Züheyli, *et-Tefsirü'l Münir...;* İbn-i Kesir, *Tefsir-ül Kur'an'il Azim;* İmam Suyuti, *ed-Dürr'ül Mansur;* Seyyid Kutup, *Fi Zilâl'il Kur'an;* Şevkâni, *Feth'ül Kadir* ve daha birçoğu.)

Nahl Suresi'nin 71 ile Rûm Suresi'nin 28. ayetlerinden net olarak şu ortaya çıkıyor: Allah, kendisine eş koşmanın kötülüğünü insanlara ispatlamak için, patronla işçi örneğini gösterip bu konuda bir benzetme yapmıştır. Peki Allah'a eş koşmak kadar günah olan ve aynı zamanda da aklın kabul edebileceği bir örnek –kainatta– yok muydu ki seçe seçe bu örneği seçti? Az önceki ayetlere göre, "Allah'a eş koşmak ne kadar günahsa, patronla işçi arasında eşitlik talebinde bulunmak da o kadar günahtır" sonucu ortaya çıkıyor ki, bu, emekçiler ve işçi sınıfı için fevkalade ağır bir karardır. Başka bir ifadeyle Allah, "Bir efendi, kölesini kendi malına ortak eder mi ki ben de Allah olarak kalkıp kendi yaratığım olan İsa ve benzerlerini

kendime ortak olarak kabul edeyim?" demekle, gelir dağılımı konusunda insanlar arasında eşitlikten yana olmadığını çok somut bir şekilde beyan ediyor. Zaten Zuhruf Suresi'nin 32. ayetinin hemen başında bu görüşü açıkça belirtmişti: "Allah'ın rahmetini onlar mı (insanlar mı) paylaştırıyorlar? Bilakis, dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz paylaştırıyoruz" deyip gelirin eşit bir biçimde yapılmasını isteyenleri eleştirmişti.

Bu durumda, herhangi biri kalkıp da insanlar arasında eşitlikten yana söz ediyorsa Kur'an'a göre sanki Allah'a eş koşmuş gibi çok büyük bir suç işlemiş oluyor. Bu konuda ayetlerin anlamı gayet nettir. Bir kere Allah'ın, kendine şirk koşmayı insanlar arasındaki gelir dağılımının eşit bir şekilde yapılmasına benzetmesi –ne kadar savunulursa savunulsun– çok talihsiz bir benzetmedir.

Bu ayetlerle bağlantılı olarak şu soruyu sormadan geçemeyeceğiz: Mademki Allah böyle bir benzetme yapıyor, o halde biz insanlar, şayet kendi aramızda üretimde, tüketimde ve yönetimde eşitlik gerçekleştirip buna rıza gösterirsek –ki zaten bunun dışında alternatif yoktur– acaba o zaman Allah da Hz. İsa olsun başka varlıklar olsun kendine başkasını ortak olarak kabul eder mi?

Kur'an'ın Allah'ı, insanlar arasındaki eşitsizliğin sorumluluğunu kendi üzerine aldığı halde, bu konuda değişik yerlerde çok çelişik şeyler de söylüyor: Mesela; Medineli Müslümanlar (Ansar), muhtaç oldukları halde Mekke'den gelen muhacirleri kendi nefislerine tercih ettikleri için, Kur'an bu olaydan övgüyle söz etmektedir. (Haşr Suresi, 9. ayet.) Yine İnsan Suresi'nin 8. ayetinde "Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği, yoksula, yetime ve esire yedirirler" deniyor.

Leyl Suresi'nin 8-10. ayetlerinde özetle, "Kim cimrilik edip de (muhtaçlara) vermezse biz onu zora yöneltiriz" deniyor. Teğabün Suresi'nin 16. ayetinde özetle, "Kim nefsinin cimriliğinden kendini koruyorsa kurtuluşa erenlerdendir" şeklinde az önceki ayetlerle aynı doğrultuda açıklama yapılıyor.

Muhammed de bir sözünde, "Yarım hurmayla da olsa kendinizi cehennem ateşinden koruyun" diyor. (Buhari ve Müslim'den naklen *Riyazü-s-Salihin*, Diyanet tercemesi, No: 548.)

Bazı kaynaklarda, şöyle bir olay da geçiyor: Sadece bir yatağıyla bir yemek kabı bulunan ve aynı zamanda da çoluk çocuk sahibi olan bir dilenci, Muhammed'den bir şeyler istemiş; Muhammed, adamın çalışabileceğini görünce, ona bir şey vermediği gibi, onun yatağıyla yemek kabını da iki dirheme satıp bu parayla adama bir ip aldırıp kendisine, "Git ormandan sırtınla odun taşı getir pazarda sat ve geçimini bu yolla sağlamaya çalış" demiş. Adam da bu öneriye uyup –güya– çok kısa bir zamanda servet sahibi olmuş.

Burada bir noktaya açıklık getirmek gerekir: "Çalışmak kutsaldır; hiç kimse başkasına yük olmasın, çalışan, Allah'ın dostudur..." şeklindeki ütopik hümanizmanın hiçbir önemi yoktur. Çünkü, şurası hepimizin bildiği bir gerçektir ki, bugün devlet dairesinde çalışmayan çoğu insan, işçilerin toplandığı alanlara gidiyor ve kendi bedenini en az sekiz saatliğine bir işverene adeta satıyor. Böyle yapmakla beraber bazen iş bulunuyor, bazen de hiç bulunamıyor. Öbür taraftan, bu gibi insanlardan su, elektrik, varsa telefon parası... isteniyor. Hele eğer onun bir evi yoksa cabası. Bir de eğer onun sağlık sigortası yoksa, hastalandığı zaman artık bir hastane kapısında rehin kalmaya mahkûm olur... Bu şartlarda yaşayan bir insanın, eğer çocukları varsa, onları normal bir şekilde okutması hiç mümkün değil. İşsiz insanlarımız, İş ve İşçi Bulma Kurumu'na başvurduklarında maalesef olumlu bir yanıt alamıyorlar. Keza aracılara beş-on bin mark veya dolar kaptırıp yurtdışına gitmek isteyince, sonuçta ya bir Avrupa ülkesine varıp ailelerinden uzaklaşıyor ve hatta ilticaları kabul edilsin diye orada bir yaşlıyla evlenmek zorunda kalıyorlar ve sevgi temeline dayalı gerçekleşen önceki evlilikleri maalesef bu şekilde paramparça oluyor, ya da çoluk çocuklarıyla birlikte bir harabe gemide boğulup gidiyorlar. Bilinegelen bu olayları anlatmakla şuraya varmak istiyoruz: Evet, Allah, "Ey insanlar!

Çalışın, kimseye yük olmayın, emeğinizle yaşayın..." dese bile, bunun bir anlamı olamaz. Çünkü insanın çalışabileceği iş alanı yok denecek kadar azdır; var olanı da onun ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdadır. Dolayısıyla, bugünkü şartlarla Muhammed dönemindeki şartlar tamamen farklıdır.

Muhammed döneminde eğer bazı insanlar cennet-cehennem korkusu nedeniyle –genel olmamakla birlikte– kendi ellerindeki servetten başkasını yararlandırmışsa, artık bugün böylesine bir formülün uygulama şansı da yoktur. Bu yolla fakirleri geçindirmeye kalkışmak, parazitli bir yaşam biçimi olmakla birlikte artık gelir sahibi insanlar üzerinde pek etkili de olmuyor. Hatta Muhammed döneminde bile bu etki pek kitlesel olmamıştır; ancak bireysel anlamda bazı şahıslarda kendini göstermiştir. Nitekim savaşlarda ele geçirilen ganimetler yüzünden –Muhammed adil bir şekilde dağıtmıyor diye– Müslümanların Muhammed'le kavga ettiklerini, hatta onu ganimetten bir kadife parçası çalmakla suçladıklarını, bunun üzerine Âl-i İmrân Suresi'nin 161. ayetiyle onun savunulduğunu ileride ganimetler kısmında açıklayacağız.

Dolayısıyla, varlık sahibi insanlar, muhtaçlara versinler şeklindeki ifade, hiçbir zaman sonuç getirmediği gibi getirmeyecektir de. Kur'an formülü gerçeklere uygun değildir. Çünkü, mademki İslama göre zenginler mallarını sevgi temeline dayalı olarak muhtaçlara vermekle yükümlüler, o halde yine sevgi temeline dayalı olarak hepsi beraber çalışsın, beraber tüketsin ve bunun sonucu olarak da tüm insanlardaki işgücü bloke edilmesin; tersine harekete geçsin, insanların yararına sunulsun.

Ama maalesef din bunu kabul etmiyor ve fakirlere ancak sadaka vermeyi reva görüyor.

Şadaka vermeyi teşvik eden ayetlerin anlamını sunmaya devam edelim; Bakara Suresi'nin, 245; Mâide Suresi'nin 12; Hadîd Suresi'nin 11 ve 18; Teğâbün Suresi'nin 17 ve Müzzemmil Suresi'nin 20. ayetlerinde özetle, "Eğer siz namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, pey-

gamberime inanırsanız ve Allah'a güzel borç verirseniz (burada güya muhtaç olanlara Allah rızası için borç vermek kastedilmiş) and olsun ki ben Allah olarak sizin günahlarınızı örterim ve sizi, altından ırmaklar akan cennetlere sokarım" deniyor. Yine Sebe' Suresi'nin 39. ayetinde özetle, "Siz Allah için ne verirseniz, Allah onun yerini doldurur" deniyor.

Bu arada konumuzla doğrudan ilgisi olmamakla beraber, şunu da hatırlatmakta fayda var: Muhammed Suresi'nin 15. ayetinde "Takva sahiplerine (kısacası, Kur'an'a göre hareket edenlere) vaat olunan cennetin durumu şöyledir: İçinde bozulmayan sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Orada onlar için her türlü meyve vardır" deniyor. Buna benzer Nebe' Suresi'nin 34. ayetinde de, "Takva sahipleri için (cennette) tomurcuk memeli ve aynı yaşta kızlar ve kâse dolusu içkiler vardır" deniyor. Bu gibi vaatleri içeren ayetler Kur'an'da çok fazladır.

Tekrar konumuza devam ediyoruz: Muhammed bir sözünde, "Veren (üreten) el, alan elden üstündür" demiş. (Buhari ve Müslim'den naklen *Riyazü-s-Salihin,* No: 533-554.) Yine "Zekeriya peygamber dülgerdi" demek suretiyle insanları çalışmaya teşvik etmek istemiş. (*Riyazü-s-Salihin,* No: 443-444; Müslim'den naklen.) Bir diğer sözünde de, "Davud peygamber kendi el emeğiyle geçinirdi" demiş. (*Riyazü-s-Salihin,* No: 545; Buhari'den naklen.) Yine, "Kim 'Ben kendi çalışmamla, imkânlarımla geçinirim ve hiç kimseye muhtaç olmam' diye söz verirse, ben de onun cennetini üzerime alırım" demiş. (Bu hadis, Buhari ve Müslim gibi sahih diye sayılan kaynaklarda değil, Ebu Davud'dan naklen *Riyazü-s-Salihin,* No: 537'de geçiyor. Ama her şeye rağmen bunu sağlam olarak kabul etsek bile, şimdiye kadar anlamları sunulan ayetler arasında kaybolur gider. Kaldı ki, demin de değindiğimiz gibi, sadece çalışmayı teşvikle iş bitmiyor.) Bir başka sözünde de, "Kimseye muhtaç olmayın, ondan bir şey istemeyin" demiş. (*Riyazü-s-Salihin,* Müslim'den

naklen. No: 431.) İşte ayetlerle çelişen bu gibi hadisler de işin başka yanı. Allah'ın, hem "Zenginlikle fakirliğin dağıtımı bana aittir, ben kimisini kimisine uşak-işçi olarak yarattım" (Zuhruf Suresi, 32. ayet) demesi, hem sık sık "benim adıma, benim namı hesabıma yoksullara borç olarak bir şeyler verin, ben de size öbür dünyada karşılığını vereyim" demesi, hem de eğer siz başkasına verirseniz ben onun yerini doldururum şeklinde beyanatta bulunması, haklı olarak o günkü Medineli Yahudilerin, "Allah'ın eli bağlıdır (Allah cimridir, kendisi muhtaçlara vermiyor da bizden borç istiyor...)" demelerine neden olmuştu (Mâide Suresi, 64. ayet). Allah, onların bu sözüne karşı, "Vay eliniz bağlanası, vay lanet olası; tam tersine Allah'ın eli açıktır, istediği şekilde verir" ayetini gönderir ve bu ayetin devamında sözlerini şöyle sürdürür: "Biz, Yahudiler arasına kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Onlar ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah da bozguncuları sevmez."

Acaba bu ayetle Yahudilerin gerçek durumu birbirlerine uyuyor mu?

İlginçtir ki, Allah onların bu sorusuna karşı kızarak, "Vay eliniz bağlanası, vay lanet olası" şeklinde bedduada bulunuyor. Yahudilerin bugünkü haline bakıldığında onun bedduasının kabul edilip edilmediği de ortada. Kur'an'ın, fakirlik ve zenginlikle ilgili bu yaklaşımını açıkladıktan sonra, şimdi de Muhammed'in hadislerinden ilginç gördüğümüz bazı saptamaları sunalım.

Fakirlerden bir heyet Muhammed'e müracaat ederek, "Kendilerinin yoksulluk içinde kıvrandıklarını, zenginlerinse çok güzel bir hayat geçirdiklerini" beyan ediyorlar ve Muhammed'den kendilerine bir çözüm istiyorlar. Muhammed onlara yanıt olarak, her namazdan sonra 33'er defa "Subhanellah", "el-Hamdü lillah", "Allah'ü Ekber" demelerini öneriyor. Buna karşılık fakirler yine, "Ya eğer zenginler de bizim gibi senin önerdiğin bu tespihleri çekerlerse o za-

man farkımız ne olacak?" deyince, bu sefer Muhammed. "Merak etmeyin; siz fakirler kıyamet gününde zenginlerden yarım gün önce cennete gireceksiniz" diyor. Bazı rivayetlerde "Muhammed onlara, 'Allah zenginlere vermişse biz ne yapalım' şeklinde yanıt vermiştir" diye yazılı. (*Tecrid-i Sarih,* No: 466; Buhari, *Ezan,* 155; Müslim, *Mesacid,* No: 595/142; *el-Lü'lüü ve'l Mercan,* No:348.)

Çok ilginçtir ki, yoksullar çözüm isterken, o kendilerine tespih çekmelerini öneriyor ve onları bu şekilde tatmin etmeye çalışıyor.

Muhammed bir diğer hadisinde, "Şayet bir insan, malına yapılan saldırıya karşı savunma yaparken öldürülürse şehittir" demiş. (*Tecrid-i Sarih,* No: 1101- 7/414.) Ama tam tersine, "Şayet bir insan, emeğini sömürenlere karşı mücadele edip de öldürülürse, o da şehittir" şeklinde bir beyanatta bulunmamıştır. Üstelik Kur'an'a göre (özetle), "Şayet bay olsun bayan olsun bir insan hırsızlık yaparsa, onun eli kesilir" şeklinde çok net ve kesin bir ceza tipi vardır. (Örneğin; Mâide Suresi, 38. ayet.) Kaldı ki Muhammed de, "Hırsıza lanet olsun. Bir yumurta da çalsa eli kesilir, bir ip de" demiş ve çok değersiz bir kalkan çaldığı için bir adamın elini kesmiştir. (*Tecrid-i Sarih,* Diyanet tercemesi, No: 2088 ve 2090; Müslim, *Hudud,* No: 1685.)

Bu çalma olayında "Şayet bir patron bir emekçinin emeğinden çalarsa onun da eli kesilir" şeklinde ne bir ayet ne de bir hadis görmek mümkün değildir. Kur'an'da, emek sömürüsünün örneklerini somut olarak görmek mümkündür. Örneğin; Şuayb peygamber, Hz. Musa'ya bir kızını şu koşulla vermiştir: Özet olarak, "Sen bana 8 (sekiz) yıl çalışırsan ben sana şu iki kızımdan birini veririm. Eğer bu süreyi on (10) yıla tamamlarsan, o senin takdirindir" demiş ve Musa da bu iki tekliften birini kabul etmiştir. (Kasas Suresi, 27-28. ayetler.) Burada şunu sormak gerekir ki, her ikisi de peygamber oldukları halde, böyle bir olaya bulaşmaları doğru mu?

Yine Muhammed'in, patrondan yana verdiği kararlardan somut bir örnek verelim;

Hz. Ayşe ile Urve bin Zübeyr anlatıyorlar: Muhammed ve arkadaşlarınca Mekke fethedildiği yıl (Ocak 630), Fadime binti Esved Mahzumiye (Ebu Davud, *Hudud,* No: 4374 hadisin şerhinde) adında bir bayan hırsızlık yapıyor; kadın, önemli bir aileye mensup olduğu için, ona ceza uygulanmasın diye Muhammed'in en çok sevdiği kişilerden Zeyd oğlu Üsame'yi kendisine ricacı olarak gönderiyorlar. Muhammed, buna çok kızıyor ve "Bu işi kızım Fadime de yapsaydı ben yine bu cezayı uygulardım" deyip o kadının elini kesiyor. Ayşe, devamla, "O eli kesilen kadın, ondan sonra bazen bana gelirdi, ben de ona sadaka olarak bir şeyler verirdim" diyor.[1]

Hatta kimi rivayetlerde, "Fadime adındaki kadın, Muhammed'in evinden bir kadife parçası çalmıştı" şeklinde bir beyanat vardır. (Örneğin; Ebu Davud, *Hudud,* No: 4374 hadisin açıklama kısmında.)

Kur'an, insanlara sadaka vermeyi önerirken, Muhammed'den 1122 yıl önce (m-ö. 551) ölen Konfüçyüs, "Sen bir insana balık yedireceğine ona balık avlanmayı öğret; böylece sen de kurtul, o da kurtulsun" deyip konu hakkında daha mantıklı, daha adil ve sosyal barış için daha uygun bir öneri getirmiş; üstelik, "Ey ahali! haberiniz olsun, ben bu bilgileri Allah'tan alıyorum" şeklinde, söylediklerini Allah'a mal etmemiştir.

Aynı zamanda bu tür sosyal içerikli faaliyetler Muhammed'den önceki Araplarda da vardı. Örneğin; Hicaz bölgesinde 300 yıl hüküm süren Hüzaaoğulları, o Arap çölünde çok güzel şeyler yapmışlardır: Sadece hac mevsiminde 10 bin deve kesilip yoksul olan insanlara dağıtılırdı. 10 binlerce çıplak giydirilirdi. Bütün bunlar yapılırken de hiç kimse "Ben bu güzel şeyleri Allah'tan alırım, ona göre hareket ederim" demiyordu; üstelik bu halk putperestti. (Mesela; *Tecrid-i Sarih,* Diyanet tercemesi, No: 1435, c.9/236.) Yine "İşçinin alınteri kurumadan onun ücretini ödeyin" fikri, ta Hz. Musa döne-

1 Buhari, *Megazi,* 53; *Şehadat,* 8; *Enbiya,* 54; *Hudud,* 12 ve 14. baplar. Müslim, *Hudud,* No: 1688; Ebu Davud, *Hudud,* No: 4373-4374. Tirmizi, *Hudud,* No: 1430; Nesai, *Sarık,* 5. bap 8/74.

minden beri vardı; yani bu düşünce Muhammed'e mahsus yeni bir şey değildir. (Tevrat, *Tesniye*, 24/14-15; Buhari, *Buyu*, 106.)

Keza, İslamiyeti kabul etmeden önce Yahudi dinini benimseyen Sad bin Ubade her gün, "Kimin evinde yemek, et yoksa bize gelsin yesin" şeklinde çağrı yapardı. (Askalani, *İsabe*, No: 3175, Sad bin Ubade bölümü.) Bu nedenle şair, "Eğer Sad bin Ubade ve Sad bin Muaz Müslüman olsalar İslamın yayılışı için yeterlidir" demiştir.

Muhammed zamanında, onun getirdiği sistemden daha uygun, daha hümanist bazı uygulamalar da vardı. Yani, o dönemde bazı iyi şeyler söyleyen-yapan sadece Muhammed değildir; tersine diğer insanlar tarafından da çok yararlı bazı şeyler yapılmıştır. Örneğin; Eş'ari'lerden herhangi birinin malı bir tabii afet sonucu yok olsaydı, geriye kalan aileler bütün eşyalarını bir meydanda toplayıp o felaketzedeye de pay çıkarmak suretiyle eşit bir şekilde böler, onu da bu yolla kurtarmaya çalışırlardı. (*Riyazü's-Salihin*, Diyanet tercemesi, Buhari ve Müslim'den naklen No: 570; *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1626.) Bunlar böyle yaparken henüz İslamiyet yoktu; ama Muhammed buna benzer insanî bir şey söyleyince, her nedense peygamber ilan edilerek onun öne sürdüğü düşünce, Tanrı'ya mal ediliyor.

Yine hırsızın biri Muhammad'e getiriliyor; Muhammed onun elini kesmeye karar verince mal sahibi, "Ben böyle yapmasını istemezdim, benim malım ona sadaka olsun" deyip o adamı affetmek istiyor. Buna karşılık Muhammed ona, "Hayır olamaz; sen daha önce onu affedebilirdin, ama şimdi artık geçti" diyor ve o adamın elini kesiyor. Bundan kastımız, o dönemde Muhammed'den daha merhametli davranan insanların var olduğudur.[2]

Hatta hadis kaynaklarında bu konuda çok ilginç olaylar da vardır. Örneğin; hırsızlık yapan bir insanı Muhammed'e getiriyorlar. O da onun elini kesiyor. Adam ikinci kez çalınca bu sefer sol ayağı kesiliyor. Adam çalmaya devam edince, bu kez de sol kolu kesiliyor. Bir daha çalmaya devam edince bu kez de sağ ayağı kesiliyor.

2 Ebu Davud, *Hudud*, 14. bap, No: 4394; Nesaî, *Sarık*, 4. bap, 8/68; İmam Malik, *Muvatta, Hudud*, 28. bap, 2/824.

Adam 5. kez çalmaya devam edince (artık ne elleri, ne de bacakları kalmamış; ne ile çaldığı merak konusu!), bu sefer Muhammed'in emriyle sürüklenip bir kuyuya atılıyor ve onun üzerine taş, toprak atılıp o şekilde öldürülüyor.[3]

İslam âlimleri. bu olay hakkında değişik yorumlar yapmışlardır. Hatta kimi yazarlar, bu olayın gerçekleşmediğini söylemiştir. Gerçekteyse çok ağır eleştirilere sebebiyet verdiği için inkâr edilmiştir; bunun başka bir nedeni yoktur.

Kur'an'a Göre Ticaret Meselesi

Bu başlık altında "Kur'an'a göre ticaret meselesi nasıldır?" sorusuna yanıt bulmaya çalışırken aynı zamanda ticaretle faiz arasındaki çelişkileri de ortaya koymuş olacağız.

Kur'an'da birçok yerde alışveriş (ticaret) helal kılınmışken, "riba" şeklinde ifade edilen faiz ise, haram kılınmıştır. Bu hususta Kur'an'da yer alan malzemeyi sunmadan önce bir noktaya açıklık getirelim: Muhammed zamanında, a) "Ribe'n-Nesie"; b) "Ribe'l fadl" olmak üzere iki çeşit riba (faiz) vardı. Bunlardan Ribe'n-Nesie cahiliye devrinde halk arasında çok yaygındı. Bu, şu şekilde oluyordu: Anapara saklı kalmak şartıyla her ay borçlu olandan belli bir miktar faiz alınırdı. Belirlenen süre geldiğinde o sermaye, ayrıca sahibine verilirdi. Bunu ödeyemeyene veya ödemek istemeyene zaman tanınır, buna göre her ay yeniden ondan faiz alınırdı. Böylece, çoğu insan faiz yükü altında ezilir kalırdı. Ribe'l Fadl'a gelince; diyelim mal sahibi, herhangi birine borçla bir ölçek hurma verseydi, ona şunu söylerdi: "Ben bunu sana veriyorum; sen bir ay sonra ödeme yap ve bana bir ölçek yerine iki ölçek ver"; ve işlem bu şekilde devam ederdi. (Örneğin: Fahrettin er-Razi. *Mefatih'ül Gayb* tefsiri. Bakara Suresi, 275. ayet.)

3 Ebu Davud. *Hudud*, 20. bap. No: 4410; Nesaî, *Sarik*. 15. bap. 8/90.

Bunları anlatmakla şuraya varmak istiyoruz: Kur'an'ın Allah'ı durup dururken faizi yasaklamadı: ortada görünen bir sıkıntı vardı ve bunun zararı herkes tarafından biliniyordu. Dolayısıyla, görünen bir zarara yasak koymak bir keramet işi değildir. Mesela: tütün zararlı olmakla birlikte Muhammed zamanında bulunmadığı için "Sigara haramdır" diye bir yasak koyamamıştır. O bakımdan, Muhammed'in riba adı altında faizi haram kılmasından herhangi bir mucize çıkarmamak gerekir. Kaldı ki, az sonra açıklanacağı gibi, mutlak bir haramdan ziyade faizin detayı hakkında yeterince bilgi verememiştir. Hz. Ömer faiz hakkında sık sık bilgi istediği halde, maalesef Muhammed onu bu konuda yeterince tatmin edememiştir. Yeri gelince bu konudaki hadisleri aktaracağım.

Bu açıklamadan sonra şimdi de asıl konumuz olan faiz ve ticaret meselesine geçebiliriz.

Kur'an'da yer alan faizle ilgili ayetlerden birkaçı:

1) Bakara Suresi'nin 275. ayetinde, "Riba (faiz) yiyenler, ancak kendisini şeytan çarpmış olan kimsenin kalkması gibi (kabirden) kalkarlar. Onların bu şekil ceza almalarının sebebi 'Alışveriş işlemi de ancak faiz gibidir' dediklerinden ötürüdür. Halbuki Allah alışverişi helâl, ribayı ise haram kılmıştır" deniyor.

Aynı surenin 276. ayetinde, "Allah, ribanın bereketini tamamen giderir (ribada bereket yoktur denmek isteniyor), (verilen) sadakaları ise artırır (verilen sadakanın yerini doldurur)" denmekle, bir başka şekilde faizden kaçınmak öneriliyor.

Yine Bakara Suresi'nin 278 ve 279. ayetlerinde faizle ilgili şu tehditler savruluyor:

> "Eğer siz mümin iseniz ribadan (faizden) vazgeçin. Eğer vazgeçmezseniz biliniz ki siz Allah ve resulüne karşı savaş durumundasınız. Şayet tevbe ederseniz anapara yine sizindir. (Yani, kapitaliniz faize bulaşmışsa dahi siz faizden vazgeçtiğinizde anaparanızı geri alabilirsiniz) Böyle yapmakla ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğratılmış olmazsınız."

2) Riba (faiz) ile ilgili Âl-i İmrân Suresi'nin 130. ayetinde şunları görüyoruz: "Ey iman edenler, ribayı öyle katmerli bir şekilde yemeyiniz."

3) Nisâ Suresi'nin 29. ayetinde, "Ey iman edenler! Aranızda karşılıklı rızaya dayalı ticaret hariç, mallarınızı batıl (haksız) yolla aranızda yemeyin"; ayrıca, Yahudilerle ilgili aynı surenin 161. ayetinde, "Yahudiler, Ribayı (faizi) helâl kıldıkları için, biz (daha önce onlara) helâl olan bazı temiz ve güzel şeyleri kendilerine haram kıldık" deniyor.

4) Rûm Suresi 39. ayetinde ise, "İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz (o malda bereket olmaz)" deniyor.

Faizin haram olduğuna ilişkin Kur'an'da yer alan önemli cümleler hemen hemen bunlardır.

Muhammed'in alışverişle ilgili övgü dolu sözlerinden de birkaç örnek verip, ardından bir değerlendirme yapalım;

1) "Güvenilir, dürüst tüccar, kıyamet gününde şehitlerle beraber haşr olunur (burada demek istediği, ticaretle uğraşan kişi, kıyamet gününde Allah katında iyi sınıf insanlardandır)."[4]

Ayrıca, meşhur hadis kaynaklarında bulunmamakla birlikte, bazı İslami kaynaklarda geçen şu hadis, İslamın ticarete ne denli önem verdiğini gözler önüne sermektedir: "Rızkın onda dokuzu ticarettedir."[5]

Bu arada ticaret ahlakına riayet etmeyenlerin –hadislerde– cehennemle tehdit edildikleri de vakidir. Hadislerde yer alan bu ceza, az önce geçen Kur'an ayetlerinde işlendiği için artık konuya ilişkin hadislerdeki cezayı anlatmaya gerek kalmıyor.

İslam dininde alışveriş-ticaret helal olmakla birlikte, kâr oranı konusunda herhangi bir sınırlama-tahdit söz konusu değildir; tersine, kişi bu konuda serbest bırakılmıştır. Yani bu konuda yasaklayı-

4 Tirmizi, *Buyu*, 4, No: 1209; İbni Mace, *Ticaret*, No: 2139.
5 Sait bin Mansur'dan naklen –mürsel olarak almış– Melibarî, *İrşad'ül İbad*, s.90.

cı herhangi bir ayet yoktur. Ancak, "Vicdanlı olun, birbirinizi kandırmayın, kendiniz için istemediğiniz bir şeyi başkaları için de yapmayın..." şeklinde bazı nasihatler vardır.

Kâr tahdidiyle ilgili Mecelle'nin 165. maddesinde şöyle bir açıklama vardır: "Bir menkul, eğer piyasa değerinden yüzde beş, bir hayvan eğer yüzde on, bir gayri menkul yüzde 20 daha ucuz veya daha pahalı satılırsa, o zaman fahiş bir fiyatla satılmıştır demektir." Tabi ki bu gibi açıklamaların hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur. Zira bunu doğrulayan ne bir ayet ne de bir hadis vardır; bunlar beşeri kanunlarıdır.

Kur'an'ın Çalışma Anlayışı

Kur'an'da az önceki kadercilik anlayışını ifade eden ayetlerle farklı bir şekilde çelişen ayetler de mevcuttur. Şimdi bu tür ayetlerin en meşhur olanlarının anlamını sunup, ardından onlar üzerinde kısa bir değerlendirme yapalım.

1) Kur'an'da –çalışmayla ilgili– en çok şu ayetler kullanılıyor:

> "Bilinsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur. Çalışması da ileride görülecektir. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir. Ve şüphesiz en son varış Rabbinedir." (Necm Suresi, 39-42. ayetler.)

Bu ayetler, Muhammed henüz Mekke'deyken inmiştir. Bunlar, kendilerinden önce ve sonra gelen ayetlerle birlikte değerlendirildiğinde görülecektir ki, buradaki çalışmadan kasıt ahiretle ilgili çalışmadır. Dolayısıyla, bunu hem dünya hem de ahirete teşmil etmek doğru değildir. Kaldı ki, eğer bu ayetten, "İnsan dünyada çalışırsa kazanır; çalışmazsa kaybeder" şeklinde bir anlam çıkarılırsa, o zaman zenginlikle fakirliğin kader işi olduğunu ifade eden ayetlerle uzlaşması imkânsız hale gelir ve apaçık bir tenakuz-çelişki meydana çıkar. Bu nedenle, bu ayeti dünya işlerine çekmek doğru değildir.

2) Cum'a Suresi'nin 9 ve 10. ayetlerinde özet olarak. "Cuma namazı için çağrı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Namaz bitince yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin" diye geçiyor. Bu gibi ayetlerin yorumu şöyledir: Fakirlikle zenginliği Allah takdir ediyor. Ancak rızk aramak insana düşüyor. İnsan gidip rızkını aramazsa Allah onu evine getirmez. İşte bu gibi ayetlerin gerçek anlamı budur: yoksa kişi çalışırsa rızkı artar diye bir anlayış yoktur. Bu tür çalışmaya kısmen değinen veya işaret eden ayetlerin sayısı çok sınırlıdır. Ama insanlar arasındaki gelir farklılığının Allah işi olduğunu gayet açık bir şekilde belirten ayetler çok fazladır. Zaten bunların büyük bir bölümünü daha önce sunmuştuk. Ama "Kişi çalışırsa rızkı artar; çalışmazsa azalır" şeklinde net bir ayet bulmak mümkün değildir. Demin de söylendiği gibi bu konuda var olan bir iki ayetin çalışmaya işaret etmesi net değildir; zoraki yorumlarla bu yöne çekilmek isteniyor. Çalışmayı öneren ayetler vardır diye kabul etsek bile, bu durumda tam tersini söyleyen ayetleri ne yapacağız? Bu nedenle, nereden bakılırsa bakılsın bu ayetler arasında uzlaşma sağlamak imkânsızdır.

Kur'an'a Göre Sadaka ve Zekât Hadisesi

Bilindiği gibi İslamın şartlarından biri zekâttır. Kur'an'ın birçok yerinde "zekât veriniz" şeklinde emir içeren ayetler vardır. Bilinen bir konu olduğu için bu gibi ayetlere değinme gereğini duymuyoruz. Şunu da hemen belirtelim ki, zekât müessesesi Kur'an'da var olan yeni bir şey değildir. Nitekim Kur'an, zekâtın Hz. İsa zamanında (Meryem Suresi, 31. ayet), Hz. İbrahim zamanında (Enbiyâ Suresi, 73. ayet) ve Hz. İsmail zamanında (Meryem Suresi, 55. ayet) var olduğunu beyan ediyor. O bakımdan, iyi bir şey olsa bile –ki zekât çare değildir; tam tersine parazitli bir yaşam biçimi ve insan onurunu kırıcı bir olaydır– bu, Muhammed zamanında yeni bir icat olarak ortaya çıkmış değildir; bunu da belirtmek gerekir.

Özellikle zekât konusunda Kur'an'da farklı gördüğümüz bazı ayetler üzerinde duracağız.

1- Tevbe Suresi'nin 103. ayetinde "Onların mallarından sadaka-zekât al ki, bununla onları (günahlardan) temizleyesin, onların (sevaplarını) artırıp yüceltesin ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükunettir. Allah çok iyi işiten ve bilendir" deniyor.

Bu ayet, zekâtın farz olduğunu belirtmekle birlikte, onun kişiye kazandırdığı manevi mükâfatlardan da söz etmektedir. Ayrıca Muhammed'e, "Zekât verenlere dua et" şeklinde önerilerde bulunuluyor. Yani, tehditsiz bir şekilde olaya yaklaşılıyor ve insanlar yumuşak bir üslupla bu konuda göreve çağırılıyor. Bu ayetteki temayı teyit eden Sebe' Suresi'nin 39. ayetinde ise, "Siz Allah için ne verseniz (ister zekât, ister sadaka olarak) Allah onun yerini doldurur" deniyor. Gerek Tevbe Suresi'nin 103. ayetinde, gerekse Sebe' Suresi'nin 39. ayetinde servet sahiplerine, zekât ve sadaka versinler diye yumuşak yaklaşılıyor; az sonra meallerini sunacağımız ayetlerdeyse, olay, çok tehditkâr bir biçimde ele alınıyor.

2- Tevbe Suresi'nin 34 ve 35. ayetlerinde çok farklı olarak, "Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlara acıklı bir azap müjdele! Bu paralar cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün, onlara denilir ki: İşte bu kendiniz için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin azabını tadın" deniyor. Aynı anlam, farklı bir tehdit biçimiyle Âl-i İmrân Suresi'nin 180. ayetinde şu şekilde dile getirilmiştir:

> "Allah'ın, lutfundan kendilerine verdiklerini (başkalarına vermekten kaçınıp) cimrilik gösterenler, sanmasınlar ki onların yaptıkları kendilerine hayırlı bir iştir; tersine bu onlar için pek fena bir şeydir. Cimrilik ettikleri şey de kıyamet gününde boyunlarına dolanacaktır..."

Evet, şimdiye kadarki bilgilerden, Kur'an'a göre, "Allah bir kısım insanları zengin, bir kısmını da bu zenginlere uşaklık yapsın diye ya-

ratmıştır" (Zuhruf Suresi, 32. ayet) fikrini ortaya çıkarmaya çalıştık. İlginçtir ki, insanlar birbirlerine yardım etsinler diye Allah onlara sadaka ve zekât gibi şeyler vermeyi öneriyor, onları cehennemle korkutuyor. Öyle bir formül öneriyor ki, bununla fertler arasında eşitlik sağlamak mümkün değil. Gerçekten bu yol, hem fakir için çare değildir, –çünkü ona parazitli bir yaşam öneriliyor– hem de gerçekten inanan bir Müslüman zengin için pek ideal bir yol değildir (çözüm var iken neden bazıları üretip de bazılarıyla birlikte paylaşsınlar ki!) Dolayısıyla, mademki Tanrı her şeyi yapabilen güce sahiptir, o halde herkesin üretken olmasını, kimsenin kimseye muhtaç olmamasını sağlayan insani bir formül önermesi gerekiyordu.

Sadaka vermekle ilgili En'âm Suresi'nin 160. ayetinde, "Kim bir iyilik yaparsa on mislini kazanır; kim bir kötülük yaparsa ancak onun misliyle cezalandırılır" deniyor. Kur'an'da birçok yerde insanlar sadaka vermeye teşvik ediliyor; konuyla ilgili hadislerinse haddi hesabı yoktur. Burada şunu yinelemekte yarar vardır: Mademki Kur'an insanlar arasında sevgi temeline dayalı bir eşitlik ve kardeşlik öneriyor; o zaman verimin de artması için tüm insanlardaki üretim gücü harekete geçsin diye yine sevgi temeline dayalı olarak bütün servet ortak olsun ve herkes kendi yeteneğine göre çalışıp hayatını kendi alınteriyle idame ettirsin. Bu durumda hiç kimse kimseye yük olmaz. Zaten en makul yönetim biçimi de bu değil midir?

Kur'an'da Müslümanların Bir Gelir Kaynağı da Ganimettir

Kur'an'ın beyanına göre, Muhammed'den önceki peygamberler döneminde inanmayanlarla yapılan savaşlarda onlardan ele geçirilen mal, helal değildi; inananlar, onu kullanamazlardı. (Örneğin; Enfâl Suresi'nin 67 ve 68. ayetleriyle ilgili tefsirlerin tümü.) Zaten tefsirlere gerek kalmadan bu ayetler ganimetin daha önce helal olmadığını, ancak Muhammed ve ümmetine mahsus olmak üzere o

dönemde ilk kez helal olduğunu ima ediyor. Zaten bu konuda İslam âlimleri arasında ihtilaf da yoktur. Ayrıca bu konuda sahih olan birçok hadis vardır. Muhammed, "Önceki ümmetlere helâl olmayan bazı şeyler bize helâl kılındı; bunlardan biri de ganimettir" diyor.[6]

Allah'ın, kendi kulları olan önceki ümmetlerle Muhammed'in ümmeti arasında bu kadar bariz bir şekilde farklı davranmasına anlam vermek gerçekten zordur.

Şimdi de ganimetlerle ilgili Kur'an'da nasıl bir seyir izlendiğine ilişkin ayetlere geçiyoruz.

Medine döneminin ilk yıllarında millet savaşa gitsin diye Muhammed şöyle bir karar alır: "Kim savaşta bir gayri mümini öldürürse o insanın üzerinde bulunan kılıç, kalkan, elbise gibi şahsi eşyası katile verilecektir." Bu eşyaya "seleb" adı veriliyordu. Zaman içinde Müslümanların sayısı çoğalınca, Muhammed kişiye tanıdığı bu seleb ayrıcalığından vazgeçiyor ve onu da diğer ganimetler gibi değerlendiriyor.[7]

Her şeyden önce Müslüman katile tanınan bu ayrıcalıktan maksat, onun savaşa gidip adam öldürmesini sağlamaktı. Çıkar için adam öldüren kişiye özel olarak seleb verilmekle birlikte Müslümanlara bu konuda geniş imkânlar tanındı ve ganimet adı altında "karşı tarafın malı, Müslümanlar için helaldir" şeklinde birçok ayet inmeye başladı. Şimdi de bunlardan birkaçının anlamını sunalım: İlk ganimet, Abdullah bin Cahş ve arkadaşlarınca Medine döneminin ikinci yılında (M. 624) "Batn-ı Nahle" baskınında ele geçirilmiş ve Muhammed de bu ganimetten kendi şahsına 1/5 oranında ayrılan payı almıştır. Savaştan elde edilen rant ilk defa bu olayla başlamıştır; daha sonra Müslümanlara ganimetle ilgili çok geniş yetkiler verilmekle birlikte;

6 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 223; Buhari, *Humus*, 8. bap; *Nikah*, 58. bap; *Salat*, 56; Müslim, *Cihad*, 32. bap; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 299 ve 1141; Müslim, *Mesacid*, No: 52; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, No: 1131-5/230.

7 *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1144; Buhari, *Hars*, 8; *Humus*, 18; *Buyu*, 37; *Megazi*, 54; *Ahkam*, 21; Müslim, *Cihad*, 46, No: 1571; Ebu Davud, *Cihad*, 147, No: 2717.

ayrıca haraç, cizye, fidye gibi avantajlar da tanınınca, artık Müslüman bir kişinin savaşa gitmemesi için bir neden kalmaz. Başka bir deyişle, bütün bunlar savaş için birer davetiyedir, teşviktir.[8]

Bu olaydan sonra Bedir Savaşı'nda hem karşı taraftan ele geçirilen esirlerden fidye alınıyor, hem de ganimet adı altında onların malına el konuyor. Bedir Savaşı'nda Ömer, "Ele geçirdiğimiz esirleri öldürelim" demişti; Muhammed ise tam tersine hareket edip, fidye almak suretiyle onları serbest bırakmıştı. Çünkü onları öldürmenin birçok mahzuru vardı. Zira onların hepsi de Muhammed'in safında çarpışan insanların akrabalarıydı; öldürüldükleri takdirde Müslümanların ordusunda çatlak meydana gelebilirdi. Ama Ömer'i de kaybetmek istemiyordu. Bunun üzerine şöyle bir ayet inmeye başladı: "Yeryüzünde ağır basıp (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere, esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici olan dünya malını istiyorsunuz, halbuki Allah (sizin için hayırlı olan) ahireti istiyor... Allah'tan bir yazı (kader) geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden dolayı size mutlaka büyük bir azap dokunurdu. Artık bundan sonra elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin..." diye devam ediyor. (Enfâl Suresi, 67-69. ayetler.) Bu ayetlerden sonra, hem Ömer'in gönlü alınmış oluyor –zira bu ayetlerle Muhammed fidyeye karar verdiği için haksız, Ömer'se onların idamını istediği için haklı çıkıyor– hem de artık ganimetin Müslümanlara helâl olması konusu açıklık kazanmış oluyor.

İlginçtir ki, Enfâl Suresi'nin 68. ayetinde özetle, "Sizin kaderinizde affedilmek olmasaydı, sizi cezalandırırdım" deniyor. Pek açıktır ki Allah, burada onları cezalandırmaktan yanadır; ama karşısında onlar hakkında daha önce takdir ettiği kaderi bulunca onları cezalandırmaktan vazgeçiyor. Ayette bunu açıkça ifade ediyor. Peki daha önce kaderi yaratırken onların hata yapacaklarını bilmiyor muydu, niçin kader anıyla eylem anında farklı bir görüşe sahip oluyor ki!

8 *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 1/89, 5/203 ve 11/383; Belazuri, *Ensab,* 1/478; Vakıdi, *Megazi,* 2/17; Ebu Ubeyde Kasım bin Selam, *Kitabü'l Emval,* s.297. Ayrıca, Bakara Suresi 217. ayetle ilgili birçok tefsirde bu konuda geniş bilgi vardır.

Ganimet helal kılındıktan sonra zaman içinde onun kime verileceği konusunda düzenleme yapma yoluna gidiliyor ve onun dağıtımı hakkında şu ayet iniyor:

> "Eğer Allah'a ve hak ile batılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiriyle karşılaştığı (Bedir Savaşı) günü kulumuza indirdiğimize inanmışsanız. bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve (harçlıksız kalmış) yolcuya aittir." (Enfâl Suresi. 41. ayet.)

Yine Müslümanlar Bedir Savaşı'nda ganimet yüzünden kavga ettikleri bir sırada inen Enfâl Suresi'nin ilk iki ayetinde özetle şöyle deniyor: "Senden ganimetleri soruyorlar/senden ganimet istiyorlar: De ki, ganimetler Allah'a, ve peygambere aittir. O halde eğer siz gerçek müminlerseniz Allah'tan korkun ve aranızı düzeltin. Gerçek müminler, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir." Zaten Müslümanların, birçok savaşta ganimet yüzünden Muhammed'le kavga ettikleri meşhur bir hadisedir. İslam tarihi bunun örnekleriyle doludur. Bedir ganimetleri konusunda da kavga çıkınca, az önce inen ayetlerle Müslümanlar susturulmaya çalışılmıştır. Bu konuda birkaç somut örnek sunalım:

Muhammed, Havazin Savaşı'nda birçok kişiye ayrıcalıklı davranıp fazla ganimet verince, diğer Müslümanlar itiraz ediyorlar.

Örneğin; kalpleri İslama ısınsın, bir daha dinden çıkmasınlar diye, yeni Müslüman olmuş şu çok önemli şahıslara çok farklı bir şekilde iltimas edip savaşta ele geçirilen develerden 100'er tane veriyor: Ebu Süfyan, oğlu Müaviye, Hakim bin Hizam, Ata bin Cariye, Hars bin Hişam, Safvan bin Ümeyye, Sehl bin Amr, Huveytıb bin Abdiluzza, Uyeyne bin Hısn, Akr'a bin Habis, Malik bin Avf ve Abbas bin Mirdas. Kalan Müslümanlara ise çok az sayıda veriyor. Hatta bunlardan şair olan Abbas bin Mirdas'a az verince, Muhammed'i

eleştiren çok hararetli bir şiir çokuyor; buna karşılık Muhammed ona da 100 deve tamamlıyor. Verirken de, "Ben bu dağıtım işinde ancak bir memurum; benim burada herhangi bir iradem yoktur" diyor.[9]

Fetih Suresi'nin 15. ayetinde ganimetler yüzünden kavgaların meydana geldiği açıkça ifade edilmektedir.[10]

Hatta bir ara Hz. Ali, Yemen'den ganimet olarak bir miktar altın getiriyor. Muhammed bu altınları, henüz Müslüman olmuş şu şahıslara dağıtıyor: Uyeyne bin Bedir. Akr'a bin Habis, Zeyd't- Taî, Alkame veya Amır bin Tufeyl. Bunun üzerine Müslümanlar arasında itirazlar başlıyor. Hatta bir sahabi çok sert çıkış yapıyor ve Muhammed'e "Adil davran, Allah'a karşı saygılı ol" deyince, Halit bin Velit Muhammed'e, "Bırak bunu geberteyim" diyor. Muhammed, "Hayır olmaz. Çünkü dedikodulara neden olur ve karşı taraf, 'Bunlar ganimet yüzünden kavga ediyorlar diyebilirler" diyor ve devamla adam hakkında beddua ederek şöyle diyor: "Bu adamın neslinden öyle insanlar çıkacaktır ki, Kur'an okuyacaklar ama, Kur'an onların boğazından aşağı inmeyecektir. Ok nasıl yayını çarçabuk terk ediyorsa bunlar da öylesine çabuk bir biçimde İslamiyetten uzaklaşacaklardır. Bunlar, Müslümanlarla savaşacaklardır. Eğer o zaman ben peygamber olarak hayatta olsaydım onları öldürecektim" diyor ve böylece o adamın itirazı yüzünden onun henüz doğmamış 70 sülalesinin itibarını bozup el âleme karşı rezil ediyor.[11]

Bu hadisi aktaran sahabi, Ebu Sait el- Hudri'dir; kendisi o şahıs hakkında şunları söylüyor: "Adam iki gözü çökük, yanağının iki elmacığı çıkık, alnı yüksek, gür sakallı, başı tıraşlı, peştemalını yukarı çekmiş vaziyette (adeta vahşi bir yaratık gibi) kalkıp Muhammed'e itiraz etti." Neden adam hakkında o ana kadar hiçbir kötü yo-

9 Buhari, *Humus*, 7. bap ve Ebu Davud, *Haraç*, 13. bap, No: 2949.

10 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1040- 7/101; Müslim, *Zekat*, 137. bap, No: 1060; İbni Esir, *el-Kamil*, 2/184; İbni Kesir, *el-Bidaye*, 4/385; İbni Kuteybe, *el-Maarif*, s.116; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, Cabir hadisleri bölümünde, 3/355.

11 Buhari, *Tevhit*, 23; *Edep*, 71, 93 ve *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1642.

rum yok da; ganimet yüzünden –üstelik de haklı olarak: çünkü Muhammed gerçekten az önce isimleri geçen şahıslara iltimas ediyordu– itiraz edince, en kötü yaratık olarak değerlendiriliyor!

Ayrıca, ayette geçen "Ganimetin 1/5'inden Muhammed'in akrabasına da pay verilir" sözü yüzünden Hz. Osman bile Muhammed'le kavga etmiş ve "Ben de senin akrabanım" deyip ondan akrabalık sebebiyle fazladan pay istemiş; Muhammed de, "Hayır, sen bizim yakın akrabamız değilsin" diyerek ona akrabalık yüzünden pay ayırmamıştır. (Örneğin; *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1426.) Hatta Ebu Hüreyre ile İbn-i Sait, ganimet yüzünden çok ciddi bir şekilde Muhammed'in huzurunda birbirleriyle kavga ediyorlar. (Buhari, *Cihad*, 28. bap.) Yine Muhammed ganimetleri taksim ederken ona karşı çıkanlar olduğu sık sık rastlanan bir vaka.

Muhammed'in az önceki ayetlere dayanarak kendi öz akrabasına pay ayırdığına ilişkin çok ilginç bir örnek verelim: Hicri 7. yılda Hayber'i baskın yoluyla Yahudilerden alınca, kendi akrabasına çok farklı bir biçimde ayrıcalık tanıyor. Sadece bu savaşta elde edilen ganimetten hangi akrabasına ne kadar verdiğine dair bir liste sunmak istiyorum:

1- Abdülmuttalib kızı Safiye ile Zübeyr bin Abdülmuttalib kızı Safiye'ye, Ümmü Zübeyr binti Zübeyr'e 40'ar vasak hurma vermiştir ki, yaklaşık beş ton tutar.

2- Haris kızı Büheyne, Ebu Talib kızı Cümane, Üsase kızı Hint, Cahş kızları Hamne ile Ümmü Habibe'ye ve Amr kızı Rümeyse'ye 30'ar vasak hurma vermiştir.

3- Husayn kızları Hint ile Hatice'ye, Abdülmuttalib kızı Ümeyme'ye, Zübeyr kızı Dubaa'ya, 40'ar vasak vermiştir.

4- Ebu Talib'in kızları olan Ümmü Hani ile Ümmü Talib'e ve Zübeyr kızı Ümmü Hakim'e de 30 veya 40'ar vasak hurma vermiştir.

5- Muhammed, kendi kızı Fadime'ye ise 200 vasak hurma vermiştir.

Ayrıca. kendi hanımları olan Ayşe. Hafsa. Ümmü Habibe. Cüveyriye, Zeynep binti Cahş, Safiye. Meymune ve Ümmü Seleme'ye de 100'er vasak hurma ve arpa vermiştir.[12]

Muhammed. –ganimetten– ailesine yaptığı yardım şöyle dursun; daha önce de değinildiği gibi Bedir Savaşı'nda bir kadife parçasını çalmakla suçlanmış; bunun üzerine Âl-i İmrân Suresi'nin 161. ayeti inmiş ve bu eleştirilerden kurtulmaya çalışılmıştır. Ayetin anlamı şudur:

> "Bir peygambere emanete hıyanet yaraşmaz. Kim emanete (devlet malı olan ganimete) hıyanet ederse kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı onun boynuna asılı olarak gelir."[13]

Ganimet, müşriklerle yapılan savaş sonucu ele geçirilen mala denir; şayet kan dökülmeden müşrikler teslim olursa yine onların malına el konur; ama o zaman onun adı ganimet değil "fey'" olur. İşte Muhammed'in arkadaşları ganimet yüzünden onunla kavga ettikleri gibi, fey' yüzünden de kendisiyle kavga etmişlerdir. Muhammed'in arkadaşları ganimet konusunda ayetlerle susturulmaya çalışıldığı gibi, fey' konusunda da aynı yöntem uygulanmıştır. Örneğin; Haşr Suresi'nin 6 ve 7. ayetleri bu tartışma esnasında inmeye başlıyor; hemen anlamlarını sunalım:

> "Allah'ın, onların mallarından peygamberine verdiği fey' için siz ne at, ne de deve sürmediniz. Fakat Allah, peygamberlerini dilediği kimselere karşı üstün kılar. Allah her şeye kadirdir. Allah'ın, fethedilen ülkeler halkının mallarından peygamberine verdiği fey', Allah, peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yal-

12 Doç. Dr. Rıza Savaş, *Hz. Muhammed Döneminde Kadın*, s.255. Burada ayrıca birçok kaynak ismi de verilmektedir. *Tecrid-i Sarih*, No: 1225 ve 1844; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1146; İbni Sad. *Tabakat*, 8/266-309-316; M. Sait Mübeyyed, *el-Mevsuat*, s.292 ile 742 arası; Buhari, *Nafakat*, 3. bab; Vakıdi, *Megazi*, 2/693.

13 Ebu Davud, *Huruf*, 1. bap, No: 3971; Tirmizi, *Âl-i İmrân tefsiri*, No: 3009.

nız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir."

Bu ayetler. Muhammed "Beni Nadir" Yahudilerini Medine'den kovup mallarına el koyunca inmeye başlıyor. Çünkü o mallar yüzünden de onun arkadaşları kendisiyle kavga etmişlerdi. Onun için 6. ayette, "Siz bu savaşta at, deve koşturmadınız; dolayısıyla, ben Allah olarak bu mallardan size vermem" ve 7. ayetin sonunda da tehditkâr bir biçimde. "Muhammed size ne verdiyse onu alın. sizden neyi yasakladıysa ondan da uzak durun ve Allah'tan korkun. Çünkü onun azabı çok çetindir" deniyor.

Aynı tehdit, ganimetlerle ilgili Enfâl Suresi'nin 2. ayetinde de vardı. Orada, "Gerçek müminler, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir" deniyordu. Hatırlanacağı üzere bu ayet, Bedir ganimetleri yüzünden Müslümanlarla Muhammed arasında çıkan tartışmalar yüzünden inmişti. Aynı tehdit ve Müslümanları susturma metodu, Enfâl Suresi'nin 41. ayetinde de vardır. Orada, "Ganimetler ancak şu kişilere verilir" denirken; bunun devamında özet olarak, "Eğer siz Allah'a ve Muhammed'e indirilene inanıyorsanız durum bundan ibarettir" deniyor.

Bu ayetlerden net olarak şu sonuçlar ortaya çıkıyor:

1- İnanmayanların malına el koymayı meşru kılmak ve Müslümanların rahat bir şekilde savaşa gitmelerini sağlamak için uydurulan ayetler Allah'a mal ediliyor ve bu konuda Allah insanlara karşı kullanılıyor.

Adil olduğuna inanılan bir Allah'ın, barışçı bir formül bulmak yerine kalkıp da başkasının ürettiği bir malı, başka birilerine helal kılması, buna fetva vermesi herhalde izahı zor bir durum!

2- Yine Muhammed'in, gerek kendine, gerek aile efradına ve gerekse diğer yakın akrabasına ganimet ve fey'den pay alabilmesi için inen Kur'an ayetlerine anlam vermek gerçekten çok zor.

3- Bu ganimet ve fey' yüzünden Müslümanlar arasında çıkan kavgaları önlemek için, gerek Haşr Suresi'nin 6 ve 7., gerekse Enfâl Suresi'nin ilk iki ayetinin inmesi herhalde normal bir durum değildir.

4- Keza bu ganimetler bağlamında bir kadife parçası yüzünden hırsızlıkla suçlanan Muhammed'i kurtarmak için inen Âl-i İmrân Suresi'nin 161. ayeti dikkat çekicidir.

Bu bölümde. İslamın bütçesini oluşturan kalemlerden biri olan ganimet malları" konusunu işlemek istiyoruz. Bu hususta şimdiye kadar anlatılanlara ek olarak, Kur'an'da yer alan nice ayetten birkaçını daha sunmak istiyoruz. Gerçekten Kur'an'da ganimetle ilgili epey malzeme vardır. Konuya ilişkin gündeme getirmediğimiz bazı ayetlerin anlamlarını aktarmakla açıklamamızı derinleştirmek istiyoruz:

1) Nisâ Suresi'nin 94. ayetinde "Ey iman edenler! Allah için savaşa çıktığınız zaman iyi araştırın. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek, 'Sen mümin değilsin' demeyin. Çünkü Allah katında sayısız ganimetler vardır" deniyor. Daha önce savaş sebepleri bölümünde bu ayetin sebep-sonuç ilişkisi üzerinde yeterince durulmuştu: o bakımdan burada bunun üzerinde durmayacağız.

2) Enfâl Suresi'nin 7. ayetinde, "Hatırlayın ki, Allah size iki taifeden (ya kervan ya da Kureyş ordusundan) birinin sizin olacağını vaad ediyordu: siz de kuvvetsiz olanın (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve (Kureyş ordusunu yok ederek) kâfirlerin ardını kesmek istiyordu" deniyor. Bu ayet, Bedir Savaşı'ndan sonra inmiştir. Biz şimdiye dek ganimeti işliyorduk; oysa Allah burada Muhammed ve Müslümanlara kâfirlerin kellesini vaat ettiğini söylüyor ve onların arkasını getirmek istediğini beyan ediyor. Böylece hem çok vahim bir katliamdan söz ediliyor, hem de şu anda yeryüzünde kâfirlerin hâkimiyeti söz konusu olduğuna göre, ayetle çelişen bir durumla karşı karşıya kalınıyor.

3) Fetih Suresi'nin 19, 20 ve 21. ayetlerinde: "Allah onları elde edecekleri birçok ganimetle (Hayber'le ilgili ganimetler kastedilmiştir) mükâfatlandırdı. Allah üstündür, hikmet sahibidir. Allah si-

ze. elde edeceğiniz birçok ganimet vaad etmiştir. Bunu (Hayber'dekini) size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki. bu. müminlere bir işaret olsun ve Allah sizi dosdoğru yola iletsin. Bundan başka sizin güç yetiremediğiniz, ama Allah'ın sizin için kuşattığı ganimetler de vardır. Allah her şeye kadirdir" deniyor.

Bu ayetlerde şu noktalar dikkat çekicidir:

Hayber'de Müslümanlar ganimet ele geçirince, Kur'an'ın Allah'ı bunu kendi katından bir mükâfat olarak değerlendiriyor ve ilgili ayetin sonunda bu ganimeti Müslümanlara verdiği için "Allah üstündür" demek suretiyle mutluluğunu dile getiriyor. Fetih Suresi'nde ganimetlerden söz ederken sadece Hayber'deki ganimetlerle yetinmiyor; "Size daha nice ganimetler de vereceğim" sözünü verip, Hayber'de ele geçirilen ganimetler hakkında, "Bunu size hemen veriyorum ki, insanların eli sizden çekilsin ve müminlere moral bakımından bir ipucu olsun" diyor. Ayetlerin sonlarına doğru da, bir daha ganimet sözünü pekiştiriyor. Bu üç ayet aynı surede ve aynı sayfada üst üste söylenmiş ayetlerdir.

Şimdiye kadar sunulan bilgiler ganimetle ilgili Kur'an'da var olan teorik bilgilerdi; bundan sonra ise Muhammed ve arkadaşlarının pratiklerinden önekler vermeye çalışacağız.

1) Enes bin Malik, "Adam hurma bahçelerini Muhammed'e verirdi; Muhammed. Beni Kureyza ve Beni Nadir savaşlarında ganimetler ele geçirince, daha önce kendisine verilen hurma bahçelerini tekrar sahiplerine iade etti" diyor. (Buhari, Megazi bölümü, 14. bap.)

2) Muhammed'in, ganimetten ele geçirdiği özel köyleri, sayfiyeleri vardı. Zaten adı fey' olan ve kan dökülmeden düşmanın teslim olmasıyla ele geçirilen malın tümü, Muhammed'e aitti. (Bu, Haşr Suresi'nin 6 ve 7. ayetlerinde geçiyor.) Örneğin; Beni Nadir, Fedek. Hayber arazisiyle Ureyne köyleri Muhammed'in şahsına aitti; bunlarda istediği şekilde tasarruf edebilirdi.[14]

14 *Tecrid-i Sarih*, 1173 nolu hadisin şerhi, 8/236; Ebu Davud, *Haraç*, No: 2965-66; Buhari, *Cihad*, 80. bap; Müslim, *Cihad*, No: 1757; Tirmizi, *Cihad*, No: 1719; Nesai, *Fey'*, No: 4145.

Şu düzeltmeyi de yapmadan geçmeyelim: Ayşe. "Başta Muhammed olmak üzere bazen hepimiz çok açlık çekiyorduk" diyor. (*Tecrid-i Sarih*, No: 1124.) Bu doğrudur: çünkü Medine döneminin ilk yıllarında henüz ganimet ele geçirilmemişti; dolayısıyla Ayşe bu sözünde haklıdır. Ama ne zaman ki Muhammed'in emriyle Müslümanlar çevredeki insanlara saldırdı, o zaman artık ganimet gelmeye başladı ve yeni bir hayata geçiş gerçekleşti.

Yani, Ayşe'nin bu sözünde herhangi bir çelişki-ihtilaf yoktur: Bolluk zamanı da, kıtlık zamanı da yaşanmıştır.

3) Muhammed o zaman nafaka adı altında sadece bir yılda her hanımına 100'er vasak (yaklaşık olarak 10-15 ton) hurma veriyor ki (daha önce açıklandı) o zaman bu miktar tam bir kan bedeline eşitti.[15]

4) Hz. Ali ve Hz. Fadime'nin, Muhammed'in ölümünden sonra Halife Ebu Bekir'den Muhammed'in malını istemeleri ve Ebu Bekir ile Ömer'in bunu vermemeleri, çok meşhur bir hadisedir.

Örneğin; Hz. Ali ve Hz. Fadime Muhammed'in ölümünden sonra, gerek Medine'de, gerek Fedek'te ve gerekse Hayber'de onun adına bulunan mal hakkında veraset talebinde bulunuyorlar; ama maalesef başta Ebu Bekir ve Ömer olmak üzere bu malları onlara vermiyorlar. Gerekçe olarak da, Muhammed'den bir hadis rivayet ediyorlar ki, "Peygamberlerden arda kalan mal veraset yoluyla akrabalarına geçmez; tersine bu mal devlete aittir" şeklinde. Bu mal yüzünden, Hz. Fadime ölünceye kadar ne Ebu Bekir ne de Ömer'le konuşmamıştır.[16]

Ayrıca, *Siyer* ve *Tabakat* kitapları bu konuda çok çirkin şeyler de yazıyor. Örneğin; Endülüsi (ö. 328 h.) *Ikd'ül Ferid*, 4/259'da, "Ömer'in, Ali ve Fadime'nin veraset yüzünden Ebu Bekir'in hilafetini kabul etmemeleri üzerine gidip onların evlerini yıktığını" yazıyor. Ayrıca bu konuda başka kaynaklar da vardır. Ama bizim anlat-

15 Ebu Davud, *Diyat*, No: 4494; Nesaî, *Kasame*, No: 4736.
16 *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1149-1150, "Cihad" bölümü; Müslim, *Cihad*, No: 1756; Buhari, *Farz'ül Humus*, 1. bap.

mak istediğimiz, babasının veraseti yüzünden onların Fadime'ye çektirdikleri zulüm değildir; bu bakımdan biz onların bu zulümleri üzerinde durmayı konu dışı buluyoruz. Şunu da vurgulamadan geçmeyelim ki, zaten savaşlarda ele geçirilen her şey Muhammed'e aitti: o bakımdan hiç kimse, "Muhammed'in malı yoktu" diyemez. Kaldı ki, az önce beyan ettiğimiz gibi ona özel birçok bahçe ve köylerin olduğu tarihi bir gerçektir.

Şimdi de Muhammed'in çevresindeki insanların ganimet sayesinde elde ettikleri servetten bir iki örnek vermek istiyoruz:

a) Hz. Osman öldüğünde ondan 150 bin dinar altın veraset kalmıştı (yaklaşık 4,5 ton altın).

b) Zübeyir bin Avam öldüğünde, ondan 400 bin dinar altın miras kalmıştı ki, yaklaşık olarak 12 ton tutardı. Ayrıca onun bin köle ve cariyesi ile bin kısrağı vardı. Zübeyir'in ayrıca Basra, Mısır, Küfe ve İskenderiye'de dört tane villası vardı.

c) Talha bin Ubeydullah'ın Irak'taki günlük geliri ise, 1000 dinarı geçiyordu; yaklaşık 30 kg altın ederdi. Talha'nın ayrıca Kufe'de bir villası ve Medine'de de o günkü koşullara göre çok mükemmel bir apartmanı vardı.

d) Sad bin Ebi Vakkas'ın ise, Medine'nin Akik mevkiinde kalın ve yüksek duvarlı, geniş bahçeli bir konağı vardı; onun üst kısmı balkonlarla süslenmişti.

e) Abdurrahman bin Avf'ın bin atıyla, bin devesi ve on bin koyunu vardı. Öldüğü zaman onun serveti 84 bin dinardı ki, yaklaşık 2,5 ton tutardı. Kur'an'ı hazırlayan komisyonun başkanı Zeyd bin Sabit, öldüğündeyse, ondan öylesine altın ve gümüş kalmıştı ki, vârisleri, o külçe altınları keserle kırmak zorunda kalmıştı. Ayrıca, ondan kalan çiftliklerle malının değeri, yüz bin dinarı geçiyordu (yaklaşık 3 ton tutardı). (Örneğin; *Asri Saadette İslam*, 2/66.)

Peki Muhammed ve arkadaşlarının bütün bu mallarının kaynağı ganimet, talan, fey', fidye gibi şeyler değil de nedir!

g) Muhammed zamanında sadece Müreysi baskınında iki bin (2000) deve ile beş bin (5000) koyun ele geçiriliyor. (Vakıdi. *Megazi*, 1/411.)

h) İbn-i Ömer, "Muhammed bizi Necd bölgesine baskına yolladı; ele geçirdiğimiz develerden her birimize 12'şer deve düştü; ayrıca her birimize birer deve daha verdi" diyor.[17]

ı) Yine Muhammed döneminde Taif Seferi'nde 6 000 esir, 24 000 deve, 40 000'den fazla koyun ve 4 000 ukkiye de gümüş para ele geçirilmişti. (Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 3/122.)

j) Muhammed, Şucaa bin Veheb başkanlığında 24 kişilik bir grubu, Amroğullarına (baskına) gönderiyor: her birine elde ettikleri develerden 15'er tane düşüyor. (Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, MEB tercemesi, 5/631.) Ayrıca, 16 kişilik bir grup, bir baskında 196 deve ile 14 tane de kadın ele geçiriyorlar (bu savaş esiri bayanları artık cariye statüsüne tabi tutup birbirlerine dağıtıyorlar). (Taberi, *age*, 5/642.)

k) Bir defasında Zeyd bin Harise başkanlığında bir müfreze grubu, Muhammed'in emriyle bir baskın düzenliyor ve bu baskında bin deve ile beş bin koyun ele geçiriyorlar. (Örneğin; Vakıdi, *Megazi*, 2/558.)

Havazin Savaşı'nda karşı taraftan ele geçirilen ganimetten her şahsa dört deve, kırk koyun düşüyor. (İbn-i Kesir, *Bidaye*, 4/354.)

m) Hz. Ayşe bir defasında "Abdullah bin Zübeyr ile konuşmayacağım" diye yemin içiyor; bir gün gelir onunla konuşur ve yemin kefareti olarak da tam kırk tane köle azat eder. (Buhari, *Edep*, 62. bap.) Peki. Ayşe'nin geliri olmasaydı bu köleleri azat edebilir miydi?

n) Üsame bin Zeyd anlatıyor: "Bir sabah vakti peygamber bizi baskın için bir yere gönderdi; biz gittiğimiz yerin halkını hezimete uğrattık. Onlardan biri kelime-i şahadet getirdiği halde ben yine onu öldürdüm; dönüşte bunu Muhammed'e anlatınca, o bana kızdı."

17 Buhari, *Fard'ül Humus*, 15. bap; Buhari, *Megazi*, 57. bap; Kasım bin Selam, *Kitab'ül Emval*, s.293.

Bazı rivayetlerde bu şekilde çok kısa bir bilgi geçiyor. (Örneğin: Buhari-Müslim hadisleri, *el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 62; İman bölümünde.) Ama olayın detay kısmına baktığımızda şunları görüyoruz: Üsame bin Zeyd başkanlığında bir müfreze "Süleymanoğullarına" baskına gönderilince, bunlar yolda Fedekli Nahik'in oğlu Mirdas veya Azbatoğlu Amr ile karşılaşıyorlar. Adam onları görünce selam veriyor veya kelime-i şahadet getiriyor. Ama onlar buna itibar etmiyor ve onu öldürüp bütün koyunlarına da el koyuyorlar. Dönüşte olay Muhammed'e anlatılınca, o da bunlara kızıyor. Tabii ki kızmak yetmiyor. Çünkü ortada bir ölü vardır ve çok yersiz bir biçimde vurulmuştur. Öyle bir kabile ki, onlarla Muhammed arasında o ana kadar herhangi bir sorun çıkmış değildir. İşi sağlama bağlamak için ayet inmeliydi; nitekim indi de: Nisâ Suresi'nin 94. ayeti. Bu ayette şöyle deniyor:

> "Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa/sefere çıktığınız zaman (olayların iç yüzünü) iyice araştırın. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek, 'Sen mümin değilsin' demeyin. Çünkü Allah katında sayısız ganimetler, zenginlik yolları vardır."[18]

Bu savunma ayetinde geçen "Allah katında ganimetin yolları sayısızdır" ifadesi gerçekten çok ilginç. Burada çok açık bir ifadeyle "Ey Müslümanlar, ganimetleri ele geçirmek için böyle ufak tefek şeyler yüzünden toplum içinde kendinizi zora sokmayın; bu işin çeşitli formülleri vardır..." şeklinde yol gösterilmek isteniyor. Tabii ki (Fahrettin er-Razi gibi) bazı yorumcular ayette geçen "meğanim" kelimesine başka anlamlar da veriyorlar. Ama ne yazık ki ayeti eleştirilerden kurtarmak için bu anlam yetmiyor. Zira Kur'an'daki

18 Buhari, *Megazi*, 45; *Nisâ tefsiri*, 17; Müslim, *Tefsir*, 22, No: 3025; Ebu Davud, *Huruf*, No: 3974; Tirmizi, *Nisâ tefsiri*, No: 3030; ayrıca, Kadı Beydavi, Fahrettin er-Razi, İbni Kesir, Vahidi ve diğer müfessirler de kendi tefsirlerinde bunu açıklamışlardır.

ganimet ayetleri bir bütün olarak ele alındığında böylesi bir savunmanın yapılamayacağı gayet açık biçimde anlaşılır. Örneğin, daha önce de yazıldığı gibi, Hudeybiye antlaşmasından sonraki gelişmelerle ilgili Fetih Suresi'nin 19. ayetinde. "Allah onları, elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfatlandırdı"; ve devamla, "Allah size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaat etmiştir. Bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir ki bu, müminlere bir işaret olsun ve Allah sizi dosdoğru yola iletsin" deniyor. Allah ganimet vaadine devam ediyor ve şöyle diyor: "Bundan (az önce geçen ganimetlerden) başka sizin güç yetiremediğiniz, ama Allah'ın sizin için kuşattığı ganimetler de vardır. Allah her şeye kadirdir." (Fetih Suresi, 21. ayet.)

İşte Kur'an'da bu gibi ayetler varken, yukarıdaki ayette (Nisâ Suresi, 94. ayet) geçen "meğanim" kelimesiyle yersiz bir şekilde oynamak doğru değildir.

Muhammed bir sözünde, Allah'ın, "Kim benim rızam için savaşa giderse ben onu ya salimen kazandığı ecir ve ganimetle evine geri getiririm ya da ona cennet nasip ederim" dediğini aktarıyor ve devamla, "Ümmetime zorluk çıkmasaydı ben hiçbir seriyyeden (küçük çaplı baskından) geri kalmazdım/büyük-küçük tüm savaşlara katılırdım. Allah bilir ki ben onun yolunda öldürülüp dirilmeyi, bir daha öldürülüp dirilmeyi, bir daha öldürülüp dirilmeyi çok isterdim" diyor.[19]

Muhammed bu gibi sözleriyle, çok açık bir şekilde insanları savaşa teşvik ediyor. Zaten bu konuda Muhammed'in sözlerine gerek yoktur; zira Kur'an, savaşı teşvik eden ayetlerle doludur.

İslam Ekonomisinin Bir Parçasını da Cizye Oluşturuyor

Cizye, Müslüman olmayanların (ki bunlara zimmi denir) mağlubiyetleri halinde inançlarında özgür kalabilmeleri için Müslümanla-

19 *Tecrid-i Sarih*. Diyanet tercemesi, No: 34.

ra ödemekle mükellef oldukları kafa-kelle vergisidir. Tabi ki bu. yıllık bir vergidir ve her sene ödenmelidir. Bunun miktarı standart değildir: İslam yöneticileri tarafından belirlenir. Örneğin: Şam alındığı zaman adam başı yıllık olarak dört dinar (yaklaşık 30-36 gram altın para) ödemekle mükellef tutulmuşken: Yemen ele geçirilince. her şahıstan bir dinar alınmıştır. (Buhari, Cizye bölümü. 1. bap.)

Enes bin Malik. "Hz. Peygamber. her akıl ve baliğ olandan bir dinar (yaklaşık olarak 10-12 gram altın) cizye alırdı. Hz. Ömer ise, zimmilerin fakirlerinden 12 dirhem (gümüş para). orta halli olanlardan 24, zenginlerden de 48 dirhem (cizye adı altında) vergi alırdı" diyor. (Fahrettin er- Razi, *Tefsi-i Kebir*, Tevbe Suresi, 29. ayet.)

Biz burada önce Kur'an'ın cizyeye bakışını öğrenmeye çalışalım. Başka bir ifadeyle, acaba Kur'an'da "Gayrimüslimlerden cizye alınır" diye bir ifade var mı sorusuna yanıt arayalım. Evet. bu konuda Kur'an'da gayet açık bir ifade vardır. Tevbe Suresi'nin 29. ayetinde aynen şunlar anlatılıyor: "Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan. Allah'ın ve peygamberinin haram ettiği şeyleri haram tanımayan, hak dini (kendine) din olarak kabul etmeyen kimselerle, onlar zelil ve hakir olarak kendi elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın."

Bu ayete göre Müslümanlar her an için gayrimüslimlere saldırabilirler.

Hele hele öne sürülen koşullar çok ilginçtir:

1) Bu ayete göre, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan insanlarla savaşılır ve sonuçta eğer bunlar Müslümanlara teslim olurlarsa üstelik cizye adı altında vergi vermek zorunda kalırlar.

2) Allah ve peygamberinin haram kıldığını haram olarak, hak olan dini de din olarak kabul etmezlerse onlarla savaşılır.

3) Cizye verirken de kendi elleriyle versinler ki, dünya âleme karşı rezil ve rüsva olsunlar deniyor.

Bu ayete göre, şayet bir topluluk, "Efendim biz ateistiz, diyalektiğe inanıyoruz; bizim yönetim biçimimiz de sosyalizmdir; biz, si-

zin önerdiğiniz helal-harama ve topyekûn formüle inanmamakla birlikte, size herhangi bir zarar da vermeyiz" gibi bir düşünceye sahip ise. bunlara karşı harp ilan edilir, öldürülen gider, kalanlar da İslama girene kadar çok ağır bir vergi ödemek zorunda kalırlar. Dolayısıyla, bu gibi yaptırımlarla inanç özgürlüğüne kısıtlama getirilir. Bunun sonucunda da ya böylesi uygulamalara maruz kalan insanlar dinlerinden vazgeçerler veya bu kelle vergisini ödemeye devam ederler.

İslam tarihine baktığımızda, bazı anlarda, cizyeyi vermekle mükellef olan gayrimüslimler İslamiyeti kabul edip toplu halde İslama girdiğinde, İslam idarecilerinin buna şiddetle karşı çıktıklarını görüyoruz. Çünkü bunların İslama girmesiyle Müslümanların bütçesinde çok bariz bir biçimde azalma meydana geliyordu. Örneğin; Halife Ömer zamanında Irak ele geçirildiğinde, ilk yıllarda bunlardan toplanan vergi 124 milyon dirhem iken, daha sonra bu miktar, Emeviler zamanında 188 milyar dirheme yükselmiştir. Fakat zaman içinde gayrimüslimlerin İslamiyeti kabul etmeleriyle bu vergilerin müthiş bir biçimde düştüğünü görüyoruz. Mesela; Irak halkının ihtida etmesi (İslama girmesi) sonucu Emevi Halifesi Abdülmelik zamanında (m. 685-705) bu cizye vergisi 40 milyon dirheme düşmüştür. Az önce de belirtildiği gibi, bir zamanlar Irak halkından cizye ve haraç adı altında 188 milyar dirhem toplanmıştı. İşte tam bu sırada Emevi hükümdarları toplu halde İslama girmeyi engellemeye çalışmakla birlikte başka çareler de aramaya başlamışlardır. Bu çarelerin başında zengin olan ülkelere –Tevbe Suresi'nin az önce açıklanan 29. ayetini gerekçe göstererek– saldırmak geliyordu. Başta Irak olmak üzere Müslümanların, fetihlerden temin ettikleri gelirle zengin olmaları, onlar için başta Orta Asya olmak üzere birçok ülkeye saldırma fırsatını verdi ve böylece bu saldırılar teker teker gerçekleşti. Sadece Irak ve havalisinden alınan bu vergi, Müslümanların çeşitli ülkelerden cizye adı altında ele geçirdikleri verginin toplamı hakkında bir ipucu vermeye yeter. Buraya kadarki bilgiler için

Prof. Dr. Zekeriya Kitapçı'nın *Yeni İslam Tarihi ve Türkler* adlı eserinin 299-303 sayfaları arasında çok önemli açıklamalar vardır; yazar, ayrıca birçok kaynak adı da vermektedir.

İşte Kur'an'ın Tevbe Suresi'nin 29. ayetinde gayrimüslimlerden cizye ve haraç (toprak vergisi) adı altında böylesine bir fetva olunca, aç Arapların başka insanlara saldırmaması hiç düşünülebilir mi?

İşte İslam âleminde bugüne kadar meydana gelen katliamların sebebi-gerekçesi bu gibi ayetlerdir. Cizyeyle ilgili bu teorik bilgiyle birlikte İslam tarihinde bu konuda pratik bilgiler de vardır. Müslümanların bütçesinin büyük bir kısmının haraç ve cizyelerle sağlandığı, tarihi bir gerçektir.

Haraç ve cizye konusunda ayrıntıya girmeye gerek yoktur. Yani, şu memleketten bu kadar cizye-haraç aldılar, şundan da şu kadar aldılar... şeklinde teferruata girmeyeceğiz. Çünkü amacımız, Kur'an'ın bu işe fetva verdiğini ortaya koymaktır. Nitekim bu fetvanın, Tevbe Suresi'nin 29. ayetinde çok ilginç gerekçelerle birlikte dile getirildiğini açıkladık.

Kur'an'da Fidye Olayı

Müslümanların bir diğer gelir kaynağı da esir alınan gayrimüslimlerden aldıkları kurtuluş fidyesidir.

Bu konuda hem teorik, hem de pratik birçok örnek vardır. Fidye ilk defa, hicri ikinci yılda, Medine döneminde Abdullah bin Cahş komutasında yapılan baskında esir alınan iki Mekkeliden alınmıştır. Bu fidyenin miktarı (4752) gram gümüş paradır; bunu bizzat Muhammed onlardan almıştır. Kaldı ki, bu iki insan da haksız bir biçimde ele geçirilip mallarına da el konmuştu. Bu hadise, daha önce savaş sebepleri bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştı. Muhammed bu olayda eleştirilere maruz kalınca, Bakara Suresi'nin 217 ve 218. ayetleri inmeye başlıyor. Bu ayetler de daha önce açıklanmıştı.

İkinci bir örneğimiz de Bedir'de ele geçirilen 70 insandan alınan 4'er bin dirhem fidye olayıdır. Bedir Savaşı'nda ele geçen bu esirlerden alınan fidye hikâyesi Kur'an'da geçmektedir. Önce konuyu Kur'an'dan aktaralım: Enfâl Suresi'nin 68. ayetinde "Eğer Allah'tan bir yazı geçmemiş olsaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu"; 70. ayetinde ise "Ey peygamber, elinizdeki esirlere de ki; eğer Allah sizin kalbinizde hayırlı davranış olduğunu bilirse, sizden alınandan (fidyeden) daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Çünkü Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir" deniyor. Fidye konusunda Muhammed Suresi'nin 4. ayetinde ise şu açıklama vardır:

> "Savaşta inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman (onların) boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (onları esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız, ya da fidye karşılığı (onları) serbest bırakın. Durum şu ki, Allah isteseydi onlardan intikam alırdı. Ancak (Allah) sizi birbirinizle denemek ister. Allah yolunda öldürülenlere gelince, Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmaz."

Adı geçen sure, Medine döneminde inmiştir ve Kur'an'ın 114 suresi içinde 95. sırayı alır. Başka bir ifadeyle; bu sure peygamberliğin bitmek üzere olduğu bir dönemde ortaya inmeye başlamıştır ki, artık neredeyse Muhammed, düşmanlarına karşı askeri alanda çok güçlü bir konuma gelip savunma aşamasından taarruz aşamasına geçmişti.

Söz taarruz ve savunma aşamasındaki ayetlerin farklı olarak şekillenmesinden açılmışken, –konumuzu dağıtmamak kaydıyla– burada çok ilginç birkaç ayetin anlamını sunmakta yarar var. Mesela, Mekke döneminde inen ve 114 sure içinde geliş sırası itibariyle 18. olan Kâfirûn Suresi'nde özet olarak "Ey Muhammed! Kâfirlere de ki, ne ben sizin putlarınıza ibadet ederim ne de siz benim taptığıma (Allah'a) taparsınız. O halde sizin dininiz sizin olsun, benim dinim de benim olsun (yani, herkes inancında serbesttir denmek isteniyor)" deniyor.

Yine Mekke döneminde Muhammed'in henüz ordusu-gücü yokken inanç özgürlüğüyle ilgili çok olumlu ayetler oluştuğunu görüyoruz. Örneğin; Mekke'de inen ve Kur'an'ın toplam 114 suresi içinde 47. sırada yer alan Şuarâ Suresi'nin 3 ve 4. ayetlerinde "Ey Muhammed! Onlar inanmıyorlar diye neredeyse kendi canına kıyıyorsun. Halbuki biz istesek onların üzerine gökten bir mucize göndeririz de onlar inanmak zorunda kalırlar" deniyor.

Keza Mekke'de 51. sırada inen Yunus Suresi'nin 99. ayetinde, " Ey Muhammed! Rabbin isteseydi dünyadakilerin hepsi inanırdı. Hal böyle olunca, insanlar inansınlar diye sen zor mu uyguluyorsun?" deniyor ve inanç özgürlüğüyle ilgili tam lehte bir ayet iniyor.

Yine Mekke'de inen ve 59. sırayı işgal eden Zümer Suresi'nin 14 ve 15. ayetlerinde "Ey Muhammed! De ki, ben dinimde ihlâs ile ancak Allah'a ibadet ederim. Siz (müşrikler) de Allah'tan başka istediğinize tapın" şeklinde çok açık olarak inanç hürriyetine saygı gösterilmesi ifade ediliyor.

Aynı tema, Mekke'de inen ve 68. sırada yer alan Gaşiye Suresi'nin 21-24. ayetlerinde özet olarak, "Ey Muhammed! Öğüt ver. Senin görevin ancak öğüt vermektir. Sen, insanlar üzerinde zorba değilsin" şeklinde ifade ediliyor. Bunlara benzer olarak Mekke'de inip de inanç özgürlüğüne saygıyı içeren ayetler Kur'an'da gerçekten çok fazladır. Bu normal bir durumdur; çünkü savunmada olan bir insan veya örgüt elbette ki barıştan başka bir şey isteyemez. Burada önemli olan, bu söylemleri öne süren kişi veya örgütün, galip duruma geçerken takındığı tutumdur/izlediği yoldur. Halbuki Kur'an'ın Allah'ı, Muhammed'in güçlü olduğu dönemlerde (Medine dönemi ve sonrasında) karşı tarafa kan kusturacak ayetler göndermiş ve inanmayanlar diye nitelenen insanlara ölüm fermanını vermiştir. Örneğin, Medine'de 88. sırada inen ve genelde Bedir Savaşı'ndan söz eden Enfâl Suresi'nin 12 ve 13. ayetlerinde, "Ben Allah olarak kafirlerin kalplerine korku salacağım; böylece siz de onların boyunlarını kesin ve parmaklarını da doğrayın" şeklinde çok ağır bir ceza tipini önermiştir.

Yine Medine'de 89. sırada inen Âl-i İmrân Suresi'nin 127. ayetinde özet olarak, "Allah, kâfirlerden bir kısmını kessin veya onları perişân etsin, böylece bozulmuş bir halde dönüp gitsinler... diye Bedir'de size yardım etti" deniyor.

Keza Medine'de 88. sırada inen Enfâl Suresi'nin 89 ve 91. ayetlerinde özet olarak, "Müşrikler, sizin de onlar gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. Onlar Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse, onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün" şeklinde çok ağır bir ceza önerilmiştir.

Yine Medine'de 95. sırada inen Muhammed Suresi'nin 4. ayetinde özet olarak, "Kâfirlerle karşılaştığınız zaman onların boyunlarını vurun..." denmiş ve bir yaratıcı olarak insanlara çözüm yerine katliam önerilmiştir. Hele hele Kur'an'ın en son inen Tevbe Suresi'nin ilk beş ayetinde inanmayanlara karşı adeta meydan okunmuştur. Ayetlerin anlamını aynen sunuyoruz:

> "Kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere Allah ve Resulünden bir ihtar!" (Tevbe Suresi, 1. ayet.)
>
> "(Ey müşrikler!) yeryüzünde dört ay daha dolaşın (burada onlara dört ay mühlet veriliyor). İyi bilin ki siz Allah'ı aciz bırakacak değilsiniz. Allah ise kâfirleri rezil edecektir." (Tevbe Suresi, 2. ayet.)
>
> "Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Bundan ötürü onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayın. Çünkü Allah, (sözünde durup) sakınanları sever." (Tevbe Suresi, 4. ayet.)
>
> "Haram ayları çıkınca (ki burada haram aylardan kasıt onlara mühlet olarak verilen dört aydır) müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve her gözetleme yerinde oturup onları bekleyin. Eğer onlar tevbe eder, namazı

dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Çünkü Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir." (Tevbe Suresi, 5. ayet.)

Radikal Müslümanların çoğu, bu ayetleri delil olarak gösterip inanmayanlara karşı savaş ilan etmeyi bir ilahi emir olarak telakki eder ve inanmayanların katli vaciptir derler. Zaten sertlik ifade ettikleri için İslam âlimleri nezdinde az önceki ayetlere "seyf-kılıç" ayetleri denir.

Birbirlerine zıt bu gibi ayetleri aktarmaktan kastımız şudur ki, Muhammed savunmada olduğu zaman ona çok ılımlı ve barışçıl ayetler inmiş; güçlü olduğu dönemdeyse tersine onların idamlarını onaylayan ayetler inmeye başlamıştır. Bu da ayrıca düşündürücü bir olaydır!

Bu açıklamadan sonra tekrar asıl konumuza dönüyoruz.

Bedir Savaşı'nda alınan fidye ve ganimetle ilgili az önce aktarılan ayetler üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Enfâl Suresi'nin 68. ayetinde Kur'an'ın Allah'ı sanki Bedir esirlerinden alınan fidyeye karşıymış gibi görünüyor. Halbuki hiç de böyle değildir. Çünkü 67. ayette özetle, "Yeryüzünde ağır basıp (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere, esirleri bulunması yaraşmaz (yani, önceki peygamberlerin parolası ya galibiyet ya galibiyetti)" deniyor. Aslında burada Kur'an'ın karşı olduğu hadise şudur: Siz onlardan fidye almakla hata yapıyorsunuz; onlar günün birinde bir daha size bela olabilirler. Bu nedenle, Allah fidye yerine onlara karşı savaşmanızı, onları bir daha savaşamayacakları şekilde hezimete uğratmanızı istiyor.

Az önceki fidye ayetlerinden şu sonuçlar ortaya çıkıyor:

a) Aslında Kur'an, fidyeden daha beter olanını (esirlerin idamını) istiyor; ama onların kaderinde bağışlanmaları varmış; o yüzden Allah kendilerini cezalandırmaktan vazgeçmiştir.

b) Kur'an, inanmayanlarla çarpıştığınız zaman onların boyunlarını vurun, parmaklarını doğrayın demek suretiyle çok ağır bir ceza öneriyor. (Enfâl Suresi, 12 ve Muhammed Suresi, 4. ayetler) Hal-

buki eğer Kur'an'ın arkasında inanılan o çok adil ve büyük Tanrı olsaydı, ona düşen, kimsenin kılına dokunmadan barışçıl bir çözüm üretmek ve sosyal barışı sağlamak olurdu.

c) Muhammed Suresi'nin 4. ayetindeyse özetle, "Ben bir Allah olarak sizi birbirinizle çarpıştırmakla kendinizi denemek istiyorum" deniyor. Demek ki Kur'an'ın Allah'ı insanları birbirleriyle çarpıştırmaktan hiç rahatsız olmuyor. Ayrıca, onlardan hangisinin imanlı, hangisinin imansız olduğunu ancak onları sınamakla, birbirleriyle çarpıştırmakla bilebildiğini kabul ediyor. Zaten bu konudaki ayetlerin haddi hesabı yoktur. Kur'an'ın Allah'ı, her ne kadar Kur'an'ın birçok yerinde "Ben gaybı da bilirim" diyorsa da bu gibi ayetlerle her şeyi bilmediğini gayet açık bir şekilde itiraf ediyor. Gerçi İslam âlimleri bu gibi ayetleri zorla başka yöne çekiyorlar ama nafiledir.

Buraya kadarki açıklamalarımızla, hem fidyenin Kur'an'da var olduğunu hem de pratikten örnekler vererek bunun gerçekleştiğini ispatlamaya çalıştık. Şimdi de İslam ekonomisinin başka bir kaynağını ele alıp açıklamaya geçiyoruz.

İslam Ekonomisinin Önemli Bir Kaynağı da Köle ve Cariyedir

Köle ve cariyelerle ilgili gerek teorik, gerekse pratik olarak hem Kur'an'da, hem de İslam tarihinde bilgiler bir hayli fazladır. Bu konuda Muhammed dönemine geçmeden, ondan önceki dönemlerle ilgili bazı bilgiler vermekte yarar vardır. Çünkü bu eski bilgilere baktığımızda Kur'an'ın gerçekten farklı bir şey getirmediğini, tersine var olan eski köle ve cariye olayına onay verdiğini görüyoruz.

Babil Kralı Amni Şaduga Fermanına Göre Kölelik Meselesi

Bu fermanın 18 ve 19. maddelerine göre borcunu ödemeyen bir insan, ödeyene kadar borç sahibinin kölesi olacak ve ona çalışmak

zorunda kalacak. (Prof. Dr. Mehrure Tosun-Doç. Dr. Kadriye Yalvaç, *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi Şaduga Fermanı*, Türk Tarih Kurumu yayını, s.260.)

Hammurabi Kanunları'nda Kölelik Meselesi

282 maddelik Hammurabi kanunlarına göre ise, insanlar üç sınıfa ayrılmıştır:

a) Avilim sınıfı: Asil ve hür olan sınıftır.

b) Meskenum sınıfı: Yoksul ve yarı efendi olan sınıftır.

c) Werdum sınıfı: Bu, köle sınıfıdır. (*Meydan Laurusse*, 5/580.) Birinci sınıfa karşı işlenen bir suçun cezası çok ağırdı. Meselâ; eğer bir efendi fakir veya köle olan bir insanın gözünü çıkarsaydı, bu cezayı parayla telafi edebilirdi. Ama eğer köle, başkasının gözünü çıkarmış olsaydı o zaman onun gözü de çıkarılmalıydı, Yani, bu ceza paraya çevrilemezdi. Kısacası, asil ve zengin olanlar işini parayla kapatırdı; fakir ve köle olanlar ise canlarıyla bedel ödemek zorunda kalırlardı. (Örneğin; *Sümer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı*, "Hammurabi Kanunları" bölümü, 196. madde ve devamı, s.205.)

Kast Sisteminde Kölelik

MÖ 12. asırda Hindistan'a yerleşen Ariler, orada kast sistemini kurmuşlar. Buna göre, insanlar şu sınıflara ayrılıyordu:

a) Brahmanlar: Bu sınıf rahip ve din adamlarından oluşuyordu. İnançlarına göre bunlar Tanrı'nın en güzel yeri olan ağzından yaratılmıştı; onların, Tanrı'nın ağzından yaratılmaları onlar için bir üstünlüktü.

b) Kşatriya sınıfı: Hükümdar ailesi ve savaşçılar buna dahildi. Bu sınıf, Tanrı'nın kollarından yaratılmış olup, en imtiyazlı sınıflardan birini oluşturuyordu.

c) Vaisya sınıfı: Bunlar, esnaf, tüccar ve çiftçilerden oluşuyordu. İnançlarına göre bunlar Tanrı'nın midesinden yaratılmıştı.

d) Sudralar sınıfı: Bunu işçi sınıfı oluşturuyordu. Bunlar da Tanrı'nın ayaklarından yaratılmıştı.

Bir de paryalar sınıfı vardı. Bunlar, savaşlarda ele geçirilenlerle değişik sınıfların birbirleriyle evlenmeleri sonucu doğan çocuklardan oluşan en kalitesiz sınıftı. Şayet bir insan, kendi sınıfı olmayan biriyle evlenseydi bunlardan doğan çocuklar adeta piç sayılırdı ve kast sisteminin en kötü sınıfı olan parya sınıfını meydana getirirdi. (Prof. Dr. Abdurrahman Küçük-Prof. Dr. Günay Tümer, *Dinler Tarihi*, s.88'de bu bilgilerin çoğunu yazmışlar.)

Romalılar Döneminde Kölelik

Romalılar, savaş esirlerine karşı çok katı davranıyorlardı: İlk zamanlarda büyük-küçük, kadın-erkek demeden yakaladıklarının tümünü, derilerini yüzmek suretiyle ve başka türlü işkencelerle öldürürlerdi. Ancak zaman içinde onlara uygulanan kötü muamele korunmakla birlikte, baktılar ki onları öldürmek yerine, çeşitli işlerinde çalıştırmak kendileri için daha uygundur; bu nedenle onları öldürmekten vazgeçip köle statüsüne tabi tuttular ve değişik işlerde çalıştırmaya başladılar, onlardan yararlanma yoluna gittiler ve böylece köleleştirme dönemi başladı. Romalılar zamanında köleler öylesine çoğalmıştı ki, onların sayıları hürlerin üç misline ulaşmıştı. (Ali Mansur, *eş-Şeriatü'l İslamiyye ve'l Kanunü'd-Düveliyye'l Anım*, Kahire, 1971.) Örneğin; Sezar bir milyon köleyi, Paulus Aemilus 150 bin köleyi, Marius ise 140 bin köleyi yalnız bir savaşta ele geçirip satmışlardır. (Örneğin; *TDV İslam Ansiklopedisi*, "Esir" maddesi, 11/382 ve devamı; Ziya Umur, *Roma Hukuku*, 1974, İstanbul.) Asurlular ise, büyük-küçük demeden ele geçirdikleri düşmanın derisini yüzüp şehrin kapısına asar, bunu bir dini vecibe olarak bilirlerdi. (Abdüsselam bin Hasan Edgiri, *Hükmü'l Esrafi'l İslam*, s.36.)

Ayrıca Roma hukukunda da tıpkı Ammi Şaduga fermanındaki gibi bir borçlu eğer borcunu ödemeseydi, onu ödeyene kadar para sahibinin kölesi olacak ve köle gibi ona çalışacaktı. Hatta çoğu kez

vergi yerine köle veriliyordu. Romalılarda köle pazarları miladi 748'e kadar sürmüş, bu tarihten itibaren de papanın faaliyetleri sonucu ortadan kaldırılmıştır. (*İslam Ansiklopedisi*, "Abid" maddesi, MEB tercemesi, 1/110 ve devamı.) Romalılar döneminde kölelerin durumu kısaca böyleydi.

Farslılar zamanında esirlere uygulanan muamele diğerlerinkinden farklı değildi. Onlar da büyük-küçük, kadın-erkek demeden herkesi ağır şekilde cezalandırıyorlardı. Bunun bir örneği, Kisra Enûşirva'nın (1. Husrev; m. 531-557) komutanlarından Vehriz'in Yemen'de yaptığı muameledir. Seyf bin Ziyezen'in yardım istemesi üzerine Yemen'e gönderilen Vehriz'e şu talimat veriliyordu: "İster aslen zenci olsun, ister annesi zenci olsun hiçbir Habeşliyi-zenciyi sağ bırakmayacaksın, hepsini öldüreceksin"; ve bu talimat aynen uygulanıyor. Ayrıca Farsların, esirleri fillere ezdirme adetleri meşhur bir işkence biçimiydi. (Abdüsselam bin Hasan Edgirî, *Hükmü'l Esra fi'l İslam*, s.37-38; Vehbe Zuhayli, *Asarü'l Harbi fi'l Fıkhi'l İslami*, s.404; Abdüllatif Âmır, *Ahkamü'l Esra ve's-Sebaya fi'l Hurubi'l İslamiyye*, s.91.)

Muhammed'in Doğduğu Dönemde Kölelik Meselesi

Kölelik hadisesi, Muhammed'in ortaya çıktığı dönemde de azami derecede devam etmekteydi. Ancak buna karşı olan duyarlı insanlar da yok değildi. Örneğin, Hakim bin Hizam, henüz İslamiyet ortalarda yokken yüz köle satın almış ve onları azat etmişti. Ayrıca onun yoksullara sadaka olarak yüz deve verdiğini de İslamî kaynaklar yazıyor.[20]

Muhammed'den önce Hicaz'da üç yüz yıl hüküm süren Hüzaaoğulları, o Arap çölünde çok güzel bir şekilde halkı yönetmişlerdir. Sadece hac zamanında ortalama olarak on bin deve kesip yoksullara dağıtırlardı, on binlerce insan giydirilirdi. (*Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1435-9/236.)

20 Buhari, *Itk*,12; *Vasaya*, 9; *Edep*, 16 ve *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 705 ve 709.

Yahudi olan ve henüz Müslüman olmayan Sad bin Ubade'nin babası ve dedesi her gün çağrıda bulunup "kimin evinde yemek, et yoksa gelsin bizim evde yesin" diyorlardı. (Askalani, *el-İsabe*, No: 3175, "Sad bin Ubade" kısmında.) Hatta bu dönemde öylesine duyarlı insanlar vardı ki, kız çocuklarını velilerinden alıp büyüttükten sonra tekrar onlara iade ederlerdi. Bir de o kız çocuklarını iade ederken, onların velilerine bir miktar da eşya verirlerdi. Örneğin, az önce sözünü ettiğimiz Hakim bin Hizam bu şekilde yüz kızı büyütmüş; onları iade ederken de sahiplerine 360 deve vermişti. Demek istediğimiz, o dönemde genel olmamakla birlikte olumsuzluklar yanında çok olumlu şeyler de vardı. Fakat yönetim bu gibi temiz insanların elinde değildi. (Mesela, İbn-i Habib, *Muhabber*, 141; Isbahani, *el-Ağani*, 21/280.) Yine Zeyd bin Amr, insanları kız çocuklarını öldürmekten caydırmak için muazzam bir çalışma yürütüyordu; bu yolla birçok kızı kurtardığı tarihi kaynaklarda geçiyor. (Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 1/201.)

Ama son dönemlerde Mekke adeta esirlerin ticaret merkezi haline gelmişti. Ayrıca Muhammed zamanında da Mekke'de kölelerin satıldığı pazar yeri vardı. (Buhari, *İstizan*, 2. bap.) Hele daha sonraki dönemlerde Kafkaslar ve Afrika'dan köleler getirtilip bu pazarlarda satılıyordu. Çerkez kızları ve köleleri İstanbul üzerinden Mekke'ye gönderiliyordu. Diğer cariyeler açık satıldığı halde, Çerkez cariyeleri çok gizli satılırdı. Çünkü bunlar çok güzel olduklarından karaborsada satılıyordu. Bu yüzden, güzel olanların açık artırmayla satılması hemen hemen hiç vaki olmuyordu. Mekke'nin köle pazarında zaman zaman İngilizlerin sömürgesi olan Hindistan ve Felemenk'ten de köle getirtilip satıldığı İslami kaynaklarda geçmektedir. (Örneğin, MEB tercemesi olan Wensinck, *İslam Ansiklopedisi*, "Abid" maddesi, 1/110-115.) Araplarda müsle denilen olay çok yaygındı. Yani, ele geçirilen esirin çeşitli organları kesilir, işkenceyle öldürülürdü. Ayrıca, savaşlarda ele geçirdikleri insanlardan fidye alırlardı. Bir hükümdarın kurtuluş fidyesi bin deveydi, bir

kabile ileri gelenin fidyesi yüz deve, bir önemli savaşçının ise iki yüz deveydi. Bazen hakaret anlamında bir önemli insanın fidyesi olarak halk nezdinde değeri olmayan bir hayvan (merkep gibi) alınırdı. Bazen öyle olurdu ki, ele geçirilen bir esirin saçının ön tarafı (perçemi) veya tüm başı tıraş edilir ve bu şekilde halk arasında rezil edilmeye çalışılırdı. Sonuç olarak, İslam öncesi Araplarda kölelerle ilgili sınırlı bir muamele yoktu. Bazen öldürülür, bazen fidye karşılığı veya esir mübadelesi sonucu veya karşılıksız olarak serbest bırakılırlardı. Hele hele fidye ile serbest bırakma işi Bedir Savaşı'ndan önce Araplarda çok yaygındı.[21]

Bütün bunları özetlemekten amacımız, esire-köleye uygulanan muameleye ilişkin Kur'an'ın formülü ile o dönemlerde uygulanan formül arasında bir mukayese yapıp, Kur'an'ın gelmesiyle yeni bir şeyin çıkıp çıkmadığını ortaya koymaktır. Bu tespitten sonra "Kur'an konuya nasıl bakmış?" sorusuna yanıt bulmaya geçebiliriz. Öncelikle Kur'an'ın cariyeye nasıl baktığını ele alıp, ardından kölelik konusuna geçeceğiz.

Cariyenin Kur'an'daki Yeri

Önce konu hakkındaki ayetlerin meallerini sunalım:

1) Nisâ Suresi'nin 3. ayetinde şöyle deniyor:

> "Yetimlerle evlenmeniz halinde onların haklarına riayet etmemeniz söz konusuysa, o zaman beğendiğiniz (size helâl olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder tane alınız. Şayet birçok kadınla evlenmeniz halinde onlar arasında haksızlık yapmaktan korkarsanız, o zaman bir kadın alın; yoksa sahip olduğunuz cariyelerle yetinin."

21 Ahmet Muhtar Berze, *el-Esra ve'ş-Sicnü fi'ş-Şiir'l Arap,* s.37-62 arasında çok önemli bilgiler vermiştir; İbni Seyyidi'n-Nas, *Uyunü'l Eser,* 1/62, 2/102; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamberin Savaşları,* s.66.

Bu ayetin sebep-sonuç ilişkisi üzerinde biraz durmak istiyoruz: Muhammed'in hanımlarından Ayşe, "Bir adamın yanında yetim bir kız vardı. O kızı kendine nikâhladı. Bu kızın hem şahsına ait malı vardı, hem de o adamın başka malında ortaktı. O adam kendisiyle evlenirken, nasıl olsa artık benim hanımımdır deyip hem ona mehir (evlenme anında erkek tarafından geline verilen mal, eşya, para vb.) ücretini vermiyordu, hem de onun tüm malına el koyuyordu. Zaten onun bu kızla evlenmesinin nedeni de malına el koymaktı. İşte bu nedenle, az önceki ayet indi ki, bu tür yetim kızlara haksızlık yapılmasın" diye anlatıyor.[22]

Halbuki eğer adamın yaptığı iş Allah katında haksızlık ise, Allah erkeklere bu kadar kadın alabilme fetvası vereceğine, "Sakın böyle bir haksızlık yapmayın" deyip hadiseyi bu şekilde çözüme bağlamalıydı. Ama böyle yapmadı; tam tersine erkeğe geniş bir fetva verdi. Burada Tanrı'nın, erkeğe –bu tür yetim kızların haksız yere ele geçirilebilmesi için– cariyeleri kullanma konusunda geniş bir yetki vermesi, gerçekten savaş esiri kadınlar (cariyeler) için en büyük talihsizliktir. Kaldı ki az önceki ayetle erkeğe kadın alma konusunda sınırsız bir şekilde yetki vermiştir. Çünkü burada üleştirme sıfatı kullanılmıştır ki, "İkişer" derken, 2+2=4; "Üçer" derken, 3+3= 6 ve "Dörder" derken de 4+4= 8 oluyor. Bu ayetin net ifadesine göre bir erkek, 18 kadar kadınla aynı anda evlenebiliyor. Çünkü, ya ikişer kadın alın; ya üçer kadın; ya da dörder kadın alın şeklinde sınırlama getirmiyor; tersine, ikişer, üçer ve dörder şeklinde bir ifade kullanıyor. Dolayısıyla, bir erkek bu ayetin zahirine-dış görünüşüne göre az önceki sayıya kadar (en az 18) kadınla bir anda evlenebiliyor; ki bu da son sınır değildir. Ayete göre konuşacak olursak 18'den fazla da getirebilir. Müfessirler bu ayetin açıklama kısmında zoraki bir yorum yapıp, maksimum sınırı dört olarak kabul etmişlerdir. Zaten bir erkeğin aynı anda dörtten fazla kadın ala-

22 Buhari, *Vasaya*, 21; *Tefsir*, Nisâ-1-23; *Nikah*, 1, 16, 19, 37; *Hiyel*, 8; Müslim, *Tefsir*, 6. bap, No: 3018; Ebu Davud, *Nikah*, No: 2068; Nesaî, *Nikah*, 66. bap, 6/115.

bilme meselesi hem Muhammed'in kullandığı kadın sayısıyla örtüşmektedir –zira kendisi onlarca hanımla aynı anda hayatını sürdürmüştür– hem de ayetteki kelimelerin asıl anlamı zaten 18 sayısını içermektedir. Bir erkeğin alabileceği kadın sayısının dörde indirgenmesi, Muhammed'in hadislerinde vardır; Kur'an'da böyle bir açıklama olmadığı gibi, maalesef buna işaret eden herhangi bir ipucu da yoktur. Bir diğer husus da şudur: Ayette geçen "ikişer, üçer, dörder" ifadesinden üst sınır olarak sadece 18 sayısı anlaşılmamalıdır. Başka bir ifadeyle, bu ayete göre bir erkeğin aynı anda getirebileceği kadın sayısının üst limiti yoktur. Bu ayetten kastedilen anlam şuna benzer: " (Ya Muhammed!) Onlar (münafıklar) için ister af dile, ister dileme (fark etmez). Onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecektir..." (Tevbe Suresi, 80. ayet.) Peki burada şayet Muhammed bir münafığın affı için 70 sayısını geçip de 71 sefer af dilese, acaba Allah o münafığı affeder mi? Hayır böyle bir şey söz konusu değildir. Burada maksat çokluğun ifadesidir; yani onlar için ne kadar direnen de fayda vermez denmek isteniyor. Yoksa 70'ten az yalvarırsa affetmez de, 70'i aşarsa affeder diye bir anlam ortaya çıkmaz. Aynen bunun gibi kadın sayısıyla ilgili Nisâ Suresi'nin 3. ayetinde geçen "ikişer, üçer ve dörder" kavramlarından maksat, çokluktur; yoksa eğer gaye üst sınırın belirlenmesi olsaydı, bu durumda "Mazeret anında siz erkekler ancak dörde kadar kadın alabilirsiniz, alabileceğiniz kadın sayısının üst sınırı budur" şeklinde net bir ifade kullanılmalıydı. Ama maalesef böyle bir açıklık getirilmemiştir. Kaldı ki, bir erkeğin birçok kadınla evlenip evlenmemesi sadece bu ayetle sınırlı değildir. Bu konuda Nisâ Suresi'nin 23 ve 24. ayetleriyle 129. ayeti bir arada değerlendirildiğinde sınırlamanın olmadığı kendiliğinden ortaya çıkar. Bir erkeğin kaç kadınla evlenebileceği konusunda *Muhammed ve Kurmaylarının Hanımları* adlı çalışmamızda ayrıntılı bilgi verilmiştir; o nedenle burada bunun üzerinde fazla durmayacağız.

Nisâ Suresi'nin 3. ayetini burada gündeme getirmemizin nedeni, Tanrı'nın, bir yetim kıza yaptığı haksızlığı dile getirmektir: Bir erkeğe, savaş esiri olan bir kadını cariye olarak kullanabilme fetvası. Başka bir deyimle, bir taraftan "yetim kızın malını yemeyin" deyip onu kurtarmaya çalışıyor; öbür taraftan da savaş esiri kadınları erkeklere peşkeş çekiyor! Ayrıca Tanrı'nın, yetim kızlara yönelik haksızlıkları önlemek için erkeklere birçok kadın alma konusunda böylesine geniş bir imkân tanıması ilginçtir! Eğer Tanrı, yasalarını suçluyu kurtarmak amacına göre ayarlıyorsa, bu durumda başkası da kalkıp "Tanrı, ya bana da şu iyiliği yapacak, ya da ben şu yasakları çiğneyeceğim" dese, Tanrı'nın, –az önceki örneğimizde yaptığı gibi– böylesi bir adama da taviz vermesi mi gerekir? Bu durumda, "Acaba insan mı Tanrının yasalarına uymalı, yoksa Tanrı mı yasalarını insanın nabzına göre hazırlamalı?" şeklinde bir soru gündeme gelir.

2) Nisâ Suresi'nin 24. ayetinde özet olarak, "(Başkasıyla) evli olan kadınlarla evlenmeniz size haramdır; ancak eğer evli olan kadınlar cariye-savaş esiri iseler, sizler onları alabilirsiniz (bu durumda evlilik şartı aranmaz)" deniyor.

Bu ayetin sebep-sonuç ilişkisi üzerinde biraz durmakta yarar vardır. Ebu Sait el- Hudri şöyle diyor:

> "Peygamber, Huneyn Savaşı'nda bazı insanları Evtas tarafına yolladı. Bunlar oranın halkını mağlup edip hanımlarını ele geçirdiler. Bu kadınlar, Muhammed tarafından Müslümanlara dağıtılınca, bazı sahabiler, 'Biz nasıl müşriklerin hanımlarıyla yatacağız, bu iş nasıl helâl olabilir?' şeklinde itiraz etmeye başladılar. Bu tartışmalar üzerine Nisâ Suresi'nin 24. ayeti bu süreçte inmeye başladı."

Bilindiği gibi az önceki ayet, Müslümanlara savaş esiri kadınları kullanma konusunda geniş yetki veriyordu. Özet olarak, "Evet, evli olan kadınlarla evlenmek haramdır, ama eğer evli olan kadın savaş esiriyse o zaman Müslümanlara helâldir, hiçbir sakıncası yoktur" anlamındaydı.

Çok açıktır ki, Muhammed, etrafındaki insanlardan gelen itirazları bertaraf etmek için böyle bir ayete başvurmuş ve sonunda kendilerini bu işe alıştırmayı başarmıştır; yoksa çok adil diye tavsif edilen-nitelenen bir Tanrı'nın, böylesine bir zulme onay vermesi nasıl açıklanır ki![23]

3) Kur'an, az önceki ayetlerle yetinmeyip, Müslümanlara cariyeleri kullanma konusunda geniş imkânlar tanımaya devam etmiştir. Örneğin, yine Nisâ Suresi'nin 25. ayetinde, "Şayet bir insanın, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmiyorsa, o zaman elleriniz altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın" deniyor. Kur'an'da Müslümanlara cariyeler konusunda tam yetki verilince, bazen öyle oluyordu ki, ortada henüz savaş söz konusu değilken, Müslüman gençler, karşı tarafın kız ve kadınlarını gözden geçiriyorlardı. Mesela bir adam Muhammed'e, "Eğer siz Taif şehrini alırsanız haberiniz olsun falanca kadın çok güzeldir" deyip o kadının güzelliğini daha önceden haber vermişti. (Buhari, *Libas,* 62. bap.) Sadece bu olay, işin vahameti konusunda çok bariz bir ipucudur. Her ne kadar kaynaklarda "Adamın bu sözü Muhammed'in zoruna gitmiştir" dense de, bizim için Muhammed'in ona kızıp kızmaması değil; tersine, Müslümanların başlangıçta, "Nasıl olur da biz müşriklerin kadınlarıyla yatarız?" şeklindeki olumlu itirazlarına karşı onun verdiği olumsuz yanıt önemlidir. (Nisâ Suresi'nin 24. ayetinde "Allah'ın emriyle siz onları kullanabilirsiniz" demişti.) Nitekim onlar, zaman içinde Kur'an'da ayetler görünce değiştiler ve öyle bir noktaya gelindi ki, artık bir an evvel cariyeleri kapmak için dört gözle savaş bekler duruma geldiler. İşte bizim için önemli olan, bu çok vahim ve dehşet verici ayetlerin Kur'an'da yer almasıdır. Mümin bir kişi için cariyeyi kullanma konusunda Kur'an'da bu kadar yetki varken, ister istemez insanler bir an evvel savaşa girip bir karı-cariye ele geçirmeyi canı gönülden isterler. Bu ayetler mevcutken "Muhammed adama kızmıştır" şeklindeki sa-

23 1) Müslim, *Reda,* No: 1456; 2) Ebu Davud, *Nikah,* No: 2155; 3) Tirmizi, *Tefsir,* Nisâ, No: 3016-17; 4) Nesaî, Nikah, 59-6/110; 5) Tac, *Nisâ tefsiri,* 4/93.

vunmalar pek inandırıcı olmuyor. Çünkü bir taraftan onlara cariyenin kullanımını sağlamak, diğer taraftan –bazı durumlarda– onlara kızmak tutumu birbiriyle çelişiyor.

Müslümanların yanında hem köle hem de cariye bulunması ister istemez bazen hoş olmayan olaylara da neden oluyordu. Örneğin; köleler, (erkek esirler) efendilerinin cariyelerine kötü niyetle baktığı veya onlarla cinsi münasebette bulunduğu vaki oluyordu. Bu durumda efendinin ceza olarak o erkek esiri iğdiş ettiği veya kestiği İslami kaynaklarda geçiyor. Örneğin, Ruh bin Dinar adındaki şahıs, bir kölesini bu şekilde cezalandırmıştı. Gayet tabii ki, bir adamın beş on cariyesi, bunun yanında birkaç da hür kadını olunca, elbette ki bunların tümünü mutlu kılması imkânsızdı; bu durumda –doğal olarak– o cariyeler fırsat buldukça kaçamağa başvuruyorlardı. Kaynaklarda, Muhammed'in bu tür bir cezayı uygulayan kişiye kızdığı ve o köleye de "Git artık sen hürsün" dediği rivayet ediliyor. Burada önemli olan, Kur'an'ın köle ve cariyenin kullanılmasına izin vermesidir. İzin verdikten sonra artık ne kadar iyi davransa da bunun hiçbir önemi kalmaz ve hiçbir mazeret de Kur'an'ı bu konudaki eleştirilerden kurtaramaz.[24]

Hatta bazı kaynaklarda şu gibi olaylar da aktarılıyor: "Bir adamın cariyesi zina yapmış, efendisi de ceza olarak onu makat üzeri ateşe oturtup o şekilde cezalandırmış. O zaman halife olan Ömer buna karşılık, "Peygamberden, bir erkeğin, cariyesi yüzünden kısas edilmeyeceğini duydum; bu yüzden, ona kısas uygulayamam" demiş ve o adamın yaptığına karşı çok cüzi bir ceza uygulayıp bu şekilde olayı geçiştirmiştir. (Dr. Galip Kureyşi, *Evveliyatü'l Farukî Ömer*, s.457. Yazar burada ayrıca birçok kaynağın da ismini vermektedir.) Hatta bazı kaynaklarda, "İbn-i Ömer'in (meşhur hadis ravisi), çoğu kez orucunu cariyelerle münasebette bulunmak suretiyle açtığı" rivayet edilmektedir. (A. Melik bin Habib [ö. hicri 238] *Kitabü Edebi'n-Nisâ*, s.178.) Bu konuda daha önce geniş bir şekilde bilgi verilmişti.

24 Ebu Davud, *Diyat*, No: 4519; İbni Mace, *Diyat*, 29. bap, No: 2680.

Muhammed, savaşta olsun, yolculukta olsun ille de beraberinde en az bir hanımını götürüyordu. Örneğin: Beni Mustalık Savaşı'na giderken Ayşe'yi, Hudeybiye antlaşmasında da Ümmü Seleme'yi yanında götürdüğü bilinen bir hadisedir. Bunları anlatmaktan kastımız, Muhammed ve ekibinin bu konulara ne kadar düşkün olduklarını vurgulamaktır. Zaten onun Hayber Savaşı'nda Safiye'yi ele geçirdiğinde eve varmadan hemen o çölde ve Ebu Eyyub el-Ensari'nin kılıç gölgesi altında onunla cinsi münasebette bulunması, keza Meymune ile evlenirken hemen yarı yolda –çoğu kaynağa göre henüz Umre ihramından çıkmadan– onunla gerdeğe girmesi, bunun kanıtıdır. Hatta kaynaklarda bunların ötesinde şeyler de geçiyor. Mesela; Sait bin Yesar, "Bazen cariyeleri satın alırken livata'da (makattan ilişkiye girme) dahi bulunurduk" diyor. (A. Melik bin Habib, *age*, s.197. Bunu daha önce de yazmıştık.)

Kur'an'a göre (Bakara Suresi'nin 228 ve 234. ayetleri) eğer bir kadının eşi ölür veya öldürülürse, ikinci bir eşle evlenebilmek için en az 4 ay 10 gün veya üç ay hali-âdet görünceye kadar beklemelidir. Ama bu kural, savaş esiri cariyeler için geçerli değildir. Bunun sebebi şudur ki, Muhammed, hem kendisi hem de arkadaşları o kadınlarla bir an önce ilişkiye girebilsinler diye böyle bir imkânı sağlamıştır; yoksa başka ne amaç güdülmüş olabilir ki! Zaten Muhammed'in Safiye ile henüz eve varmadan o çölde gerdeğe girmesi, bunun somut bir ispatıdır. Muhammed savaş esiri cariyeler için bu konuda şunu söylüyor:

> "Savaşta ele geçirilen bir kadınla ilişkiye girebilmek için, o cariyenin bir ay hali-adet görmesi yeterlidir."[25]

Bir ay hali-âdet görme gerekçesini de şöyle açıklamıştır: O kadının doğuracağı çocuğun hangi erkekten olduğu bilinsin diye. Ya-

25 Ebu Davud, *Nikah*, No: 2157; Beyhaki, *Sünen-i Kübra*, 7/449; Abdurrazzak, *Musannaf*, No: 12898; Taberani, *Mucem-i Kebir*, 24/69.

ni, neslin kime ait olduğu belli olsun, birbirine karışmasın demek istemiştir.[26]

Bir diğer ilginç nokta da şudur: Bazen öyle olurdu ki, bir cariyeyle birden fazla erkek cinsi ilişkide bulunurdu. Bu arada o zavallı kadın hamile kaldığında, çocuğun hangi erkeğe ait olduğu tartışmalara, hatta kavgalara neden olurdu. Örneğin; bir cariyeyle cinsi münasebette bulunan üç erkek, kadının hamile kalrnası sonucu bir ara Hz. Ali'ye müracaat edip o çocuk için hak talebinde bulunurlar. Hz. Ali, çektirdiği kura sonucu onları uzlaştırır. Ali'nin uyguladığı yöntem Muhammed'e anlatılınca, kendisi sevinçten kahkahalara boğulur ve onun uygulamasını takdir eder.[27]

Bu konuda tüyler ürperten bir olayı aktarmak istiyorum; Ebu Sait el-Hudri kendisinin de bizzat katıldığı bir olayı şöyle anlatıyor:

> "Ben de Muhammed'le birlikte Beni Mustalık baskınında vardım. Bu baskında ele geçirdiğimiz kadınlarla (o çölde) ilişkide bulunurken, hamile kalmasınlar diye münasebet esnasında spermimizi kadının rahmine değil de dışarı boşaltırdık. Yaptığımız bu işin dine uygun olup olmadığını Muhammed'den sorduğumuzda kendisi, 'Evet bir sakıncası yoktur; böyle bir yönteme başvurabilirsiniz' diye yanıt verdi."[28]

Savaşta ele geçirilen bir kadının, çocuk sahibi olmasının istenmemesi şu sebebe bağlıdır: Savaş esiri bir cariye, çocuk doğurmakla artık "ümmü'l veled" sayılırdı ve kocasının ölümünden sonra esaretten kurtulup hürriyetine kavuşurdu; böylece o cariye mal olmaktan çıkar, hür kadınlar statüsüne girerdi. Bu durumda, onun sahibi ekonomik olarak zarar ederdi. Çünkü cariyeleri hem kadın olarak

26 Ebu Davud, *Nikah*, 44; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 4/108; Hindi, *Kenz*, 10/654, No: 27838.

27 Ebu Davud, *Talak*, No: 2269-70; İbni Mace, *Ahkam*, No: 2348; Nesaî, *Talak*, 6/182.

28 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1117 ve 1596; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 913-914; Buhari, *Kader*, 4; *Nikah*, 96; *Buyu*, 109; *Megazi*, 32; *İstizan*, 18; *Itk*, 13; *Tevhit*, 18; Müslim, *Nikah*, No: 1438 ve diğer hadis kaynakları.

kullanırlardı hem de para sıkıntıları olduğu zaman her an onları satabilirlerdi. İşte bu yüzden hamile kalmasını istemezlerdi. Bu konuda başka nedenler de düşünülebilir; ama en önemlisi budur.

Nisâ Suresi'nin 25. ayetinde şöyle bir kayıt daha vardır: "Şayet bir cariye zina yaparsa, ona uygulanan ceza, hür bir kadına uygulanan cezanın yarısı kadardır." Yani, ona uygulanan cezada taşlanarak öldürülmek yoktur; tersine Nûr Suresi'nin ikinci ayetine göre yüz celde-değneğin yarısı uygulanır (elli değnek).

Bu konuda şunu sormak gerekir: Acaba savaşın sebebi olmayan bir kadını, cariye olarak Müslümanların istifadesine sunan, tek bir adet görmesi durumunda artık erkekler onu kullanabilir diyen ve meta olmaktan çıkmasın diye onunla cinsi ilişkide bulunulduğu zaman spermin, rahmin dışına akıtılmasına izin veren ve demin de anlatıldığı gibi, o cariyenin –mal gibi satılmak suretiyle– elden ele dolaşmasına izin veren bir anlayış, nasıl olur da –aynı statüdeki bir cariye– zina yaptığı zaman, bu sefer ona uygulanan cezanın, hür bir kadına uygulanan cezadan daha az olmasını önerir? Acaba onu sevdiğinden dolayı mı, yoksa başka bir nedenle mi?

Cariyeler mal gibi değerlendirildiği için kolay kolay onların elden gitmesine izin verilmiyordu. Şayet zinaları halinde, "Onlar da recim usulü infaz edilir" denseydi, o zaman Müslümanlar için bir gelir kaybı söz konusu olurdu. İşte bu nedenle ceza indirimine gidilmiştir; yoksa cariyeler sevildiğinden değil. Hatta Muhammed bir sözünde (zina yapan cariyeler hakkında Ebu Hureyre'den rivayetle) şöyle diyor:

> "Şayet bir cariye zina eder de onun zinası şahitler veya kendisinin hamile kalmasıyla ispat edilirse, o zaman onun efendisi kendisini celde ile kamçılasın ve onu ayıplamasın. Eğer bir daha tekrar ederse, yine onu kamçılasın ve ayıplamasın. Üçüncü sefer yine tekrar ederse, bir daha onu kamçılasın; fakat ayıplamasın. Dördüncü kez de tekrarlarsa, o zaman onu bir kıl fiyatına da olsa satsın." (*Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 998-6/469.)

Muhammed ayrıca savaş esiri kadınları hor görmüş ve onlarla olan evliliği, ideal bir evlilik olarak değerlendirmemiştir. Bu anlayış Kur'an'da da geçiyor. Örneğin; az önce geçen Nisâ Suresi'nin 25. ayetinde özet olarak, "Eğer hür kadınlarla evlenmeye gücünüz yoksa, o zaman cariyeleri getirin. Aranızda zina suçu işlenmesin diye cariyelerle evlenmenize izin verilir; yoksa –fakirlik yüzünden hürlerle evlenememeniz halinde– cariyelerle evlenmeyip bekâr halinize sabrederseniz sizin için daha hayırlıdır. Allah çok esirgeyen ve bağışlayandır" denmek suretiyle, bu evliliğin pek ideal bir evlilik olmadığı; tersine mecburiyetten dolayı kendisine başvurulan bir evlilik olduğu beyan ediliyor.

Muhammed ve arkadaşları bu cariyelerin eşlerini savaşta öldürüyorlar ve Müslüman gençlere de "Sakın ha! Mecbur kalmadıkça bu cariyelerle evlenmeyin, bu evlilik pek ideal bir evlilik değildir" deniyor. Peki bu durumda, bu mağdur kız ve kadınlar kimlerle evlensinler veya eşsiz mi kalsınlar? İşte Kur'an'ın savaş esiri kadınlarla ilgili anlayışı! Nisâ Suresi'nin bu 25. ayetinde fakir olup da hür kadınlarla evlenemeyenler için alternatif bir evlilik olarak savaş esiri cariyeler gösteriliyor; Nûr Suresi 33. ayetinde ise, "Evlenme imkânı bulamayanlar/fakir olup da düğün masrafını karşılayamayanlar, Allah lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini-namuslarını korusunlar" deniyor.

Burada şunu sormak gerekir: Acaba Kur'an'ın Allah'ı bugün yoksulluk yüzünden evlenemeyen milyonlarca insanın düğün masraflarını gerçekten karşılayabilir mi? Karşılayabilirse neden seyirci kalıyor?

Nisâ Suresi'nin 25. ayetinde anlatılan bu bilgilere, aynı surenin 26 ayetinde şunlar ekleniyor: "Allah size (bunları) açıklamak ve sizi, öncekilerin yollarına iletmek ve günahlarınızı bağışlamak istiyor. Allah gerçekten en iyi bilendir ve hikmet sahibidir." Böylesine bilgiler verildikten sonra Allah'ın çok merhametli olduğunun belirtilmesi herhalde Müslümanlara moral vermekten başka bir amaç ta-

şımamaktadır. Yoksa böylesine müjdeli bir ayetin bu açıklamalardan sonra söylenmesinin başka anlamı ne olabilir ki!

4) Kur'an'da –cariyeler hakkında– şimdiye kadar anlatılanlardan daha olumsuz ayetler de vardır. Örneğin; Nûr Suresi'nin 33. ayetinde, "Cariyelerinizden iffetli kalmak isteyenler varsa/fuhuş yapmayı istemiyorlarsa, o zaman onları dünya çıkarı için zinaya zorlamayın. Her kim ki onları zinaya zorlarsa, Allah bağışlayıcı ve merhametlidir" deniyor.

Bu ayet, gerçekten çok ilginçtir! Şöyle ki, Kur'an'ın, cariyeleri zinaya zorlayanlar hakkında, "Sakın böyle bir şey yapmayın, cariyelik diye bir şey yoktur. Kim cariyeleri değil ki zinaya zorlamak eşlerini öldürüp kendileriyle ilişkiye girerse, o cehennemliktir..." gibi caydırıcı ve tehdit içerikli ifadeler kullanması gerekirken; tersine, mağdur durumda olan ve patronları tarafından para karşılığı fuhuşta kullandırılan cariyelerle ilgili ayetinde, "Allah bağışlayandır" deniyor. Peki bu ayette geçen "Allah bağışlayandır" ifadesinden kim kastedilmiştir? Eğer burada zinaya zorlanan cariyeler için "Allah bağışlayandır" denmişse, zaten cariyelere zorla yaptırılan fuhuştan kendileri sorumlu değillerdir ki bağışlansınlar; aklın gereği budur. Eğer bağışlanan taraf cariyenin patronu ise, o zaman çok kötü bir durumla karşı karşıyayız: Bir kere mağdur olan taraf cariyedir; o bakımdan, –az önce de söylendiği gibi– cariyenin efendisi için çok ağır bir cezadan söz edilmeliydi. Ama maalesef böyle bir adil yaklaşım ortalarda görülmemekle birlikte, efendinin affından söz edilmektedir.

Kaynaklarda, bu ayetin sebep-sonuç ilişkisi açısından şöyle bir hadise anlatılmıştır: "Yahudi olan Abdullah bin Selul'un birkaç cariyesi varmış; o, bunları fuhuşta zorla çalıştırıp bundan gelir sağlamaya çalışınca, bu işi sevmeyen iki cariyesi gidip onu Muhammed'e şikâyet etmişler; bunun üzerine az önceki ayet inmiştir." Bu sebep-sonuç ilişkisi, Nûr Suresi'nin 33. ayetiyle ilgili birçok tefsirde anlatılmıştır. (Ayrıca, Müslim, *Tefsir,* No: 3029; Ebu Davud *Talak,* No: 2311'de de bu olay anlatılmıştır.)

Demek ki eğer bunlar patronlarını şikâyet etmeselerdi böyle bir ayet de inmezdi; kaldı ki, bu ayet yine patronlardan yana bir anlam içermekte ve cariyelerin derdine de –maalesef– derman olacak bir mesaj içermemektedir. Bu ayetle ilgili gerçekdışı yorumlar yapılmıştır. Bu tür yersiz yorumlar üzerinde durmayı gereksiz buluyoruz.

5) Kur'an'ın birkaç yerinde, "Eşleri ve sahip oldukları cariyeler hariç, başka kadınlarla cinsi münasebette bulunmayanlar kurtuluşa ermişlerdir" deniyor. (Örneğin, Mü'minûn Suresi, 6. ayet.)

Ayrıca, Kur'an'ın bazı ayetlerinde de "Kim eşleri ve cariyeleri dışında başka kadınlarla ilişkiye girerse, onlar taşkınların ta kendileridir" deniyor. (Örneğin, Meâric Suresi, 30 ve 31. ayetler.)

Nûr Suresi'nin 31. ayeti özet olarak, "Mümin kadınlara 'Gözlerinizi haramdan koruyun' de" diye başlıyor ve "Hür kadınlar kendilerini örtsünler ve başörtülerini de yakalarının üzerine kadar çeksinler. Ancak kölelerine karşı ziynetlerini örtmeyebilirler" şeklinde devam ediyor. Bu ayetlerin içerdiği anlamı somut bir örnekle netleştirelim: Enes anlatıyor:

> "Muhammed bir gün kendi kızı Fadime'ye bir köle verdi. Fadime'nin üzerindeki fistan kısaydı ve onunla bütün vücudu kapanmıyordu. Bunun üzerine Muhammed'e, 'Benim fistanım tüm bedenimi örtmüyor; bu durumda bu köle yanımda kalınca benim bedenimi görmekle ben günaha girmiş olmaz mıyım?' diye soruyor. Muhammed ise, 'Kızım, bir şey olmaz. Zira ben senin babanım, bu da senin kölendir. O bakımdan, senin vücudun ona görünse de bir sakıncası yoktur' diyor." (Örneğin; Ebu Davud, *Libas*, 35. bap, No: 4106; Fahrettin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, Nûr Suresi, 31. ayet tefsirinde, 23/209.)

Bu hadisten şu sonuç ortaya çıkıyor:

a) Zaman içinde Muhammed saltanatını kurunca, öyle bir aşamaya gelinmiş ki, devlet malı sayılan köleleri kendi öz çocuğu olan

Fadime'ye bile kullandırmıştır. Bunun adı –bugünkü tabirle– devletin bütçesinden yakınlarına çıkar sağlamaktır. Zaten bu konuda ganimet ve fey kısmında yeterince bilgi verilmişti.

b) Bu ayetten net olarak anlaşılıyor ki, Kur'an, köleyi insan saymamıştır ki kadın kendini ona karşı örtsün.

Söz Muhammed'in Fadime'ye köle verdiğinden açılmışken, bir konuya açıklık getirelim: Fadime bir gün Muhammed'den bir köle istemiş; o da "Arkadaşlarım aç iken ben sana köle veremem" demiş.[29]

Peki neden bir yerde vermiş de bir başka yerde "Ben sana veremem" demiştir? Bunun yanıtı şudur ki, bu olayda politik bir karar söz konusudur. Eğer ganimetlerin henüz alınmadığı bir zamanda –ki Fadime, Medine dönemin o ilk yıllarında köle istemişti– Muhammed ona köle verseydi, bu durum dedikodulara yol açıp, Muhammed'in eleştirilmesine neden olabilirdi. İşte bunu önlemek için politik bir jest olarak Fadime'ye köle vermekten vazgeçmiş. Ama günün birinde Müslümanların durumu düzelince ve artık eleştiri gelmeyeceğini anlayınca, bu sefer ona köle vermekten geri kalmamıştır.

Kaldı ki onun Fadime'ye verdiği yanıt da ilginçtir. Şunu demiştir: "Arkadaşlarım aç iken ben sana köle veremem." Peki ama Fadime ondan ekmek değil de köle istemişti; bu durumda bu olayın açlıkla ne ilgisi vardır diye sorulmaz mı? Bunun anlamı şudur: Muhammed, ya o köleyi satıp aç olan o arkadaşlarının masrafında harcayacaktı; ya da onu arkadaşlarının hizmetinde çalıştıracaktı. Bunun üçüncü bir ihtimali yoktur. Yani burada yine köle için hayra alamet bir şey yoktur. Kur'an'a göre kölenin insan sayılmadığı, şu ayetlerle de açık şekilde gözler önüne serilmiştir: Nûr Suresi'nin 35. ayetinde "Mümin kadınlar kendilerini kölelerinden örtmeyebilirler"; Ahzâb Suresi'nin 55. ayetinde ise Muhammed'in hanımları için, "Onlar, kendilerini elleri altında bulunanlardan (köle ve cariyelerinden) örtmeyebilirler" deniyor.

29 *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1739.

Sonuç olarak, ister Muhammed'in hanımları, ister normal vatandaşların hanımları için olsun "kendilerini köle ve cariyelerinden örtmeyebilirler" denilmekle, kölenin insan sayılmadığı gayet açık bir dille tescil ediliyor.

6) Buraya kadarki açıklamalarda, Kur'an'a göre cariyelerin, Müslümanlar tarafından kullanılması söz konusuydu; şimdi de cariyelerin Muhammed'in kullanımına açık olması yönündeki şahsa ait ayetlerden söz etmek istiyoruz. Muhammed'in, cariyeleri kullanabilmesinden söz eden ayetler kendisine tedrici bir şekilde indiğinde o, 58 ile 62 yaşlarındaydı. Bu zata özel ayetler Ahzâb Suresi'nde yer almaktadır. Ayrıca bu sure, iniş sırası itibariyle Kur'an'ın 114 suresi içinde 90. sırada yer alır. (Dr. Osman Keskioğlu, *Kur'an-ı Kerim Bilgileri,* Diyanet yayını, s.125.)

Kaldı ki, bu lütuf ayetleri Muhammed'e geldiğinde, kendisi hem 60 yaşlarında çok yaşlı biriydi, hem de yanında birçok hanımla birlikte yine birçok savaş esiri cariye de vardı ki, artık böyle bir avantajlı ayete gerek olmamalıydı. Örneğin; Muhammed yaklaşık 60 yaşlarındayken onun yanında 17 yaşında olan ve aynı zamanda savaş mağduresi olan Safiye; savaş mağduresi olan 20 yaşındaki Cüveyriye; Habeşistan kralının Muhammed'e hediye ettiği 20 yaşındaki Marya; Beni Kureyza'da esir olarak ele geçirilen Reyhane ve aynı zamanda Zeynep binti Cahş'ın ona hibe ettiği Cemile adındaki cariye ile Nefise adındaki bir başka cariyesi daha vardı. Bu altı savaş esiri kadın dışında ayrıca şu hür hanımlar da onun nikâhı altındaydı: Sevde, Ümmü Habibe, Ayşe, Hafsa, Meymune, Ümmü Seleme, Zeynep binti Cahş. İşte böylesine bir ortamda Muhammed'e cariyeleri kullanma konusunda özel olarak avantaj ayetlerinin inmesi gerçekten tuhaf bir durum!

Ayrıca Muhammed herhangi bir kabile başkanını İslama davet ederken ona bazı teklifler sunardı. Bu tekliflerden biri de şuydu: "Bana özel-şahsıma ait 'safiyy' denen bir şey verirseniz ben size karışmam, siz bizden yana emniyettesiniz-güvencedesiniz." Genelde

onun istediği özel şeylerin başında da cariye geliyordu. (Örneğin; Ebu Davud, *Haraç*, No: 2991-2999; Nesai, *Fey*, 7/134.) Yani, Müslüman olmayanlardan çoğunlukla kadın istiyordu. Nitekim Muhammed, savaş esirleri arasından "Safiye'yi" bu şekilde kendine seçmiş ve eve varmadan "Sehba" denilen yerde onunla cinsi ilişkide bulunmuştu. (Bu konuda, *Muhammed ve Kurmaylarının Hanımları* adlı kitabımızda yeterli bilgi vardır.)

Şimdi de Muhammed için "Cariye alabilirsin" şeklinde özel olarak inen ayetlerden bir-iki tanesinin anlamını verelim. Ahzâb Suresi'nin 50. ayetinde Muhammed'e nikâhları helal olan kadınların listesi sunulurken bir yerinde, "Ey peygamber! Biz sana cariyeleri de helâl kıldık" deniyor. Aynı fetva Ahzâb Suresi'nin 52. ayetinde de vardır.[30]

Muhammed, az önce isimleri belirtilen cariyeleri gece hayatı için kullanmıştır; İslami kaynaklarda bu konuda hiç ihtilaf yoktur. Bir de onun ev işlerinde çalışan cariyeleri vardı. Örneğin; 1- Selma (Ümmü Rafi), 2- Meymune binti Sad, 3- Bereke (Ümmü Eymen), 4- Hudra, 5- Radva, 6- Rüzeyne, 7- Marya-1, 8- Marya-2 (Ceddetü'l Müsenna), 9- Ümmü İyaş, 10- Havle (Cedditü'l Hafs), 11- Meymune binti Ebi'l Habis, 12- Ümmü Dümeyre, 13- Rebiha, 14- Saibe. Bunlar, cariye statüsünde olup da onun evinde çalışan kadınlardı. Ayrıca onun evinde çalışıp cariye olmayan hür kadınlar da vardı. (Örneğin; Moğultay'ın *el-İşare* adlı yapıtının 361-366. sayfalarında ve Kastalani'nin *el-Mevahib*, 1/431 ve İbn-i Seyyid'i-n-Nas'ın *İnsanü'l Uyun*, 2/411'de ve daha birçok kaynakta "Muhammed'in ev hizmetlerinde çalışan cariye sayısı 15; hür kadınlardan kendisine hizmet edenlerin sayısı ise 18 idi" diye geçiyor. Ayrıca 53 tane de erkek hizmetçi onun hizmetini görürdü. Bunların bir kısmı köle, geri kalanı da hür insanlardı. Adı geçen kaynaklarda bunların tek tek isimleri açıklanmıştır. Muhammed'in bu kölelerinden birine "Sefi-

30 Hakim, *Müstedrek*, 4/40; İbn'il Cevzi, *Sıfat-i Safve*, 1/76 ve *Telkih*, s.28; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 3/419; Salihi, *Ezvaci-i Nebi*, 229; Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, 6/338.

ne" denirdi. Sefine. Arap dilinde gemi anlamına gelir. Bunun hikâyesi şudur: Bu adam, Muhammed'in hanımlarından Ümmü Seleme'nin kölesiymiş. Ümmü Seleme ona, "Eğer sen Muhammed'e hizmet edersen ben seni azat ederim; yoksa köle kalırsın" demiş. Adam da kölelikten kurtulmak için onun bu şartını kabul etmiş ve böylece Muhammed'in eline geçmişti. Bu adama "Sefine" denmesinin nedeni şudur: Herhangi bir yolculukta Muhammed ve arkadaşları yorulduklarında eşyalarını ona yüklerlerdi; çok güçlü olduğu için Muhammed ona, gemi anlamına gelen "Sefine" adını takmıştı. Onlar istirahat ederken bu gariban da onlara hamallık yapardı.[31]

Muhammed'in cariyelere nasıl baktığı, şu örnekle daha bariz şekilde gün ışığına çıkmış olacaktır: Hicri 7. yılda Umret'ül Kaza'dan dönerken yolda Meymune adında bir kadınla evleniyor ve eve varmadan o çölde onunla ilişkide bulunuyor. Muhammed'in cariyeleri olduğu gibi, onun hanımlarının da cariyeleri vardı. Zaman içinde Meymune de bu cariye nimetinden yararlanıp kendisi de cariyeler kullanıyor. Bir gün Muhammed'e haber vermeden bir cariyesini azat ediyor; daha sonra ona haber verdiğinde kendisi Meymune'ye, "Keşke onu azat etmeseydin de dayılarından birine hibe etseydin daha iyi olurdu" diyor.[32]

Burada hayrete düşmemek imkânsızdır! Muhammed'in hanımlarından biri kalkıp cariye statüsünde olan mağdur bir bayanı hürriyetine kavuşturuyor; Muhammed ise, "Hayır böyle yapman doğru değildir; onu dayılarına hibe etseydin daha iyi olurdu" şeklinde çok ağır bir teklif öne sürüyor.

Şu da hatırdan çıkmamalıdır ki, Muhammed Meymune ile evlenirken kendisinin 60, kadınınsa 26 ile 36 yaş arasında olduğu siyer kitaplarında geçiyor. Muhammed'in bu yaşta bile cariyeye bu şekil-

31 İbni Esir, *Üsd*, No: 2130; İbn'il Cevzi, *Sıfat-i Safve*, 1/340; Askalani, *el-İsabe*, No: 3337; Ebu Davud, *Itk*, 3, No: 3932; İbni Maca, *Itk*, 6, No: 2526.

32 Meymune'nin azat ettiği cariye için kaynakça; *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1135; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 583; Buhari, *Hibe*, 15. bap; Müslim, *Zekat*, 44/999.

de bakması, gerçekten çok ilginçtir! Kaldı ki bu olay, İslami kesimce muteber sayılan kaynaklarda mevcuttur ki, onu inkâr etmek mümkün değildir.

Cariyeleri sadece Muhammed kullanmamıştır; bunlardan, başta dört halife olmak üzere diğer sahabiler de azami derecede yararlanmışlardır. Birkaç örnek vermek gerekirse;

1) Halife Ömer'in, birçok hür kadınla birlikte savaş esiri cariyeleri de vardı. Örneğin; Lüheyye adında bir cariyesi vardı ve ondan Abdurrahman adında ortanca bir çocuğa da sahip olmuştu.[33]

Fükeyhe adında ikinci bir cariyesi daha vardı. Bundan da Ömer'in kızı Zeynep doğmuştu.[34]

Hz. Ömer'in bir cariyesi daha vardı. Bundan da küçük Abdurrahman doğmuştu.[35]

2) Hz. Osman'ın da Remle ve Ümmü'l Veled adlarında cariyeleri vardı. Remle'nin babası Bedir Savaşı'nda Müslümanlar tarafından öldürülmüş ve bunun sonucu olarak Osman onunla evlenmişti.

Hz. Osman'ın Ümmü'l Veled'den bir kızı dünyaya gelmişti.[36]

3) Hz. Ali'nin de birçok cariyeye sahip olduğu tarihi bir gerçektir. Mesela, Muhammed Hanefi'nin annesi "Havle binti Cafer"; Sehba "Ümmü Habib"; Hassan kızı "Raite" (Muhammed bunu Havazin baskınında kendisi bizzat Ali'ye vermiş; daha sonra ortaya çıkan özel bir durumdan ötürü Ali onu kullanmadan serbest bırakmıştı); bir diğeri de Büreyde'den naklen *Tecrid-i Sarih,* No: 1641'de anlatılan cariyedir. Bunlar dışında daha birçok cariyesi de vardı; bunlar hakkındaki bilgi, *Muhammed ve Kurmaylarının Hanımları* adlı kitabımızda ayrıntılı olarak verilmiştir.

33 Askalani, *İsabe,* No: 11704; İbni Esir, *Üsd,* No: 7250; *el-Kamil,* 3/54; Taberi, *Tarih-i Milel,* 5/191; İbni Sad, *Tabakat,* 3/141; Zehebi. *Tecrid-i Esma,* No: 3722.
34 İbni Esir, *el-Kamil,* 3/54; İbni Sad, *Tabakat,* 3/141; İbn'il Cevzi, *Sıfat-i Safve,* 1/142; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis,* 2/252; Ali-Naci Tantavi, *Ahbari Ömer,* s.363.
35 İbn'il, *age,* 1/142; Diyarbekiri, *age,* 2/251; Ali ve Naci Tantavi, *age,* s.363.
36 İbn'il Cevzi, *age,* 1/154; Taberi, *Tarih-i Milel,* 5/441; İbni Esir, *el-Kamil,* 3/185, *Üsd,* No: 6925; Askalani, *İsabe,* No: 11186; Muhibbüddin Taberi, *Riyad...,* 2/152.

Burada cariyelerden söz etmekten gayemiz, onların Muhammed ve arkadaşları tarafından kullanıldıkları değil; tersine hem köle hem de cariyelerin, Muhammed'in emriyle herhangi bir eşya gibi satılıp onlardan elde edilen parayla ihtiyaçlarının karşılandığını belirtmektir. Bu konuda çok somut bir örnek verelim: Hicri beşinci yılda Hendek Savaşı'ndan hemen sonra, Muhammed ve arkadaşları Beni Kureyza Yahudilerine baskın düzenleyip yaklaşık 1 500 insanı sağ olarak ele geçiriyorlar. Önce bu olayın anlatıldığı ayetlerin anlamlarını sunalım:

> "Allah ehli kitaptan (Yahudilerden) onlara (müşriklere) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü. Bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz. Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı kıldı. Allah'ın her şeye gücü yeter." (Ahzâb Suresi, 26 ve 27. ayetler.)

Muhammed, bu baskında ele geçirdiği erkekleri, (sayıları, 400 ile 900 arasında değişiyor) az önce anlamlarını verdiğim ayetleri gerekçe göstererek, kılıçtan geçiriyor ve hepsini de Medine'nin bugünkü pazaryerinde kazdırdığı hendeklere attırıyor. Bu idam işinde Hz. Ali ve Zübeyr bin Avam'ı görevlendiriyor.[37]

Eli silah tutmayan erkek çocuklarla kız ve kadınları da –bir kısmını Şam, bir kısmını da Necd bölgesine göndermek suretiyle– köle ve cariye olarak yabancı insanlara satıp onlardan elde edilen gelirle-parayla at ve silah satın alarak İslam ordusunu güçlendiriyor.[38]

İşte İslamın bütçesini oluşturan kaynaklardan biri de köle ve cariye müessesesidir. Acaba kadınlar, kızlar ve eli silah tutmayan erkek çocukların bu savaşlarda suçları neydi ki, Kur'an'ın Allah'ı bu

37 *Taberi Tarihi*, MEB tercemesi 5/499; Diyarbekiri, *Tarihi Hamis*, 1/498; Halebi. *İnsanü'l Uyun*, 2/341.

38 *Tecrid-i Sarih*, Diyanet tercemesi, No: 1575; Zehebi. *Tarihi İslam*, 2/317; İbni Esir, *Üsd*, No: 1997; Ebu Davud, *Haraç*, No: 3005; *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 1154.

felaketi onların başına getirdi? Yoksa bunlar potansiyel suçlu oldukları için mi onlar hakkında bu ferman ayetleri gönderildi!

Aynen Beni Kureyza gibi Beni Kaynuka Yahudilerini de yakalayıp bağlıyor ve onların öldürülmesi için adam da görevlendiriyor; fakat tam bu sırada onların bağlı olduğu Abdullah bin Selul gelip Muhammed'in yakasından-cebinden tutup "Ya bırakacaksın ya bırakacaksın" diyor ve onları zorla bıraktırıyor. Yoksa Muhammed onları da infaz eder, buna meşruiyet kazandırmak için de hemen bir ayet inerdi. Fakat başarılı olamayınca, bu hadiseyle ilgili herhangi bir ayet de inmedi.[39]

Şimdi de köle (erkek olan esir) hakkında Kur'an ve hadislerde yer alan önemli bilgileri aktaralım: Köle, Kur'an ve diğer İslamî kaynaklarda kınn, rakik, rakebe, memluk, mülk'ül yemin ve abd gibi kelimelerle ifade edilir. Abd kelimesi aslında kök itibariyle Sami'den gelmedir. (*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, "Abd" maddesi, 1/57.)

İslam inancına göre Allah'a inanan bir insana kul anlamına gelen "abd" denir. Büyük diye düşünülen Allah, acaba niçin kabul ediyor ki onun bir kısım kulları başka kullarını kendine köle-abd olarak kullansınlar? Kabul etmek şöyle dursun, üstelik Tanrı, bir kısım insanın diğer bir kısım insanı kendine köle yapması için, kendi ayetleriyle bu işi organize edip bu konuda fetva veriyor.

Kur'an'da yer alan köleyle ilgili bilgileri önce toplu halde sunup, ardından yorumlayalım. Bakara Suresi'nin 178. ayetinde kısasla ilgili bilgi verilirken "(Öldürülen) hüre karşı hür, köleye karşı köle, kadına karşı da kadın öldürülür" deniyor.

Yine Bakara Suresi'nin 221. ayetinde özet olarak, "Ne siz müminler müşriklerle evlenin, ne de onlara kızlarınızı verin. Müslüman olan bir köle veya cariye, bir bay veya bayan putperestten (hoşunuza gitseler bile) daha iyidir" deniyor.

39 Zehebi, *Tarihi İslam*, 2/307; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, MEB terc. 4/343; *Tarihi Hamis*, 1/409; *İslam Ansiklopedisi*, MEB Wensinck, 6/467; İbni Sad, *Tabakat*, 2/264; İbni İshak, *Siret*, Zekai Özel terc., 368; Ahmet Özel, *Savaş Esirleri*, s.37; Halebi, *İnsan'ül Uyun*, 2/143.

Mâide Suresi'nin 92. ayetinde ise, "Yanlışlıkla bir insanı öldürenin kefareti bir köle azat etmektir" deniyor ve burada olaya farklı şekilde yaklaşılıyor.

Tevbe Suresi'nin 60. ayetinde kendilerine zekât verilmesi gerekenler anlatılırken "Kölelere de verin" deniyor.

Bakara Suresi'nin 177. ayetinde iyi insanların özelliklerinden söz edilirken, "Kölelere de sevdikleri mallarından harcarlar" deniyor.

İnsan Suresi'nin 8. ayetinde "İyi olan insanlar, esire de yedirirler" deniyor.

Beled Suresi'nin 11-13. ayetlerinde özet olarak, "İnsanoğlunun sarp yokuşu (zoru) aşabilmesi için bazı şeyler yapması gerektiği; bunlardan birinin de köle azat etmek olduğu" söyleniyor.

Mâide Suresi'nin 89. ayetinde yemin kefaretinden söz edilirken bunun bir yolunun da köle azat etmek olduğu söyleniyor. Keza zihar (kişinin kendi hanımına "Sen bana annemin sırtı gibisin" demesi) gibi diğer bazı cezaların kefareti yine köle azat etmek olarak gösterilmiştir. (Mücâdele Suresi, 3. ayet.)

Daha önce de değindiğimiz gibi, Ahzâb Suresi'nin 26 ve 27. ayetlerinde Beni Kureyza'da ele geçirilen esirlerle ilgili özetle, "Siz Müslümanlar, ele geçirdiğiniz o insanların bir kısmını esir ediyordunuz (köle olarak kullanıyordunuz), bir kısmını da öldürüyordunuz" deniyor ve bu olaydan övgüyle söz ediliyor.

Muhammed Suresi'nin 4. ayetinde, "Savaşta inkârcılarla karşılaştığınız zaman onların boyunlarını vurun; onları iyi sindirince bağı sıkıca bağlayın (onları esir edin/köle statüsüne tabi tutun); daha sonra zaman içinde onları serbest bırakın ya da onlardan fidye alıp öylesine serbest bırakın" deniyor.

Evet, bu gibi örnekleri daha da çoğaltabiliriz. Ama önemli olan örneklerin çokluğu değil; Kur'an'ın konuya yaklaşımıdır. Bu bakımdan, Kur'an'dan verdiğimiz örneklerle ilgili bazı noktalar üzerinde duracağız.

1) Gerek Mâide Suresi'nin 92. ayetinde, gerekse Mücâdele Suresi 3. ayetinde olsun, kölenin lehine bazı şeyler öne sürülmüştür. Fakat köleliği yasaklayan, onu ortadan kaldıran bir ayeti Kur'an'da bulmak mümkün değildir. Kur'an'ın aldığı bazı kararlar, kölenin lehine görünse bile bunlar yeni olan icatlar değildir. Nitekim daha önce ifade edildiği gibi, Hakim bin Hizam adındaki şahıs tek başına kendi imkânlarıyla yüz tane köle azat etmişti ki, o zaman henüz Muhammed peygamberlik davasında bulunmamıştı. Eğer Kur'an'ın arkasında Allah olsaydı, ona düşen, onlar hakkında böyle ufak tefek kararlar almak değil; onları tamamen esaret zincirinden kurtarmak olması gerekirdi. Ama maalesef Kur'an'ın köleliği ortadan kaldırdığına ilişkin hiçbir işaret mevcut değildir. Hatta diyebiliriz ki, kişinin işlediği bazı günahlardan kurtulabilmesi için Kur'an'da belirlenen köleyi azat etme formülü, köleliği daha da cazip hale getirmeyi, kurumlaştırmayı teşvik etmiştir. Mesela bir insan, "Mademki büyük günahlardan kurtulmak için köle azat etmek iyi bir şeydir, o halde kölelik kurumu her an devam etsin ki, bu tür günahları işlediğimiz zaman hemen bir köle azat edelim de bu suçtan bir an evvel kurtulalım" şeklinde bir yorumda bulunabilir.

2) Beled Suresi'nde, "İnsanoğlu ancak köleyi azat etmekle sarp yokuşu aşabilir" denmekle sanki acayip bir karar verilmiş gibi görünür. Halbuki bu ayetin içinde yer aldığı Beled Suresi, iniş sırası itibariyle 35. sırada olup, peygamberliğin ilk yıllarında Mekke'de inmiştir. Bu bakımdan, hem Muhammed'in icraatıyla hem de Kur'an'ın diğer ayetleriyle birlikte ele almaksızın iyi gibi görünen bu ayetin sadece görüntüsüne bakarak hüküm vermek doğru değildir. Mesela; daha sonra 90. sırada inen Ahzâb Suresi'nin 26 ve 27. ayetlerinde özet olarak, "Siz Beni Kureyza'da ele geçirdiğiniz o insanların bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da köle muamelesine tabi tutuyordunuz" diyen bir Kur'an hakkında, nasıl olur da "köle için iyi düşünmüştür" diyebiliriz! Yine Medine'de inen ve iniş sırası da 89. olan Enfâl Suresi'nin 12. ayetinde Bedir müşrikleriyle ilgili Kur'an'ın Allah'ının –gü-

ya– meleklere hitaben, "Haydi Müslümanları desteklemek amacıyla savaşa gidin; ben sizinle beraberim. Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım: böylece siz de hemen onların boyunlarını vurun, onların bütün parmaklarını doğrayın" diyen ve yine Medine'de 95. sırada inen Muhammed Suresi'nin 4. ayetinde özet olarak, "Savaşta inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun; onları esir alın; savaş sona erince de, artık ya onları karşılıksız olarak (duruma göre), ya da onlardan fidye aldıktan sonra serbest bırakın" diyen bir Kur'an'a, "köle için iyi düşünmüştür" demek nasıl doğru olabilir! Kaldı ki Beled Suresi'nde yer alan ayetin pek o kadar ehemmiyeti yoktur. Çünkü, Mekke'de Muhammed'in taraftarları henüz birkaç kişi iken sert davranamazdı: doğal olarak ancak böylesine hümanist mesajlar söyleyebilirdi; bunu da göz ardı etmemek gerekir!

3) Bakara Suresi'nin 221. ayetinde özet olarak, "Siz inananlar, ne müşriklerle evlenin ne de onlara kız verin. Onlar hoşunuza gitse de bir kere inanan bir köle veya cariye, bir müşrikten daha hayırlıdır" deyip de insanlar arasında sadece düşünce yüzünden tefrika yapan bir Kur'an hakkında "Köle için iyi düşünmüştür" demek nasıl doğru olabilir?

4) Bazı İslami yazarlar, "Kur'an, o günkü şartlarda köleye bu kadar imkân tanımışsa, bu çok önemli bir gelişme ve büyük bir başarıdır; dolayısıyla, eğer bir gün gelir şartlar oluşur ve kölelik ortadan kaldırılmak istenirse, Allah bundan ancak mutluluk duyar" şeklinde çok yerinde gibi görünen bir savunma yapıyorlar. Ama maalesef bu savunma yetersizdir. Zira, mademki İslam inancına göre artık Kur'an'dan sonra ilahi bir kitap gelmeyecek ve mademki bütün ilahi dinler Kur'an'la evrimlerini tamamlamışlar (Mâide Suresi, 3. ayeti vb.); o zaman Kur'an'a inanan hangi Müslümanın haddinedir ki, kalkıp Kur'an'da olmayan bir olaya kendisi karar verebilsin/hüküm koyabilsin? Kaldı ki, daha önce de ifade edildiği gibi Muhammed birçok cariye-köle kullanmıştır. Hatta bu kölelerden birinin adının "Sefine" (gemi kadar yük taşıdığı için Muhammed ona bu ismi tak-

mıştı) olduğu daha önce yazılmıştı. Bu nedenle. Muhammed'in köleliğe karşı olduğunu savunmak pek doğru bir söylem değildir. Hatta cariyesi Marya. onun oğlu İbrahim'i doğurunca, Ebu Rafi adında bir şahıs Muhammed'e müjde veriyor; o da buna karşılık kendisine bir köle veriyor.[40]

Muhammed, müjde olarak köle verdiği zaman (h. 8. yıl) 61 yaşındaydı ve Kur'an da neredeyse bitmek üzereydi. İşte ömrünün sonuna kadar azami derecede köle ve cariye kullanan bir Muhammed ve buna cevaz veren bir Kur'an, nasıl olur da "Aslında Kur'an ve Muhammed köle-cariye hakkında iyi kararlar vermiştir" sözünü hak edebilir? Yine daha önce de ifade edildiği gibi, onun hanımlarından Meymune, ona haber vermeden kendi cariyesini azat edince o, "Keşke azat etmeseydin de dayılarından birine hediye etseydin, daha iyi olurdu" demişti. (Bu konudaki kaynaklar daha önce yazılmıştı.) Özgürlüğüne kavuşan bir cariyeye karşı bu ifadeyi kullanan bir Muhammed hakkında, "Köle ve cariye için iyi kararlar vermiştir" demek doğru değildir.

Muhammed'in şu sözü çok ilginçtir: "Aslında ben köle olmak isterdim; fakat önemli görevlerim itibariyle kölelik benim için sakıncalı olur."[41]

Bir diğer hadisinde de, "Kim bir cariye veya köleyi efendisine karşı örgütleyip de onun aleyhinde kışkırtıyorsa, o bizden değildir" demiş.[42] (Ebu Davud, *Edep*, 135, No: 5170 ve *Talak*, 1, No: 2175.) Hatta Muhammed köle hakkında, "Merkebe, ata ve köleye zekat düşmez" demek suretiyle onu herhangi bir emtia gibi değerlendirip eşekle eşdeğerde tutmuştur. Kaldı ki bu söz, sahih sayılan tüm hadis kaynaklarında vardır.

40 İbni Asakir, *Tarih'u Medineti Dımaşk*, 3/236; İbni Esir, *Üsd*, No: 6, "İbrahim" maddesi; İbni Abdi'l Ber, *İstiab*, 1/57; Kastalanî, *el-Mevahib*, 1/397; İbn'il Cevzi, *el-Muntazam*, 3/300; *Tarihi Yakubi*, 1/411; Belazuri, *Ensab'ül Eşraf*, 1/449.

41 Buhari, *Itk*, 16. bap.

42 *Buhari-Müslim Hadisleri, el-Lü'lüü ve'l Mercan*, No: 568, "Zekat" bölümü; Buhari, *Zekat*, 45 ve 46. baplar; Müslim. "Zekat" bölümü ve diğer hadis kaynakları.

Muhammed bir diğer sözünde. "Şayet bir köle. esaretten kurtulmak için efendisinden kaçarsa. ondan koruma garantisi kalkmıştır. Ayrıca onun namazı da kabul edilmez" demiş ve çok sıkı bir şekilde köleyi efendiye bağlamak istemiştir.[43]

Bir diğer sözünde de, "Efendisine karşı saygılı olan bir köleye iki sevap vardır" deyip köleyi efendisine karşı köleliğini tam manasıyla yerine getirmeye, ona karşı itaatkâr olmaya davet etmiştir.[44]

Hele Allah'ın köleyle ilgili şu benzetmesi çok ilginçtir: Nahl Suresi'nin 75. ayetinde, "Allah. hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızktan gizli ve aşikâr olarak harcayan (hür) bir kimseyi örnek verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? (olamazlar) Hamd Allah'a mahsustur. Ama onların çoğu bunu bilmez" deniyor.

Bu ayetle ilgili birçok yorum yapılmış, ayetin işaret dahi etmediği manalar ona yüklenmiş ve bir anlam birliğinde karar kılınmamıştır. Ben o yorumlara girmeyi lüzumsuz buluyorum. Ancak ayetin net olarak ifade ettiği bir-iki nokta üzerinde biraz durmak istiyorum. Bir kere her şeyden önce böyle bir örneğin Kur'an'ın Allah'ı tarafından verilmesi büyük bir talihsizliktir. Çünkü, burada Allah, köleyle hür olanın eşit olamayacağını, hür olanın elindeki serveti de kendisinin ona verdiğini söylüyor. Hele böylesine bir benzetmeden sonra Allah'ın kendi kendine teşekkür edip "Hamd Allah'a mahsustur" şeklinde bir ifade kullanması ayrıca ilginç! Çünkü burada sevinilecek bir şey yoktur; aslında üzülecek şeyler vardır. Bir kere hürle köle arasındaki kriteri ekonomik olarak ele almak doğru değildir. Halbuki burada eğer insanlara bir şeyler anlatmak için örnek vermek gerekiyorsa, köle dışında halk nezdinde meşru olan, yapılması sakıncalı olmayan başka bir nesne veya olayla ilgili örnek verilmesi gerekirdi. Sanki kala kala kölelik mi kaldı? Çünkü köleden bu şekilde, bu tarzda örnek verilmekle onun varlığına meşruiyet

43 *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi. 12/11; Müslim, *İman*. No: 68-70; Ebu Davud, *Hudud*, No: 4360; Nesai, *Tahrîm-i Dem*, 12-7/102.
44 Buhari, *Enbiya*, 48; *Nikah*, 12; ve *Itk*, 16 ile 17. baplar.

kazandırılıyor: dolayısıyla, sanki kölelik hayatın bir parçasıymış gibi ima ediliyor. Kaldı ki burada hür olanla ilgili, "Kendisine tarafımızdan güzel bir rızk verdiğimiz" şeklinde bir beyanatta bulunulup, –kitabın başında anlamları sunulan ayetler gibi– yine gelir dağılımı konusunda iş kaderciliğe havale ediliyor.

İslama Göre Köle Çeşitleri

1) Kınn: Tamamen köle olan ve velisinin/sahibinin ölümü üzerine –mal gibi– veraset yoluyla başkasına geçen köledir. Yani, özbeöz köle olan ve hiçbir avantajı olmayan bir sınıf.

2) Mükateb: Efendinin, kendi kölesine, "Bana şu kadar taksitle şu kadar para veya başka bir mal verirsen, benden hür/özgürsün" demesi ve kölenin de bunu kabul etmesi sonucu kendisiyle pazarlık yapılan köleye denir. Bu şekilde köle azat etme yöntemi Kur'an'da geçmektedir. Nûr Suresi'nin 33. ayetinde "Elleriniz altında bulunanlardan (köle-cariyelerden) mükatebe yapmak isteyenlerle (para karşılığı özgürlüğünü isteyenlerle), eğer özgürlüğüne kavuşmalarında bir iyilik-hayır görüyorsanız, onlarla mükatebe yapınız" deniyor. Bu konuda detaya girmek istemiyoruz; çünkü detay kısmında birçok ihtilaf vardır. Üzerinde durmak istediğimiz, Kur'an'ın, bir insanın ancak para karşılığı özgürlüğüne kavuşabileceğine fetva vermesidir. Bir efendinin böyle bir köleden ne kadar para isteyebileceği sorusuna da açıklık getirilmemiştir. Dolayısıyla, çok yüksek bir rakam isteyebileceği gibi, çok az bir para da isteyebilir. Bu, artık kişinin vicdanına bağlı olan bir şeydir.

3) Müdebber: Bir efendinin kendi kölesine, "Ben öldükten sonra sen özgürsün" anlamına gelen bir ifade kullanmasıyla bir köle müdebber sayılır ve velisinin ölümünden sonra özgürlüğüne kavuşur. Ancak bunun da bazı önemli şartları vardır. Örneğin; eğer efendi ölmeden önce fakir düşerse onu satabilir/sözünden cayabilir. Nitekim Muhammed, bu duruma düşen bir efendinin kölesini

"Nuaym bin Nehham" adlı kişiye sekiz yüz dirheme (gümüş para) satıp o parayı efendisine vermiş ve böylece o efendinin tedbir yoluyla azat etmek istediği şahsın köleliğine devam kararı almıştır.[45]

Ayrıca, bir kölenin bu şekilde azat edilebilmesi için o köle veya kölelerin, adamın tüm malının 1/3'ü kadar olması gerekir. Şöyle bir örnek vermekte yarar vardır: Adamın biri ölüm anında altı tane kölesi hakkında, "Eğer ben ölürsem bunların hepsi hür olsun" deyip tedbir yoluyla bunları azat etmek istiyor; bunu duyan Muhammed, gidip onlara engel oluyor ve adama, "Senin başka malın olmadığına göre, bunların tümünü azat edemezsin; ancak tüm malının üçte biri kadar yetkiye sahipsin. O nedenle, mademki bu altı köleden başka malın yoktur; sen bunların 1/3'ü olan iki tanesini azat et, geriye kalan dört köle ise mal gibi varislerine kalsın" diyor ve kura sonucu ikisi azat edilirken geriye kalan dördünün köleliğine devam ediliyor.[46]

Ayrıca, Müslim (*Eyman*, 56, No: 1668'de) "Her altısını da tedbir yoluyla azat etmek istediği için Muhammed'in o adama çok sert bir şekilde kızdığını" yazıyor.

Kaldı ki, bu yolla köle azat etmenin sakıncaları da çoktur. Örneğin; bir köle veya cariye, "Mademki benim efendim öldükten sonra ben özgürlüğüme kavuşurum, o halde buna bir an evvel kavuşmak için ben onu bir yolla öldürüp erkenden hürriyetime kavuşayım" şeklinde düşünüp efendisini öldürebilir. Nitekim Ümmü Varaka adlı bir bayan, bir köle bir de cariyesini bu yolla azat etmek isteyince, onlar –bir an önce özgürlüklerine kavuşmak için– Ümmü Varaka'yı öldürüyorlar.[47] Bunu duyan Halife Ömer, o iki

45 Buhari, *Buyu*, 59, 110; *İstikraz*, 16; *Husumat*, 2; *Itk*, 9; *Kefaret-i Eyman*, 7; *İkrah*, 4; *Ahkam*, 32; Müslim, *Zekat*,13, No: 997; Ebu Davud, *Itk*, 9, No: 3955-57; Tirmizi, *Buyu*, 11. No: 1219; Nesai, *Buyu*, 84-7/304.

46 Ebu Davud, *Itk*, 10, No: 3958-61; Tirmizi, *Ahkam*, 27, No: 1364; Nesai, *Cenaiz*, 65, No: 1960-4/64; İmam Malik, *Muvatta*, *Itk*, 3-2/774; İbni Mace, *Ahkam*, No: 2345.

47 Ebu Davud, *Salat*, 62. bap, No: 591; Askalani, *el-İsabe*, No: 12294; İbn'il Cevzi, *Sıfat-ı Saf*, 2/51. No: 152; Halebi, *İnsanü'l Uyun*, 2/143, "Bedir Savaşı" bölümünde.

şahsı idam ediyor. İşte bu tür azat etmenin beraberinde getirdiği sakıncalara açık bir örnek.

4) Müba'az: Bir kölede birkaç kişi ortaksa buna müba'az denir. Bu durumda şayet bir ortak hissesini azat ederse, eğer o adam hepsini azat edebilecek durumdaysa diğer ortakların da hissesini alıp onun tümünü azat etmeli; yok eğer bunu yapamıyorsa, o zaman o köle adamın hissesi kadar azat edilir, diğer ortakların hissesi kadar da köle olarak kalmaya devam eder. Bunu şöyle bir örnekle açalım; bir savaş sonucu şayet beş kişiye bir köle düşerse ve bu beş kişiden biri hissesine düşeni azat ederse; şayet bu şahıs diğer ortakların da payını alacak güçte değilse, o zaman o kölenin 1/5'i azat olur; kalan 4/5'i de köle olarak devam eder. Bu adamın elde ettiği gelirin beşte biri onun olacak, geriye kalanı ise onun efendileri arasında paylaşılacak.

Demek ki bir gün kendine, dört gün de efendilerine çalışmak zorunda kalacak. Ancak bir insanın kendi kölesinin bir bölümünü azat edip bir bölümünü köle olarak bırakması konusu İslam âlimleri arasında ihtilaflıdır; bunu da belirtelim. Çünkü bu konu Kur'an'da değil, hadislerde anlatılmıştır.[48]

Bazen bu statüdeki bir köleyle ilgili çok ilginç şeyler de oluyor. Mesela; yanlışlıkla öldürülen bir özgür insanın kan bedeli yüz devedir; kölenin kan bedeli ise özgür insanınkinden daha azdır. Hatta çoğu müçtehitlere göre, köle mal durumunda olduğu için, başkası tarafından öldürüldüğü zaman o günkü şartlarda bir kölenin piyasa fiyatı ne kadarsa onun kan bedeli o kadar olacak; ama hiçbir zaman onun kan bedeli hür olan bir insanın kan bedelini geçmemelidir. Bu durumda, eğer bir kısmı hür, bir kısmı da köle olan (müba'az) bir insan yanlışlıkla öldürülürse, onda hem köle hem de hür insanın muamelesi uygulanır. Bir kısmı hür olduğu için hürlerin fiyatına göre değerlendirilir, bir kısmına da köle fiyatı biçilir. Yani böyle bir insanda aynı anda iki işlem görülmüş olur. Diyelim ki bir

48 Buhari, *Şirket*, 5, 14; *Itk*, 4, 17; Müslim, *Itk*, 1, No: 1501; Ebu Davud, *Itk*, 6, No: 3940-47; Tirmizi, *Ahkam*, 14, No: 1346-47; İmam Malik, *Muvatta*, *Itk*, 1,2/772; Nesai, *Buyu*, 106-7/319.

kısmı azat edilen bir köle şayet bir başkası tarafından öldürülse, o zaman onun kaçta kaçı hür ise o kadar hürün kan bedeli verilir; ne kadarı köle ise o kadar da kölenin kan bedeli verilir. Aynı durum veraset için de geçerlidir. Çünkü bir köle –babası da olsa– bir yakın akrabasına varis olamaz. Ne kadarı hür olmuşsa o kadar varis sayılır. Yani verasette de tam varis olamaz.[49]

5) Ümmü'l Veled: Şayet bir cariye, efendisinden çocuk sahibi olursa, efendinin ölümünden sonra vasiyetsiz bir şekilde hür sayılır ve artık mal gibi elden ele dolaşıp varislerine geçmez. Böylesine bir cariyeye "Ümmü'l Veled" denir. Bu tür cariyeleri hem Muhammed hem de diğer dört halife kullanmışlardır. Örneğin; Muhammed'in Marya adındaki cariyesi bu statüde olan bir cariyeydi. Hz. Ömer'in Fükeyhe ve Lüheyye adındaki cariyeleriyle Hz. Ali'nin Muhammed Hanefi'nin annesi olan Havle gibi ve Hz. Osman'ın cariyelerinden Ümmü'l Veled denilen bu tür hanımları vardı. Bunların bir kısmı bu kitapta daha önce açıklanmakla birlikte büyük çoğunluğu *Muhammed ve Kurmaylarının Hanımları* adlı kitabımızda ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

İşte Muhammed'in görüşüne göre bu durumda olan bir cariye, ancak efendisinin ölümünden sonra hürriyetine kavuşabilir.

6) Velatü'l Itâka: Azat edilen bir köle ile efendisi arasındaki bağ kopmaz; onlar birbirlerine akraba olur. Hatta eğer yakın akrabaları yoksa, bu akrabalık nedeniyle birbirlerinin malına varis bile olurlar. Tabi ki bir köle başka bir insan tarafından azat edilirse, genelde onun memuru durumuna düşer ve ister istemez onun karşısında yine bir nevi köle durumunda olur. Sonuçta, özgürlüğüne kavuşan köle bir insan için kölelik tam olarak bitmiyor; tersine, yine de devam ediyor.

49 İbni Rüşt, *Bidayetü'l Müçtehit*, 4/256; Ebu Davud, *Diyat*, 22, No: 4582; Tirmizi, *Buyu*, 35, No: 1259; Nesai, *Kasame*, 36-8/45; *Kütüb-i Sitte*, İbrahim Canan tercemesi, 12/28; Ebu Davud, Diyat, 20, No: 4582; Tirmizi, *Buyu*, 35, No: 1259; Nesai, *Kasame*, 36, 8/45.

KAYNAKÇA

A. Melik b. Habib (ö. Hicri 238), *Kitabu Edebi'n-Nisâ,* tek cilt, Beyrut 1992, Darü'l Garbi'l İslami, tahkik, Abdü'lmecit Türkî, Diyanet Kütüphanesi, No: 29757-Ankara.

Ahmet Halil Cuma; a) *Nisâün Mübaşeratün bil Cenneti,* 2 müc., İbni Kesir Matbaası, Dımaşk, 1990; b) *Nisâün min Asri'n-Nübüvve,* 2 Müc. İbni Kesir Matbaası, Dımaşk, 1992; c) Nisâü'l Enbiyai fi Devi'l Kur'an, tek cilt, İbni Kesir Matbaası, Dımaşk, 1992; d) Nisâün Havle'r-Resul, tek cilt, Yemame Matbaası, Dımaşk, 1996.

Ahmet Zeyni Dahlan (ö. hicri 1304), *Sireti Nebi,* 2 cilt, Zeyni Dahlan Matbaası, Beyrut, 1983.

Alaüddin Ali b. Belban Farisi (ö. hicri 739*), Sahih-i İbni Hibban bi Tertibi İbni Belban,* 16 c., 7491 hadis, Risale Matbaası, Beyrut, 1993.

Alaüddin Moğultay (ö. hicri 762); a) *el-İşaretü ila Sireti l Mustafa,* tek cilt, Darü'l Kalem Matbaası, Şam, M. Niza. Füteyyih; b) *ez-Zührü'l Basim.* (Bu az önceki kitabın aslıdır. Çok önemlidir.)

Ali ve Naci Tantavi, *Ahbari Ömer ve Abdullah b. Ömer,* tek cilt, Mekt. İslami, Beyrut, 1983

Alusi, Mahmut Şükrü Ebu Sena Sebahattin (ö. hicri 1270); a) *Bülu-ğü'l ereb Fi marifeti ahvali'l Arab,* 3 cilt, Beyrut, Darü'l Kütübi'l İlmiye, tarihsiz; b) *Ruhü'l Maani,* 9 cilt, Kübra Emiriye Matbaası, Mısır, 1310 hicri.

Asbahanî İbni Habban (ö. hicri 369), *Ahbari Ömer*, 4 cilt, Darü'l Müslime, Riyad, tarihsiz.

Bahteri Ebu Bişr (ö. hicri 953), *Hammasetü'l Bahteri*, 1910, Tahk. Lüveys Şeyho.

Begavi (432-516), *el-Envar fi Şemaili Nebiyyil Muhtar*, 2 cilt, 1989, Daru-d-Diya, Beyrut, Tahkik İbrahim Yakubi, Diyanet Kütüphanesi, No: 24870, Ankara.

Belazuri, Ahmet b.Yahya b. Cabir (ö. hicri 279); a) *Ensabü'l Eşraf*, 13 cilt, Darü'l Fikir, 1996, Beyrut; b) *Futuhu'l Büldan*, Mustafa Fayda Terc., 1987.

Besevi, Ebu Yusuf Yakub b. Süfyan (ö. hicri 277), *el-Marifetü ve't-Tarih*, 3 c., Beyrut, 1974. İzmir İlahiyat Fakültesi'nde vardır; No: 6679.

Beyhakı, Ebu Bekir, Ahmet b. Hüseyin (ö. hicri 458); a) *Delailü'n Nübüvve*, 7 cilt, Daru Kütübi'l İlmiye,1985, Beyrut; b) *Süneni Kübra*, 10 cilt, Daru Sadır, h. 1353 Beyrut.

Biceyremi, (ö. hicri 1221), *Tuhfetü'l Habib Ala Şerhi'l Hatip*, 5 cilt, Daru Küt. İlmiye, Beyrut, 1996.

Cahız (ö. hicri 255), *el-Mehasinü ve'l Eddad*, tek cilt, Beyrut, 1991, Daru İhyai'l Ulum, M.Sait.

Dımyati, Abdü'l Mümin Şerafettin (ö. hicri 705); a) *Nisâü Resulillah*, tek cilt, Alemü'l Kütüb,Beyrut, 1989-İSAM. D. No: 297-92dım-n İstanbul; b) *es'Siretü'n-Nebeviye*, tek cilt, İSAM. D. No: 47169 İstanbul

Diyarbekiri, Hüseyin b.Muhammed (ö. hicri 990), *Tarih'i Hamis*, 2 cilt, Daru Sadır, Beyrut, tarihsiz.

Dr. Galip Kureyşi, *Evveliyatü'l Faruki Ömer*, tek cilt, Beyrut, 1990.

Dulabi, Ebu Bişr Muhammed b. Ahmet, *ez-Zerriyyetü't-Tahire*, 2 Mücelled, Müessesetü A'lam, 1988, Beyrut. İSAM'da vardır; D. No: 24590, İstanbul.

Ebu Ömer Yusuf b. Abdillah b. Muhammed b. Abdil Ber (ö. hicri 463); a) *el-İstiab fi marifeti'l ashab*, 4 cilt, "Deru Nahde", Mısır,

tarihsiz, Ali Becavi.Tah.; b) *el-İstizkar*, 30 cilt, Daru Kuteybe, 1993, Beyrut, Emin Kal'acı; c) *ed-Dürrü'l Mesnun fi ulumi'l Kitabi'l Meknun*, 11 cilt, Darü'l Kalem, Dımaşk, 1986; d) *ed-Dürerü Fi ihtisari'l Megazi ve's Siyer*, tek cilt, Darü'l Maarif, Mısır, 1403, Şevki Dayf.

Ebu Ubeyd Kasım b. Selam (ö. hicri 224), *Kitabü'l Emval*, tek cilt, Diyanet Küt. D. No: 17570, Ankara.

Ebu Yusuf Yakup bin İbrahim (ö. hicri 182), *Kitabü'l Haraç*, tek cilt, Beyrut, Darü'l Marife, tarihsiz.

Ebü'l Hilal Askeri, (ö. hicri 395); a) *el-Evail*, Darü'l Kütübi'l İlmiye, Beyrut, h.1407; b) *Cemheretü'l Emsal*, Beyrut, 1408 H. Tahk. Ahmet A. Selam.

el-Müzi, Cemalettin Yusuf (ö. hicri 742); a) *Tehzib-i Kemal*, 35 cilt, Risale Matbaası, Beyrut, 1992, B. Aval M.; b) *Tuhfetü'l Eşraf*, 14 cilt, Daru Kütübi'l İslami, Beyrut, 1983, Komisyon.

Endülüsi, İbni Abdi Rabbih Ahmet (ö. hicri 328), *İkdü'l Ferid*, 7 cilt, Kahire, 1965, Lecnetü Telifat Matbaası.

et-Temhid Şerhu Muvatta, Mağrib Evkaf Bakanlığı, 26 cilt, 1992.

Halebi, Ali b. Burhanettin (ö. hicri 1044); *İnsanü'l uyun fi Sireti Emini'l Memun*, 3 cilt, Mektebü'l İslami, Beyrut, tarihsiz.

Halit Abdurrahman AK, *Mevsuatu Uzemain Havle-r-Resul*, 3 cilt, Daru Nefais, Beyrut, 1991.

Hindi, Alaüddin Ali bin Ebi Bekir (ö. hicri 807); *Kenz'ül Ummal fi Sünen'il Akval ve' Efal*, 16 cilt, Beyrut, 1978.

Isfahani, Ebu Nuaym Ahmet b. Abdullah (ö. hicri 430); a) *Marifetü's-Sahabe*, 3 cilt, 1988, Medine, İSAM, No: 20733, İstanbul; b) *Hülliyetü'l Evliya*, 12 cilt, Darü'l Kütüb-il İlmiye, Beyrut, 1997, Tahkik Mustafa Abdülkadir Ata.

Isfahani, Ebü'l Ferec Ali b. Hüseyin (ö. hicri 967); a) *el-Eğani*, 24 cilt, el'Hey'etü'l- Amme, Mısır, 1983, Tahk. Ali Muhammed Becavi.

İbn-i Asakır Ebu Mansur A.Rahman b.Muhammed (ö. hicri 620), *el-Erbain fi Menakıbi ümmehati'l Müminin*, tek cilt, Kahire, 1990, Mektebü't- türas'l İslami, İslam Ansiklopedisi Araştırma Merkezi, İstanbul, D. No: 27710.

İbn-i Asakir Ebül Kasım Ali b. Hasan (ö. hicri 571), *Tarihu Medineti Dımaşk*, 60 cilt, Fikir Yayınları, Beyrut,1996.

İbn-i Habib,Ebu Cafer Muhammed Bağdadi (ö. hicri 245); a) *el-Muhabber*, tek cilt, Beyrut, Afaki Cedide Matbaası, Tahkik Ştuzer; b) *el-Münammak fi Ahbari Kureyş*, tek cilt, Alemü'l Kütüb Matbaası, 1985, Beyrut.

İbn-i Hacer Askalani (ö. hicri 852); a) *el-İsabe*, 8 cilt, "Darü'l Ceyl" Matbaası, Beyrut, 1993, Tahkik M. AliBecavi; b) *Fethü'l Bari*, 15 cilt, "Darü'l Fikir", Beyrut, 1996, A.Aziz b.Muhammed; c) *Tehzibü't-Tehzib*,12 cilt, Daru Sadır, Beyrut, 1968.

İbn-i Hazm Ali b.Ahmet, (ö. hicri 456), *Camiü's-Siyer*, Daru İbn-i Kesir, Dımaşk, 1986, Tah. Naif Abbas.

İbn-i Hişam Ebu Muhammed A. Melik (ö. hicri 213), *Siretü'n-Nebeviye*, 4 cilt, Beyrut, 1989, Ömer Tedmüri.

İbn-i İshak Muhammed (ö. hicri 151), *Sireti İbn-i İshak*, tek cilt, terc. Sezai Özel, Akabe Matbaası, İstanbul, 1988.

İbn-i Kayyım el- Cevzi Şemsettin Dımaşki (ö. hicri 751); a) *Zadü'l Maad*, 8 cilt, Risale Matbaası, Beyrut, 1992, Tahkik. Komisyon; b) *Ahkamü Ehli Zimme*, İbn-i Kesir Matbaası, Beyrut, 1997.

İbn-i Küteybe ed-Dineveri (ö. hicri 276), *el-Maarif*, tek cilt, Mısır, h.1300, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, No: 5206, Ankara.

İbn-i Seyyidi'n-Nas Muhammed b.Muhammed (ö. hicri 734), *Uyunü'l Eser*, 2 cilt, Daru Türas, Medine, 1992.

İbn-i Tolun Dımaşki, (ö. hicri 953), *Murşidül Muhtar ila Hasaisi'l Muhtar*, tek cilt, İSAM: 2335.

İbni Beşkeval, Ebül Kasım Halef b.Abdil Melik (ö. hicri 578), *Gavamidü'l Esmai'l Mübheme*, 2 cilt, Alemü'l Kütüb, Beyrut, 1987, Tahk. Komisyon.

İbni Esir İzzettin Ebü'l Hasan Ali b.Muhammed el-Cezeri, (ö. hicri 630): a) *Üsdü'l Gabe fi Marifeti's-Sahabe*, 6 cilt. Darü'l Fikir, Beyrut, 1993; *b) el-Kamil fi't-Tarih*, 13 cilt, Daru Sadır, Beyrut, 1965.
İbni Kesir, (ö. hicri 774); a) *Camiu'l Mesanidi ve's-Sünne*, 37 cilt, Dar. Küt. İlmiye, Beyrut, 1994; b) *el-Bidate ve'n-Nihaîye*, 4 cilt, Beyrut, 1969.
İbni Zebale, *el-Müntehabu min Kitabi Ezvaci-n-Nebi*, h.1401, Medine, el-Camiatü'l İslami.
İbni'l Cevzi Ebü'l Ferec Cemelettin (ö. hicri 597); a) *Zadü'l Mesir Tefsir*, 9 cilt, Mektebü'l İslami, Dımaşk, 1964; b) *Sıfat-ı Safve*, 4 cilt, Darü'l kütübi'l İslami, Beyrut, 1989; c) *Ahkami Nisâ*, tek cilt, Müessesetü kütübi's-Sükafiye, Beyrut, 1988; d) *Telkih'ü Fühumi'l Eser. Fi Uyuni't-Tarihi ve's-Siyer*, tek cilt, Mektebetü'l Adab, Mısır; e) *el-Mücteba min'el müctena*, tek cilt, Darü'l fikir, Ürdün, 1988; f) *el-Muntazam fi Tarihi'l müluki ve'l ümem*, 18 cilt, Dar. Küt. İlmiye, Beyrut, 1992 kom.; g) *el-Vefa bi Ahvali'l Mustafa*, tek cilt, Darü'l Kütübi'l İslami, Beyrut, h.1408, Mustafa Ata; h) *Celaü'l Efham*, tek cilt, İbn-i Kesir Matbaası, Dımaşk, 1988, Muhittin; ı) *Menakıb'i Ömer*, tek cilt, Darü Kütübi'l İlmiye, Beyrut, h.1407.
İbrahim Canan, *Kütübi Sitte Tercemesi*, 17 cilt+fihrist, Akçağ Matbaası, Ankara, 1993.
Kadı b. Musa b. İyad Ebü'l Fadl (ö. hicri 544), *eş-Şifa*, 2 cilt, Şirketü Dari'l Erkam, Beyrut, tarihsiz.
Kalkeşendi, Ahmet b. Ali, (ö. hicri 821), *Subhü'l A'şa fi Sanaati'l İnşa*, 15 cilt, Darü'l fikir, Beyrut, 1987.
Kastalani, Ahmet bin Muhammed (ö. hicri 923), *el-Mevahibü'l Ledüniyye*, 3 cilt, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, 1996.
Kayrevani, Ebu Muhammed Abdullah bin Ebi Zeyd (ö. hicri 386), *el-Camiu fi's-Süneni ve'l Megazi ve't-Tarih*, tek cilt, Risale Matbaası, Beyrut, 1985, Komisyon.

Kelai, Ebu Rabi Süleyman. *el'İktifau bima Tedemmenehu*, 4 cilt, Beyrut, 1997.

M.Sait Mübeyyed, *Mevsuatu Hayati Sahabiyat*, tek cilt, Gazali Matbaası, Suriye, 1996.

Ma'mer b. Müsenna (ö. hicri 209), *Tesmiyetü .Ezvaci-n-.Nebi ve Evladihi*, tek cilt, Darü'l Cinan Matbaası, Beyrut, 1990. (İSAM'da vardır. No: 24899, İstanbul, Tahk. Kemal Yusuf el-Hut.)

Mahmut Ta'me Halebi, *Nisâün Havle'r-Resul*, tek cilt, Darü'l Fikir, Beyrut, 1997.

Makrizi (ö. hicri 845), *Emtaü'l İsma*. Bundan çok önemli alıntılar yapılmıştır.

Muhammed Ebu Şeybe, *Sireti Nebi*, 3 cilt, Daru Kalem Matbaası, Beyrut, 1992.

Muhammed Reşit Rıda (ö. hicri 1935); *el-Menar*, 35 cilt, Menar Matbaası, Mısır (Diyanet Kütüphanesi'nde vardır, Ankara).

Muhibbüddin Taberi Ahmet b. Abdullah (ö. hicri 694); a) *es'Semtü's-Semin Fi Menakıbi Ümmehati'l Müminin*, tek cilt, Mektebü Kitabi'l Ezheriye, 1983, İzmir İlahiyat Kütüphanesi, No: 10334; b) *Zehairü'l Ukba fi Menakıbi Zevi'l Kurba*, tek cilt, Mek. Kudsiye, Kahire, h.1356; c) *Riyadü'n Nadre fi Menakıbi'l Aşere*, 2 cilt, Hüseyniye Matbaası, h.1327, DiB Küt., No: 5320.

Musa Şahin Laşin, *Ezvaci Nebi*, tek cilt, Maarif Matbaası, Riyad, 1987.

Nebehani, Yubuf b. İsmail, *Cevahirü'l Bihar*, 4 cilt, Diyanet Kütüphanesi, No: 1572, Ankara.

Nesai, Ebu Abdirrahman Ahmet bin Şuayb (ö. 303), *Kitabü Üşreti-n-Nisâ*, tek cilt, Müssesetü Kütübi-s-Sükafiye, Beyrut, 1989.

Neysaburi, Ebü'l Hasan Ali bin Ahmet Vahidi (ö. hicri 468), *Esbabü'n-Nüzul*, tek cilt, İbni Kesir Matbaası, Beyrut, 1993.

Nisâburi, Ebu Abdullah Hakim (ö. hicri 405), *el-Müstedrekü Ale's-Sahihayn*, 4 cilt, Mektebü Matbaati'l İslami.

Nüveyri, (ö. hicri 733), *Nihayetü'l Ereb*, 31 cilt, Mısır, 1992.

Okiç, Tayyıp. *İslamiyette Kadın Öğretimi*. Ankara, 1984.

Ömer Rıda Kehhale, *Alam-i Nisâ*. 5 cilt, Risale Matbaası, Beyrut, 1989.

Safedi, *el-Vafi bi'l Vefeyat*. 20 cilt, Stutgart (Almanya), 1992, Diyanet Kütüphanesi, No: 30390 (Ansiklopedidir).

Sahavi, Muhammed bin A.Rahman (ö. hicri 902), *el-Fahrü'l Mütevali. fi men intesebe li-n-Nebiyyi min'el Hademi ve'l Mevali*, tek cilt, Ürdün, h.1407, Mektebetü'l Menar, Tahkik Meşhur Selman.

San'ani, A. Razzak Ebu Bekir b. Hemman (ö. hicri 211); a) *el-Musannaf*. 11 cilt, Darü'l Kütüb'il İslami, Beyrut, 1983, A'zami (toplam 21033 hadis alır); b) *A. Razzak San'ani Tefsiri*. 2 cilt, Darü'l Maarif, Beyrut, 1991.

Semhudi Ali b. Abdillah (ö. hicri 911), *Vefaü'l Vefa bi Ahbari Dari'l Mustafa*, 4 cilt, Beyrut, 1984, Tahkik: Muhittin A. Hamit.

Serahsi, Muhammed b. Ahmet (ö. hicri 483), *Siyeri Kebir Şerhi*, 4 cilt, 1971, Beyrut, Tah. S. Müneccit.

Suyuti, Celalüddin A. Rahman b. Ebi Bekir (ö. hicri 911); a) *ed'Dürrül-Mansur*, 8 cilt, Darü'l Fikir, Beyrut, 1992; b) *Riyadü't-Talibin*, tek cilt, el yazması, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye Böl. 708. İstanbul; c) *el-İklil Fi İstinbatı't-Tenzil*, tek cilt, Darü'l Kütübi'l İlmiye, 1985, Beyrut, tahkik Seyfettin Katip; d) *Lübabü'n-Nükul*. tek cilt, Pamuk Yayınevi, İstanbul, tarihsiz; e) *el-İtkan*, 2 cilt, Fevzi Matbaası, Dımaşk, 1987, Mustafa D. Boğa; f) *Tarihü'l Hulefa*, tek cilt, Eser Neşriyat, İstanbul, 1952; g) *el-Vesailü ila Marifeti'l Evail*, tek cilt, Tahkik Mustafa Ata, h.1408, Beyrut, el-Kütübü'l İlmiye Matbaası.

Süheyli, Ebü'l Kasım A. Rahman b. Abdullah b. Ahmet (ö. hicri 581), *Ravdü'l Unuf*. 7 cilt, Kahire, 1967, Tahkik A. Rahman, matbaa belirsiz.

Sümeyre Zaid, *el-Camiu fi-s-Sireti'n-Nebeviye*. 5 cilt, İSAM, No: 34797, İstanbul.

Şevkani, Muhammed b. Ali, (ö. hicri 1250); a) *Derrü's-Sahabe*, tek cilt, Darü'l Fikir, Dımaşk, 1984, Tahk. Hasan Ömeri; b) *Fethü'l Kadir*, 5 cilt, Halebi Matbaası, Mısır, 1964.
Tabatabaî, *el-Mizan fi Tefsiri'l Kur'an*, 20 cilt, Tahkik Adil Abdülcebbar, Beyrut, tarihsiz.
Taberani, Ebü'l Kasım Süleyman b. Ahmet (ö. hicri 360); a) *Mucem-i Kebir*, 25 cilt, İbni Teymiye Matbaası, Kahire, tarihsiz, Tahk. A. Mecit Hamdi Selefi; b) *Mucemü'l Evsat*, 10 cilt, Mektebü'l Maarif, Riyad, 1995, Tah. Dr. Mahmut Dahhan.
Taberi Ebu Cafer b. Cerir (ö. hicri 310); a) *el-Müntehabü min Kitabi Zeyli'l Müzil*, 8 cilt, İstikame Matbaası, Mısır, h.1358, Marmara İlah. Kütüphanesi, No: 371; b) *Camiu'l Beyan an Te'vili ayyi'l Kur'an*, 30 cilt, tefsir; c) *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, M.E.B. Terc. 1991-92, İstanbul, 5 cildin tercemesi vardır; d) *Tarihü'l Mileli ve'l Hükkam*, 11 cilt, Daru Süveydan, Beyrut, 1967.
Tabresi, (ö. hicri 548), *Mecmeü'l Beyan an Tevili Ayyi'l Kur'an*, 10 cilt, Fikir Matbaası, Beyrut, 1994.
Tahavi, Ebu Cafer Ahmet b. Muhammed b. Selamet (ö. hicri 321), *Şerhu Müşkili'l Asar*, 16 cilt, Risale Matbaası, Beyrut, 1993; çok önemli bir yapıt.
Tahsin Emiroğlu, *Esbab-i Nüzul*, 14 cilt, Yeni Kitap Matbaası, Konya, 1982.
Temimi, Hafız Muhammed b. Habban (ö. hicri 354); *Kitabü's-Sükat*, 10 cilt, Mektebü'l Maarif, Riyad, 1995, Dr. Mahmut Dahhan.
Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l Münir...*, 32 cilt, Fikir Yayınevi, Beyrut, Diyanet Kütüphanesi, No: 24385.
Yakubi, Ahmet b. Ebi Yakub Abbasi (ö. hicri 294), *Tarihi Yakubi*, 3 cilt, Beyrut, tarihsiz.
Zamahşeri, Mahmut (ö. hicri 538), *el-Keşşaf an hakaiki't-Tenzil*, 4 ciltlik tefsir kitabı.

Zebidi, Ebü'l Abbas Zeynüddin Ahmet Yemanî, (ö. hicri 893), *Tecrid-i Sarih Tercemesi,* 11cilt+fihrist, Diyanet yayını, Ankara, 1982.

Zehebi, Şemsettin Muhammed b. Ahmet b. Osman (ö. hicri 748); a) *Tarihü'l İslam,* 45 cilt, Darü Kütübi'l Arabi, Beyrut, 1989, Tahkik: A Selam Tedmü; b) *Siret-i Alami Nübela,* 25 cilt, Risale Matbaası, Beyrut, 1986; c) *el-İberu fi Haberin min gaber,* 4 cilt, Daru Kütübi'l İlmiye, Beyrut, 1985; d) *Tecrid'ü Esmai's-Sahabe,* 2 cilt, Darü'l Marife, Beyrut, tarihsiz; e) *Sireti Nebi,* tek cilt, Daru Kütübi'l İlmiye, Beyrut 1982.

Zerkanî (ö. hicri 923), Şerhü Mevahibi Ledüni, 12 cilt, Beyrut, Daru Kütübi'l İlmiye, 1996.

Zirikli, Hayrettin, *el-A'lam,* 13 cilt, Diyanet Kütüphanesi, No: 13382-13394, Ankara.

Zübeyr'i, Mus'ab bin Abdillah, (ö. hicri 236), *Nesebu Kureyşin,* 3 cilt, Darü'l Maarif, Kahire, 1982, İSAM'da vardır, D. No: 3241, İstanbul.

Zühri, *el-Megazi'n-Nebeviye,* tek cilt, Darü'l Fikir, Dımaşk, 1980, Tah. Süheyl Zekkar.

ARİF TEKİN

Kur'an'ın Kökeni

Arif Tekin'in bu çalışması, *Aydınlık* dergisinin düzenlediği 1999 Turan Dursun İnceleme ve Araştırma Yarışması'nda, Muazzez İlmiye Çığ'ın *Kur'an İncil ve Tevrat'ın Sumer'deki Kökeni ve İbrahim Peygamber* adlı çalışmalarıyla beraber birincilik ödülüne değer bulundu.

Kitapta ağırlıklı olarak şu sorulara yanıt aranmaktadır: Muhammed'in yaşadığı dönemde Kur'an gibi bir kitabın insanlar tarafından hazırlanıp ortaya çıkması imkânsız mıydı? Yoksa Kur'an'ı ortaya çıkarabilecek uygun bir sosyo-kültürel ortam ve gayet iyi bir yazar kadrosu mu vardı? Muhammed, iddia edildiği gibi okuryazar değil miydi? Yoksa bu iddia, Kur'an'a inanırlık kazandırmak amacıyla kullanılan bir taktik olup, aslında o kendini çok iyi yetiştirmiş, ekibini kurmuş, ayrıca dinler tarihi ve mitolojide uzman bir kişi miydi? İnsanların kurtuluşu için tek alternatif, iddia edildiği gibi Kur'an formülü müdür? Yoksa yaşadığımız çağda toplumu dinle yönetmeye kalkışmak, ateşle oynamak kadar tehlikeli bir düşünce midir?

Arif Tekin, tüm bu sorulara akıl ve bilim çerçevesinde yanıt veriyor. Kitapta ele aldığı konuları, başta Kur'an olmak üzere hadis, tefsir, siyer, tabakat ve İslam tarihi gibi sağlam kaynaklara dayandırıyor.

ISBN 975-343-288-7

5250000 TL